KULTURNI VIDICI RAZVOJA HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA OD 1900. DO 1913.

Bilobrk, Petar

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:613339

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet hrvatskih studija

Petar Bilobrk

KULTURNI VIDICI RAZVOJA HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA OD 1900. DO 1913.

DOKTORSKI RAD

Mentor:
izv. prof. dr. sc. Vladimir Lončarević

Zagreb, 2022.

University of Zagreb

Faculty of Croatian Studies

Petar Bilobrk

CULTURAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF THE CROATIAN CATHOLIC MOVEMENT FROM 1900 TO 1913

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:
Vladimir Lončarević, PhD, Associate Professor

Zagreb, 2022.

Životopis mentora

Vladimir Lončarević rođen je 26. srpnja 1960. u Zagrebu, gdje je završio osnovnu i srednju školu te studij kroatistike 1985. na Filozofskom fakultetu, gdje je magistrirao 2002., a doktorirao je 2004. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu.

Radio je kao lektor u Vjesniku INA-e, časopisu Obnovljeni Život i Zagrebačkoj banci d.d., glasnogovornik u Ministarstvu obnove i razvitka, a od 1. veljače 1999. radi u Uredu Predsjednika Republike na različitim dužnostima i službama.

Naslovni je izvanredni sveučilišni profesor u znanstvenom zvanju višeg znanstvenog suradnika. Trenutačno honorarno predaje na Hrvatskom katoličkom sveučilištu.

Objavio je knjigu eseja *Oslobađanje Povijesti*, znanstvene knjige *Luči Ljubomira Marakovića* (2003) *Književnost i hrvatski katolički pokret* (2005) te *Proroci i svjedoci* (2020). Samostalno je priredio antologije *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (2007) i *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. st.* (2010) te kao suautor antologije *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (2009), *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu*. (2016) i *Zrinski i Frankopan u hrvatskome pjesništvu* (2021).

Osim znanstvenih i stručnih članaka, studija i recenzija u znanstvenim i književnim časopisima (*Kroatolgija, Obnovljeni Život, Fluminensia, Riječ, Prilozi za povijest hrvatske filozofske baštine, Republika, Dometi, Kolo* i dr.), znanstvenim i stručnim zbornicima i publikacijama, priredio je više desetaka enciklopedijskih natuknica za *Hrvatsku književnu enciklopediju*, objavio oko tisuću raznih članaka u različitim listovima, novinama, revijama i časopisima te priredio i uredio, predgovorima i pogovorima popratio više monografija, zbornika i radijskih emisija.

Član je Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga književnoga društva Sv. Jeronima te urednik biblioteke „Hrvatska katolička baština 20. st.“. Inicijator je i sudionik različitih kulturnih projekata, uz ostalo proslave 450. obljetnice Sigetske bitke. Odlikovan je Redom hrvatskoga trolista i Redom Marka Marulića.

Po nacionalnosti je Hrvat. Živi u Zagrebu. Oženjen je otac četvero djece.

Sažetak

Jedna od značajnijih pojava u prvoj polovici XX. stoljeća u hrvatskom katolicizmu je Hrvatski katolički pokret. U radu se prikazuju okolnosti koje su uvjetovale taj Pokret i na ideale koji su inspirirali prvu generaciju hrvatskih katoličkih organiziranih laika: radilo se, naime, o tome da se spase kršćanske vrijednosti u hrvatskom narodu koje je ugrožavao nasrtljivi liberalizam na svim područjima javnoga života.

Pojava procesa stvaranja građanskoga društva vođena ideologijom liberalizma napredovala je najizrazitije upravo u književnosti i kulturi uopće, a onda i u gospodarstvu, što je otvorilo procese sekularizacije javnoga života. S vremenom je to djelovanje postalo otvoreno protivljenje društvenom utjecaju Katoličke Crkve.

Crkva je na te procese odgovorila antimodernističkim enciklikama, poglavito Pio X. Tako je na koncu XIX. stoljeća u Hrvata bilo organizirano jubilarno hodočašće u Rim, posveta hrvatske mladeži Presvetom Srcu Isusovu i Prvi hrvatski katolički sastanak. Od važnijih pothvata koji se mogu pripisati sastanku jest dnevnik *Hrvatstvo*, pravaške orijentacije, koji je imao i književno kulturne rubrike, postavši mjesto rasprave o potrebi razvoja katoličke književnosti i osnutak Hrvatskoga katoličkog kasina 1906.

Pravi zamah razvoju katoličkih kulturnih programa dao je krčki biskup Antun Mahnić (1850. – 1920.), najprije osnutkom *Staroslavenske akademije* 1902., očuvanjem glagoljice i staroslavenske liturgije, a potom i poticajima organiziranja katoličke mladeži, koji će prerasti u Hrvatski katolički pokret. Njegov se početak datira u godinu 1903., kada je pokrenut prvi hrvatski filozofijski časopis *Hrvatska straža* i osnovano Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Hrvatska* u Beču, koje je od 1905. izdavalo list *Luč*. Taj je klub uz pomoć biskupa Mahnića 1906. godine održao na Trsatu I. đački katolički sastanak. Nakon toga sastanka, potkraj 1906. godine, uspjelo se u Zagrebu osnovati Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Domagoj*, koje je od tada sve do 1941. bilo glavni nositelj organiziranoga katoličkog kulturnog života. Jedan od prvih pothvata bila je organizacija *Hrvatsko-slovenskog katoličkog sastanka* u Zagrebu u ljeto 1907. U raznim manjim lokalnim domagojskim organizacijama ili bogoslovskim zborovima (*Martić* za Bosnu, *Strossmayer* za Slavoniju, *Dobrila* za Istru i *Pavlinović* za Dalmaciju) i *Marijinim kongregacijama* postojali su i literarni klubovi koji su izdavali svoje litografske listove.

Kad su iz akademskih društava i zborova počeli izlaziti svršeni akademici, nametnula se sama po sebi ideja njihove organizacije – oni su se prozvali seniorima. Njihova se organizacija zvala *Hrvatski katolički seniorat* s vodstvom u Zagrebu.

No i prije *Seniorata* postojali su neki začetci programskog okupljanja katoličkih intelektualaca. Mahnić je svećenstvo okupljao oko lista *Svećenička zajednica,* namijenjena svećeničkoj duhovnosti, dok je oko *Hrvatske straže* okupljao svećenike i laike koji su pisali o filozofijskim, književnim, kulturološkim i srodnim temama.

Hrvatska straža imala je stožerni utjecaj na idejno oblikovanje HKP-a, a to su svakako borba protiv modernizma i liberalizma i borba za ucjepljivanje katoličkih vrjednota u javni život – reevangelizacija vođena geslom *Omnia restaurare in Christo* – sve obnoviti u Kristu. Osim filozofijske problematike, posebna se pozornost posvećivala književnoj kritici s pozicija *philosophiae perennis* – vječne filozofije, na temelju neoskolastičkih poticaja. Dijelom je kulturno-književni karakter imao i sarajevski časopis *Vrhbosna* (1887.), iza kojega je stajao nadbiskup Stadler sa svojim kaptolom, te splitski katolički tjednik *Dan* koji je od 1903. godine vodio Mahnićev istomišljenik i urednik *Hrvatske straže* Ante Alfirević. Posebno značenje za pokret imalo je 1912. pokretanje prvoga dnevnika *Riječke novine*. Inicijativa je došla od o. Bernardina Škrivanića i o. Milana Pavelića, a prvi je urednik bio dr. Rudolf Eckert. Neizostavno je važno za kulturni rad katolika djelovanje *Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima,* utemeljenoga 1868. Za kulturni rad katolika toga vremena važan je bio i osnutak *Hrvatskog katoličkog kasina* osnovanog 1906. godine, *Pijevog društva za promicanje katoličke štampe* koje je osnovano 1908. godine sa svojim tjednikom *Jutro,* koje je izlazilo od 1908. do 1909. godine, te *Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti*, važno zbog pokušaja izrade hrvatske katoličke enciklopedije. U svibnju 1913. osnovano je i *Kolo hrvatskih književnika* kao književnička udruga katoličkih pisaca. Time je završeno konstituiranje glavnih struktura i organizacija Hrvatskoga katoličkog pokreta, a samim time i njegova kulturnog razvoja.

Ključne riječi: *pokret, katolički, Mahnić, HKP, kultura, novine, periodika*

Summary

One of the most significant phenomena in the first half of the 20th century in Croatian Catholicism is the Croatian Catholic Movement. This article presents the circumstances that conditioned the movement and the ideals that inspired the first generation of organized Croatian Catholic laity: it was about saving Christian values in the Croatian people, which were threatened by an aggressive liberalism in all spheres of public life.

Liberalism penetrated most clearly into literature and culture in general, and then into the economy, beginning the process of secularization of public life. Over time, this process became open opposition to the social influence of the Catholic Church.

The Church responded to these processes with anti-modernist encyclicals, notably Pius X. In Croatia, the consecration of Croatian youth to the Sacred Heart of Jesus and the First Croatian Catholic Meeting were organized at the end of the XIX. Jubilee pilgrimage to Rome. Among the most important undertakings that can be attributed to the meeting is the right-wing Diary Croatia, which also had literary and cultural sections and became a place of discussion on the need to develop Catholic literature and the establishment of the Croatian Catholic Casino in 1906.

The real impetus for the development of Catholic cultural programs was given by Antun Mahnić (1850-1920), the Bishop of Krk, first by founding the *Old Church Slavonic Academy* in 1902, which preserved the Glagolitic alphabet and the Old Church Slavonic liturgy, and then by promoting the organization of Catholic youth. Its beginnings date back to 1903, when the first Croatian philosophical journal Hrvatska straža was launched and the Croatian Catholic Academic Society *Hrvatska* was founded in Vienna, publishing *Luč* since 1905. In 1906, with the help of Bishop Mahnić, this society organized the first Catholic student meeting in Trsat. Following the meeting, the Croatian Catholic Academic Society *Domagoj* was founded in Zagreb at the end of 1906, which from then until 1941 was the mainstay of organized Catholic cultural life. One of its first undertakings was the organization of the Croatian-Slovenian Catholic Meeting in Zagreb in the summer of 1907. There were literary clubs in various smaller local native organizations or theological choirs (*Martić* for Bosnia, *Strossmayer* for Slavonia, *Dobrila* for Istria, and *Pavlinović* for Dalmatia) and *Marian congregations*, which published their own lithographic newspapers.

When the academics emerged from the academic societies and choirs, they came up with the idea of their own organization, calling themselves seniors. Their organization was called the Croatian Catholic Seniorate, with its headquarters in Zagreb.

But even before the Seniorate there were some beginnings of a programmatic gathering of Catholic intellectuals. Mahnić gathered the clergy around the Priestly Community newspaper, which was intended for priestly spirituality, while he gathered around the *Hrvatska straža* priests and laity who wrote on philosophical, literary, cultural, and other related topics.

Hrvatska straža had a decisive influence on the ideological formation of the Croatian Catholic Movement namely the struggle against modernism and liberalism and the struggle for the spread of Catholic values in public life - re-evangelization under the motto *Omnia restaurare in Christo*. In addition to philosophical questions, special attention was paid to literary criticism from the position of philosophiae perennis - eternal philosophy based on neo-Scholastic impulses. The Sarajevo journal *Vrhbosna* (1887), supported by Archbishop Stadler and his chapter, and the Split Catholic weekly *Dan*, headed since 1903 by Mahnić's like-minded and *Hrvatska straža* editor Ante Alfirević, also had a partly cultural and literary character. The founding of the first daily newspaper, *Riječke novine*, in 1912 was of particular significance for the movement. The initiative came from Father Bernardin Škrivanić and Father Milan Pavelić, and the first editor was Dr. Rudolf Eckert. The activities of the *Croatian Literary Society of St. Jerome*, founded in 1868 were of profound importance for the cultural work of Catholics, as well as the founding of the *Croatian Catholic Casino*, founded in 1906, *the Pius Society* for the Promotion of the Catholic Press, founded in 1908 with the weekly magazine Jutro, published from 1908 to 1909, and *the Leon Society* for Christian Philosophy and Science, important for its attempt to compile a Croatian Catholic encyclopedia. In May 1913, the *Circle of Croatian Writers* was founded as a literary association of Catholic writers. This completed the constitution of the main structures and organizations of the Croatian Catholic movement, and thus its cultural development.

Keywords: *movement, Catholic, Mahnić, HKP, culture, newspapers, periodicals*

UVOD 1

I. IDEJNA STRUJANJA U EUROPI I HRVATSKIM ZEMLJAMA POTKRAJ XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA 5

1. Pojam, uloga i značaj liberalizma u društvu i Crkvi 6
2. Idejna strujanja u Hrvatskoj 11

II. HRVATSKA KULTURNA DJELATNOST DO 1900. 19

1. Hrvatski katolički tisak do 1900. godine 20
2. Djelovanje *Hrvatskoga književnog društva svetog Jeronima* 23

III. SUKOB IZMEĐU „STARIH“ I „MLADIH“ KAO KULTURNA BORBA 28

IV. ORGANIZACIJSKI RAZVOJ HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA 34

1. Posveta hrvatske mladeži Srcu Isusovu 35
2. Prvi hrvatski katolički sastanak 39

2.1. Katolički tisak 43

2.2. Crkvena umjetnost 44

2.3. Lijepa knjiga 46

2.4. Reakcije na Prvi hrvatski katolički sastanak 47

3. Kulturni domet Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka 50
4. Kulturni rad *Hrvatskog katoličkog kasina* 53
5. „Mladi“ Hrvatski katolički pokret 57

5.1. *Katolički akademski klub Hrvatska* i *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj* 59

5.2. Antun Mahnić – Div s Jadrana 62

6. Organiziranje Hrvatskoga katoličkog pokreta 76

6.1. Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Domagoj* 77

6.2. Daljnji razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta 84

6.3. Hrvatski katolički pokret u Istri 85

7. *Pijevo društvo* 91
8. *Leonovo društvo* 95
9. *Hrvatski katolički seniorat* 109
10. *Kolo hrvatskih književnika* 112
11. Drugi hrvatski katolički sastanak 116

12. Razvoj HKP-a i tiska u Bosni i Hercegovini 124

V. TISAK HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA I NJEGOVA KULTURNA ULOGA 127

1. Uloga i važnost izdavačke djelatnosti Hrvatskoga katoličkog pokreta 128
2. Splitski tjednik *Dan* 131
3. *Hrvatska straža* 133
4. *Luč* 149
5. Fra Bernardin Nikola Škrivanić i riječki kapucini čuvari kulture i identiteta 161

5.1. *Il Quarnero* i *Naša Gospa Lurdska* 161

5.2. *Kuća dobre štampe* i Tiskarski umjetnički zavod *Miriam* 162

6. *Hrvatstvo* 164
7. *Jutro* 170
8. *Riječke novine* 175

ZAKLJUČAK 181

PRILOZI 187

POPIS LITERATURE 219

ŽIVOTOPIS 229

UVOD

Tijekom studija teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu prvi put sam čuo da je na početku XX. stoljeća postojalo gibanje mladih katoličkih intelektualaca predvođenih krčkim biskupom Antunom Mahnićem. Možda bi ta nastavna cjelina ostala nezapaženom da prof. dr. sc. fra Mirko Mataušić nije o HKP-u govorio s tolikim žarom i sve te iznesene podatke učinio zanimljivima. Posebno se to očitovalo kada je govorio o periodici i tisku. Tijekom svojega visokoškolskog obrazovanja još sam se dvaput susreo s HKP-om, i to na kolegiju *Socijalni nauk Crkve*, što je samo po sebi i logično s obzirom na socijalnu dimenziju HKP-a, te na kolegiju *Povijest Crkve u Hrvata*. To nam zapravo govori kako ni studenti na studiju katoličke teologije u dovoljnoj mjeri ne uče o HKP-u. Zašto je tomu tako, govori nam i činjenica da dosadašnja hrvatska historiografija i publicistika nisu dovoljno pažnje posvećivali Hrvatskomu katoličkom pokretu i njegovu djelovanju u prvoj polovici XX. stoljeća.

Nakon Drugoga svjetskoga rata sve do 1999. u „građanskoj" se historiografiji taj pokret prešućivao ili jednostrano ideološki prikazivao, dakle na neznanstven način. Najveći utjecaj na takvo, neznanstveno pristupanje toj tematici imalo je djelo Viktora Novaka *Magnum crimen*, koje je bilo snažno politički obojeno u protucrkvenom i protuhrvatskom tonu. Novak je i sam u prvoj mladosti bio pripadnikom Hrvatskoga katoličkog pokreta, a onda je, otpavši od njega, postao njegovim žestokim protivnikom. Osnovna je Novakova teza da je Katolička Crkva u Hrvata godine 1900. održavanjem Prvoga hrvatskog katoličkog kongresa zakoračila na područje koje joj ne pripada i time se ogriješila o prava moderne države. U sklopu pokreta, prema Novaku, Crkva je neprestano radila protiv modernoga društva i države, što je kulminiralo zločinima u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Tim pogledom na katolička gibanja Viktor Novak sugerira da je za sve zlo koje se dogodilo na hrvatskim prostorima u vrijeme Drugoga svjetskog rata odgovorna Crkva, a unutar Crkve krivnju smješta i u Hrvatski katolički pokret. Takva je vrsta govora u razdoblju komunističke vladavine uzrokovala posve negativno ili ignorirajuće stajalište historiografije prema Hrvatskome katoličkom pokretu pa samim time ni mnogi nisu upoznati s detaljima ovoga vrijednog katoličkog gibanja u društvu. Sve se to odrazilo i na njegove kulturne vidike, pa su mnogi vrijedni važni književnici i kulturni radnici potpuno ili gotovo potpuno izbačeni iz hrvatske kulturne povjesnice.

Znanstvenici u novije vrijeme potpuno ili većim dijelom odbacuju tu konstrukciju Viktora Novaka. Među njima mogu se istaknuti dr. Zlatko Matijević (2001), koji se u svojemu znanstvenom radu posebice bavi političkim vidicima razvoja i djelovanja Hrvatskoga katoličkog pokreta. Uz njega, treba spomenuti i dr. Marija Strechu (1997, 2008) te dr. Juru

Krištu (1994, 2004), koji je jedini do sada napisao povijest Hrvatskoga katoličkog pokreta, vodeći se uglavnom propitivanjem njegova organizacijsko-strukturnog razvoja. Dr. Stipan Trogrlić (2000) proučavao je ulogu Katoličke Crkve i Hrvatskoga katoličkog pokreta u Istri od kraja XIX. do sredine XX. stoljeća. Važan prinos dao je i dr. Anton Bozanić (1991, 2013) rasvjetljujući lik i djelo krčkog biskupa Antuna Mahnića. Među onima koji su se sustavno bave Hrvatskim katoličkim pokretom, posebice njegovim orlovsko-križarskim krilom, mogu se još istaknuti dr. Božidar Nagy (1995) i dr. Zdravko Matić (2017), dok se Ivan Čulo (2011) posvetio socijalnim vidicima.

U spomenutim je istraživanjima kultura bila kontekstualno obrađivana, a najveći prinos u tome smislu dao je dr. Vladimir Lončarević (2005) istraživanjem uloge književnosti u Hrvatskome katoličkom pokretu. S obzirom na to, vidljivo je da kulturni vidici razvoja Hrvatskoga katoličkog pokreta nisu sustavno i cjelovito istraženi, odnosno da je, unatoč brojnim parcijalnim istraživanjima i uvidima, izostala sintetska interpretacija.

Katolički pokreti u Europi pojavljuju se u XIX. stoljeću kao odgovor Crkve na popratne pojave procesa stvaranja građanskoga društva vođena ideologijom liberalizma, koja u XIX. stoljeću doseže vrhunac. Protagonisti liberalizma u promicanju svoje ideologije i u realizaciji svojih ideja ponajviše se služe tiskom, odnosno dnevnim novinama, koje su se pokazale najdjelotvornijim sredstvom širenja novih ideja i stvaranja javnoga mnijenja. Putem tog, liberalnog tiska Crkva se kritizira kao natražna i kao štetan ostatak prošlosti. S obzirom na to da svojim aktivnostima ne uspijevaju Crkvu posve isključiti iz društva, žele što je više moguće ograničiti njezino djelovanje – „zatvoriti je u sakristije“. Pojavljivanje Crkve u društvenom, a time i u političkom životu proglašuje se nelegitimnim miješanjem u državne poslove i klerikalizmom. Sve je to Crkvu navelo na traženje novih oblika djelovanja u građanskome društvu.

U hrvatskim se zemljama Crkva malo kasnije nego drugdje u Europi susreće s prodorom liberalinih ideja i modernizmom jer je to vrijeme u kojem su na našim područjima u prvome planu bili nacionalni problemi, odnosno pitanja nacionalne integracije i afirmacije, nasuprot asimilatorskim težnjama većih naroda u zajedničkoj državi.

U ovom ćemo radu nastojati prikazati duhovne i kulturne prilike na prelasku iz XIX. u XX. stoljeće, s posebnim osvrtom na utjecaj liberalizma, koji se najizrazitije naprije očitovao upravo u književnosti i kulturi. Nastojat će se predočiti idejno ozračje među katolicima i prioriteti kulturnoga djelovanja.

U nastavku istraživanja prikazat će se povijesno-kulturni kontekst te glavne odlike i ciljevi kulturnoga djelovanja hrvatske katoličke inteligencije kroz manifestacije i organizacije, počevši od Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu 1900. Na to se navezuje programski osmišljen kulturni rad u sklopu Hrvatskoga katoličkoga pokreta (HKP), čiji je idejni začetnik krčki biskup Antun Mahnić, čime kulturni rad postaje jasnije idejno usmjeren i programski organiziran. On je već osnutkom Staroslavenske akademije iskazao svoje kulturne pretenzije, a potom poticajima organiziranja katoličke mladeži, pa će biti obrađeni osnutak i djelovanje Hrvatskoga katoličkog akademskog društva *Domagoj*, *Pijeva društva* i *Leonova društva*, *Hrvatskog katoličkog kasina*, te kulturni doprinosi Drugoga hrvatskog (hrvatsko-slovenskog) katoličkog sastanka u Ljubljani.

Kritičkom metodom pristupit će se analiziranju i kontekstualizaciji kulturne periodike ili periodike koja je imala izrazita kulturna obilježja i sadržaje: *Hrvatske straže*, *Luči*, *Hrvatstva* i druge kulturno relevantne periodike. Nastojat će se prikazati njihova kulturološka uloga i važnost, s posebnim naglaskom na važnost u kontekstu cjeline hrvatske kulture. Kontekstualno će se interpretirati kulturno djelovanje istaknutih osoba u pojedinim glasilima.

Svrha je disertacije, uz dostupne izvore, litertauru, objavljene znanstvene radove te posebno uz periodiku, istražiti kulturološki doprinos organiziranoga djelovanja katoličke inteligencije u kontekstu razvoja cjeline hrvatske kulture. Rezultati do kojih bi istraživanje trebalo dovesti jest spoznaja o važnosti i ulozi Hrvatskoga katoličkog pokreta od 1900. do 1913. godine u kulturnim gibanjima u hrvatskim zemljama toga vremena. Također je intencija da ovaj doktorski rad pridonese boljem razumijevanju kulturno-programskoga karaktera i značenja HKP-a u cijelosti, jer su naglasci dosadašnjih istraživanja bili politički, odnosno parcijalno socijalni ili književni, a izostala je sintetska interpretacija, posebice s obzirom na kulturu kao, uz socijalni rad, najkonzistentnije područje djelovanja HKP-a.

I. IDEJNA STRUJANJA U EUROPI I HRVATSKIM ZEMLJAMA POTKRAJ XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA

1. Pojam, uloga i značaj liberalizma u društvu i Crkvi

Tridesetih godina XIX. stoljeća u hrvatskim zemljama u sklopu Austro-Ugarske Monarhije, buđenjem nacionalne svijesti pojavljuje se i buđenje kulturnog, društvenog i političkog života. Ideje iz razvijenih zemalja one su koje u to, tada još feudalno društvo donose liberalne ideje sa zahtjevima reforme društva i države. Te ideje u cijelosti dolaze do izražaja u „Zahtěvanjima naroda“, koje je formulirao Ljudevit Gaj, njih trideset, i koje je prihvatila velika narodna skupština u Zagrebu 25. ožujka 1848., uz ostale, u nazočnosti i oko 200 svećenika.[1] Među spomenute zahtjeve uključen je i zahtjev za ukidanje celibata, kao i onaj da se u katoličku liturgiju uvede staroslavenski jezik. Usto, u mnogim se brošurama, letcima i novinama tih, revolucionarnih godina tražilo ukidanje redova, istiskivanje Crkve iz škole i javnog života i slično.[2] Drugim riječima, liberalne ideje zahvaćaju i Crkvu i prodiru u nju.

Liberalizam je bio osnovno idejno stajalište u vodećim krugovima zapadnih zemalja, a mnogi crkveni ljudi tog doba bili su, kako znamo, odgojeni u jozefinskom duhu[3], kojemu je idejna podloga bila upravo liberalizam. Povijesno gledano, socijalni liberalizam „ističe važnost materijalnih preduvjeta koji pojedincu omogućuju djelovanje u skladu sa svojim autonomnim odlukama. Taj je tip liberalizma, koji se najčešće naziva socijalnim liberalizmom, pokušao biti odgovor na sve veće imovinske nejednakosti u XIX. i početkom XX. st., nastale dijelom kao posljedica ekonomskoga liberalizma.“[4]

Korijen liberalizma nalazimo u vrijeme humanizma i renesanse, kada se prvi put traži sloboda pojedinca, a u XIX. stoljeću on dobiva politički koncept. Izraz liberalizam nastaje u Španjolskoj 1812. godine, a vezan je za djelovanje političke skupine Liberales, čiji su članovi bili protivnici apsolutizma, te ga uvode u Španjolsku 1812., po uzoru na francuski ustav iz 1791.[5]

---

[1] Josip HORVAT, *Ljudevit Gaj – Njegov život, njegovo doba*, Zagreb, 1975., str. 254-255. Najjasnije su izraženi u „Zahtěvanjima naroda“ temeljni zahtjevi hrvatskog pokreta, kao što su: politička autonomija i teritorijalno ujedinjavanje, ekonomska i društvena reforma itd. Usp. Tomislav MARKUS, Između revolucije i legitimiteta: Hrvatski politički pokret 1848-1849., u: *Fontes*, 12 (1), str. 9.

[2] Josip HORVAT, *Ljudevit Gaj – Njegov život, njegovo doba*, str. 262.

[3] JOSEFINIZAM – „pripadnici austrijske kuće Habsburga kao naslovnici Svetoga Rimskog Carstva njemačkog naroda ostvaruju svoju religijsku politiku u duhu 'prosvjetiteljstva'. Jozefinizam se naziva prema imenu cara Josipa II. Koji je vladao sam od 1780. do 1790. nakon što je od 1765. godine vladao sa svojom majkom Marijom Terezijom koja je bila nešto umjerenija u tim stvarima. Obilježava i pokušaje sekularizacije redovničkih zajednica prije svega njihovih posjeda.“ Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, Zagreb, 2004., str. 135.

[4] Petar JAKOPEC, Liberalizam i republikanizam: Lockeovo i Rousseauovo razumijevanje političke zajednice. Disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za filozofiju, u: *Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10836/., str. 21. (27. X. 2020.); Usp. Stipe KUTLEŠA, (ur.) i dr., *Filozofski leksikon*, Zagreb 2012., str. 676.

[5] John GRAY, *Liberalizam*, Zagreb 1999., str. 57.

Osam je temeljnih elemenata koji tvore koncept liberalizma. Među njima“ je prvi i osnovni element sloboda, potom tolerancija, jednakost, vlasništvo, individualizam, država, konstitucionalizam, demokracija.“[6]

Obilježja liberalizma ujedno su i „konstitutivni elementi na kojima liberalizam kao učenje i počiva. Ipak u ideji liberalizma postoji jedno zajedničko uporište koje okuplja različite elemente, a ono je sadržano u samoj etimologiji. Naime, za sve varijante liberalizma sloboda je osnovna jezgra, koja okupljenim elementima daje koherentnost i određeno značenje.“[7]

Sloboda individue jest ta koja u liberalizmu najprije dolazi do izražaja, kao i njezino pravo da uredi svoj život prema vlastitim nahođenjima i postupcima, u stabilno organiziranoj zajednici. Poseban se naglasak u pojmovnom određenju liberalizma stavlja na individualnu slobodu i pravnu jednakost građana, kao temeljne oznake liberalnog ustrojstva društva.[8] „Zadaća države određuje se s obzirom na osnovne vrijednosti: ona mora čuvati moralnu i ekonomsku autonomiju pojedinca, pa zato mora biti osigurana prednost individualne slobode nad svim oblicima kolektivnih sveza. To dolazi do izražaja u osnovnome stajalištu liberalizma, prema kojemu je individualna sloboda u načelu neograničena, a pravo države u zahvaćanju prostora individualne slobode uvijek ograničeno.“[9]

Ono što se označuje kao politički liberalizam svoj istaknuti izraz doživljava u deklaraciji o ljudskim i građanskim pravima Francuske revolucije. Njegov je nositelj građanstvo, kojemu za razvoj treba oslobađanje iz okvira feudalizma.

Liberalizam i sve ono što on sam po sebi donosi u društvu prepoznala je i Katolička Crkva, što se može uočiti u enciklici pape Lava XIII. *Libertas praestantissimum* iz 1888. godine. Naime, papa u svojoj enciklici navodi kako treba razlikovati više vrsta tzv. crkvenopovijesnog ili vjerskog liberalizma: od onoga radikalnog, koji označuju materijalizam i ateizam, sve do umjerenog, koji priznaje božanski princip za privatno područje. U skladu sa svojom krilaticom da je vjera privatna stvar, zagovornici liberalizma traže rastavu Crkve od države ili pak, umjereno, očekuju od Crkve samo prilagodbu liberalnim načelima javnog života.[10]

---

[6] Petar JAKOPEC, *Liberalizam i republikanizam: Lockeovo i Rousseauovo razumijevanje političke zajednice*., str. 24., Slaven RAVLIĆ, *Svjetovi ideologije*, Zagreb – Podgorica 2013., str. 41-50.

[7] Petar JAKOPEC, *Liberalizam i republikanizam: Lockeovo i Rousseauovo razumijevanje političke zajednice*., str. 24. Autor ovdje citira: Slaven RAVLIĆ, *Svjetovi ideologije*, Zagreb – Podgorica 2013., str. 41.

[8] Usp. Petar JAKOPEC, *Liberalizam i republikanizam: Lockeovo i Rousseauovo razumijevanje političke zajednice*, str. 24.

[9] Petar JAKOPEC, *Liberalizam i republikanizam: Lockeovo i Rousseauovo razumijevanje političke zajednice*, str. 24.

[10] Lav XIII., *Libertas praestantissimum*. *Litterae encyclicae*, u: http://www.vatican.va/content/leo-xiii/la/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas.html (15. X. 2018.)

I dok razvojem kapitalizma sve važnijim postaje radničko pitanje, Crkva je u to vrijeme još bila duboko zapletena u feudalno-zemljoposjedničke strukture, zadugo uglavnom bez osjećaja za probleme gradskog radništva. Dakako, ne odnosi se to na sve službenike Crkve. Tako se npr. svećenik Adolf Kolping u njemačkim zemljama brinuo za obrtničke naučnike, za koje je osnivao društva i domove, u čemu mu je pomagao biskup Ketteler, koji se još više teorijski bavio socijalnim problemima i tako pripremao socijalni nauk Crkve, koji je konačno formuliran u enciklici *Rerum Novarum* Lava XIII. 1891. godine.[11]

U Austriji je pionir kršćanskoga socijalnog nauka bio Karl Vogelsang, koji je od 1875. do 1890. uređivao katolički list *Vaterland*. On je oko sebe okupio ljude iz raznih slojeva koji su mu pomagali u realizaciji ideja. Iz tog su kruga izišli utemeljitelji austrijske kršćanske socijalne stranke koja potkraj stoljeća doživljava nagli uspon. Najvažniji među njima bio je Karl Lueger, koji je svojim izvanrednim političkim i govorničkim sposobnostima za stranku pridobio bečki malograđanski sloj.[12]

Dok promatramo idejna strujanja XIX. stoljeća, valja naglasiti kako je to vrijeme buđenja nacionalizma i ujedinjenja velikih nacija poput Nijemaca i Talijana. Liberalizam i nacionalizam u svojim su početcima išli „ruku pod ruku“ te je biti liberal, u pravilu, značilo biti i zagovornik stvaranja nacionalne države.[13]

Nacionalizam dolazi u sukob s Crkvom, pogotovu u Italiji, gdje Papinska država smeta na putu teritorijalne i političke integracije talijanskog naroda. Pad Papinske države 1870. godine izazvao je kod katolika u svijetu, pa i u nas svojevrstan šok. U Njemačkoj je pak došlo do tzv. *Kulturkampfa*[14] u kojemu je država, nošena pruskim političkim koncepcijama, željela slomiti „kralježnicu“ katolicima i Crkvu podvrgnuti svojoj kontroli.

---

[11] *Der grosse Brockhaus*, sv. 6, Wiesbaden, 1955., str. 365. i 493.

[12] Albert FUCHS, *Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918*, Wien, 1978 (pretisak izdanja iz 1949. godine), str. 50 i dalje.

[13] Tihomir CIPEK, Josip VRANDEČIĆ, *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004., str. 11.

[14] Kulturkampf [kultu'r~] (njem.: borba za kulturu), „naziv R. Virchowa za mjere njem. države protiv Katoličke crkve, koje je pokrenuo kancelar O. von Bismarck (1871–79). Povod donošenju nepopularnih uredba, koje su u prvom redu pogodile južnonjemačke kat. države (a one su se 1870. jedva odlučile na ’malonjemačko’ ujedinjenje bez najjače Austrije), bila je dogma o papinoj nepogrješivosti, prihvaćena na I. vatikanskom koncilu (1870). Iako se odnosila isključivo na vjerska pitanja, budila je strah od mogućega miješanja pape u politiku i nestabilnost upravo stvorenoga Njemačkog Carstva (1871). Sukob je počeo Kancelarskim paragrafima (1871), a vrhunac je dosegnuo Svibanjskim zakonima (1873). Tim se zakonima pokušalo podrediti kat. svećenstvo državi (kontrola obrazovanja i namještanja), zabranjeni su neki redovi (osim onih koji drže bolnice), oduzeto im je pravo držanja javnih škola, ukinute su javne crkv. manifestacije i uveden je građ. brak. Svećenici koji nisu pristajali na novi status svojevrsnih drž. službenikâ (a takvi su bili golema većina), kažnjavani su novčanim ili zatvorskim kaznama, što ih je učinilo mučenicima u očima naroda. Progon je znatno ojačao i kat. Stranku centra, pa je Bismarck napokon odustao od protukat. politike (1879). Većina zakona povučena je 1880-ih, osim onoga o građ. braku i drž. školama.“ KULTURKAMPF, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34566; (17. 08. 2017.).

Pozitivizam, koji je sklon kršćansku objavu strpati u područje iracionalnog, prevladava u znanosti, pa tako i darvinizam stavlja u pitanje kršćansko poimanje postanka svijeta i čovjeka. U umjetnosti i književnosti vladaju pak realizam i naturalizam koji su nerijetko u protivnosti katoličkoj vjeri i moralu.

U XIX. stoljeću Crkva je snažno osjećala da je na udaru novih ideja i pokreta, kako svjedoči *Syllabus*.[15] Dekristijanizacija je proizišla iz dubokih promjena koje su izazvale Francuska revolucija i potom industrijska revolucija.

Ni hrvatske zemlje nisu ostale imune na te nove ideje i pokrete koji su postupno prodirali nalazeći u društvu svoje pobornike, a za Crkvu su značile poziv na reakciju.

Hrvatska se tako suočavala s pitanjem nacionalne integracije i ujedinjenja hrvatskih zemalja, te oslobođenja od tuđih vlasti.[16] Zbog toga se izbjegavalo sve što bi vjerski moglo ugroziti jedinstvo koje je potrebno za političku borbu i tako oslabiti narodne snage. Mnogi crkveni ljudi, a na čelu su im nezaobilazni đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer[17] i njegov prijatelj zagrebački kanonik Franjo Rački,[18] prednjače u takvom stajalištu.

U razvijenijim zemljama nositelj liberalnih ideja bio je bogatiji građanski sloj, industrijski se proletarijat identificirao sa socijalizmom, a u nas se takvi slojevi znatnije pojavljuju tek pred kraj XIX. stoljeća, a i onda su djelomice tuđinskog podrijetla.[19] Glavnu ulogu u društvu imaju inteligencija, bez obzira na to iz kojega sloja dolazi, i kler. S obzirom na to da upravo kler u nas ima ulogu kakva bi inače u razvijenim zemljama pripala liberalnom građanstvu, to je jedan od razloga zbog kojih dugo nije dolazilo do sukoba većih razmjera između klera i Crkve.

U to vrijeme katolici žive više ili manje pomiješani s pravoslavnim kršćanima i muslimanima, smatraju se pripadnicima istog naroda i trebaju jedni drugima u borbi protiv tuđinaca. Ta je činjenica razlog zašto pojedini crkveni ljudi izbjegavaju naglašavanje katolicizma u političkom, društvenom i kulturnom životu. Tipičan primjer takvog stajališta nalazimo 1877. godine pri osnivanju tikare u Đakovu. Strossmayer ju je htio nazvati hrvatskom katoličkom tiskarom, na što ga Rački upozorava: „Meni nije po ćudi poziv za osnovanje

[15] Usp. Guy BEDOUELLE, *Povijest Crkve*, str. 186.
[16] Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*., Zagreb, 1968., str. 50-51.
[17] Josip Juraj Strossmayer „đakovački biskup i hrvatski političar (Osijek, 4. II. 1815 – Đakovo, 8. IV. 1905). Snažno je utjecao i na suvremeni crkveni i vjerski život.“ JOSIP JURAJ STROSSMAYER, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://enciklopedija.carnet.hr/natuknica.aspx?ID=55870&upit=rad&tip=t; (17. 08. 2017.).
[18] Dr. Franjo Rački „rođen je 25. studenoga 1828. u Fužinama, u trgovačkoj obitelji, u Gorskom kotaru. Za prvog predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izabran je odmah po njezinu osnutku, 1866. godine, obavljajući tu dužnost idućih dvadeset godina.“ FRANJO RAČKI, u *Hrvatska enciklopedija*, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51388 (17. 08. 2017.).
[19] Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*., str. 75.

hrvatske katoličke štamparije u Đakovu. Štamparija i kano obrtan zavod može, pače i treba da podupire katoličku književnost; ali toga ne treba kod nas isticati. To je opet puko nasljedovanje Zapada sa njegovim Kulturkampfom. Sada bi samo trebalo da se negdje zasnuje 'srpska pravoslavna', drugdje 'žudinska neutralna' tiskara!"[20] Strossmayer je Račkome za to upozorenje zahvalan "jer u vrevi posala često puta i na svoje vlastite misli zaboravim"…"[21]

[20] Ferdo ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački–Strossmayer*, II, Zagreb, 1929., str. 134-135. (dalje: *KOR*)
[21] Ferdo ŠIŠIĆ, *KOR II*, Zagreb, 1929., str. 134-135.

2. Idejna strujanja u Hrvatskoj

Hrvatske zemlje u strukturi stanovništva s pretežitim seljaštvom i dalje su bile najzaostalije pokrajine Monarhije, što podrazumijeva da nije bilo jake ekonomske osnove na gospodarskom planu, dok je istovremeno na političkome planu prisutan vječni problem Hrvata – politička razjedinjenost stanovništva. Samim tim nije se mogao organizirati jači otpor protuhrvatski raspoloženom političkom sustavu.

Što se pak političkog života na prelasku stoljećâ tiče, on je bio obilježen aktivnošću triju hrvatskih i jedne srpske stranke. Hrvatske su stranke bile: *Neodvisna narodna stranka* ili *Obzoraši,* Khuen-Héderváryjeva *Narodna stranka* i *Stranka prava* te *Srpska samostalna stranka*.

Neodvisna stranka nastala je odcjepljenjem 1880. godine od *Narodne stranke.* Sastavljena je ponajviše od katoličkog svećenstva liberalnih nagnuća i viših slojeva u svijesti mnogih bila je stranka biskupa Strossmayera, iako joj on nikada nije bio formalno vođa. Zauzimala se za tipično hrvatske zahtjeve toga vremena: ujedinjenje Dalmacije i Rijeke s Hrvatskom unutar ugarskog dijela Monarhije. Također se zalagala za reviziju nagodbe s Mađarima i općenito za veću samostalnost u unutrašnjoj upravi u Hrvatskoj.[22]

Stranka prava počela se početkom devedesetih godina XIX. stoljeća pretvarati u umjerenu opoziciju blisku „neodvisnima“. Bliskost tih stranaka bila je tolika da su se 1892. zapravo i ujedinile. No to je ujedinjenje trajalo samo dvije godine. Starčevićev osobni antagonizam prema Strossmayeru onemogućio je puno zbližavanje.[23] Postojali su brojni razlozi za smekšavanje

[22] Usp. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994., str. 116.

[23] „Iako je od smrti biskupa Josipa Jurja Strossmayera prošlo 115 godina njegov spomen u narodu, znanosti i politici još uvijek izaziva rasprave. Naime, jedni ga koriste u dnevno politikantske svrhe kako bi se razračunali sa svojim neistomišljenicima, dok se drugi koriste Strossmayerom kako bi potvrdili svoje navode, odnosno potvrdili ono što zastupaju. No, sve to skupa se odvija a da se na lik i djelo biskupa Strossmayera ne gleda postavljajući ga u kontekst svoga vremena. O biskupu Strossmayeru, o njegovom liku i djelu trebali bi ponajprije prosuđivati povjesničari odnosno znanstvenici koji na interdisciplinaran način promatraju život i djelo čovjeka za kojega možemo bez ikakvih ideoloških predrasuda reći da je bio čovjek koji je obilježio u XIX. stoljeću naše podneblje u političkome, gospodarskom, crkvenom, znanstvenom, kulturnom i umjetničkom pogledu. Literatura o đakovačkom biskupu Strossmayeru i njegovom dugogodišnjem političkom i kulturnom djelovanju u Hrvatskoj i Europi prelazi više od 3000 bibliografskih jedinica. Ipak, stručnog monografskog izdanja o djelovanju biskupa Strossmayera u hrvatskom društvu hrvatska historiografija je jako malo dala. Mnogi dijelovi ogromne korespondencije biskupa Strossmayera još su i danas slabo istraženi.“ Željko KARAULA, Bjelovarska afera 1888. – pozadina (jugo)slavenske ideje i ujedinjenje crkava, u: *Povijest u nastavi,* vol. V, br. 9 (1), 2007, str. 15. O odnosu Strossmayera prema Starčeviću najbolje se može iščitati u *Korespondenciji Rački-Strossmayer*. U toj korespondenciji čitamo i Strossmayerov odgovor Račkom na njegovo pismo upozorenja da je u Krapinskim Toplicama, kamo se uputio Strossmayer, Starčević u čiju će se čast 13. lipnja organiziran veliki banket; da se ukloni neugodnosti sudjelovanja na banketu, nek udesi dan dolaska u Zagreb tako, da ne padne na taj isti dan. (*KOR IV*: 375) Strossmayer u pismu od 9. lipnja odgovara Račkome sljedeće: „Starčević je nesreća. Ja ne bi nipošto

pravaša, a jedan od najvažnijih jest u tome što je u stranku počelo pristupati mnoštvo mladih svećenika, koje je bilo nacionalno radikalnije, ali istodobno i moralno konzervativnije.[24]

To zbližavanje u oporbeni blok donijelo je program 26. lipnja 1894., koji je imao važnu ulogu u razvoju političkog života u Hrvatskoj. Uz liberalističke zahtjeve za građanskim slobodama, program je tražio i ujedinjenje svih hrvatskih zemalja u sklopu Monarhije.

Srpska samostalna stranka, izrasla iz lista *Srbobran*, stavila se u službu protuhrvatskih interesa; drugim riječima, svrstala se na Khuenovu stranu. Sustavno je nijekala pravo Hrvata na stvaranje hrvatske države, a provodila je to tako što su njezini članovi isticali kako Hrvatska može biti samo srpsko-hrvatska zemlja i dosljedno tomu protivili su se ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom. U odnosu prema Bosni i Hercegovini zastupali su interese Srbije.[25]

Hrvatska se opozicija raspada 22. listopada 1895. godine, i to zbog cijepanja *Stranke prava* na *Maticu stranke prava*, tzv. *domovinaše* po listu *Hrvatska domovina,* koju predvodi Fran Folnegović i *Čistu stranku prava,* tzv. *frankovce* koje predvodi Josip Frank. Uz Franka su Ante Starčević, Eugen Kumičić i Mile Starčević.[26] Iako možemo reći da je razlog tom rascjepu bio animozitet vodećih ljudi unutar tadašnje *Stranke prava*, rascjepu je svakako pridonio i taktički odnos prema Monarhiji i prema domaćim Srbima.

Frank je, naime, vjerovao da se hrvatski interesi najbolje mogu zaštititi u savezu s vladarskom lozom, koja je nužno bila u raskoraku s interesima Mađara, odnosno pokušavao je uvjeriti austrijski politički vrh da se interesi dinastije mogu najbolje zaštititi politikom koja bi bila suprotna Khuenovoj, i to favoriziranjem Hrvata i izbjegavanjem oslonca na Srbe u Monarhiji. Poznato je da je Frank žestoko kritizirao Srbe zbog njihova služenja mađarskoj politici i zbog njihovih separatističkih nastojanja. *Domovinaši* su pak ostali na temeljima programa iz 1894.[27] U takvim se okolnostima dogodilo i povijesno spaljivanje mađarske zastave u Zagrebu 16. listopada 1895.

Sasvim je sigurno da je spomenuti događaj spaljivanja mađarske, a potom i srpskih zastava pokrenuo novo razdoblje u hrvatskoj povijesti.

U spaljivanju mađarske zastave sudjelovali su mladi koji su vođeni idejom o potrebi za tješnjom suradnjom svih hrvatskih stranaka u borbi za nacionalne interese, a vođa te skupine bio je Stjepan Radić, koji je i prije zbog svojih političkih aktivnosti imao iskustvo progona i

htio prisustvovati banketu u slavu (njegovu). Sloga je dobra, ali razvratnik i mahnitac ostaje uvijek razvratnik i mahnitac.“ (KOR IV: 376)

[24] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 116.

[25] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 117.

[26] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 118.

[27] Usp. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 118.

zatvora. Druga skupina bili su *frankovci*. No njihovi motivi i ideje bili su različiti. Politički nam je program *frankovaca* poznat, a Radića je privlačio liberalni stav *obzoraša*, napose južnoslavenstvo.

Svi Zagrepčani, rodoljubi, pozdravili su spomenuto spaljivanje mađarske zastave i bili su ponosni na svoju mladež. *Obzor* donosi vijest pod naslovom *Današnja demonstracija*[28] u kojoj vjerno prati tijek demonstracija te, među ostalim, prenosi: „Oko 11 i četvrt sati prije podne došla je na Jelačićev trg pred spomenik Jelačića bana povorka sveučilišnih građana praćena velikim mnoštvom općinstva. Opkolivši spomenik banov, razapeli su madžarsku zastavu, koju su sa sobom ponieli, kliknuli su najprije kriepko: 'Živio hrvatski kralj, onda: slava Jelačiću i gromki: Abzug M.a…' Poklike je pratilo oduševljeno općinstvo. Zatim su razapeli madžarsku zastavu na četiri sablje, poštrcali je spiritom i tu uz gromko klicanje 'Živila Hrvatska' zapalili. Kada je zastava izgorila, razišli su se sveučilišni građani uzornim redom.“[29]

Paljenjem mađarske zastave demonstracije zapravo ne prestaju. Naime, srpski su akademičari odbili pred carem Franjom Josipom, uz srpsku, nositi i hrvatsku zastavu i izbijaju demonstracije i protiv srpske zastave.[30] Ono što su demonstratori željeli ovim prosvjedom protiv srpske zastave jest to da pred carem pokažu da je samo jedna zastava u Hrvatskoj službena. Poslije su pred pravoslavnom crkvom tražili da se skine srpska zastava.[31]

Za manje od mjesec dana započeo je sudski proces pred zagrebačkim sudbenim stolom i trajao je od 11. do 16. studenoga 1895.[32] Proces koji se vodio protiv 53 studenta izazvao je velik interes javnosti u svim hrvatskim zemljama. Među optuženim studentima bio je i Stjepan Radić, koji jedini nije htio odvjetnika, iako je odvjetnik svima besplatno dodijeljen. Novine na rasprave šalju svoje dopisnike, a najžešća reakcija protiv Khuena pojavljuje se u dalmatinskom tisku.[33] O tome kolik je bio interes javnosti za sam tijek procesa govori i to da se iz *Obzora* pretiskao *Stenografski izvještaj*.

Presudom 16. studenoga 1895. Radić je proglašen krivim i osuđen na šest mjeseci strogog zatvora, dio je sveučilištaraca bio osuđen na pet mjeseci, dok ih je najviše osuđeno na četiri

[28] Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine koncem XIX. i početkom XX. stoljeća, s osobitim osvrtom na borbu starih i mladih*, Zagreb, 2015., str. 45.
[29] Citat prenesen iz *Obzor*, 16. X. 1895. prema: Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine*, str. 45.
[30] Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine*, str. 45.
[31] Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine*, str. 45.
[32] Usp. *Hrvatski djaci pred sudom. Stenografski izvještaj o glavnoj razpravi proti hrvatskim sveučilištnim djacima obdržanoj pred. Kr. sudbenim stolom u Zagrebu dne 11-16. studenoga 1895.*, Zagreb, 1859.
[33] Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine*, str. 47.

mjeseca.[34] Na sjednici 13. siječnja 1896. akademski senat neke je udaljio sa Sveučilišta trajno, a neke na nekoliko semestara.[35]

Radić, izbačen sa Sveučilišta, odlazi u Prag i postaje dionikom praške skupine, koja će početkom XX. stoljeća imati važnu ulogu u borbi za liberalne i modernističke ideje. U Pragu početkom 1897. pokreće mjesečnik *Hrvatska misao*.

Uredništvo *Hrvatske misli* isticalo je da je to časopis za književnost i kulturu, no često su čitatelji mogli pročitati članke kojima se diskreditirao domovinski politički život. Ono što je najviše iznenadilo čitatelje, pa samim tim i katoličke svećenike, jest i tvrdnja da je papinski naslov Hrvatima *Antemurale Christianitatis* sramota, a ne čast.[36] Poricao se i *filioqe,*[37] svrstavajući se time među one koji ne prihvaćaju razdiobe između katolika i pravoslavaca na temelju vjeroispovijesti, u težnji približavanja hrvatskim Srbima.

Njihovi su istomišljenici u Hrvatskoj osnovali *Ujedinjenu omladinu hrvatsku i srpsku,* a objavljuju, potkraj godine, i almanah *Narodna misao za ujedinjenu hrvatsku i srpsku akademsku omladinu*. Narodu svome hrvatskog i srpskog imena prikazuje njegova omladina.[38] U almanahu su članci naizmjenice otisnuti latiničnim i ćiriličnim pismom. Za razliku od praške, skupina u Zagrebu nije marila za to da misao bude *Hrvatska*. Svetozar Pribićević u svojem

[34] Usp. *Hrvatski djaci pred sudom,* str. 278-285.
[35] Mate UJEVIĆ, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine,* str. 49.
[36] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 120.
[37] „Teološko poniranje u božansku stvarnost podijelilo je teologije i Crkve Istoka i Zapada. Posebno se uočava u nauci o izlaženju Duha Svetoga. Simbol Nicejsko-carigradskog sabora ne govori ništa o izlaženju Duha Svetoaga. Znači da je sasvim pravovjerno moliti Vjerovanje bez *Filioque*. To je u simbol nicejsko-cirigradskog vjerovanja: 'Vjerujem u Duha Svetoga, Gospodina i Životvorca koji izlazi od Oca i Sina' najprije uneseno u Španjolskoj koncem 6. stoljeća. Na III. pokrajinskom kocilu u Toledu (8. V. 589.) kralj Rekaredo ističe: 'Moramo ispovijedati i propovijedati da Duh (izlazi od Oca i Sina, i da je s njima ista i jedincata bitnost.' Dapače, čak na Zapadu počne kružiti optužba protiv Grka da su Filioque izbrisali iz nicejsko-carigradskog vjerovanja. To se posebno rasplamsa kad je Alkuin došao iz Yorka na dvor Karla Velikog godine 787. Napetost poraste kada su Grci nakon II. nicejskog koncila (VII. ekum. 787.) prihvatili ispovijed vjere patrijarha Tarazija: Duh Sveti izlazi 'od Oca po Sinu'. Karlo Veliki sazove pokrajinski koncil u Frankfurtu da osudi taj umetak i proglasi jedino pravovjerni izričaj: 'od Oca i Sina'. Rasprave dobivaju tako značajku pravovjernosti. Ipak rimski papa ne prihvaća te zaključke. Papa Hadrijan II. proglašuje da je istočni način sasvim pravovjeran. Lav II. slaže se o ispravnosti latinske formulacije, ali prihvaća grčku formulaciju i to, suprotno caru, ostavlja u Vjerovanju stari izraz. Papa Lav III. usprotivio se zahtjevu da jeruzalemski monasi uvedu u Vjerovanje Filioque. Istom za Benedikta VIII. 1014. Filioque ulazi u simbol zapadne Crkve. Ali nikad nikoji papa nije tražio da se to umetne u Vjerovanje za cijelu Crkvu. U međuvremenu se stvari jače zaoštre. Focije, carigradski patrijarh (867.), među ostalim brani izlaženje Duha Svetoga samo od Oca i smatra da je Zapad u zabludi kad tvrdi da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina i kad to umeće u Vjerovanje. To se produbljuje raskolom 1054., kada papin legat Humbert de Silva Candida 16. srpnja 1054. položi bulu izopćenja na oltar svete Sofije u Carigradu. Za uzvrat Mihajlo Cerularije izopćuje latinsku Crkvu predbacujući joj zablude, među njima i to što postavlja u Trojstvu dva počela. Bilo je u tome mnogo dvoznačnosti, nerazumijevanja jezika i izričaja, uzajamne pretjeranosti. Na crkvenom saboru jedinstva u Firenci (1452.) najveći protivnik ujedinjenja na tom saboru, biskup iz Efeza Marko ubraja ovo pitanje među 'sitnice'. Konačno, carigradski ekumenski patrijarh Atenagora i papa Pavao VI. uzajamno su 7. X II. 1965. dokinuli anatemu s jedne i s druge Crkve i tako se otvorio put k jedinstvu." Celestin TOMIĆ, Koji izlazi od Oca i Sina — Filioque, u: *Crkva u svijetu,* vol. 23, br. 1, 1988., str. 26-33.
[38] Vojo RAJČEVIĆ, Pribićevićev unitarizam kao podloga političkog organiziranja srpskog stanovništva u Hrvatskoj 1918.-1921., u: *Časopis za suvremenu povijest*, 24 (2), 1992., str. 3.

prilogu „Misao vodilja Srba i Hrvata“ zaključuje da su „Srbi i Hrvati dijelovi jednog naroda, a iz toga uvjerenja izlazi naše osnovno načelo narodnog jedinstva“.[39]

Uz spomenute političke promjene u društvu na kraju posljednjeg desetljeća XIX. stoljeća, promjene nastaju i u kulturi, poglavito u književnosti, poznate kao *hrvatska moderna*. Njezin idejni oslonac u znatnoj je mjeri Nietzscheova filozofija, posebice u smislu isticanja individualizma.[40]

Konglomerat različitih učenja pod zajedničkim nazivom modernizam Crkva je osudila u više enciklika. Crkva korijen modernizma vidi u praktičnom liberalizmu, kojemu je prethodio agnosticizam, koji ljudski razum podlaže imanentizmu, iz čega se izvodi da je religija, a time i kršćanstvo, plod evolutivnog razvoja. Takav pogled na religiju ili religije značio je da Crkva nema polog cjelovite istine, samim time ne može imati autoritet na bilo kojem području života.[41] S toga ne čudi da je Crkva osudila modernizam smatrajući ga nespojivim s kršćanstvom.[42] Tako u 6. poglavlju enciklike *Pascendi dominici gregis* papa Pio X. piše: „Polazeći dakle od filozofa, cjelokupni temelj vjerske filozofije modernisti polažu u učenje, koje nazivamo agnosticizmom. Prema tom učenju čitavi je ljudski razum u cijelosti ograničen na područje fenomena, znači na ono što se javlja i na način na koji se javlja: niti pravo, niti prirodne sposobnosti ne dopuštaju mu ići dalje. Zbog toga mu nije dano vinuti se Bogu, niti spoznati njegovu egzistenciju, pa ni pomoću vidljivih stvari. Iz toga se zaključuje da Bog, što se tiče znanosti, ne može nipošto biti predmet njezina izravnog istraživanja, a što se tiče povijesti, ne smije mu se nikada pristupati kao povijesnom subjektu. Imajući pred očima te pretpostavke, svatko može lako dokučiti koja bi sudbina u tom slučaju snašla naravnu teologiju, razloge vjerodostojnosti i izvanjsku objavu. Sve to modernisti uklanjaju i povezuju s intelektualizmom, smiješnim sistemom, kako oni tvrde, koji je već odavno propao. Od toga ih nije odvratila niti činjenica da je mnoge zablude Crkva već službeno osudila. Jer Vatikanski koncil ovako uči: 'Ako netko kaže da se Boga jednog i istinita, stvoritelja i Gospodina našega, ne može sigurno upoznati prirodnim svjetlom ljudskog razuma, neka bude izopćen'; te slično tome: 'Ako netko bude tvrdio da nije moguće, ili nije potrebno da čovjek, pomoću božanske objave, bude poučen o Bogu i štovanju koje mu ima iskazivati, neka bude izopćen'; te na kraju: 'Ako netko bude tvrdio da se božanska objava ne može učiniti vjerodostojnom po izvanjskim znacima i da ljude vjeri isključivo privlači

[39] Vojo RAJČEVIĆ, *Pribićevićev unitarizam kao podloga političkog organiziranja srpskog stanovništva u Hrvatskoj 1918.-1921.*, str. 3.
[40] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, Zagreb, 2005., str. 50.
[41] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 50.
[42] Modernizam je osuđen enciklikom Pija IX. *Syllabus* (8. XII. 1864.) i Pija X. *Pascendi dominici gregis* (8. IX. 1907.).

cjelokupno iskustvo ili privatno nadahnuće, neka bude izopćen.' Na koji način zatim modernisti s agnosticizma, koji predstavlja čisto stanje neznanja, prelaze na znanstveni i povijesni ateizam, koji je međutim stanje pozitivnog nijekanja, i s kojim se pravom i po kojoj logici zato s neznanja je li Bog intervenirao ili ne u povijesti ljudskog roda prelazi na to da se sve objašnjava u povijesnim okvirima ostavljajući Boga potpuno po strani kao da zapravo nikada nije intervenirao, neka odgovori tko može. Ali tako jest: za njih je utvrđeno i određeno da znanost i povijest trebaju biti bezbožne; u njima ima mjesta samo za pojave, dok su Bog i ono što govori o božanskom potpuno iz njih odstranjeni. Vidjet ćemo odmah što se u tom apsurdnom učenju tvrdi o preuzvišenoj osobi Isusa Krista, o otajstvima njegova života i njegove smrti, o njegovu uskrsnuću i uzašašću na nebesa."[43]

U tome smislu Velimir Deželić sin, prenoseći riječi Velimira Deželića oca – obojica su istaknuti katolički intelektualci – piše: „Žalosna je činjenica, koju moramo priznati da su naši književnici pod utjecajem svakojakih struja kakve vladaju na zapadu u 'modernom' svijetu – i otplavljuju narode sve dalje i dalje od spoznaje vječne istine i od osjećaja za pravdu i ćudoređe. U ime prave i krive 'slobode' suvremenice se hoće osloboditi sviju stega bračnih, obiteljskih, društvenih i ljudskih. (…) A kuda to vodi? Po Nietzscheovu evanđelju: do onkraj dobra i zla (jensseitz des Guten u Bösen). (…) A neki su naši književnici već potpuni ateisti (makar toga još ne pokazuju!); mnogi su areligiozni ili indiferentni sve zbog tobožnje naprednosti – njihovo je načelo da nemaju načela da budu neutralni!"[44]

Shvaćanje da književnost ima svoje vlastite zakonitosti prije svega u službi ljepote, a ne najprije u funkciji nacionalnih i društvenih interesa, bilo je glavno obilježje modernista.

S obzirom na to da je to bio pokret većinom mlađeg naraštaja, stariji nisu bili otvoreni tim novim gibanjima u književnosti pa dolazi do suprotstavljanja između generacija. Antagonizmi između *starih* i *mladih* odražavali su se na kulturu i politiku.[45]

Mladi su htjeli naglasiti da se njihova spoznaja svijeta temelji na *modernim* filozofskim i socijalnim znanostima. Tako je npr. za Radića realizam u književnosti, a pozitivizam u filozofiji najzdraviji smjer, dok je eksperimentalna metoda općepriznata znanstvena regula.[46] Također je

[43] Pio X., Pascendi dominici gregis (8. IX. 1907.) u: Heinrich DENZINGER, Peter HÜNERMANN *Zbirka sažetaka, vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 1980.
[44] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi. Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knjiga I., Zagreb, 2011., str. 436.
[45] O odnosima starih i mladih više je pisao Vladimir Lončarević. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 57-65.
[46] *Hrvatska misao*, 3/1903, str. 196. (Dalje: *HM*)

za njih dotadašnji kršćanski svjetonazor označivao neznanstveni pogled na život, koji je širio *klerikalizam*, tj. katoličko svećenstvo.[47]

Sloj inteligencije potpuno prožet liberalizmom i njegovim idejama sve je više dolazio u sukob s katoličkim klerom. Inteligencija traži nove političke putove, te ulazi u sve veće nesuglasje s moralnim i socijalnim naukom Katoličke Crkve, i prelazi u otvoreno kritiziranje vjere i Crkve iz pasivnosti i vjerskog indiferentizma. „Tom su raspoloženju pridonijele i organizacije s izričito protukatoličkim programima, kao što je bilo slobodno zidarstvo i Srpska pravoslavna crkva.“[48]

Nedvojbeno je na hrvatsku mladež važan kulturni utjecaj, uz Beč, izvršio i Prag. Pod utjecajem Tomáša Garriguea Masaryka hrvatski su studenti zadivljeni idejom slavenske uzajamnosti radi otpora germanskom *Drang nach Osten*. Osim toga što su od Masaryka poprimili određeni nazor o filozofiji povijesti, prihvatili su i Masarykove teze da je katolicizam zaostao za reformacijom, posebno češkom. Djelovanje Stjepana Radića na početku XX. stoljeća i njegov odnos prema katolicizmu, katoličkim svećenicima i crkvenoj hijerarhiji u velikoj je mjeri bio time nadahnut i usmjeren.

Nasuprot tomu, osobito nakon enciklike *Rerum novarum* pape Lava XIII., objavljene 15. svibnja 1891.[49], katolici su dokazivali da ne može biti proturječja između vjere i znanosti. Odlučujuću ulogu u tome imala su katolička sveučilišta, a gotovo u svim europskim zemljama osnivala su se znanstvena društva i katoličke akademije radi promicanja kršćanskih znanosti.

Hrvatski se mladi liberalizam, ako ga se tako može nazvati, ogledao u omalovažavajućem pisanju o papi i kritiziranju *klerikalizma*, pod čime se razumijevalo sve što ima veze s djelovanjem Katoličke Crkve u javnosti ili je kritično prema liberalizmu, te u određenom omalovažavanju svega katoličkoga. Obrazovaniji su krugovi izražavali svoj liberalizam vjerskim indiferentizmom, katkad i otvorenim otklonom od katolicizma.

Ukratko, iako su društveno-vjerska previranja dolazila na hrvatske prostore sa znatnim zakašnjenjem, a „bratimljenje s liberalizmom„ nije imalo sva obilježja zapadnoeuropskoga, te

[47] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 123.
[48] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 369.
[49] Velike promjene nastaju s papom Lavom XIII. (1878. izabran je za papu), koji uočava velike promjene u svijetu i želi na njih primjereno reagirati. U razmjerno kratkom vremenu objavljuje više važnih dokumenata. *Diuturnum illud* – O političkoj vlasti 1881. godine; *Immortale Dei* – O kršćanskoj slobodi 1885. godine; *Libertas praestantissimum* – O ljudskoj slobodi 1888. godine. Kruna njegovih socijalnih dokumenata jest enciklika *Rerum novarum* – Novim stvarima, 15. svibnja 1891. Ta je enciklika uistinu važan socijalni dokument, jer se od tada počelo u općoj Crkvi više raspravljati o socijalnoj problematici kao takvoj i o važnim pitanjima za društveni, politički i gospodarski život. Katolička socijalna misao počinje se širiti izvan svećeničkih krugova.

premda su se njegove osnovne postavke mogle prepoznati, suprotnosti između klera i katoličke inteligencije brzo su se zaoštrile.

Poluslužbeno glasilo Zagrebačke nadbiskupije *Katolički list*[50] nastojao je djelovati pomirljivo, ali su se i u njemu počeli javljati radikalni glasovi koji su tražili oštru borbu protiv liberalizma. Sve je više polemika s liberalima.

To je bila prva naznaka onoga što će krčki biskup Antun Mahnić poslije nazvati borbom duhova.[51] Zagrebački nadbiskup Juraj Posilović[52] sedamdesetih godina tvrdi da nijedne novine koje tada izlaze u Hrvatskoj „nisu Katoličkoj crkvi naklone"[53], što najbolje odražava tadašnje stanje javnoga mnijenja. Evidentno je da se svećenstvo u vezi s taktikom prema liberalizmu sve više dijeli, pri čemu mlađi svećenici zahtijevaju oštre akcije pa i političke. Tako Stjepan Hartman predlaže stvaranje katoličke stranke po uzoru na njemački *Zentrum*.[54]

Urednik *Katoličkog lista* Stjepan Korenić[55] zauzima se za organiziranje katoličkog pokreta u Hrvatskoj, a cilj bi mu trebao biti i politički angažman. Zapravo se iznosi ideja o katoličanstvu kao novom pokretaču hrvatske nacionalne integracije i buđenju iz društveno-političkog mrtvila, koje je bilo posljedica dugotrajnoga oporbenog položaja svih hrvatskih nacionalnih struja u Banskoj Hrvatskoj.[56] Korenićeva stajališta, međutim, nemaju potporu episkopata. Ipak, potkraj 1899. crkveni vrh u Hrvatskoj odlučuje se za održavanje Prvoga hrvatskog katoličkog kongresa kako bi se odredilo i organiziralo katoličko djelovanje. *Katolički list* već je napravio određenu pripremu stvarajući ideju o povezanosti katolicizma s hrvatstvom, iako se hrvatstvo i katoličtvo ne poistovjećuju. Istodobno se podržava samo „zdravi" liberalizam, koji se ne sukobljava s vjerom i Crkvom.[57]

[50] *Katolički list* utemeljio je 1849. kasniji kardinal Juraj Haulik, zagrebački biskup (1837. – 1853.) i prvi zagrebački nadbiskup (1853. – 1869.).
[51] Josip SINJERI, Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret, u: *Riječki teološki časopis*, god. 16 (2007), br. 2., str. 552.
[52] Dr. Juraj Posilović bio je profesor i prvi dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, urednik *Katoličkog lista* 1872. – 1875., potom senjsko-modruški biskup (1876. – 1894.) i, naposljetku, zagrebački nadbiskup (1894. – 1914.).
[53] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 552.
[54] Usp. Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 552. *Zentrum* je u to vrijeme vrlo uspješna Njemačka katolička stranka u kojoj je bio prisutan veliki utjecaj klera.
[55] Stjepan Korenić (1856. – 1940.) - prebendar prvostolne crkve zagrebačke i urednik *Katoličkog lista* s kraćim prekidima od 1896. do 1904.
[56] Usp. Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 553.
[57] Usp. Stanislav VITKOVIĆ, Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, u: *Bogoslovska smotra*, 1985., br. 1-2., str. 447.; Mario STRECHA, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897.-1904.)*, Zagreb, 1997., str. 61-77. i 80.

II. HRVATSKA KULTURNA DJELATNOST DO 1900.

1. Hrvatski katolički tisak do 1900. godine

Na prelasku iz XIX. u XX. stoljeće u hrvatskim zemljama zbog velike koncentracije političkih stranaka, od kojih gotovo svaka ima svoje glasilo, tisak buja. Zagrebački dnevnik *Obzor* izdavala je i uređivala *Neodvisna narodna stranka*, čiji se članovi, prema listu, nazivaju *obzorašima*. Glasilo *Hrvatska* uređivala je *Stranka prava,* koja se 22. listopada 1895. dijeli na *Maticu stranke prava* tzv. *domovinaše,* prema listu *Hrvatska domovina*, na čelu s Franom Folnegovićem, i na *Čistu stranku prava – frankovce*. *Srpska samostalna stranka* izdavala je *Srbobran*.[58]

Potporu mladima ideološki povezanima sa Stjepanom Radićem pružao je *Obzor,* a Stjepan Radić s nekolicinom istomišljenika početkom 1897. u Pragu pokreće mjesečnik *Hrvatska misao*. Oni su uskoro u javnosti nazvani *naprednjacima*. Potporu *naprednjačkom* mjesečniku daju đački listovi *Hrvatski đak*, pučki list *Hrvatski narod, Savremenik Društva hrvatskih književnika*, potom *naprednjačke* ideje podupiru i zagrebački dnevnik *Obzor*, riječki *Novi list*.

Naprednjaci 17. travnja 1904. pokreću *Pokret*, u kojemu napadaju sve što je tradicionalno, protive se Katoličkoj Crkvi i svećenstvu, koje nazivaju furtimašima. Ukratko, *naprednjaci* su uređivali brojne časopise i novine[59] s pomoću kojih su širili protukatolički liberalizam, a svoju pobjedu i poraz *klerikalizma* slavili su već u brošuri iz 1902. *Poraz i slavlje*.[60] Brošurom se želi potaknuti borba protiv klerikalizma kao „reakcionarnog pokreta“ i

---

[58] Vine MIHALJEVIĆ, Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta, u: Zlatko MATIJEVIĆ, (ur.), *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zagreb, 2002., str. 235.

[59] Hrvatska napredna omladina u Zagrebu, *Poraz i* slavlje, Rijeka, 1902., Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994., str. 183-204.; Zlatko MATIJEVIĆ, Hrvatski katolički Seniorat i politika (1912.-1919.), u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 24/2000., br. 46., str. 121-162.; Zlatko MATIJEVIĆ, Politička orijentacija Hrvatskoga katoličkog pokreta u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvim danima stvaranja Kraljevstva SHS (1903.-1918.), u: *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10/2001., br. 51-52, str. 141-164.

[60] „Kad je 1901. opozicija doživjela poraz na izborima, spavši na trinaest mandata, a s druge strane bila svečano proslavljena 400-godišnjica Marka Marulića, omladina izlazi pred javnost s brošurom 'Poraz i slavlje', koju je sastavio Milan Marjanović zajedno s Milutinom Cihlar Nehajevim. U brošuri se s gorčinom govori o tom katastrofalnom izbornom porazu i besadržajnom paradnom slavljenju. Marjanović iznosi tu osnovne točke na kojima stoji omladina u svojoj težnji da ozdravi društveni i politički život Hrvatske. To je program političkog realizma i sitnog rada koji traži da se napusti praksa negativne politike i da se dopuštenim sredstvima povede odlučnija borba za jačanje samostalnosti Hrvatske. Zbog toga se traži da se nagodba ne negira i odbacuje, već najprije sprovodi, a zatim izmijeni. Isto se tako osuđuje nepriznavanje Srba. 'Ne mislimo' da se hrvatsko-srpsko pitanje dade riješiti jednostavnom formulom *jedinstvu* ili *jugoslavenstvu* – kaže se u toj brošuri, – 'no to pitanje koje faktično postoji ne će se nikad riješiti negacijom ili silom bilo s koje strane, nego ozbiljnim, realnim međusobnim upoznavanjem ne raspravama o tom tko je kriv sporu i neslozi, nego nastojanjem da se isprave pogreške i izglade opreke'.“ Dragovan ŠEPIĆ, Jugoslavenski pokret i Milan Marjanović (1901-1919) (In memoriam Milanu Marjanoviću), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 3, 1960, str. 532.

traži se sloboda misli i uvjerenja. Tako se u brošuri tvrdi da ne znaju je li žalosnije odgovoriti na pitanje što je dovelo do debakla javnog života ili da konstatiraju činjenice.[61] Posebno se apostrofira činjenica da se u praksi nije promijenilo gotovo ništa misleći pri tome da se nastavilo s praksom očijukanja i oslanjanja na „vanjske faktore i nadanje u političke preokrete u tudjini u kojima će se samo po sebi riješiti pitanje budućnosti. Igrali smo se visokom politikom, a nijesmo znali, što da radimo kod kuće; i u tom računanju na sve moguće faktore doživjeli smo u zadnje tri godine nešto najžalosnije: s vana oslanjanje na Rim, iznutra formulu najnovije taktike – politički klerikalizam, spoj crkve s narodnošću.“[62]

Na sljedećim stranicama brošure pokušava se sugerirati simpatizerima, kako tvrde, žalosnu komediju političkog klerikalizma[63] optužujući Crkvu da je nasilnim spajanjem pojma „katoličke crkvene organizacije s pojmom hrvatstva, htjela se spasti ona Hrvatska koja broji velik dio žiteljstva hrvatske narodnosti, no ine vjere, ona Hrvatska, kojoj ti isti ljudi hoće da pripoje Bosnu, da joj privedu elemenat muslimanski, da pohrvate (!) elemenat pravoslavni“.[64]

S druge pak strane, katolički časopisi, koji se u Europi pojavljuju sredinom prve polovice XIX. stoljeća, a dnevni tisak u drugoj polovici toga stoljeća,[65] u Hrvatskoj se pojavljuju sredinom istog stoljeća. Tjednik *Katolički list* pojavljuje se 1849. u Zagrebu. *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima*, koje izdaje godišnji kalendar *Danica* i druge pučke knjige, osniva se 1868. U Istri se 1870. osniva list *Naša sloga*, a u Zadru polemički usmjerena *Katolička Dalmacija*. U Đakovu od 1873. izlazi *Glasnik Biskupije Djakovačko Sriemske*, a od 1878. svećenici Đakovačke biskupije izdaju list *Sriemski Hrvat*. U suradnji svećenika i učitelja laika objavljuje se od 1877. *Hrvatski Učitelj* koji potkraj stoljeća prestaje izlaziti, a njegovu tradiciju nastavlja *Kršćanska Škola*. Dr. Josip Stadler u Zagrebu 1873. pokreće mjesečnik *Glasnik sv. Josipa*, u Sarajevu 1892. pučki mjesečnik *Glasnik Srca Isusova* te na kraju 1896. u Zagrebu *Balkan*. Krčki biskup Antun Mahnić osniva vlastitu tiskaru 1899. i iste godine pokreće list *Pučki Prijatelj*. Na socijalnom katoličkom području ističe se zagrebački list *Glas Naroda,* koji prema naputcima socijalne enciklike pape Lava XIII. *Rerum novarum* uređuje svećenik Stjepan Zagorac.[66] Prvi časopis u Bosni *Bosanski Prijatelj* pokreće fra Ivan Franjo Jukić 1850.,

[61] *Poraz i slavlje*, str. 5.
[62] *Poraz i slavlje*, str. 6.
[63] *Poraz i slavlje*, str. 11.
[64] *Poraz i slavlje*, str. 11.
[65] Usp. Hubert JEDIN, (ur.), *Velika povijest Crkve*, VI/1, Zagreb, 1987., str. 457-460.
[66] Usp. Mirko Juraj MATAUŠIĆ, Uvjeti nastanka i počeci katoličkog tiska, u: *Diacovensia*, Đakovo, 6/1998., br. 1, str. 7-18.; Mirko Juraj MATAUŠIĆ, Katolički tisak u Zagrebačkoj nadbiskupiji, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994.*, Zagreb, 1995., str. 649-660.; Mirko Juraj MATAUŠIĆ, Odnos Katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848-1900., u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 55/1985., br. 1-2, str. 196-216.

a 1887. bosanski franjevci pokreću poučni i religiozni mjesečnik *Glasnik Bosanskih i Hercegovačkih Franjevaca*. Početkom XX. stoljeća izdaju *Glasnik sv. Ante Padovanskog*. Krajem 1888. pojavljuje se *Novi prijatelj Bosne*, koji uređuje fra Josip Božić. Nadbiskup Stadler 1896. pokreće službeno glasilo *Vrhbosnu*. Hercegovački franjevci i biskup fra Paškal Buconjić u mostarskoj biskupiji osnivaju hrvatsku tiskaru, koju vodi don Franjo Miličević. On 1883. pokreće list za književnost i zabavu *Hercegovački bosiljak,* koji se nakon zabrane zvao *Novi hercegovački bosiljak*, a od 1885. do 1896. izlazi kao politički list *Glas Hercegovca*. Potkraj XIX. stoljeća 1898. pojavljuje se list *Osvit*, koji slijedi misli biskupa Buconjića promičući i boreći se za sjedinjenje Bosne i Hercegovine s Hvatskom.[67]

[67] Anto Slavko KOVAČIĆ, Bibliografija katoličke periodike u Bosni i Hercegovini do 1976., u: *Nova et vera*, Sarajevo, 27/1977., br. 1., str. 77.; Anto Slavko KOVAČIĆ, *Biobibliografija franjevaca Bosne Srebrene. Prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture*, Sarajevo, 1991., str. 385-434.; Marijan KARAULA, Fra Bonifac Badrov – urednik Franjevačkog vjesnika, u: *Bosna franciscana*, Sarajevo, 9 (1996) 6, str. 79-83.; Marko KARAMATIĆ, *Franjevačka provincija Bosne srebrene [šematizam]*, Sarajevo 1991., str. 7-16., 261-266., 272.; Marko KARAMATIĆ, *Franjevci Bosne Srebrene u vrijeme austrougarske uprave 1878-1914.*, Sarajevo, 1992., str. 244-325.; Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata. (I. dio: Do otvaranja Sabora 1910.)*, Zagreb, 1985., str. 222.

2. Djelovanje Hrvatskoga književnog društva svetog Jeronima

Uz *Maticu hrvatsku,* koja je utemeljena 1842. godine, *Hrvatsko književno društvo svetog Jeronima* druga je nacionalna književno-kulturna organizacija, utemeljena 1868. godine. Uz okupljanje i poticanje književnika na pisanje djela kršćanskog nadahnuća, doprinos je Društva u velikoj mjeri i prosvjetno-uljudbeni.

Zagrebački nadbiskup kardinal Juraj Haulik[68] jedna je od najvažnijih osoba hrvatske, zagrebačke, crkvene, društvene i kulturne povijesti XIX. st. Posljednjih godina života intenzivno je radio na stvaranju ustanove za sveopće prosvjećenje puka. Na njegov poziv sastalo se 16. siječnja 1867. dvadesetak zagrebačkih svećenika, uglavnom mladih profesora bogoslovlja i kateheta, kako bi se dogovorili o osnutku društva koje bi izdavalo dobre, jeftine pučke knjige zabavno-poučnog sadržaja.[69] Na tom su sastanku izabrana šestorica da sastave nacrt pravila budućega društva: Josip Lehpamer, dr. Juraj Posilović, dr. Franjo Iveković, Franjo Šic, Stjepan Tadić i Ivan Kučak.[70]

Nacrt Pravila ubrzo je izrađen i na novom svećeničkom sastanku 26. veljače 1867. prihvaćen. Društvu je dano ime *Svetog Jeronima*, jer je to „svetac iz naših zemalja".[71] Tom je zgodom izabran privremeni odbor koji su činili Josip Lehpamer, dr. Juraj Posilović, Franjo Šic (umro 1868.) i Stjepan Tadić. Zadaća je Odbora bila sve pripremiti i ishodovati potvrdu pravila kod državnih i crkvenih vlasti, a nakon potvrđenih pravila pripremiti formalni osnutak društva i početak njegova rada. Nadbiskup Haulik odmah je potvrdio pravila, a njegovom željom i

[68] „Rodio se u Trnavi u Slovačkoj 1788. godine. Školovanje je započeo u Ostrogonu, nastavio u Trnavi, a studij teologije i kanonskog prava započeo je na Bečkom sveučilištu te ga završio u Trnavi. Zaređen je 1811. godine, a doktorirao 1819. U Ostrogonu je 1825. imenovan kanonikom. Velikim prepozitom zagrebačkog Kaptola imenovan je 1832., a biskupom 1837. godine. Početkom 1849. Haulik je pokrenuo Zagrebački katolički list kao organ katoličke obnove, branitelja integriteta crkve pred naletom liberalnih i radikalnih struja među svećenstvom. Za katolički odgoj ženske mladeži doveo je milosrdnice reda sv. Vinka kojima je izgradio samostan i crkvu u današnjoj Frankopanskoj ulici, a u okrilju samostana uz pučku školu osnovana je i ženska učiteljska škola, dječji vrtić te vezilačka radionica. 20. kolovoza 1850. car je odobrio postupak za uzvišenje Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju, a Sveta Stolica je taj čin potvrdila bulom „ubi primum placuit" 15. prosinca 1852. godine. Nakon sklopljenog konkordata Zagrebačka je biskupija osigurala punu neovisnost, a Franjo Josip I. Svetoj Stolici je predložio da se nadbiskup imenuje krunskim kardinalom što je i učinjeno 1856. godine. Haulik je uveo duhovne vježbe za svjetovno i redovničko svećenstvo, 1856. utemeljio je zakladu, a 1858. osnovao prvu javnu pučku posudbenu knjižnicu i čitaonicu. Preuredio je i park Maksimir, a radio je i na obnovi zagrebačke katedrale. Bio je i veliki pokrovitelj Glazbenog društva, danas Hrvatskog glazbenog zavoda, a 1855. nabavio je i nove orgulje za katedralu. Umro je 11. svibnja 1869. godine." JURAJ HAULIK VARALJSKI, kardinal, *Zagrebačka nadbiskupija, Zagrebački nad/biskup*i, u: https://www.zg-nadbiskupija.hr/nadbiskupija/zagrebacki-nad-biskupi/juraj-haulik-varaljski-kardinal-1837-1852-1869 (24. I. 2019.)

[69] Josip BUTORAC, Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968., u: *Bogoslovska smotra*, vol. 38, br. 3-4, 1968, str. 379.

[70] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 379.

[71] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 379.

željom Odbora kanonik Tomo Gajdek postao je prvi predsjednik Odbora, a poslije i Društva.[72] Namjesničko vijeće dalmatinsko-hrvatsko-slavonsko, kao najviša upravna vlast u Hrvatskoj, odobrilo je pravila Društva 27. ožujka 1868., čime je dopustilo njegov rad.

Privremeni odbor održao je 8. svibnja 1868. prvu odborsku sjednicu, a već sljedećih dana *Katolički list* objavljuje „Poziv u Društvo sv. Jeronima“, koji je potpisao predsjednik Tomo Gajdek. Već iz poziva dade se iščitati da je riječ o rodoljubnom Društvu. Nadbiskup Haulik prihvatio je pokroviteljstvo nad Društvom i osobno upravio pisma biskupima, poznatim rodoljubima, upućujući molbu da pomognu Društvu.[73] Pisma su upućena tadašnjim biskupima: senjskom i modruškom Mirku barunu Ožegoviću, đakovačkom Josipu Jurju Strossmayeru, križevačkom Đuri Smičiklasu, krčkom Ivanu Josipu Viteziću i porečkom Jurju Dobrili.[74] U roku od tri mjeseca upisalo se u Društvo 16 članova utemeljitelja, 35 članova I. reda, 23 člana II. reda, 24 člana III. reda, u svemu 96 članova. Nadbiskup Haulik poklonio je veći broj svojih knjiga.

Osnivačka skupština Društva održana je u Zagrebu 21. kolovoza 1868. Taj je dan izabran stoga što je to bio sajmišni dan, povezan s crkvenim godom prvostolne crkve uz 20. kolovoza, blagdan sv. Stjepana kralja. Na taj se način željelo omogućiti što veće sudjelovanje vanjskih članova Društva koji žive izvan Zagreba. Međutim, na skupštini je bilo nazočno malo članova – dvadesteak, a održavala se u Nadbiskupskom sjemeništu, Kaptol 29.

U govoru na otvorenju Skupštine Tomo Gajdek spominje teškoće Društva koje želi obrazovati narod onako kako to odgovara njegovu kršćanskom biću u ne osobito povoljnim prilikama. Skupština je izabrala društveni odbor od devet članova[75] i odlučeno je da se glavna skupština održava svake godine 21. kolovoza. Isto tako je odlučeno da se tiskanje društvenoga kalendara *Danica* zbog novčanih teškoća odgađa na godinu 1870.[76]

Pravila Društva sastavljena su prema pravilima što su ih imala slična društva u nekim slavenskim zemljama.[77] Pravila određuju svrhu Društva: „Svrha je ’druvštvu sv. Jeronima’ izdavati i uz jeftinu cijenu širiti pučke spisove, dobrim duhom pisane, zabavno poučne struke.“[78] Pojam „spisovi“ označuje knjige. Isto tako, prema Pravilima, članovi Društva

[72] Velimir DEŽELIĆ, st., *Kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački 1788—1869*., Zagreb, 1929., 214-217.
[73] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 380.
[74] *Katolički list* (1869) 175. U „Katoličkom listu“ sve vrijeme mogli su se pratiti izvještaji o radu „Društva Svetog Jeronima“, oglasi, preporuke, ocjene izdanih knjiga, što upućuje na konstantnu potporu Društvu.
[75] Kanonik Gajdek postao je stalni predsjednik, a za odbornike su izabrani: Iveković, Posilović, prof. Ivan Bošnjak, Ivan Trnski, S. Belanović, župnik Antun Vranić, I. Tkalčić, Blaž Švinđerman, službenik Nadbiskupske pisarnice.
[76] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 381.
[77] *Društvo sv. Mohora u Sloveniji*, *Društvo sv. Jana u Češkoj*.
[78] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 381.

podijeljeni su u četiri vrste: članovi utemeljitelji jedanput zauvijek plaćaju u ime članarine 50 forinti. Na taj način ostvaruju pravo svake godine doživotno primati sva društvena izdanja u 4 primjerka.

Rad i uspjeh svakoga društva, pa tako i *Društva svetog Jeronima*, uvelike ovisi o sposobnoj i požrtvovnoj upravi ili vodstvu, o predsjedniku[79] i drugim članovima društvenog odbora. *Društvo sv. Jeronima* imalo je u prvo doba svoje prošlosti doista sposobne i požrtvovne ljude koji su ga uspješno vodili kroz razne teškoće i pribavili mu veliki ugled kako u domovini, tako i izvan nje.[80] Oko Društva okupili su se poznati hrvatski pjesnici i pisci. Podupirali su ga kao povjerenici i prijatelji svi biskupi i brojni svećenici u svim hrvatskim krajevima. *Svetojeronimske* knjige čitale su se gotovo u svakom hrvatskom selu.

Kao vješt pučki pisac spominje se 1877. s pohvalama dr. Franjo Iveković, urednik kalendara *Danica* i drugih jeronimskih knjiga. Njegovi *Životi svetaca* pisani su „majstorskom rukom prof. dra Ivekovića... na veliku pobudu u Životu našeg čovjeka koji traži smisao svoga života i rada iznad svojih dnevnih briga, u vrijednom kreposnom životu kojim će izgrađivati i sebe i narod u kojem živi".[81] Dobrim su pučkim stilom pisali: Pavao Leber kao pisac zabavno-književnih priloga, dr. Radovan Marković u svojoj poučnoj knjizi *Zdravlje*, čaglićki župnik Josip Šafran u raznim poučnim člancima objavljenima u *Danici*, Ivan vitez Trnski, Vjekoslav Klaić, župnik D. Stražimir, M. Kučenjak itd.[82]

Knjige koje je Društvo izdavalo mogu se kategorizirati po sadržaju na: vjersko-poučne, općenito poučne i zabavne. Na prvom su mjestu knjige vjerskoga sadržaja jer se pučka prosvjeta mora osnivati na vjeri. Vjera jedino može krotiti ćud, oplemeniti srce, bez čega nema kulture ni prosvjete naroda. Izdavačka djelatnost Društva može se u to doba podijeliti na: Godišnjak *Danicu*, molitvenike, katekizme i časopise.

Prva *svetojeronimska* knjiga tiskana je 1869. godine kao *Kalendar i ljetopis za godinu 1870.* Sljedeće godine taj kalendar dobiva ime *Danica*, koje ima i danas. Izlazio je svake godine, s prekidom od 12 godina (1954. – 1965.). Od godine 1967. do 1971. zove se Katolički

[79] U 153 godine dugoj povijesti Društvo su vodili sljedeći predsjednici: Tomo Gajdek (1868. – 1886.), Franjo Budicki (1886. – 1890.), dr. Feliks Suk (1890. – 1902.), Cvjetko Rubetić (1902. – 1906.), Pavao Leber (1906. – 1911.), Ljudevit Knežić (1911. – 1933.), dr. Ferdo Rožić (1933. – 1946.), dr. Pavao Lončar (1946. – 1952.), dr. Janko Oberški (1953. – 1969.), dr. Antun Ivandija (1969. – 1971.), Nikola Soldo (1971. – 1977.), ponovno dr. Antun Ivandija (1977. – 1979.), Radovan Grgec (- 2007.), zatim dr. Juraj Kolarić (2008. – 2011./2012.), dr. Stjepan Razum (2012. – 2021.) te dr. Marijan Franjčić (2021. – danas).

[80] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 382.

[81] Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 382.

[82] Usp. Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 398. Svi se podatci mogu vjerno pratiti u *Danici*, ali i u *Ljetopisu Društva sv. Jeronima*, kao i iz izvještaja s glavnih skupština *Društva sv. Jeronima* u pojedinim godinama koje se spominju u tekstu.

godišnjak, a od 1973. opet Danica.[83] Svojim prilozima godišnjak *Danicu,* samim time i kršćansku kulturu i prosvjetu obogatili su mnogi književnici, znanstvenici, prosvjetni djelatnici, novinari, ali i seljaci i radnici.[84] Uz članke iz svih struka u godišnjacima je neizostavan dio za pripovijesti, crtice i pjesme. Pripovijestima i pjesmama u *Danici,* a i u ostalim izdanjima lijepe književnosti, željelo se lijepim, pravilnim i jezikom i stilom afirmirati istine kršćanske vjere, čestitog odgoja i općeg obrazovanja. Ukratko, knjige, članci i pjesme Društva imale su poučno i odgojno obilježje. Bilo je i priloga koji su se isticali višim umjetničkim dometom i stilom. To napose vrijedi za priloge Augusta Šenoe, Josipa Kozarca, Josipa Draženovića i Velimira Deželića starijeg, ali i u prilozima sljedećeg naraštaja književnika, proizašlih iz redova Hrvatskoga katoličkog pokreta.[85] To su: Milan Pavelić, Izidor Poljak, Antun Matasović, Velimir Deželić mlađi, Đuro Sudeta, Viktor Grmović, Josip Cvrtila i mnogi drugi.

U *Danici* nalazimo i članke iz hrvatske povjesnice i o istaknutim povijesnim osobama. U člancima iz zemljopisa prikazani su pojedini hrvatski krajevi i gradovi, uz popratne „svjetlopise".

Molitvenici zauzimaju posebno mjesto u izdavačkoj djeatnosti Društva. Po svojem su sadržaju pripremljeni da bi korisniku služili za osobnu pobožnost jer su donosili ustaljene molitvene obrasce i pjesme, ali oni su ujedno izvor kršćanskih tekstova kojima se izgrađuje duhovnost hrvatskoga puka. Tijekom desetljećâ objavljeno je više različitih molitvenika, i to u ponovljenim nakladama. Najpoznatiji je *Kruh nebeski*, molitvenik *Izvor utjehe, Mali molitvenik*, za prvopričesnike. Tijekom vremena objavljivani su i drugi molitvenici, kao što su *Crkveni molitvenik, Svagdanji poklon Presvetom Oltarskom Sakramentu, Božji sijač*, *Božji pastir*, *Oče naš*, *Vjenčić molitava u čast bl. Nikole Tavilića* i *Mladež pred Bogom*. Takvi su molitvenici važni u izgradnji duhovnoga profila hrvatskoga naroda.

Uz molitvenike, Društvo je izdavalo i katekizme koji su isto tako sredstvo izgradnje kršćanskoga vjernika.

Mnogi su književnici objavljivali i zasebna djela u nakladi Društva. Tu nalazimo knjige iz svih struka, od gospodarstva i zdravstva, preko povjesnice, bogoslovnih djela i životopisa svetaca do lijepe književnosti (pjesme, pripovijesti i drame). Neki od katoličkih pisaca kojima je Društvo objavilo samostalna djela jesu: August Šenoa, Velimir Deželić stariji, Narcis Jenko

[83] Ante MILIČIĆ, (pr.), Sto godišta "Danice". Pn: Kroz 112 godina Hrvatskog književnog društva, u: *Danica 1981. Hrvatski katolički kalendar. Godište 100.*, Zagreb, 1980., str. 37-41.
[84] Stjepan RAZUM, Doprinos Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima hrvatskoj književnosti kršćanskoga nadahnuća, u: *Kroatologija,* vol. 6, br. 1-2, 2015, str. 220.
[85] Stjepan RAZUM, *Doprinos Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima hrvatskoj književnosti kršćanskoga nadahnuća*, str. 220.

(fra. Eugen Matić), Izidor Poljak, Jagoda Truhelka, Đuro Sudeta, Milan Pavelić, Ljubomir Maraković, Petar Grgec.[86]

[86] Za bolji pregled objavljenih djela i njihovih autora vidjeti: Josip BUTORAC, *Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968.*, str. 376-409.

III. SUKOB IZMEĐU „STARIH“ I „MLADIH“ KAO KULTURNA BORBA

Kako je već spomenuto, mladi „prosvjednici“ iz 1895. godine bili su isključeni iz akademske zajednice i svoje školovanje nastavljaju najviše u Pragu, zatim Beču, neki u Münchenu. U svojim novim mjestima boravka dolaze u doticaj sa suvremenim književnim i umjetničkim strujanjima u Europi, posebice s dekadenstvom i simbolizmom. U Beču je tada istaknuta književna i kritičarska osoba bio Hermann Bahr, koji je 1891. objavio knjigu protiv naturalizma *Die Überwindung des Naturalismus* i navijestio početak individualne *umjetnosti duše* i pokreta, koji je dobio naziv *moderna*. U to doba u Pragu se razvija pokret čeških *realista* kojima je na čelu Tomáš Masaryk, a u slikarstvu, kiparstvu i graditeljstvu novu je umjetnost zastupala *münchenska* i *bečka secesija*.[87]

Mladi se ispočetka mjestimice javljaju u listovima starije generacije *Vienac* i *Nada,* ali uskoro započinju izdavati i vlastite listove, među kojima se posebno ističe *Hrvatska misao* 1897. Generacijski lom, što treba razumjeti prije svega pod idejnim vidikom, događa se u Zagrebu 1896. godine, kada su mlađi umjetnici osnovali svoje *Društvo hrvatskih umjetnika*[88], čime su napustili *Društvo umjetnosti*, čije je osnivanje 1878. bio potaknuo Isidor Kršnjavi. Dana 15. prosinca 1898. hrvatski secesioniti okupljeni u *Društvu hrvatskih umjetnika* priređuju svoju prvu izložbu u sklopu otvorenja umjetničkog paviljona. Tom zgodom hrvatski književnici i umjetnici izdaju četiri broja lista *Hrvatski salon 1892*. Uvodnik listu napisao je Ksaver Šandor Gjalski koji se priklanja „mladima“. Milivoj Dežman uime „mladih“ objavljuje tekst pod naslovom „Naše težnje“, u kojemu jasno i otvoreno ističe nastojanja „mladih“ i nove književnosti koja se već tu naziva „modernom“.[89]

Sama srž prijepora između starih i mladih (tradicionalista i modernisa) očituje se u polemici o secesiji iz 1898. godine između Franje Ksavera Kuhača i Ive Pilara. Ta je polemika svjedočanstvo vremena u kojemu mlada inteligencija nastoji kulturi i umjetnosti u Hrvata približiti suvremene europske struje i trendove. Naime, nastojanja mlađih generacija za usvajanje i širenje novih umjetničkih smjerova i ideja iz Europe obilježila je u Hrvatskoj posljednje godine XIX. stoljeća. Pritom se posebice ističe potreba oslobađanja umjetničkog stvaranja od društvenih, političkih, moralnih, pedagoških i nacionalnih obveza.[90]

[87] Usp. Slavko JEŽIĆ, *Hrvatska književnost. Od početka do danas. 1100-1941.*, Zagreb, 1944., str. 318.
[88] Pravila društva odobrena su 24. IX. 1897., predsjednik društva bio je Vlaho Bukovac, a potpredsjednik Robert Frangeš.
[89] Usp. Slavko JEŽIĆ, *Hrvatska književnost*, str. 321.
[90] Željka METESI DERONJIĆ, Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar, u: *Cris* 11 (1), 2009, str. 229-237, ovdje 234-236.

Iz Kuhačevih i Pilarovih stajališta uviđaju se estetički nazori suprotstavljenih i sukobljenih strana o umjetnosti, njezinoj zadaći i cilju, kao i o poimanju lijepoga u umjetničkom djelu.

Polemički spis Franje Ksavera Kuhača *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti. Poslanica umjetničkim secesionistima i književnim dekadentima*[91] već naslovom upućuje na tematsku preokupaciju i osnovnu namjeru autora. Kritički stav i oštar ton kojim se obraća tadašnjim, kako ih naziva, „novim umjetnicima" u Hrvatskoj, snažno se očituje već u prvoj rečenici: „Nije dosta, što se Hrvatstvo ima boriti s raznim tudjim elementima u našoj otačbini, da očuva svoju narodnost i svoj opstanak, već se u najnovije vrieme eto pojavila još i neka domaća struja, koja teži za tim, da našu mladež posvema pokvari, da joj iščupa iz srca smisao za moral, religiju, domoljublje i ina plemenita čuvstva i svojstva."[92] Ta, nova struja zabluda je od koje narodu prijeti pogibelj, pa Kuhač izražava zabrinutost za sudbinu hrvatskoga društva, kulturnog i duhovnog identiteta. Ta zabluda jest secesija, koja je europski umjetnički pokret na prelasku iz XIX. u XX. stoljeće, a pojavljuje se kao opozicija konvencionalnom akademizmu.

Iznoseći argumente protiv secesijske umjetnosti i hrvatskih secesionista, Kuhač upozorava da „novi umjetnici" u potpunosti napuštaju najvažniji zadatak umjetnosti koji se, prema njemu, sastoji od toga da iskače ono što je „zdravo, estetično, obrazovno, odgojno, koristno i milo".[93] Vidljivo je da Kuhač zagovara didaktično-poučnu i nadasve moralno angažiranu umjetnost. Nedostatak i opasnost secesijske umjetnosti, vođene zahtjevom da stvori još neviđeno i novo, s prvotnom svrhom da ostvari efekt čuđenja, Kuhač vidi u njezinoj nejasnoj društvenoj angažiranosti, što vodi gubljenju i rušenju hrvatskog identiteta.[94] Kuhač smatra kako u svojoj težnji za inovacijom i originalnošću u umjetničkom stvaranju secesionisti zapravo Hrvatima nude otrov koji „preporučuju kao novi liek", što je zasluga „tudjih agitatora", koji ne mare za hrvatsku baštinu.[95] Opasnost koja ozbiljno prijeti duhovnom i kulturnom napretku Hrvatske Kuhač vidi u glavnim obilježjima secesijskoga umjetničkog pokreta: „prekidu s

[91] Franjo Ksaver KUHAČ, *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti. Poslanica umjetničkim secesionistima i književnim dekadentima*, Zagreb, 1898.
[92] Kuhač smatra da ti novi pokretači nove struje nemaju nikakve umjetničke stručne naobrazbe, a, ako pak imaju, da je ona manjkava. Smatra da je ono što imaju drskost da zastupaju književnost i umjetnost koju zapravo i ne poznaju. Kao takvi, smatra Kuhač, ono što pišu, zastupaju i kritiziraju „ne spada na ono, što su stručno učili, nego spada u onaj kut njihova znanja i umienja, u kojem su potpuno nevješti". Franjo Ksaver KUHAČ, *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti*, str. 3.
[93] Franjo Ksaver KUHAČ, *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti*, str. 4.
[94] Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 230.
[95] Franjo Ksaver KUHAČ, *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti*, str. 4: „To gramzenje za originalnošću uneseno je u Hrvatsku od tudjih agitatora, koji idu za tim, da sprieče Hrvate u njihovom naravnom razvitku, da im otruju krv i mozak i da nadju za svoje – svakom se moralu i pameti rugajuće proizvode 'Absatzgebiet' u Hrvatskoj."

tradicijom; odstupanje ili, točnije rečeno, borba protiv normi i konvencija u umjetničkom stvaranju; suprotstavljanje vladajućem akademizmu; zagovaranje prava na slobodu u umjetnosti koja je oslobođena od svih škola".[96] U nastavku Kuhač analizira i tumači glavne uvjete koje svako umjetničko djelo mora zadovoljiti: lijepo, ružno, jasnoća, istina, čudorednost, patriotizam.[97] Neispunjavanjem tih uvjeta umjetnost secesije ne može se smatrati umjetnošću, nego upravo neumjetnošću.[98]

Mladi su dakako odbacili Kuhačeve poruke, ponajprije zbog tona i njegove književne nekompetentnosti.[99]

Nedugo nakon objavljivanja Kuhačeva spisa Ivo Pilar iste godine u *Viencu* objavljuje pet članaka o secesiji[100] pod naslovom *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*.[101] Članke iz *Vienca* Pilar objavljuje i u zasebnom djelu, koje je također naslovio *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*,[102] koje je, kako ističe na listu koji slijedi naslovnicu, posvetio „svim protivnicima novih smjerova"[103], drugim riječima, i on objavljuje „poslanicu".

U svojem uvjerenju da kritika suvremenoga umjetničkog pravca proizlazi iz neznanja i nepoznavanja njegovih osnovnih ciljeva, Pilar ističe da „sa spoznanjem doći će i shvaćanje, a sa shvaćanjem i ljubav k novoj umjetnosti i užitak u njezinim djelima, koja nisu nego djela umjetnosti, kojoj pripada budućnost".[104] Time Pilar na sebe preuzima zadatak apologeta moderne umjetnosti koji svojom studijom nastoji pridonijeti upoznavanju javnosti s principima i porukama novoga smjera.[105]

U nastojanju da secesiju oslobodi pogrdnog epiteta umjetno stvorenog pokreta „koji izvire samo iz ambicije ili vrtoglavice nekolicine okretnih agitatora", ali i u težnji da svim protivnicima pojasni da je secesija „potrebna evolucija u razvitku umjetnosti" koja je „psihološkom potrebom nastala faza, uvjetovana kulturno-socijalnim prilikama našega vremena",[106] Pilar polazi od objašnjenja pojma secesije, koji je „oznaka zastupnika modernih, naprednih ideja, naprama zastupnicima starih, konzervativnih", koju obilježava duboko

[96] Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 230.
[97] Usp. Franjo Ksaver KUHAČ, *Anarkija*, str. 5-26.
[98] Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 230.
[99] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 66.
[100] Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 232.
[101] Ivo PILAR, Secesija. Studija o modernoj umjetnosti, u: *Vienac* 30 (1898), br. 35, str. 540-541; br. 36, str. 555-557; br. 37, str. 570-575; br. 38, str. 590-591; br. 39, str. 603-605.
[102] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, Zagreb, 1898.
[103] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, str. 4.
[104] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, str. 6.
[105] Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 232.
[106] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, str. 9. Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 233.

nezadovoljstvo mladih umjetnika „sa dosadanjim smjerom umjetnosti i uvjerenje da nama treba nova umjetnost, koja odgovara našemu vremenu“.[107] Kao pokret koji nastoji izbaviti umjetnost iz stagnacije i konvencije, secesiju karakterizira borba protiv svih škola, pravila i normi. Zauzimajući se za individualnost, za slobodu umjetničkog stvaranja i za preporod u umjetnosti, umjetnost secesije nastoji ići ukorak s novim duhom i novim vremenom. Smatrajući secesiju „pretečom i navjesnicom velikih stvari“, Pilar bilježi i razloge zbog kojih ona „pobija dosadanju umjetnost, navješćuje joj razor, nemilosrdnu borbu na život i smrt: aktualna umjetnost ne vodi napretku, guši stvaralačku moć umjetnika“,[108] ne odražava etičko, estetsko te misaono savršenstvo i nije na visini intelektualnog i tehničkog napretka.[109] Ustajući protiv umjetničkih zakona koje treba slijediti, protiveći se oponašanju, a zagovarajući stvaranje i slobodu mašte, secesija nastoji otvoriti nove putove novoj umjetnosti.

Za razliku od Kuhača koji kritizira podložnost hrvatskog naroda vanjskim utjecajima, Pilar odaziv domaćih umjetnika idejama europske secesije ocjenjuje pozitivno. U tom odazivu on vidi početak novog razdoblja u umjetnosti koje se, u udaljivanju od djela stvaranih u duhu patriotizma, okreće budućnosti i napretku. Osim toga, taj je odaziv, prema njemu, i dokaz o veličini te sposobnosti hrvatskoga naroda da prati suvremene svjetske umjetničke tendencije i koncepcije kojima, istodobno, može dati i vlastiti doprinos.[110]

Unatoč tomu što Pilar svoju studiju o secesiji nije uputio izravno Kuhaču, štoviše, nije Kuhača niti imenovao, nego ju je namijenio svim protivnicima novih smjerova, Pilarova stajališta o secesiji dali su Kuhaču poticaj da ih 1898. godine u vlastitoj nakladi objavi spis pod naslovom *O secesiji. Odgovor gosp. I. Pilaru*.[111]

No nisu samo Kuhaču dali poticaj za nastavak polemike s Pilarom, nego su Pilarove misli postale idejno-duhovni program mladih.[112]

„Svojim odgovorom Pilaru, mladom piscu koji je svojom studijom nastojao pridonijeti boljem razumijevanju secesije, a samim time osloboditi je i optužaba, Kuhač želi pojasniti da on, kao i ostali predstavnici stare umjetnosti, vrlo dobro razumije novi umjetnički pokret koji se proširio u Hrvatskoj.“[113] Ono „u čem se mi stariji razlikujemo od secesionista, tiče se anarkističkog njihovog nastojanja“.[114] Secesionisti nastoje, smatra Kuhač, prihvaćanjem tuđeg

[107] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti, str*. 8-9.
[108] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti, str*. 12.
[109] Ivo PILAR, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti, str*. 15.
[110] Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 234.
[111] Franjo Ksaver KUHAČ, *O secesiji. Odgovor gosp. J. Pilaru* (U Zagrebu: Nakladom piščevom, 1989).
[112] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 67.
[113] Usp. Željka METESI DERONJIĆ, *Polemika o secesiji u Hrvatskoj: Franjo Ksaver Kuhač i Ivo Pilar*, str. 235.
[114] Franjo Ksaver KUHAČ, *O secesiji. Odgovor gosp. J. Pilaru*, str. 20.

napustiti vlastito, dok secesija, koja nema ni programa, ni teorije, ni metode, ni teoretskih pravila, „ide u prilog njemačkom kozmopolitizmu, koji za tim teži, da manje narode odnarodi, ne bi li tada bili Niemci gospodari“.[115] Ne priznajući institucije, autoritet i moral, secesija vodi u kaos. Rušilačka težnja secesije spram dotadašnje umjetnosti uzrokovana je stvaralačkom nesposobnošću njezinih pristaša, sluga „tudjih pretjeranaca, anarkista, a koji ne znajući što čine, zavedeni od tudjih agitatora“, umjetnost vode „pretjeranom ambicijom k negaciji, k barbarstvu“.[116] Kuhač, nasuprot zahtjevu secesije za apsolutnom slobodom u stvaranju, zagovara stajalište da sloboda ne omogućuje čovjeku činiti što mu se prohtije. On smatra da sloboda u sebi sadržava određene granice koje treba poštivati. U suprotnom, neograničena sloboda u stvaranju „vodi do mahnitosti, do absurduma, do zločina, t. j. do anarkije”.[117]

[115] Franjo Ksaver KUHAČ, *O secesiji. Odgovor gosp. J. Pilaru*, str. 23.
[116] Franjo Ksaver KUHAČ, *O secesiji. Odgovor gosp. J. Pilaru*, str. 24.
[117] Franjo Ksaver KUHAČ, *O secesiji. Odgovor gosp. J. Pilaru*, str. 28.

IV. ORGANIZACIJSKI RAZVOJ HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA

1. Posveta hrvatske mladeži Srcu Isusovu

Katolička inteligencija potkraj XIX. stoljeća započinje se organizirati za proboj u javni život, posebice na kulturnom i društvenom polju, što će s vremenom prerasti u Hrvatski katolički pokret. Hrvatskom katoličkom pokretu prethodila su dva važna vjerska događaja.

Naime, godinu 1900., kojom se završavalo XIX. stoljeće, tadašnji je papa proglasio jubilarnom godinom. Naime, papa Lav XIII. posvetio je svijet Srcu Isusovu 1899. godine i u toj prigodi pozvao biskupe i vjernike da to učine po svim drugim krajevima svijeta gdje žive katolici. Papin poziv katoličkoj mladeži da se posveti Srcu Isusovu u jubilarnoj, 1900. godini, pao je na plodno tlo među hrvatskim katolicima. U povodu toga u cijelom su se katoličkom svijetu održavale različite manifestacije (kongresi, hodočašća u Rim, posvete ...). Tako je i u nas bila organizirana posveta hrvatske mladeži Presvetom Srcu Isusovu 22. lipnja 1900., a, gdje to nije bilo moguće učiniti na svetkovinu, učinjeno je u prvu nedjelju nakon svetkovine te je organizirano jubilarno hodočašće 3. srpnja 1900. u Rim.

Idejni začetnik posvete hrvatske katoličke mladeži Srcu Isusovu bio je o. Antun Puntigam, odgojitelj i profesor u travničkom sjemeništu. Za tu je ideju privolio nekoliko zagrebačkih svećenika koji su radili s mladima, a ideju je prihvatio i zagrebački nadbiskup dr. Juraj Posilović. Ubrzo je sastavljen Središnji odbor za organiziranje posvete hrvatske katoličke mladeži Srcu Isusovu. Na čelo mu je postavljen dr. Andrija Jagatić.

Pod vodstvom svojih učitelja i učiteljica, profesora i profesorica hrvatska je katolička mladež spremno odgovorila na poziv Središnjeg odbora za posvetu Srcu Isusovu. Započeo je pokret hrvatske katoličke mladeži, na čijem su čelu bili travnički sjemeništarci. S obzirom na to da je o. Puntigam poznavao pjesnički talent Petra Perice, zatražio ga je da napiše pjesmu posvetnicu hrvatske mladeži za posvetu Srcu Isusovu.

Pjesmu posvetnicu katoličke mladeži Srcu Isusovu Petra Perice *Do nebesa nek se ori*[118], koja se i danas rado pjeva u crkvama i u posebnim svečanostima, uglazbio je Milan Smolka, nastavnik glazbe u sjemenišnoj gimnaziji, po narodnosti Čeh.[119]

Kruna jubilarne posvete Srcu Isusovu hrvatske katoličke mladeži bilo je hodočašće u Rim 3. srpnja 1900. Među 700 hodočasnika pod vodstvom hrvatskih biskupa bilo je 50 mladih predstavnika hrvatske katoličke mladeži. Papa Lav XIII. primio je hrvatske hodočasnike u audijenciju u Sikstinskoj kapeli 3. srpnja 1900.[120]

Godinu dana poslije idejni začetnik spomenute posvete isusovac o. Antun Puntigam objavio je dokumentiranu spomen-knjigu *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova, Spomenica i Budnica*.[121]

Posveti mladeži Srcu Isusovu bilo je otpora, o čemu svjedoči i *Spomenica* u posebnom poglavlju pod naslovom *Kako je i đavo promicao slavlje.*[122] Ti su prosvjedi, prema uvjerenju organizatora, samo pridonijeli značenju i većem uspjehu posvete. Naime, protiv posvete prosvjedovalo je dvanaest hrvatskih studenata. Nakon što je upućen poziv hrvatskoj mladeži za posvetu, oni su u Hrvatskoj objavili prosvjed, u kojemu, među ostalim, stoji: „Protestujem protiv toga, da se u mladeži potpiruje fanatično obožavanje papine osobe i fanatično oduševljenje za ideju klerikalizma, koja nema ništa zajedničko s našim narodnim životom, s čijom se pomoći u najnovije vrijeme na svim poljima u nas ubija svaki napredniji i slobodniji glas. Želimo da se iz mladeži odgajaju ljudi realni i slobodni, sposobni da uspješno rješavaju životne zadatke.“[123]

Neka javna glasila uputila su im oštre kritike. Tako su se u *Vrhbosni* osvrnuli na taj prosvjed riječima: „Da li se naš narod može nadati ikakvu dobru i uspjehu od čeljadi, što se takovimi absurdi i smiešnimi protesti bani i diči pred izobraženim svietom? Od čeljadi bez srca i bez ikakva ideala, od

[118] Cijeli tekst pjesme posvetnice glasi: „Do nebesa nek se ori: Do nebesa nek se ori, naših grudi gromki glas! Neka jeknu rajski dvori, nek nas čuje Isus spas! Isukrste, Srcu Tvom, s nama naš se kune dom: Dušom t'jelom v'jek sam Tvoj za krst časni bijuć boj! Čujte puci širom svijeta; oci naši, čujte sad! Čujte sluge pakla kleta kako Hrvat kliče mlad!“, u: Antun PUNTIGAM, *Slavlje hrvatske omladine na osvitu novoga vijeka*, Zagreb, Tiskara i naklada Antuna Scholza, 1900., str. 30. U nakladi Bazilike Srca Isusova u Zagrebu i Postulature blaženog Ivana Merza u Zagrebu 2020. godine izdan je pretisak povodom 120. obljetnice prve Posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu. U knjizi su spojena tri sadržaja koja sadržavaju pretisak dviju orginalnih knjiga o posveti iz 1900. i 1901. godine i dodatak iz 2020. godine. Brojevi stranica prvog i drugog pretiska ostavljeni su takvi kako su navedeni u izvorniku dviju knjiga. Paginacija Dodatka iz 2020. godine nastavlja se na paginaciju pretiska druge knjige. Na prvim stranicama pretiska rimskim su brojevima označene stranice na kojima se donosi predgovor kardinala Vinka Puljića, Predgovor izdavača p. Božidara Nagya, SJ i Biografija p. Antuna Puntigama.

[119] Milan Smolka

[120] Antun PUNTIGAM, *Slavlje hrvatske omladine na osvitu novoga vijeka*, str. 30.

[121] Antun PUNTIGAM, *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova, Spomenica i Budnica*, Zagreb, 1901.

[122] Antun PUNTIGAM, *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova*, str. 35-37.

[123] Antun PUNTIGAM, *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova*, str. 36.

čeljadi, što danas za čašicom vide i gungulu diže, a sutra je za malo deblju platu svačija površna lutka bez i malo ozbiljna i temeljita znanja.“[124]

Oštriju kritiku od *Vrhbosne* uputila im je zadarska *Croatia*: „Pitajmo dvanaest apostola tuđe misli jesu li vas roditelji poslali na nauke i za vas troše da se stavite u supor s njihovim osvjedočenjem ezotičnim doktrinama, i da u narod i njegovu uzdanicu uvadate smutnju ludim novotarijama, za koje ni iskvareni zapad ne bi dao lulu gnjila duhana? Ako nijeste što boljega naučili, nego paljetkovati po smetištu tuđinstva, bolje da se vratite kući i prihvatite motike ili vesla!.“[125]Dodajmo ovomu kako ni obnova Posvete koja se održavala 3. lipnja 1910. nije prošla bez reakcije neistomišljenika.

Srpanjski broj *Glasnika Srca Isusova* iz 1910. prikazuje pokušaje liberala i drugih antiklerikalnih udruženja koji su na svaki način pokušali održavanje posvete spriječiti ili barem na neki način omesti. Odluka vlade nije se trebala dugo čekati da sva katolička mladež na blagdan Srca Isusova 3. lipnja 1910. ima slobodan dan kako bi pod vodstvom svojih vjeroučitelja nesmetano sudjelovali na svetoj misi gdje će im biti obrazložen smisao blagdana i same posvete. Isto tako, u Odluci se navodi da vlada odobrava prikupljanje priloga među mladima po školama za pokriće troškova održavanja proslave i obljetnice posvete Srcu Isusovu.[126] Na tu vladinu naredbu reagiraju liberali u novinama *Pokret*. U članku, među ostalim, piše: „Naredba dr. Amruša nije drugo nego izravna provokacija svih slobodoumnih elemenata u Hrvatskoj, a ti elementi znat će je i suzbiti. O tom neka ne sumnja odjelni predstojnik za bogoštovlje sa svilenim zastavama dr. Amruš.“[127] Slično su pisale i druge njima slične svjetonazorske novine.

Nekoliko dana prije svečanosti obnove 1910. *napredni* đaci dviju srednjih škola po Zagrebu su dijelili letke koje su izdali njihovi stariji kolege studenti, a letak je bio pun uvreda i kleveta protiv pape, (nad)biskupa i svećenstva, te protiv prikupljanja priloga za posvetu. *Glasnik Srca Isusova* naziva ih neprijateljima Božjim, „socijalistima, pokretašima, framasunima“.[128]

Dan uoči posvete, 2. lipnja, socijalni su demokrati tiskali letak pod naslovom *Protiv klerikalizma*, u kojem, među ostalim, piše: „Proslavom Srca Isusova 1900. udaren je u Hrvatskoj vidljiv osnov klerikalne organizacije. Iza te proslave slijedio je katolički sastanak, a

[124] *Vrhbosna,* br. 8, 1900.
[125] *Croatia,* Zadar, br. 27, 1900. Zanimljivo je kako se s prosvjednicima nisu slagali ni članovi njihovih obitelji jer je iz navoda Spomenice vidljivo kako je i otac jednog od „one dvanaestorice dao 20 kruna za svoga zavedenog sina kao prilog za izradbu zlatnog srca“. Usp. *Glasnik Srca Isusova,* br. 7., 1910., str. 128. i dalje.
[126] *Glasnik Srca Isusova,* br. 7., 1910., str. 128. i dalje.
[127] *Pokret,* br. 56., 10. ožujka 1910.
[128] Božidar NAGY, Stota obljetnica posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. godine, u: *Obnovljeni život, 55* (2), 2000., str. 243.

zatim su se doselili u Zagrebu Jezuiti, stale se nizati klerikalne institucije (...) Nu, već godine 1900. bacili su klerikalci u prvome redu oči na omladinu kao na kvasac, iz kojeg bi se imala roditi mlada klerikalna garda koja bi imala stvoriti klerikalnu inteligenciju (...) Što znači izručiti školu na milost i nemilost klerikalcima? Znači zarinuti si nož u živo tijelo, znači podrezati si žile.“[129]

Usprkos nastojanjima naprednih đaka da spriječe obnovu Posvete ona je održana a u središtu je uz onaj duhovni dio bila svečana Zastava koju je kroz dva mjeseca izrađivalo 20 časnih sestara milosrdnica i koja je sve do danas ostala kao duhovni i materijalni spomen na samu Posvetu.[130] Svečanost obnove posvete započela je u zagrebačkoj katedrali gdje je blagoslovljena Zastava koja je nošena u procesiji središtem Zagreba do Svetišta Srca Isusova u Palmotićevoj ulici. Zastava je svečano predana ocima isusovcima u Svetištu na trajno čuvanje da bude za sve buduće naraštaje duhovni i materijalni svjedok ovoga veličanstvenog slavlja Posvete hrvatske katoličke mladeži Srcu Isusovu.[131]

[129] Božidar NAGY, *Stota obljetnica posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. godine*, str. 243.
[130] Božidar NAGY, *Stota obljetnica posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. godine*, str. 243.
[131] Božidar NAGY, Posveta hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. god., u: *Ivan Merz. Glasilo Postulature*, Zagreb, 1999. u: http://ivanmerz.hr/staro/glasilo/1999/1999-posveta.htm (16. X. 2020.)

2. Prvi hrvatski katolički sastanak

Drugi događaj koji je obilježio jubilarnu, 1900. godinu u hrvatskim zemljama jest Prvi hrvatski katolički sastanak.

Ovdje treba pripomenuti da je i prije Prvoga hrvatskoga katoličkog sastanka u Zagrebu djelovao kulturno-politički *Klub Immaculata*. Klub nije bio crkvena bratovština, kao ni društvo s odobrenim pravilima nego klub istomišljenika iz svećeničkog i laičkog staleža, a činili su ga: Krešimir Kvaternik, dr. Velimir Deželić, dr. Šandor Bresztyenszky, Ljudevit Tomšić i Oton Szlavik, a od svećenika dr. Andrija Jagatić, Matija Seigerschmied[132] i Stjepan Hartmann[133]. Sjednice kluba održavale su se u sobi dr. Jagatića koji je stanovao kod sestara milosrdnica u Samostanskoj ulici na prvom katu.[134]

U Zagrebu je bio konstruiran Centralni odbor, kojemu je na čelu bio zagrebački pomoćni biskup Pavao Gugler, naslovni biskup i prior vranski kao predsjednik, uz dva potpredsjednika: pomoćnog biskupa Ivana Krapca i dr. Šandora Bresztyenszkog, narodnog saborskog zastupnika. Od 13 članova Centralnog odbora šest je laika.[135]

U *Katoličkom listu* Odbor je 7. lipnja 1900. izdao proglas pod naslovom *Hrvati katolici!*

„Kroz više stoljeća morao se je boriti hrvatski narod i za svoj opstanak i za kršćansku prosvjetu.

Obranio je jedno i drugo, jer je crpao neslomljivost svoje volje i svoje snagu iz nepresahnjivog vrela Kristove nauke i blagoslova te pomoći nasljednika sv. Petra.

Ali u nejednakoj borbi sa mnogim i jačim neprijateljima zaostali su Hrvati kulturno i materialno za drugim narodima, kojih sadanja duševna i gospodarstvena premoć može uroditi novom pogibelji za nas Hrvate.

---

[132] Matija Seigerschmied rodio se u Radoboju 1864. godine. Služio je kao vjeroučielj, pa spiritual sestara svetoga Vinka, a nakon Jagitićeve smrti postao njihov superior. Pisao je mnogo članka u „Katoličkom listu“, „Hrvatskoj straži“ i „Katoličkoj školi“, a i osnivač je „Hvatskog katoličkog društva“. Velimir DEŽELIĆ, Kakvi smo bili?, str. 496.

[133] Stjepan Hartmann rođen je u Osijeku 1854. godine. Bio je kapelan u Okiću, pa od 1881. godine kateheta u Zagrebu – poslije i u ženskoj preparandiji milosrdnica. Pisao je pedagoške i apologetske članke u „Hrvatstvu“, „Jutru“. Bio je progonjen zbog kritike školskih zakona. Bavio se astronomijom. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 496.

[134] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 449.

[135] Članovi Centralnog odbora: Pavao Gugler, naslovni biskup i prior vranski, predsjednik; dr. Ivan Krapac, naslovni biskup i kanonik, 1. podpredsjednik; dr. Šandor pl. Bresztyensky,narodni zastupnik, 2. podpredsjednik; dr. Gustav Baron, kanonik; dr. Ante Bauer, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik; dr. Andrija Jagitić, prelat i superior milosrdnica; Stjepan Korenić, urednik „Kat. Lista“, i odborov tajnik; Stjepan Kućak, kr. gim. profesor; dr. Krešimir Kvaternik, erarski odvjetnik; Cvjetko Rubetić, kanonik; dr. Ivan Ružić, odvjetnik; Tade Smičiklas, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. dr. Fran Vrbanić, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. Centralni odbor, Hrvati katolici!, u: *Katolički list*, (51) 23., Zagreb, 7. lipnja 1900. (dalje: *KL*)

Da ju uklonimo, valja nam nastojati dostići ih, dovinuti se što sjegurnijih uvjeta vlastitoga narodnoga duševnoga i gospodarskoga života, daa uzmognemo s njima uporedo i bratimski raditi za opći napredak ljudskoga roda. (…)

Taj povratak k pravom putu napredka postizava najsjegurnije složnim i valjano organiziranim (uredjenim) radom sviju slojeva pučanstva, a kod naših istovjernika doprinjeli su i doprinašaju k tomu najviše njihovi sastanci, kongresi, osnovani na najvišem temelju pristupa svih slojeva, i raspravljanja svih važnih pitanja.

Sjajni su uprav posljedci, što ih takovim kongresima postigoše najpače franceski i njemački katolici, a i češki te i slovenski.

Hrvati katolici!

Slijedimo i mi njihov primjer, udesimo i mi sav naš napredak u suglasju s božjom objavom, nastojmo i mi pod zastavom križa svojski oko toga, da nam narod ne nastrada zakašnjenim jur oponašanjem onoga bezvjerstva, kojega se napredniji i sretniji od nas narodi sve više i sve uspješnije odriču.

Davna je već želja mnogih hrvatskih katolika, da se i mi sastanemo, vijećamo i uredimo za uspješan rad, kojemu je plemenita svrha, da mi katolici uredimo naš sukromni i javni život u skladu s našom svetom vjerom, da na tom nepokolebivom temelju nastojimo i za buduća vremena osjegurati i bivstvo i napredak hrvatskoga katoličkoga naroda. Da se ta želja što prije ostvari, ustrojio se je nadpastirskim odobrenjem potpisani odbor, pa evo danas javljamo svim katoličkim Hrvatima, da se je našoj zamolbi za djelotvorno sudjelovanje na kongresu katoličkih Hrvata odazvao lijepi broj svećenika i svjetovnjaka iz svih hrvatskih zemalja, koji su pripravni na I. hrv. Katoličkom sastanku, koji će se držati 3. i slijedećih dana mjeseca rujna raspravljati na kongresu o svim važnim pitanjima hrvatskoga naroda, koja stoje danas u suvislosti s vjerom njegovom.

Hrvati katolici!

Sudjelujte u što većem broju na tom prvom našem kongresu, sudjelujte i u provadjanju njegovih zaključaka, da tako osjegura svatko od nas po svojim silama što korisniji i što općenitiji rad, posvećen pravomu zdravomu samosvojnomu kršćanskomu hrvatskomu životu i napredku e dostojnoj i hrvatskoj utakmici s ostalim prosvijetljenim narodima oko općega napredka čovječanstva.“[136]

[136] Centralni odbor, Hrvati katolici!, u: *KL*, (51) 23., Zagreb, 7. lipnja 1900. Proglas donosimo onako kako je i objavljen bez pravopisnih intervencija.

Nakon objavljivanja proglasa u *Katoličkom listu* nastavile su se pratiti pripreme za održavanje Prvoga katoličkog sastanka.[137]

Uz ostalo, u 32. broju *Katoličkog lista* objavljuje se pismo biskupa Josipa Jurja Strosmayera, u kojemu se ističe da se kongres treba boriti za slobodu Crkve i da je lijepo što se u tom poslu nalaze i svećenici i laici.

U tekstu *U predvečerje I. hrv. katol. Sastanka*[138] nepotpisani autor ističe da će sastanak pokazati slogu svećenika i kršćanskih laika, njihovu suradnju i međusobnu pomoć. Iz teksta je vidljivo da je bilo prigovora kako će ta suradnja biti na štetu umjetnosti, znanosti, književnosti i odgoja jer je Crkva natražna i da će laike samo smetati u pravom napretku. Na te prigovore autor odgovara da je Crkva prijateljica svakoga pravog napretka i upozorava da se napredak na svim tim područjima ne može postići bez vjerskih i moralnih načela. Važno je bilo istaknuti i činjenicu da na sastanku neće nazočiti samo laici i svećenici nego i episkopat, čime se iskazuje i podrška službene Crkve, što, piše autor, nije svagdje slučaj.

Prvi hrvatski katolički sastanak održan je u Zagrebu od 3. do 5. rujna 1900. Svečane sjednice Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka održavale su se prijepodne u dvorani *Hrvatskog Sokola*[139], a popodnevne u zgradi Sveučilišta.

Prema izvještajima *Katoličkog lista*, ozračje u kojem se održavao Sastanak bilo je svečano. Posebno su svečano na stanici u Zagrebu dočekali biskupa Strossmayera, a Sastanak je održan u vrijeme kada je biskup slavio svoju pedesetu obljetnicu biskupstva.[140]

Sastanak je započeo u katedrali zazivom Duha Svetoga i nadbiskupovim blagoslovom, a onda se pošlo na otvorenje u *Sokolovu* dvoranu.

Prvi je govorio predsjednik pripravnog odbora biskup pomoćni Pavao Gugler – i to kajkavštinom. Za predsjednika svečanih sjednica Sastanka izabran je grof Miroslav Kulmer, začasni je predsjednik bio Slovenac Fran Povše, a potpredsjednici dr. Kosta Vojnović, dr.

---

[137] S obzirom na da je cijeli tijek priprema i održavanja Prvog hrvatskog katoličkog sastanka pratio tjednik „Katolički list“, a shvaćamo ga kao izvor kojem smo se vratili da bismo dobili vjerodostojne informacije o ovom važnom vjerskom, kulturološkom pa i političkom događaju u Hrvata na kraju XIX. stoljeća, smatramo da nije potrebno navoditi kompletnu biografiju odakle je preuzet tekst, osim broja godišta. Sav tekst koji ćemo citirati prenosimo vjerodostojno bez gramatičkih ispravaka i bez standardizacije jezika, drugim riječima, tekst ćemo prenijeti vjerodostojno.

[138] *KL*, (51) 35.

[139] Sokol je gimnastičko (tjelovježbeno) društvo koje je osnovano u Pragu 1862. godine, u Ljubljani 1863. pod nazivom „Južni sokol” i na kraju u Zagrebu 27. prosinca 1874. pod nazivom „Hrvatski sokol”. Usp. Hrvatski sokol. Kratka povijest društva, u: *Zagrebačko tjelovježbeno društvo* "*Hrvatski sokol"*, http://www.sokolzagreb.hr/povijestdrustva.html (24. 1. 2018.).

[140] *Katolički list* na naslovnoj stranici 36. broja od 6. rujna 1900. godine jednako svečano kao i u prethodnom broju donosi spjev „U slavu pedesetogošnjice biskupovanja Josipa jurja Strossmayera“ čiji je autor V. R. (Vladimir Rožman), koji je napisao pjesmu – odu „U slavu Prvog katoličkog sastanka“ objavljenu na naslovnoj stranici *KL-a,* (51) 35.

Šandor Bresztyenszky, kanonik Oršić i o. Augustin Čengić, bosanski franjevac. Za tajnike su izabrani dr. Velimir Deželić stariji, dr. Carić, dr. Papratović i o. Rodić.

Nadbiskup Posilović održao je plenarni govor, u kojemu je istaknuo dva glavna pitanja suvremenoga svijeta: društveni red i njegovu čvrstoću te socijalno pitanje. Pročitao je pismo kojim papa Lav XIII. zahvaljuje za hodočašće hrvatske mladeži u Rim i na daru koji mu je tom zgodom predan.[141]

U ovom dijelu svečane sjednice pročitane su i prve dvije rezolucije koje je donio Prvi hrvatski katolički sastanak, a odnosile su se na papu i papinsku državu i o glagoljici o kojoj govori: „Zahvaljujući Gospodinu Bogu i sv. Stolici, što je Hrvatima već u davnini dana te u najnovije doba okružnicom 'Grande munus' i Odlukom sv. Zbora za Obrede od 22. augusta 1900. priznata povlastica, da mogu službu Božju obavljati u svom staroslovenskom jeziku i staroslov. pismom, prvi hrv. katolički sastanak drži, da je ova povlastica, napose u današnje doba veoma nužna i po vjeru i po crkvu medju Hrvatima, te stoga izjavljuje vruću svoju želju i pouzdanu nadu da će se taj dragocjeni amanet dobrotom sv. Stolice ne samo uzdržati nego i proširiti."[142]

Sastanak se drugog dana nastavio u zgradi Sveučilišta po sekcijama. Radilo se u četiri sekcije:

1. sekcija: a) katolički život,
   b) karitativna društva;
2. sekcija: a) odnos države prema Crkvi,
   b) katolički tisak;

3. sekcija: socijalno pitanje;

4. sekcija: a) odgoj („uzgoj"),
   b) crkvena umjetnost,
   c) lijepa knjiga.

S obzirom na temu ovog rada, potrebno je ukratko podsjetiti na zaključke o katoličkom tisku, crkvenoj umjetnosti te o lijepoj knjizi.

[141] Pismo smo prenijeli u cijelosti ranije u dijelu rada u kojemu govorimo o posveti hrvatske mladeži Srcu Isusovu.
[142] *KL*, (51) 36.

2.1. Katolički tisak

U drugoj sekciji skupina sudionika raspravljala je o katoličkom tisku. Predsjednik je bio dr. Šandor pl. Bresztyenszky, a izvjestitelj za ovo pitanje bio je dr. Ivan Ružić koji je na početku istaknuo važnost pitanja katoličkog tiska u kontekstu širenja bezvjerskog tiska.[143]

Izvjestitelj sekcije predložio je zatim rezoluciju u kojoj se ističe da su Hrvati katolici kao vjerni sinovi Kristove Crkve stoljećima branili vjeru i „europejsku uljudbu" i svoju slobodu. Oni su uvjereni da bezvjerski tisak tako pogubno utječe na kršćanske narode te da tako dolazi do propadanja u vjerskom, političkom, književnom, gospodarskom ali i društvenom pogledu. Pod tim se utjecajem dobra djela zamjenjuju opačinama. Hrvati katolici skupljeni na Prvom sastanku odlučuju da će i dalje „Božjom pomoći ustrajati na braniku za krst časni i slobodu zlatnu proti neprijateljima Crkve i domovine, koji svojim poganim perom truju dušu i srce, mute živo čuvstvo vjerozakonsko i vjeru u Boga" te na taj način guše ujedno i narodni osjećaj i „svaki idealni polet".[144]

Iz rezolucije o katoličkom tisku vidljivo je da se ističe važna uloga tiska, ali i potreba vjerskog i domoljubnog prosvjećivanja naroda. Rezolucija o katoličkom tisku glasi:

„1) Hrvati katolici, koji ka odani sinovi Kristove crkve kroz vijekove braniše neustrašivo svoju svetu vjeru, europejsku uljudbu i svoju slobodu, uvjereni su, da pod otrovnim dahom bezvjerske štampe, napose pod uplivom bezbožnih novina kršćanski narodi propadaju u vjerskom, političkom, književnom, gospodarskom i društvenom pogledu, a svaka dobra djela da zamijenjuju samo zločini i opačine, odlučiše u svom zboru dne 3., 4. i 5. rujna 1900., da će, vjerni svojoj slavnoj prošlosti, i u buduće Božjom pomoći ustrajati na braniku za krst časni i slobodu zlatnu proti neprijateljem crkve i domovine, koji svojim poganim perom truju dušu i srce, muto živo čuvstvo vjero-zakonsko i vjeru u Boga, a sa vjerom ugušuju takodjer narodne osjećaje i svaki idealni polet.

U tu svrhu preporučuju svakomu pravom katoliku, da ne čita – ako ne mora – i ne podupire bezvjerske spise i novine, već da čita, podupire i širi domoljubne novine, prožete kršćanskim duhom.

2) Hrvati katolici, privezuju na dušu kršćanskim novinama, da budu medju sobom složne; da pišu umjereno, razborito, naročito neka paze, da ne vrijedjaju ljubav (Encycl. 'Pergrata nobis' od 14. septembra 1886.). Napose im na srce stavlja, da budu ujedinjene sa

[143] Usp. *KL*, (51) 39.
[144] *KL*, (51) 39.

crkvenom hierarhijom, te da njima prosijeva štovanje prema ovoj božanskoj uredbi. (Pismo Leona XIII. kardinalu nadbiskupu Guibertu od 17. juna 1885.).

3) Hrvatsi katolici preporučuju svoj hrvatskoj inteligenciji a napose svećenstvu i učiteljstvu, neka nedjeljama i svetkovinama prije ili poslije popodnevne službe Božje pribiru oko sebe narod, te mu čitaju ili tumače novine, prožete pravim kršćanskim i rodoljubnim hrvatskim duhom, da nam tako poraste naraštaj kršćanski i hrvatski."[145]

2.2. Crkvena umjetnost

O problemu je izvješćivao dr. Luka Jelić. Rekao je da je crkvena umjetnost do renesanse bila zrcalo djelovanja Crkve na kulturnom polju za narod. U renesansi je umjetnost izišla iz Crkve i postala samostalna – „objektivna umjetnost". Do renesanse crkvena je umjetnost bila dio liturgije i dogmatike. Nakon toga postala je tržište genijalnosti pojedinaca. Crkvena je umjetnost postala produkt pojedinaca koji često i nisu kršćani, a, ako jesu podrijetlom, slabo vjeruju ili ne vjeruju ništa. Umjetnici danas rade za osobnu slavu ili za novac – a ne iz religioznog oduševljenja, prodahnuti čistim religioznim osjećajem.

On bi želio da se vratimo na staro doba crkvene umjetnosti, da crkvenu umjetnost stvaraju religiozni ljudi i da time upravlja Crkva. U tom je smislu stilizirao rezolucije.

O crkvenoj umjetnosti izvjestitelj je bio Luka Jelić koji je i pripremio Rezoluciju.[146] Jelić, koji je vidljivo nezadovoljan stanjem u sakralnoj umjetnosti, izražava želju da se crkvena umjetnost pokuša podignuti na onu razinu koju je imala u srednjem vijeku,[147] kako bi Katolička Crkva opet zadobila ulogu vodiča u likovnim pitanjima, prije svega u širim slojevima. S druge strane, to bi omogućilo da se u hrvatskom narodu ukorijene estetska shvaćanja zasnovana na kršćanskoj ideji, odnosno na kršćanskom poimanju lijepoga. Jelić u svojem referatu posebno ističe nužnost da crkvena umjetnost svoj uzor potraži u srednjovjekovnim hrvatskim kršćanskim spomenicima, koji, prema njegovoj prosudbi, mogu biti idealan obrazac za to kako da se ostvari sklad između kršćanske ideje i umjetničkog oblika.[148] Posebno oštro osuđuje renesansu tijekom koje je crkvena umjetnost „podivljala" jer su se njome počeli baviti svjetovni umjetnici, koji su ideju potpuno potisnuli na račun umjetničke forme, izbrisavši pri tome sve „narodnosne oznake" stila.[149] Ipak, Jelićev izričit zahtjev da u rezuluciju uđe zahtjev da

[145] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 127-127.
[146] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 178.
[147] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 178-179; 362-364.
[148] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 364-370; 372.
[149] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 178, 370-372.

Katolička Crkva u svoje ruke preuzme potpunu kontrolu nad sakralnom umjetnošću u svrhu njezine delaicizacije nije prihvaćen. On predlaže taj zahtjev, iako je pretpostavljao da bi ga javnost mogla odbaciti zbog „natražnjačtva“.[150] U rezoluciji je izražena želja da se pri svakoj bogosloviji osnuje posebna katedra za proučavanje kršćanskih starina i umjetnosti, kao i to da se u srednjim školama tim pitanjima posveti više pažnje.[151] Što se pak tiče ideje kako Crkva sama treba osigurati umjetnike koji će biti kadri realizirati djela sukladna s „dogmatičkom zamisli“, rezolucija preporučuje da se pri crkvenim ustanovama počnu osnivati stručne umjetničke škole različita profila, u kojima bi se obrazovao umjetnički podmladak.[152] Rezolucija se, također, zalaže za to da se pri izgradnji novih crkava od graditelja, odnosno od arhitekta izričito zahtijeva da pri projektiranju uzme u obzir sve bitne elemente srednjovjekovnoga hrvatskoga crkvenog graditeljstva.[153] Konačno, rezolucija je predložila i neke konkretne mjere, bitne za očuvanje crkvenih spomenika, ističući pri tome brigu za njihovo sustavno proučavanje.[154]

Rezolucija o crkvenoj umjetnosti glasi:

„Uvaživ nuždu praktične i teoretične naobrazbe u kršćanskim starinama i umjetnosti, prvi hrvatski katolički sastanak izrazuje želju:

a) Da se osnuje posebna stolica kršćanskih starina i umjetnosti pri svakoj hrvatskoj bogosloviji, opskrbljena sgodnom diktatičnom sbirkom, i da se takodjer u srednjim školama predaje uputa u tu znanost;
b) da se po mogućnosti o pojedinim crkvenim zavodima osnuje po jedna stručna škola; na primjer: u jednoj bogosloviji škola crkvene glazbe; u jednom koludričkom samostanu škola za crkveno odjelo i umjetno vezenje; u jednom redovničkom samostanu jedna slikarska, kiparska i vajarska škola itd., te da se umjetnici crkovnjaci financijalno obezbijede, da u takovim školama mogu odgajati umjetnički pomladak.

Uvaživ pak potrebu sačuvanja umjetnih crkvenih spomenika, kao što i nuždu, da nove crkvene umjetnine budu u duhu crkvenomu i narodnomu izvadjane, I. hrvaski katolički sastanak želi jošte:

[150] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 363.
[151] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 191.
[152] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 192.
[153] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 192.
[154] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 192.

da crkve budu gradjene kao sgrade, koje imaju odgovarati svojoj svrsi, to jest, da budu hramovi božji;

da se u svakoj biskupiji povjeri stručnjaku nadzor nad crkvenim umjetninama, te da njegov glas bude uvažen, kad se bude radilo o sazdanju, popravljanju, uništenju ili izvlaštenju svakog crkvenog spomenika;

da se crkvene oblasti svojski zauzmu toliko za sačuvanje crkvenih spomenik, davši čim prije izraditi diecezanske našastare; koliko i za istraživanje i proučavanje istih u hrvatskim zemljama;

napokon, da se pri izradbi novih crkvenih umjetnina bude imao osobiti obzir i uvaženje onih umjetničkih oblika, koji su karakteristični na staro-kršćanskim i sredovječnim spomenicima po hrvatskim zemljama i da to bude naglašeno u natječajnim oglasima.“[155]

2.3. Lijepa knjiga

U četvrtoj sekciji raspravljalo se o lijepoj knjizi, a u toj podsekciji izvjestitelj je bio svećenik dr. Jakov Ćuka (književni pseudonimom Jakša Čedomil). On najprije kaže da ne treba dokazivati kako i koliko književnost utječe na ljude. Taj utjecaj može biti dobar, a može biti i poguban u odgoju (mlade generacije).

Literatura ne služi samo čovjekovoj zabavi nego da ga usavršava i dopunjuje odgoj koji se primi u školi. Književnost zbog toga treba biti u skladu s moralom, a temelj je morala religija – što u Hrvata znači kršćanstvo. Prema tome, književnost mora biti u skladu s kršćanstvom. Procjenjujući aktualnu književnost, ona je još uglavnom u skladu s moralom, iako ima iznimaka, ali će se te iznimke same po sebi istrijebiti.

Javio se za riječ poznati pisac kršćanskog usmjerenja, grkokatolički svećenik Jovan Hranilović, koji je upozorio da u Hrvatskoj već postoji moderna i da je počela borba s modernističkim književnicima ističući da je zastupnik antimoderne. Među ostalim, on u moderni odbija internacionalizam i smatra da književnost treba služiti rodoljubnim ciljevima, zato ona mora biti narodna i pomoći kulturnom uzdizanju naroda.

Zanimljivo je da se u nacrtu rezolucije željelo posebno spomenuti Književno društvo sv. Jeronima i istaknuti njegove zasluge. No u raspravi se javio dr. Suk, kanonik i predsjednik toga društva, i molio da se Društvo ne spominje posebno jer postoje i druga društva, pa da se ne bi

[155] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 191-192

tko osjetio povrijeđenim ili zapostavljenim. Posebno su spominjani *Matica hrvatska* i *Vijenac*. Kao i svaka sekcija, tako je i ova donijela svoju rezoluciju:

„Katolički sastanak stavlja na srce svima Hrvatima:

a) da ne podupiru takova izdanja, koja šire krive nazore i načela ili inače vrijedjaju vjersko i moralno čuvstvo i hrvatsko rodoljublje;
b) da hrvatski književnici, kritičari i novinari smatraju svojom dužnošću i rodoljubnim činom upozorivati općinstvo na dobru i lijepu knjigu preporučivati mu ju, kao što odvraćati ga od zle i pokvarene;
c) da se hrvatskim društvima, nakladnicima i časopisima u ime katoličkog sastanka stavi na srce, da ne bi nikada objelodanili takove spise, koji bi vrijedjali religiozno-moralno čuvstvo i hrvatsko rodoljublje i da ne bi dopustili, što je do njih, da se u hrvatsku književnost uvuče otrovni duh, jer će tako na prosvjetnom polju najvećma koristiti hrvatskomu narodu.“[156]

2.4. Reakcije na Prvi hrvatski katolički sastanak

Ako se pažljivo pregleda program ovoga sastanka, vidjet će se da se išlo za afirmacijom kršćanskih načela u javnom, prije svega društvenom i kulturnom životu, više ili manje spretno.

Iako su organiziranjem ovog kongresa nakane organizatora i sudionika bile dobronamjerne, ipak u dijelu javnosti, onomu glasnijem, nije se naišlo na odobravanje i prihvaćanje ove manifestacije. Nakon održavanja Hrvatskoga katoličkog kongresa dugo ne jenjavaju napadi i negativne reakcije. Kako se može čitati u *Katoličkom listu*, u mnogim su se tiskovinama svakodnevno objavljivale negativne reakcije, što zapravo i ne iznenađuje koliko iznenađuje čijenica da se o Kongresu negativno govorilo i u „zakonodavnom tijelu – saboru“.[157] *Katolički list* u članku „Prvi hrv. katol. Sastanak u proračunskoj raspravi“ prenosi odgovor Šandora pl. Bresztyenszkyja narodnim zastupnicima, u kojemu je, osvrući se se na izjave zastupnika dr. Tuškana, među ostalim, naveo: „Samo jedno ću kazati, a to nije osobno, da je taj kongres bio pojav ne samo krasan, nego i uprav veličajan, da su na tom kongresu bili zastupani svi slojevi naroda hrvatskoga iz svih hrv. Zemalja; (…) Ako se na tom kongresu pokazala ne samo revnost

[156] Stjepan KORENIĆ, (ur), *Prvi hrvatski katolički sastanak: obdržavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5.rujna godine 1900., Zbornik s prvog hrvatskog katoličkog sastanka*, Zagreb, 1900., str. 204-205.
[157] *KL*, (51) 52.

katolička, kad se je raspravljalo o crkvenim poslovima, na koliko spadaju na tako svjetske skupštine, o uplivu crkve na školstvo, literaturu, umjetnost; ako se uz to pokazala i živa hrvatska ćud, to ne smije i ne može nitko zamjeriti Hrvatima, koji su se nakon toliko vjekova našli na okupu. (…) Prigovor sazivu istoga kod nas ne ću pripisivati drugim pobudama nego samo tomu, što je to u nas nova pojava."[158] U nastavku Bresztyenszky ističe da Sastanak nimalo nije bio pogibeljan za hrvatski narod, kako se čuje od protivnika, nego koristan, te da nitko nikoga ne prisiljava da prihvati nazore izrečene u donesenim rezolucijama.

I u već spomenutoj brošuri *Hrvatske napredne omladine* mogu se iščitati negativne reakcije na Kongres. Oni, naime, navode da, baš kao što je to bilo formulom o civilnom braku prije pet godina, tako i katoličkim kongresom i još nekim manifestacijama Crkva interese hrvatskoga naroda želi identificirati s interesima jednoga staleža s intencijom da se narod stavi pod „vodstvo" episkopata, i to „onog episkopata koji ga je, uz male časne iznimke u novijem političkom i kulturnom životu uvijek ostavljao na cjedilu".[159]

U tome duhu gotovo pola stoljeća nakon održavanja sastanka Viktor Novak okarakterizirao ga je kao prvi snažan izraz organiziranog klerikalizma.[160] Pozivajući se na tekst Vlastimira Vimplušeka iz 1910. u *Slobodnoj misli* pod nazivom „Klerikalni pokret u Hrvatskoj", Novak tvrdi da rezolucije donesene na sastanku daju osobitu građu za početke konsolidacije, kako kaže, klerikalnih elemenata, svjesnih svojih političkih namjera. Također Novak navodi kako Stadlerove misli, izražene na tom sastanku, postaju „klerikalni program za XX. vijek"[161] pritom optužujući sudionike sastanka da su se zagrijavali „čistim samohrvatstvom, svehrvatstvom i velikohrvatstvom".[162] Novak tu ne problematizira samo Stadlera, on vidi problem u svim referentima na Kongresu.

Ti „repovi" napada na Prvi hrvatski katolički sastanak, doduše, u izoliranim slučajevima, pojavljuju se i u XXI. stoljeću. Naime, srpski novinar Ratko Dmitrović, slijedeći misao Viktora Novaka, piše tekst *Mračne senke Prvog hrvatskog katoličkog kongresa, održanog u Zagrebu 1900. godine*[163], u kojemu navodi da se u razumijevanju i tumačenju djelovanja Katoličke

[158] *KL*, (51) 52.
[159] Poraz i slavlje, str. 11.
[160] Usp. Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., str. 8. Iako je do danas više puta dokazano da Novak u ovome svojem djelu falsificira povijest, velikosrpska ideologija *Magnum crimen* Viktora Novaka izvlači s police i nastoji na temelju njegovih „povijesnih" fakta optužiti Hrvate, Hrvatsku i Crkvu za zlodjela koja nisu počinili. Viktor Novak u toj knjizi analizira i događanja oko Hrvatskoga katoličkog pokreta, ali zbog netočnih podataka i krivotvorbi povijesti nije historiografski vjerodostojan.
[161] Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, str. 10.
[162] Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, str. 11.
[163] Ratko DMITROVIĆ, Mračne senke Prvog hrvatskog katoličkog kongresa, održanog u Zagrebu 1900. godine, u: *Intermagazin*, 19. V. 2013., http://www.intermagazin.rs/mracne-senke-prvoh-hrvatskog-katolickog-kongresa-odrzanog-u-zagrebu-1900-godine/ (14. X. 2019.)

Crkve na prostoru Balkana, točnije, na području koje je nekada pokrivala Austro-Ugarska Monarhija, a poslije Kraljevina SHS, odnosno Jugoslavija, često zanemaruje, bar kod publicista i novinara, Prvi hrvatski katolički sastanak, koji i danas ima utjecaj. Također navodi da „rezultati 'Prvog hrvatskog katoličkog kongresa' postali su vidljivi za neverovatno kratko vreme. Veličanje hrvatstva i katoličanstva podrazumevalo je izgradnju antagonizma prema drugim narodima, a kako je bilo sve vidljivije, bar kod razumnih i politički zrelih ljudi, da će se Austro-ugarsko carstvo raspasti (samo je bilo pitanje na koji način), stratezi novog hrvatskog kursa okrenuli su bes 'potlačenog hrvatskog puka' prema Srbima. Po školama, katoličkim semeništima, na političkim skupovima, širene su ideje o pravoslavcima kao prepreci na putu hrvatskog osamostaljenja. Uz ranije postavke Ante Starčevića nije bilo teško da se netrpeljivost prema Srbima podigne na nivo mržnje, čak antisrpske histerije.“[164]

Dmitrović nadalje Prvi hrvatski katolički sastanak, Katoličku Crkvu, svećenike i katolike optužuje za strahote u Drugome svjetskom ratu, ali tu ne staje nego, opravdavajući srpsku agresiju na Hrvatsku u Domovinskom ratu, zapravo optužuje upravo katolička gibanja s početka XX. stoljeća. On u spomenutom tekstu navodi „identične slike nasilja u Zagrebu, Zadru, Sisku, Splitu, Dubrovniku Osijeku… videli smo i kasnije, 1941. i 1991. godine. Sve je bilo isto. I uvek, iza svake hrvatske globalne i lokalne priče i akcije, stajali su ljudi bliski Katoličkoj crkvi ili oni koji su prošli njena semeništa, gimnazije, fakultete.“[165]

[164] Ratko DMITROVIĆ, Mračne senke Prvog hrvatskog katoličkog kongresa, održanog u Zagrebu 1900. godine, u: *Intermagazin*, 19. V. 2013., http://www.intermagazin.rs/mracne-senke-prvoh-hrvatskog-katolickog-kongresa-odrzanog-u-zagrebu-1900-godine/ (14. X. 2019.)

[165] Ratko DMITROVIĆ, Mračne senke Prvog hrvatskog katoličkog kongresa, održanog u Zagrebu 1900. godine, u: *Intermagazin*, 19. V. 2013., http://www.intermagazin.rs/mracne-senke-prvoh-hrvatskog-katolickog-kongresa-odrzanog-u-zagrebu-1900-godine/ (14. X. 2019.)

3. Kulturni domet Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka

Ako se kultura promatra kao idejna podloga na kojoj se čovjek ostvaruje i kao pojedinac i kao član zajednice[166], onda nije teško shvatiti zašto je Katolička Crkva tijekom povijesti bila osjetljiva kad je bio u pitanju njezin utjecaj na odgojno-obrazovne institucije. Taj temeljni interes bio je usmjeren prema pučkoj školi, što je naposljetku i sasvim razumljivo jer se u XIX. stoljeću upravo preko nje odigravala glavnina procesa socijalizacije.[167] „Školsko pitanje za kršćanstvo, pitanje je za život i smrt"[168] pa je stoga razumljivo da je na katoličkom sastanku bilo i govora o odgoju u obliku raspravu o pitanju važnosti pučke škole.

Rezolucija, koju je kao izvjestitelj obrazlagao Josip Turić, temeljila se na katoličkom konceptu odgoja koji je, kao i liberalni, polazio od ideje slobode. Liberalno razumijevanje slobode jest misao o postignuću čovjekove autonomije s obzirom na autoritet, državu i uopće na sve društvene i psihološke čimbenike koji su ga na različite načine činili ovisnim. U središtu katoličkog poimanja slobode bila je ideja o duhovnoj slobodi, tj. o oslobođenju čovjeka od njega samoga, dakle od svega onoga što ga čini sputanim u njegovoj nutrini, a to je prije svega zlo koje je u njemu ukorijenjeno. „Neka se čovjek oslobodi od svih veza, od svakog autoriteta, neka sve svojim prosvjetnim razumom upozna i dokuči što je istina, što nije; neka sebi svaki moralni zakon, svako pravilo, po kojem će živjeti i misliti sam stvara."[169] Ističući da je taj oblik slobode, koji je, prema katoličkom učenju, jedina „prava" sloboda, moguće ostvariti isključivo uz uvjet da se čovjek dovede u idealan sklad s Bogom, odnosno s „vječnim istinama", katolička teorija odgoja zalagala se za takvu pučku školu u kojoj će nastavni sadržaji biti potpuno usklađeni s vjerskim shvaćanjima, a vjerska poduka „središte, oko kojega se koncentrira sva ina obuka".[170] Iz Turićeva referata proizlazi da se zapravo zahtijeva škola izrazito konfesionalnog značaja. Stoga se već u prvoj točki rezolucije ističe „da se obukom kao sredstvom, te cijelim školskim životom ima dijete upoznati sa vječnim moralnim zakonima, kako ih uči sveta katolička crkva; da se u njem ima razvijati kršćansko vjersko čuvstvo, jer se samo tim omogućuje razvitak onih moralnih maksima, koji treba da u životu njihovu vladaju".[171] Dakle, može se reći da se traži da cjelokupna nastava i uopće školski život imaju biti shvaćeni kao sredstvo putem kojega će se dijete upoznavati s kršćanskim učenjem i

[166] Pavao BUTORAC, *Problem kulture*, Dubrovnik, 1966. str. 13.
[167] Hubert JEDIN, (ur.), *Velika povijest Crkve*, VI/2, Zagreb, 1981., str. 201-203.
[168] *KL*, 21 (1899).
[169] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 170.
[170] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 170-171, 219-224.
[171] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 176.

kršćanskim svjetonazorom. Usto je zatraženo da poduka bude koncipirana „za pravo shvaćanje vjerskih istina, upoznavajući ga sa ljudskom slabošću i ograničenošću, a tim budeć u njega čuvstvo poniznosti, te pouzdanje u Boga“.[172] Turić se odlučno suprotstavlja racionalističkom konceptu nastave upozoravajući pri tome da razum ima granice koje mu priječe da prihvati činjenicu da postoji realnost koja je izvan njegova dohvata. Oslanjajući se isključivo na razum, čovjek, prema Turiću, nije kadar dokučiti „pravu“ istinu prema kojoj valja oblikovati moralne, ali i sve druge norme bitne za organizaciju ljudskog života. Zato pučka škola, ako doista teži tomu da se dijete razvije u pobožnu, moralnu i istinski karakternu osobu, sposobnu da preuzme svoje društvene zadaće, uključujući dakako i rodoljubne, ako želi da ono danas-sutra postane svjesni član svoje Crkve, ne smije ići za tim da kod djece nastavom potiče racionalistički pristup stvarnosti.[173]

Katoličko se novinstvo pojavljuje u europskim katoličkim pokretima kako bi se pružio otpor liberalnim shvaćanjima koja su se nezaustavljivo širila putem tiska. Naime, vrijeme je to kada se shvatilo da sami moraju posegnuti za novinama da bi mogli utjecati na javnost i spriječiti ubrzanu sekularizaciju.[174] Hrvatski katolički sastanak, za razliku od europskih pokreta, imao je o tom pitanju drukčije mišljenje. Stajalište Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka bilo je osuda „bezbožnih“ novina, koje su dovele do toga da, šireći svoje modernističke i liberalne ideje, uzrokuju propast kršćanskih naroda u vjerskom, kulturnom i uopće u društvenom smislu. Uz osudu slijedila je i preporuka da se takve novine uopće i ne čitaju. S druge pak strane, kršćansko je novinstvo upozoreno na potrebu međusobne sloge, umjerenost u pristupu temama, kao i na poštovanje načela ljubavi, prema enciklici *Pergrata nobis*.[175] Pri tome se rezolucijom posebno upućivalo na to da se između ostaloga novinstvo poveže s crkvenom hijerarhijom, „te da njima prosijeva štovanje prema ovoj božanskoj uredbi“.[176] Rezolucijom o katoličkom tisku poziva se inteligencija i napose svećenstvo da nedjeljama i svetkovinama prije i nakon popodnevne liturgije okupe oko sebe narod te da mu čitaju i tumače novine koje su prožete „pravim kršćanskim i rodoljubnim hrvatskim duhom, da nam tako poraste naraštaj kršćanski i hrvatski“.[177]

Snažan utjecaj na kulturu, napose u književnosti potkraj XIX. stoljeća imalo je katoličko svećenstvo. Vrijeme je to pojave mladih generacija književnika koja najavljuje odlučan raskid

[172] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 176.
[173] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 220-223.
[174] Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/2, str. 206-208.
[175] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 127.
[176] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 127.
[177] Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrvatski katolički sastanak*., str. 127.

s književnom tradicijom. Estetska shvaćanja mladih, kao i njihov odnos prema autoritetu, te zahtjevi za potpunom slobodom umjetničkog stvaranja, ali i poimanje uloge književnosti naišlo je na žestok otpor svećenstva koje je, procjenjujući nastojanja mladih hrvatskih pisaca, u njima vidjelo veliku opasnost kako u vjerskom, tako i u nacionalnom smislu.[178] Nije dakle slučajno da se na katoličkom sastanku posebno raspravljalo i o pitanju hrvatske lijepe književnosti. Izlaganje o tome, kako smo prije vidjeli, podnio je književni kritičar Jakov Ćuka.

Osim o književnosti, na katoličkom se sastanku govorilo o još jednoj temi s područja umjetnosti. Riječ je bila o crkvenoj umjetnosti, odnosno o pitanjima vezanima za crkvenu arhitekturu i umjetničku opremu sakralnih prostora. Ta se tema našla na dnevnom redu zbog pojave secesije koja je zapravo značila raskid s historicizmom, stilom koji je prevladavao u sakralnoj arhitekturi jer je u XIX. stoljeću općenito bio prihvaćen kao „pravi“ kršćanski stil.[179] Ujedno je to bila i prilika da se afirmiraju općenita katolička estetska načela.

S Prvim hrvatskim katoličkim sastankom Crkva je, zasigurno, htjela stvoriti pretpostavke za svoje djelovanje u političkom, socijalnom i kulturnom životu. Kultura je bila važan dio idejne „borbe“ s obzirom na njezinu zastupljenost u javnom životu.

[178] *KL*, 3,4,24,27 (1898); *KL*, 3,4,5,8,10 (1899); *KL*, 7,8,18 (1900).
[179] Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/2, str. 274-291.

4. Kulturni rad *Hrvatskog katoličkog kasina*

Dulje vrijeme osjećala se nasušna potreba za osnivanjem društva koje bi među sve ravnodušnijim hrvatskim pukom promicalo katolički način života i vrijednosti.[180] Ideja o osnivanju jednoga takvog društva, kulturno-zabavnog obilježja, rađala se tijekom nekoliko godina. Prva najava i ozbiljniji pokušaji da će se nešto u tom smjeru i dogoditi bilo je održavanje Prvoga hrvatskoga katoličkog sastanka u Zagrebu, 1900. godine.

U jesen 1903. sastalo se manje društvo *Imakulata*[181] kako bi osnovalo manji kutak za druženje s nakanom da ga što prije pretvori u katolički kasino.[182] Početci sežu od trenutka kada je duhovnik milosrdnih sestara Matija Seigerschmied unajmio u hotelu *Imperial* klupske prostorije. Manje se društvo sastajalo u tim prostorijama od jeseni 1903. do svibnja 1904. godine.[183]

Prvi upravni odbor pozvao je zagrebačke katolike da se učlane u društvo ovim riječima:

„Svrha je našega društva prije svega gojiti nužnu katoličku zajednicu, pobrinuti se da se katolici glavnoga nam grada međusobno upoznaju, da se u njima probudi živi osjećaj pripadnosti k velikoj katoličkoj obitelji. U našoj će čitaonici naći članovi hrvatske i najznatnije ine novine. U našoj biblioteci imat će niz poučnih i zabavnih katoličkih djela uz osobiti obzir na apologetsku katoličku književnost. Na našim sastancima i zabavama mi ćemo se međusobno upoznati, mi ćemo se cijeniti i znat ćemo, kolika nam je sila. Na našim predavanjima raspravljat ćemo o akuelnim pitanjima, koja danas svijetom pokreću, te ćemo osobitu važnost polagati na one momente, od kojih osobito ovisi, smije li se katolik i ukoliko se smije raznim strujama pridružiti i za njih se zagrijavati.“[184]

Te ideje vodilje osnivača *Hrvatskog katoličkog kasina*[185] dobile su pravni izražaj u pravilima društva napose u § 2., gdje se navode svrha i ciljevi društva. „Svrha je društva, da promiče katolički život. Za postignuće svoje svrhe a) uredit će u društvenim prostorijama

[180] „Povijest Hrvatskog katoličkog kasina“, knjiga I., Zagreb, 1905.-1935., str. 3. To je rukopisna knjiga koja se čuva među ostalim knjigama i spisima Hrvatskoga katoličkog kasina (HKK) u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu (NAZg). Sastavio ju je Kamilo DOČKAL. Dijelom je ispisana rukom, a dijelom je ispunjena novinskim izrescima.
[181] Ovo manje društvo je *Imakulata* koje Deželić naziva ilegalnim, a ukinuto je osnovanjem Hrvatskog katoličkog kasina. Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 509.
[182] Ivan HUZJAK, Društvo „Hrvatski katolički kasino“ u: *Tkalčić. Godišnjak društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije*, br. 4., Zagreb 2000., str. 259-284.
[183] Usp. Ivan HUZJAK, *Društvo „Hrvatski katolički kasino“*, str. 259.
[184] Ivan HUZJAK, *Društvo „Hrvatski katolički kasino“*, str. 259.
[185] Iako o „Hrvatskom katoličkom kasinu“ (HKK) postoji bogata arhivska građa prema kojoj bi se moglo rekonstruirati aktivnosti ovog društva ni oni upućeniji u zbivanja oko HKP-a nisu pisali ni govorili o njemu, a samim tim se i jako malo zna o HKK-u. Arhivska građa Kasina je zahvaljujući dr. Kamilu Dočkalu sačuvana, a danas se čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.

čitaonicu i knjižnicu sa osobitim obzirom na apologetsku katoličku književnost i b) prirađivat će društvene sastanke, zabave i predavanja za društvene članove i obitelji.“[186]

Službenim početkom djelovanja *Hrvatskog katoličkog kasina* uzima se nadnevak održavanja glavne skupštine 5. ožujka 1905. Na toj su skupštini bila pročitana Pravila koja je potvrdila Vlada i izabran je prvi odbor na pet godina: mons. dr. Gustav Baron, Martin Duić, dr. Krešimir Kvaternik, dr. Josip Pazman, dr. Dominik Premuš, Matija Seigerschmied, Oton Szlavik, Ljudevit Tomšić i Andrija Zeininger. Nadzorni su odbor činili Stjepan Bičanić, Ivan Kralj i Dionizije Njaradi.

Pravila kasina sastavio je dr. Krešimir Kvaternik, a predstojnik Seigerschmied sazvao je u ožujku 1904. skupštinu u hotelu *Imperial* da prihvati pravila i pošalje ih na odobrenje vlastima. S obzirom na to da je predstojnik Seigerschmied u vrijeme utanačene skupštine bio spriječen, u njegovo ime nazočne je pozdravio dr. Kvaternik. Sastanku je predsjedao dr. Josip Pazman, a nazočnih pristaša bilo je šezdesetak. Pošto su Pravila pročitana, a nazočni o njima raspravili, izabran je odbor koji ih je potpisao i poslao na odobrenje vlastima.

Društvo se prozvalo *Hrvatski katolički kasino*. Riječ *kasino* (tal. *casino*) označuje mjesto okupljanja nekog društva, čitaonicu, dvoranu za zabave[187], a ujedno i društvo koje se okuplja u takvim prostorijama.

Nakon duljeg čekanja, potkraj 1904. godine Pravila su iz Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade vraćena na ispravak nekih pojedinosti. Nakon ispravljenih detalja Odjel za unutarnje poslove Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade Pravila je potvrdio 20. siječnja 1905., pod brojem 99716/1904.[188]

Prema Pravilima, članom društva mogao je postati svaki katolik koji je vlastan svojom imovinom sam upravljati.

Upravni se odbor sastao 12. ožujka 1905. u Samostanskoj ulici br. 17 i za predsjednika izabrao mons. dr. Gustava Barona, za potpredsjednika dr. Krešimira Kvaternika, za tajnika Otona Szlavika, a Ljudevit Tomić izabran je za blagajnika. Odlučeno je i da posebno izaslanstvo zamoli nadbiskupa Jurja Posilovića da preuzme pokroviteljstvo nad društvom. Iz zapisnika kasnijih sjednica Upravnog odbora vidljivo je da je nadbiskup toj molbi rado udovoljio.

[186] Pravila Hrvatskog katoličkog kasina, NAZg HKK-TajKnj-1. Prijepis Pravila iz izvornika donosimo kao prilog ovog rada.
[187] Usp. KASINO, u: *Hrvatska encikopedija*: https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30725 (25. XI. 2018.)
[188] Hrvatski državni arhiv (HDA), Unutrašnji odjel Zemaljske vlade (UOZV), 13-4, 24199/ 1904.

Upravni je odbor pozvao da društvu pristupe svi diljem domovine za koje je smatrao da su zadojeni katoličkim duhom. Odaziv je bio toliko dobar da nije prošla nijedna sjednica a da se nisu primali novi članovi. Potkraj 1905. imao je Hrvatski katolički kasino 174 člana.

Osnovana je društvena čitaonica s obiljem domaćih i stranih novina i časopisa. Najveću brigu uložio je *Hrvatski katolički kasino* u svoja društvena sijela, usredotočena na kulturni rad. Na njima su se održavala predavanja iz raznih područja, tako da katolici mogu u Kasinu dobiti pouku i smjernice iz gotovo svakog područja znanosti i katoličke djelatnosti u javnom životu.

Iz Zapisnika i Povijesne knjige uočava se kako su prve prostorije za čitaonicu bile unajmljene u svratištu *Liebald*. No ubrzo se uvidjelo da to nije najsretnije mjesto jer cijela je zgrada imala drugu namjenu. Tražio se novi, prikladniji prostor. U listopadu 1905. godine uselio se kasino u nove prostorije u Nosanovoj palači, u Ulici Marije Valerije br. 2.[189] Na dan je u prosjeku prostorije kasina i čitaonicu posjećivalo po pedesetak članova. Društvo je svakoga mjeseca priređivalo različita znanstvena predavanja, koja su posjećivali brojni slušači.

Prvu glavnu skupštinu održalo je društvo 8. veljače 1906., a predsjedao joj je predsjednik, mons. Gustav Baron. Istaknuto je da se već tada može reći da su zamisao i zadaća društva privedeni k djelu, jer je organizirano središte i stjecište katoličkog života u glavnom gradu Hrvatske.

Sredinom 1907. preselio se HKK u svoje novouređene prostorije na Kaptolu 27 (ulična zgrada, danas dvorana Tribine Grada Zagreba).

Predsjednici HKK-a bili su spomenuti dr. Gustav Baron, zagrebački kanonik (1906. – 1914.), zatim dr. Dominik Premuš, pomoćni biskup i glavni namjesnik (1914. – 1923.), te treći i posljednji, dr. Kamilo Dočkal, također zagrebački kanonik (1924. – 1946.).[190]

Kako je već spomenuto, HKK je promicao kulturno-zabavnu djelatnost. Održana su u njegovu sjedištu mnoga predavanja o najraznovrsnijim predmetima. Tijekom godine priređene su mnoge kulturno-zabavne društvene večeri, društvena sijela, kraće zabave, silvestarske večeri i mnoge drugih priredbe.

HKK je imao je tri umjetničke družine: pjevačku, dramsku i muzičku.[191] Muzička sekcija imala je dva odjela: *Fanfara* i *Orkestar*. Svaka je družina imala nadarene i zauzete

[189] Danas je to Praška ulica.
[190] Usp. Ladislav PLETEŠ (dr. Kamilo DOČKAL), Gajenje muzike u "Hrv. kat. kasinu" (1906.-1931.). Nn. Iz hrvatske glazbene prošlosti, u: *Sv. Cecilija*, (Zagreb), 1931., br. 3, str. 96-99; br. 4, str. 136-138. (predsjednici na str. 138).
[191] Pravilnik Pjevačkog zbora HKK u Zagrebu, Poslovnik Dramske sekcije HKK u Zagrebu i Poslovnik Muzičke sekcije HKK u Zagrebu, HKK-TajSpisi-31 i 32.

pojedince. Svakako je vrijedno spomenuti Zlatka Balokovića, koji je tada, kao učenik u Glazbenoj školi Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda, već virtuozno nastupao.[192]

Održan je niz predavanja, najviše iz priridoslovlja i povijesti, osobito povijesti Hrvatske.[193] Najviše je predavanja održao dr. Rudolf Horvat. Nisu bile zapostavljene ni lijepa knjiga i literatura, a predavači su bili Ferdo Rožić, Milan Ogrizović i dr. Predavali su još Fran Barac, Vjekoslav Klaić, Oto Szlavik, Andrija Živković, Josip Šilović, Vilim Andrlić, dr. Juraj Cenkić, Eugen Lampé, Stjepan Bakšić, Franjo Zagoda, Kamilo Dočkal, Rudolf Eckert, Ladislav Jambreković, Jacint Bošković i dr.

U *Hrvatskom katoličkom kasinu* kao kulturnoj instituciji posebna je pažnja posvećivana obljetnicama važnih crkvenih događaja. Tako je Kasino vrlo svečanim načinom proslavio 1600. obljetnicu slobode, što ju je milasnkim ediktom 313. godine kršćanima podijelio car Konstantin Veliki. Govornici su na ovakvim sijelima dr. Gustav Baron, dr. Svetozar Ritig, msgr. dr. Andrija Živković, msgr. dr. Kamilo Dočkal, dr. Krešimir Kvaternik, dr. Stjepan Markulin, dr. Janko Šimrak, dr. Velimir Deželić, st., Petar Grgec i Stjepan Bakšić. Neki su predavači na kasinskim sijelima opisivali svoja putovanja i svoja zapažanja s puta.

Iako izlazi iz vremenskog okvira ovoga rada, napominjemo da i nakon više od četrdeset godina djelovanja *Hrvatski katolički kasino* doživljava sudbinu ostalih katoličkih društava: djelovanje HKK-a zabranjeno je odlukom Gradskoga narodnoga odbora Zagreb, Upravni odjel Odsjeka za narodnu sigurnost, br. 6278/1945.[194] Imovina je zaplijenjena, a od svega je zahvaljujući dr. Dočkalu preostao arhiv.

[192] Vidjeti Kritika kasinskog tajnika dr. Kamila Dočkala o kasinskom prijatelju Zlatku Balokoviću, u: *Hrvatstvo*, (Zagreb), 1909., br. 284. Usp. Zlatko STAHULJAK, čl. Baloković, Zlatko, u: *Hrvatski biografski leksikon, 1., A-Bi*, Zagreb: JLZ, 1983., str. 399-400.

[193] Kamilo DOČKAL, ur.: *Povijest „Hrv. Kat. Kasina" u Zagrebu*, (rukopis), str. 430-436. NAZG HKK – Taj - 9

[194] O zabrani saznajemo iz pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca upućena dr. Kamilu Dočkalu, od 4. veljače 1946. (NDS br. 935/1946.). Čuva se u: HKK-TajSpisi-32.

5. „Mladi“ Hrvatski katolički pokret

Klub Immaculata održavao je veze s biskupom Mahnićem, sa svećencima koji su se okupljali oko dr. Ante Alfirevića, te sa sarajevskim pomoćnim biskupom Šarićem. Na prijedlog Matije Seigerschmieda uime *Kluba Immaculata* biskup Mahnić pristaje da se održi Hrvatski katolički pouzdani sastanak.[195] Potvrđuje to pismom datiranim 13. veljače 1904. koje je Seigerschmiedu predao kapucin fra Bernardin Škrivanić. U pismu biskup predlaže da se taj sastanak održi u tajnosti u kapucinskom samostanu u Rijeci i predlaže koga pozvati: dr. Velimira Deželića starijeg, dr. Antu Alfirevića, dr. Frana Biničkog, urednika *Vrhbosne* dr. Ivana Šarića. Među ostalim, biskup je želio da na sastanku budu prisutni i laici.[196] Kako je sastanak održan u tajnosti, nije se vodio ni kvalitetan zapisnik, osim bilježaka koje je vodio dr. Velimir Dežélić stariji, pa ne znamo pouzdano tko je sudjelovao na sastanku. Na Hrvatskom katoličkom pouzdanom sastanku u Rijeci 4. travnja 1904., smatrajući da nije dovoljna obrana katoličkih načela kako su je provodili *Katolički list* i *Vrhbosna*[197] odlučili su se za jednu veću akciju na publicističkom području, za osnivanje dnevnih novina.[198]

Na tom sastanku biskup Mahnić okupljenima je, među ostalim, rekao da „Hrvatska treba sudjelovanje katoličkih svjetovnjaka u javnom životu“ pritom primjetivši kako je veliko „zlo, od kojega boluje današnjica, što su se sve grane javne djelatnosti odmetnule od kršćanskih načela”[199]. Nadalje je biskup ustvrdio da je stanje u Hrvatskoj, ako se usporedi s drugim zemljama, „još dobro”, ipak, nastavio je, „žalosne su i sve žalosnije prilike vjernika neukih, obrazovanih, a žalibože i u crkvenim krugovima. U nepunih sedam godina odselilo se u

[195] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 497.
[196] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 498.
[197] „Od svih katoličkih listova koji su izlazili u Bosni i Hercegovini od 1850. godine do danas, *Vrhbosna* ima najduži staž izlaženja. Pokrenuo ju je prvi vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler 1887. kao službeno glasilo Vrhbosanske nadbiskupije umjesto dotadašnjeg *Srca Isusova.* Vlasnik i nakladnik lista do 1932. god. bio je Prvostolni kaptol vrhbosanski, a poslije toga *Regina Apostolorum*, čije su interese zastupali Smiljan i Čedomil Čekada te Ante Livajušić. Poslije Drugog svjetskog rata list nije izlazio sve do 1972., kada ga je ponovno pokrenuo nadbiskup Smiljan Čekada. Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski u novim prilikama iza Drugog svjetskog rata nastavio je svojem svećenstvu davati smjernice i upute u vidu tiskanih okružnica i službenih obavijesti, koje postepeno dobivaju naslov *Službeni vjesnik*, pa možemo smatrati da je list *Vrhbosna* i preživio poratno razdoblje sve do 1971. U svojim okružnicama i Službenom vjesniku kao svom sastavnome djelu. List *Vrhbosna* ni u ratu ni nakon rata nikada nije bio zabranjen ni od crkvene ni od državne vlasti. On je jednostavno u ožujku 1945. prestao izlaziti zbog nestašice financija i uredničkog osoblja. Nadbiskup Smiljan Čekada 1971. Ponovno oživljava *Vrhbosnu* koja izlazi sve do danas, a 1990. *Vrhbosna* je postala službeno glasilo Metropolije Vrhbosanske i takva ostala sve do 2007. kada svaka biskupija u Metropoliji izdaje svoje vlastito glasilo.“ Vrhbosanska nadbiskupija, *Službeno glasilo Vrhbosna*, u: http://vrhbosanska-nadbiskupija.org/wordpress/ustrojstvo/sluzbeno-glasilo-vrhbosna/ (22. 1. 2017.).
[198] Misli se na katolički dnevni list „Hrvatstvo“ čiji je prvi broj izišao 2. svibnja 1904. Izdavač je bila novoosnovana Hrvatska katolička tiskara. Prvi urednik mu je bio svećenik Franjo Plevnjak koji je 1911. godine umro u trideset trećoj godini života, a zamijenio ga je kao glavni urednik Oton Szlavik.
[199] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 500.

Ameriku sto tisuća Hrvata, a na njihove se zemlje naseljavaju Mađari i Nijemci, pa u široke slojeve naroda unose tuđinštinu, protestantizam, nehaj vjerski i rodoljubni, te ćudorednu labavost. Inteligencija je već otprije zadojena modernističkim liberalizmom, a novo pokoljenje, koje se vraća iz tuđih univerza, sistematski zabacuje svaki 'historizam i tradicionalizam', i unatoč zamamnih krupnih parola stvara odviše cinika, zlobnika, štrebera i kruhoboraca. Moderni realisti, naprednjaci otuđuju od kršćanskih načela umjetnost, znanost, sociologiju, politiku i sve što čovjek misli, želi i čini. Oni ulaze u sve grane javnoga života, a javnim životom upravljaju danas svjetovnjaci; zato su katolički svjetovnjaci zvani da preuzmu zadaću popravka, obnove i kristijanizacije javnih prilika u Hrvatskoj... Znatan je već broj naših inteligenata koji se ne ustručavaju pokazati svoje protukršćansko mišljenje; premnogo je takvih koji su u duši još kršćani, ali su im uši navikle slušati bezbožna naučavanja novovjekih proroka i ne odvažuju se reći riječ, a kamoli braniti svoje uvjerenje. Uvjereni katolici ne smiju šutjeti! Rekoh: više nego ikada Hrvatska treba sudjelovanje katoličkih svjetovnjaka u javnom životu. To je za nas životno pitanje! A svjetovnjaci imaju i razloga da ne prepuste obranu kršćanskog naziranja jedino crkvenim ljudima, jer su u pitanju probici njihovih vlastitih obitelji, djece i unučadi."[200] U nastavku svojega govora Mahnić govori da „jadna je sadašnjost, a još će jadnija biti budućnost Hrvatske, uz mladež slobodnog ćudoređa bez utvrđenih načela. Od presudne je važnosti da se odmah provede u život rezolucija prvog hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu i prijedlog vrlog katolika, sveučilišnog profesora dra. Koste Vojnovića: omladinu visokih sveučilišnih nauka valja okupiti u katolička udruženja i saveze."[201]

[200] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 500.

[201] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?,* str. 501. „Za ilustraciju Mahnićevih riječi može poslužiti i svjedočanstvo dr. Velimira Deželića oca, kako 'naši stari volterijanci, liberalci, darvinisti nisu javno ispoljavali svoje areligioznosti, pače su je krili, po potrebi se čak prikazivali vjernicima… Tek novo pokoljenje, studenti i apsolventi stranih univerza (naročito praški učenici Tomaša Masaryka) koji su relegirani sa zagrebačkog sveučilišta, jer su spalili mađarsku zastavu, ta omladina što se naziva 'naprednom', stala je rušiti stare hrvatske svetinje: historizam i tradicionalizam. A što se pod tim podrazumijevalo da ne bude nikakve sumnje, napisao je njihov Prohaska u svome 'Pregledu hrvatske savremene književnosti' (strana 177), to je: hrvatska nekadašnja država i katolička crkva.' Deželić nastavlja: 'Kada je osnovana nova 'Hrvatska napredna stranka' dr. Ivan Lorković je izložio program te stranke i među ostalim otvoreno rekao: '… na polju duševnog života čeka novu stranku glavna zadaća da od naroda našega odvrati upliv klerikalizma'. Naprednjaci su stali izdavati više časopisa: *Mladu Hrvatsku, Jadran, Hrvatsku misao, Život, Pokret*… Svojski im je pomagao Fran Supilo u riječkom *Novom Listu*, a simpatizirao s njima *Obzor*… *Obzor* je na primjer pisao ovako: 'Polako će skoro rimokatoličtvo nestati, ono je već mumija bez duše'. Tresićev *Jadran* je katoličku vjeru nazvao 'gnjilim okovima srednjeg vijeka', a biskupe i svećenike 'najmizernijim figurama'. *Mlada Hrvatska* je u jednoj pripovijesti donijela blasfemiju o Misi i Euharistiji: kako 'popovi dižu nad masne tonzure komadić blijeda tijesta kao parče mrtvačke kože'.' Deželić dalje donosi prizor iz svoga iskustva: 'U Zagreb je stigao pjesnik Silvije Kranjčević s gospođom Elom. Pozvao sam ih na crnu kavu i s njima pjesnika Mihovila Nikolića i predsjednika 'Društva hrvatskih književnika' Ljubu Babića Đalskoga. On se već približavao 'mladima', a oni su ga primili, jer je bio najslavljeniji od hrvatskih književnika. Ugledavši nad mojim pisaćim stolom Csikosovu uljenu sliku raspeta Krista, podigao je prst protiv slike: 'Ja mrzim toga crvenokosog Židova! Što ga imaš tu?'." Fabijan VERAJA, Hrvatski katolički pokret "potpuno zakazao i neuspio"?, u: *Crkva u svijetu*, vol. 40, br. 3, 2005., str. 329. bilješka 5.

5.1. *Katolički akademski klub Hrvatska* i *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj*

Krčki svećenik Ivan Butković po Mahnićevu nalogu pola godine prije osnovao je u Beču *Katolički akademski klub Hrvatska*, s pet članova, od kojih su dvojica bili laici. Klub pokreće časopis *Luč* 1905. godine kojemu je urednik student filozofije Ljubomir Maraković.[202] Prvi susret katoličkih studenata na Trsatu održava se u kolovozu 1906., a već 10. studenoga 1906. osnovano je u Zagrebu *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj* koje ime dobiva na prijedlog dr. Frana Biničkog po hrvatskom knezu Domagoju.[203] Ime je izabrao zbog simbolike koje je nosilo – knez Domagoj bio je odlučan i nepokolebljiv borac i branitelj svoje vjere i domovine, što su bili ciljevi *domagojevaca*.[204] U rukopisnom zapisniku *Domagoja* student filozofije Mato Radovanović opisuje osnutak društva: „Vjerski nehaj od prije nekoliko godina prešao je u posvemašnje bezvjerstvo – i ovo nije više bilo nehajno i hladno. Na sveučilištu su 'slobodoumni' i 'napredni' počeli studente katoličkog uvjerenja izvrgavati ruglu i sprdnji. Napadaji su bivali na univerzitetskim hodnicima i u menzi, u 'Potpornom društvu', pa onda u predavaonicama, u biblioteci, auli i čak na ulici i po javnim lokalima. Dakako da je to boljelo one koji su još ostali vjerni idealima vjere i crkve, i bili uvjereni da je bezvjerstvo pogibeljno, jer u dušama ostavlja prazninu; čovjeka ne uzdiže nad materiju i nad strasti – najpogubnije je ono za mladež, napose za onu koja postaje 'slobodnim građanima', sveučilištarcima. Počeli smo pomišljati na ustuk bezvjerskoj struji i da stvorimo ognjište za sveučilištarce Hrvate katolike. Prvi hrvatski đački sastanak na Trsatu, održan dne 21. i 22. kolovoza 1906. bio je za nas odlučan poticaj. Iskrenost i bratska susretljivost kojom su naši zagrebački studenti bili primljeni od kolega iz Beča i Graza, dali su nam jaku pobudu za rad. Čim smo došli u Zagreb,

[202] Maraković, Ljubomir, hrvatski književni i kazališni kritičar i povjesničar (Topusko, 17. VI. 1887 – Zagreb, 22. II. 1959). Studij slavistike i germanistike završio u Beču, gdje je 1909. doktorirao temom o Vili Slovinki J. Barakovića. U Beču je, kao pristaša hrvatskoga katoličkoga pokreta, četiri godine uređivao katolički časopis Luč. Kao gimnazijski profesor službovao je u Banjoj Luci i Zagrebu, dva je desetljeća uređivao Hrvatsku prosvjetu, od 1941. bio je urednik za film, poredbenu književnost i teoriju književnosti Hrvatske enciklopedije. God. 1944. postao je profesor na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu, ali je 1945. bio suspendiran kao profesor sa svih državnih učilišta, 1947. osuđen i zatvoren s dvogodišnjim gubitkom političkih prava. Od 1949. bio je profesor na Interdijecezanskoj nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Bio je jedan od najutjecajnijih hrvatskih književnih i kazališnih kritičara između dvaju svjetskih ratova, a i jedan od prvih hrvatskih filmskih kritičara. Objavljivao je i veće sintetske prikaze, od kojih su osobito značajne njegove studije o književnom stvaralaštvu 1930-ih. Zagovarao je književnost kršćanskoga katoličkog nadahnuća dosljedno tražeći u književnosti jedinstvo etičkih i estetskih načela. Upućen u zbivanja u svjetskoj literaturi, isticao je vrijednost katoličkih pisaca, ali je objektivno prosuđivao i djela drugih pisaca. Djela: Nov život (1910), Novi pripovjedači: kritičke studije i minijature (1929), Pučka pozornica: bit i uspjesi nestručne pozornice (1929), Hrvatska književnost 1860–1935: stilsko-razvojni pregled (1936). Priredio je antologije Moderni hrvatski pripovjedači (1934) i Hrvatska književna kritika (1935), a posmrtno mu je tiskana monografija Petar Preradović (1969). Ljubomir Maraković, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3875; (17. 08. 2017.).

[203] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 510.

[204] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 510.

pričli smo o gorljivosti tih akademičara i presađivali ono njihovo i naše oduševljenje na prijatelje, i tako je došlo do osnutka *Domagoja*."[205]

Đačke organizacije osnivaju se i po drugim gradovima, a u kolovozu 1909. organiziran je sastanak katoličkog đaštva u Splitu, na kojemu sudjeluje 800 učenika.[206] Na Butkovićev prijedlog, pokreće se časopis *Krijes* za srednjoškolce, a urednik mu je Velimir Deželic mlađi.[207]

Uz odluku o osnivanju dnevnih novina zaključili su da se osnuje i *Hrvatsko katoličko tiskovno društvo* koje bi bilo nosioc takvog dnevnika ali i za izdavanje publikacija druge vrste.[208] Zbog svega ovoga se može reći da, iako smatramo početak HKP-a izlaskom *Hrvatske straže,* ovaj sastanak je zapravo dao smjernice i temelje HKP-u kako to kaže Velimir Deželić „otetoj Rijeci (upravo u Rijeci!) zasnovano je na Uskrsni ponedjeljak uskrsnuće zamrle kršćanske svijesti i stvoreni su prvi temelji hrvatskoga katoličkog pokreta".[209]

Hrvatski katolički pouzdani sastanak doveo je do „izvedbe strogo povjerljive odluke:

1. Prisutni se organiziraju u Ligu koja će u pojedinim mjestima Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine i svuda gdje ima Hrvata imati svoje Stanice od po tri do pet članova. Ove će voditi poslove katoličkog pokreta i biti međusobno povezane da rad bude sukladan. Centar je 'Hrvatska straža'. Gdje god se može, neka u Stanicama učestvuju laici.
2. Pravila za katolička kasina (šire organizacije) izradit će odvjetnik (valjda dr. Krešimir Kvaternik).
3. Brigu za što skoriji osnutak hrvatskog katoličkog akademskog društva u Zagrebu ima nadelje phil. Ivan Butković, a za đački list privremeni urednik 'omladinskog priloga' uz 'Hrvatsku stražu' dr. Fran Binički.
4. Superior Matija Seigerschmied nastavit će raditi da se što prije osnuje katolički dnevnik u Zagrebu ('Hrvatsvo') i također Dioničko katoličko tiskovno društvo."[210]

Organizaciju cijeloga pothvata oko tiskovnoga društva, prema odluci *Hrvatskog katoličkog pouzdanog sastanka,* vodio je Seigerschmied, koji je već prije surađivao s Mahnićem u njegovu listu *Rimski katolik*.[211] Seigerschmied na *Hrvatskom katoličkom pouzdanom sastanku*

[205] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?,* str. 510-511.
[206] Usp. Fabijan VERAJA, *Hrvatski katolički pokret "potpuno zakazao i neuspio"?*, str. 330.
[207] Fabijan VERAJA, *Hrvatski katolički pokret "potpuno zakazao i neuspio"?*, str. 330.
[208] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?,* str. 499-505.
[209] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?,* str. 505.
[210] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?,* str. 504.
[211] „Pisanje za list Rimski katolik služilo je Antunu Mahniću kao platforma za plasiranje ideja i za izražavanje vlastitih stavova i kritika onovremenoga društva. Svojim se spisateljskim radom Antun Mahnić borio protiv sve

zaključuje: „Zagrepčani su predvidjeli (da nam dnevnik ne ostane visjeti u zrakopraznom prostoru!) da osnujemo dioničko hrvatsko katoličko tiskovno društvo, u čijoj bi nakladi 'Hrvatstvo' – tako smo već okrstili naš budući katolički dnevnik (pljesak) – a to bi se društvo postupno razvilo u veliki katolički nakladni zavod.“[212]

Seigerschmied je za plan pridobio sve biskupe u banovini, osim zagrebačkoga generalnog vikara i pomoćnog biskupa Pavla Guglera.

Oglas koji se prvotno pojavio u listu *Glas naroda* (katolički list za radništvo), od 1. svibnja 1904, potpisali su, uz nadbiskupa Posilovića, biskup Maurović (Senj), Drohobecki (Križevci), Krapac (posvećeni biskup beogradsko-smederevski) i Voršak (pomoćni biskup koadjutor đakovački), također i biskup Strossmayer, koji je tih dana bio ušao u 90. godinu svoga života. S tim u vezi nastala je cijela spletka. Seigerschmied je od Strossmayera dobio potpis na proglas, što je bilo važno za tiskaru jer je Strossmayerova podrška, s obzirom na njegov ugled, bila važna. Prikazao mu je cijeli pothvat kao nešto što ide za obranom vjere i katoličanstva u javnosti, čemu je Strossmayer bio sklon. Naglasio mu je vjerojatno da se ne kani stvarati politička stranka.

No u krugovima Hrvatske stranke prava, a i drugih grupacija, cijela je stvar ocijenjena kao početak klerikalnog pokreta na političkom polju. Toj je stranci pripadao i Stjepan Korenić, urednik *Katoličkog lista*. On je odbio objaviti oglas za osnutak Tiskovnog društva u *Katoličkom listu* i tim se činom suprotstavio svojem ordinariju, pa je morao dati ostavku.[213]

---

većeg prodora liberalizma u zemlju – kroz književnost, filozofiju i tisak – posebice u periodu od 1888. do 1896. godine kada je sam uređivao list i napisao većinu objavljenih članaka, od čak šestotinjak stranica po godištu.“ Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, Zagreb – Krk, 2013., str. 20.

[212] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 504.

[213] „Po svemu sudeći bili su tu u pitanju i ekonomski interesi. Korenić i još neki od Kaptola su bili povezani sa Dioničkom tiskarom u Zagrebu koja je izdavala službeni list stranke 'Obzor'. U njoj je bilo dosta Strossmayerova i kaptolskog novca. Ljudi oko 'Obzora' i Dioničke tiskare su se pobojali da će ih novostvoreno Tiskovno društvo istisnuti iz Strossmayerove milosti i naklonosti nekih kaptolskih ljudi poslali u Đakovo deputaciju u kojoj su bili Korenić, predsjednik Akademije Tadej Smičiklas, predsjednik 'Dioničke tiskare' u kojoj se tiskao 'Obzor' dr. Mazzura i osječki odvjetnik Neumann.“ Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 512. Strossmayer ih je primio, a oni su mu cijelu stvar oko Tiskovnog društva prikazali kao početak političkog pokreta koji će podijeliti već i onako slabe narodne snage, te će od cijele stvari imati koristi samo tuđinci. *Hrvatske pučke novine*, Đakovo, 1908., br. 2. Nato je stari Strossmayer rekao: Vi meni sada sasvim drukčije govorite negoli onaj gospodin Seigerschmied kome sam potpis dao. Ako je istina što vi govorite, tada je on mene prevario, on je od mene potpis furtim (kradom) izmamio. Za razliku od „Hrvatskih pučkih novina“, Velimir Deželić navodi kako je deputacija iznijela problem biskupu Strossmayeru na način da su mu rekli da je uz „Dioničku tiskaru“ nepotrebno osnivati još jedno tiskarsko društvo koje kani tiskati katolički dnevnik protiv kojeg se još 1900. izjasnio i Katolički kongres (sastanak). A biskupov odgovor prema Deželiću je bio: „Ako je tome tako, onda su od mene potpis furtim izmamili.“ Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 513. Od te riječi „furtim“, koja je izrečena hipotetski, obzoraši su napravili političku parolu ili, bolje reći, etiketu te su ljude oko *Hrvatstva* nazivali furtimašima. Tako je taj list *Hrvatstvo*, čim je izišao, bio dočekan na novinarske „noževe“ i glavni mu je posao bio braniti se od napada podmetanja, svađa itd.

5.2. Antun Mahnić – Div s Jadrana

Karizmatični vođa i poketač HKP-a ili *Div s Jadrana,* kako ga je nazvala Marica Stanković koja je prvi susret s biskupom imala na njegovu odru,[214] rođen je u slovenskom selu Kobdilju 14. rujna 1850. Njemačku je gimnaziju pohađao u goričkom sjemeništu. Već u drugom razredu pokazuje svoje interese za pisanje i pokreće učenički list *Vrt.*[215] Studijem bogoštovlja u Gorici 1871. godine nastavlja s obrazovanjem, gdje je 30. kolovoza 1874. zaređen za svećenika. Nakon što je primio svećenički red povjerena mu je služba odgojitelja bogoslova. Imenovan je i prefektom Nadbiskupskoga dječjeg sjemeništa u Gorici. Antun Mahnić već je tada s ljubavlju pristupao učenicima, ali je u pojedinim situacijama nailazio na nerazumijevanje učenika i kolega.[216] U Beču, gdje je nastavio sa studijem, upoznao je i budućeg vikara Volarića s kojim je i surađivao.[217] Obranom doktorskog rada 1881. godine postao je profesorom Novoga zavjeta, i to je vrijeme njegova intenzivnog pisanja.

Još za gimanzijskih dana Mahnić je pokazivao sklonost prema medijima, što je i ostvarivao u glasilu *Folium periodicum Archidioceseos Goritiensis* kojemu je bio urednik.[218] Na stranicama tog lista Mahnić je više od trećine tekstova napisao sam. Mnoge od tih tekstova napisao je na latinskom jeziku, a pokazao se i dobrim poznavateljem tema „iz područja dogmatike, pedagogike i apologetike".[219] Svestran, kakav je bio i u tim, mladim danima, surađivao je i s nekim lokalnim listovima, poput listova *Soča* i *Slovenac*.[220]

Najpredaniji rad Antuna Mahnića očitovao se kreirajući sadržaj *Rimskog katolika*, koji je pokrenuo 1888. godine. S vremenom utjecaj *Rimskog katolika* postaje velik i sam Mahnić biva poznatiji kao „plodan pisac neoskolastičkih i apologetskih tekstova"[221] nego što je to bio kao mladi profesor na fakultetu. Naime, Mahnić predavanja nije objavljivao, pa nam stoga ona ostaju nepoznata.[222] Mahnić ulaže sav svoj trud i znanje u kreiranje *Rimskog katolika*, jer je

---

[214] Ovako je biskupa Mahnića nazvala Marica Stanković istaknuta vjernica i laikinja u svojoj knjizi *Mladost vedrine*. Usp. Marica STANKOVIĆ, *Mladost vedrine*, Zagreb, 1944., str. 11-15. Više o Marici Stanković u: Stela TAHMINA, Marica Stanković (1900-1957). Životopis i bibliografija, Zagreb, 2006., Žarko BRZIĆ, *Nasmijano lice – Tragom životnih putova prof. Marice Stanković*, Đakovo, 2003.[2], Petar BILOBRK, Marica Stanković – zatvorske bilješke iz Dnevnika, u: *Kroatologija*, 8 (1-2), 97-113. i dr.

[215] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 18.

[216] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 19.

[217] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 19.

[218] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 20.

[219] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 20.

[220] Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija: u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk, 23. studenoga 2002. godine*, Krk, 2002., str. 28.

[221] Aleksandra GOLUBOVIĆ, Maja POLIĆ, Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u: *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 9, 2009, str. 178.

[222] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 19.

shvatio da mu on služi kao platforma preko koje može izraziti vlastita stajališta i kritike društva, ali isto tako daje mu mogućnost plasiranja ideja. Poznato je da se već u *Rimskom katoliku* Antun Mahnić borio protiv liberalizma, koji sve više prodire u zemlju. Taj prodor liberalizma ostvarivao se najviše kroz tisak, filozofiju i književnost, posebno između 1888. do 1896. godine za vrijeme Mahnićeva samostalnog uređivanja lista, pri čemu je osobno napisao mnoštvo objavljenih članaka, do šestotinjak stranica po godištu.[223] Tekstovi su mu obilovali kritikama upućenima osobama iz javnog života u Sloveniji, pri čemu je jasno iznosio svoja stajališta, pa se tako nije libio uputiti kritiku ni poznatim književnicima poput Prešerena, Stritara, Tavčara i Trdine.[224] U svojoj kritici nikada nije ulazio u literarnu vrijednost djela, ali je komentirao idejni sloj, u skladu sa svojim filozofskim i religioznim stajalištima.[225] Dok je pesimizam zamjerao Stritaru, naginjanje panteizmu jest ono što zamjera Gregorčiču, a Prešerenu prigovara zbog ljubavne lirike.[226] Upravo ti elementi tematsko-idejnoga sloja za Mahnića su neusklađeni s njegovom religioznošću i katoličkim vrijednostima.[227] Nije Mahnić propustio pisati ni o socijalno angažiranim i književnoprosudbenim temama.[228] Pisanjem i kritičkim osvrtima postao je važna osoba onodobne književne kritike u Sloveniji pa je s mnogima raspravljao o funkciji i estetici književnosti. Pozivao je na stranicama *Rimskog katolik*a na okupljanje svih vjernika u Ljubljani i taj se skup 30. i 31 kolovoza 1892. i održao.[229]

Zbog brojnih obveza koje je imao nije se mogao posvetiti radu sjemeništa, pa stoga nakon četiri godine provedene na toj poziciji samovoljno napušta tu službu.[230]

Neposredno prije nego što je imenovan za krčkog biskupa Mahnić je u Ljubljani osnovao znanstveno-izdavačku ustanovu koju je dao naziv *Leonova družba*, i to je bio njegov posljednji veći doprinos slovenskomu javnom životu.[231] Naime, tek nekoliko dana nakon osnivanja *Leonove družbe*, 22. studenoga 1896., imenovan je krčkim biskupom, a za biskupa je zaređen 1897.[232], što je ujedno označilo i završetak njegova javnog rada u Sloveniji.

---

[223] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 20.
[224] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 29-31.
[225] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 29-31.
[226] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 29-31.
[227] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 21.
[228] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić: pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., str. 16.
[229] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 32.
[230] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 20.
[231] Usp. Aleksandra GOLUBOVIĆ, Maja POLIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića*, str. 178.
[232] Usp. Aleksandra GOLUBOVIĆ, Maja POLIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića*, str. 178.

„Oluja s Krasa“ opis je kojim Simon Gregorič prikazuje Mahnićevo plodonosno djelovanje u Sloveniji.[233] U kratkom vremenu djelovanja Mahnić je odlučno pristupao problemima onodobnog društva, radikalno, uvijek polazeći od ideje očuvanja već postojećih, uvriježenih, konzervativnih vrijednosti.[234]

Dolaskom za biskupa u Krčku biskupiju, Antun Mahnić ne započinje odmah borbu protiv neistomišljenika, nego uzima vrijeme kako bi se prilagodio svojoj novoj sredini, što potvrđuje i činjenica da odlučuje kroatizirati svoje prezime.[235] Naime, dolaskom na Krk, iako rođen kao Anton Mahnič, počeo se potpisivati kao Mahnić i tako je činio do svoje smrti 1920.

Još je u zraku pitanje, i stotinu godina nakon Mahnićeve smrti, zbog čega je tako aktivna i poduzetna osoba s tako jasno oblikovanim vrijednostima i idejama marginalizirana slanjem u jednu malu i siromašnu biskupiju? No vrijeme je pokazalo da je to za Hrvatsku bio dobar potez jer, iako je i danas javnosti nepoznat, mnogi su plodovi Mahnićeva rada ostali u Hrvatskoj. Logična je pretpostavka da bi osoba koja poput Mahnića brani katoličke vrijednosti, koja u svojim javnim istupima nastoji eliminirati liberalizam i moderna politička strujanja, u multietničkom carstvu bila dobrodošla, da će biti promovirana i vrlo utjecajna.

Tako neki znanstvenici koji proučavaju lik i djelo Antuna Mahnića ističu kako se „pretpostavlja da je bio premješten prije svega zbog utjecaja Rimskog katolika, s obzirom na to da su bečke liberalne vlasti zabranile njegovo čitanje u školama u Sloveniji. Da bi ga, stoga, udaljile, vlasti su ga promaknule za krčkoga biskupa,[236] a neki idu još i dalje kada tvrde da su ga se carevinski političari tako htjeli riješiti, a na tom malom otoku svećenstvo nije s oduševljenjem prihvaćalo stranca, koji je smatran protivnikom staroslavenske liturgije.“[237] Iako ova tvrdnja zvuči grubo, ona zapravo odražava Mahnićev položaj pri dolasku na Krk.

Uzmemo li u obzir da je riječ o siromašnoj biskupiji i dvoetničkoj sredini, da postoji podvojenost u izvedbi liturgije, jasno je da su vlasti očekivale od Mahnića da u Crkvu uvede jedinstvo, i to dokidanjem glagoljanja i uvođenjem isključivo latinskog bogoslužja te tako i sebi olakša život i rad. Na temelju dotadašnjeg odnosa stranih biskupa u biskupiji, koji su se negativno ili neutralno odnosili prema staroslavenkom kao liturgijskom jeziku, Antuna Mahnića je javnost doživljavala „rimskijim od samog Rima“.[238] Istodobno talijanski

[233] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 32.
[234] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 32.
[235] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 51.
[236] Usp. Aleksandra GOLUBOVIĆ, Maja POLIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mah*nića, str. 178.
[237] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 143.
[238] Mihovil BOLONIĆ, *Otok Krk: kolijevka glagoljice*, Zagreb, 1980., str. 33.

orijentirane tiskovine čestitaju Krčkoj biskupiji na imenovanju novog, poštenog biskupa, a o njegovu su poštenju zaključili na osnovi negativnoga stajališta prema staroslavenskom bogoslužju.[239] Zapravo, „negativan stav prema staroslavenskom bogoslužju bio je u jednu ruku opća pretpostavka dok s druge strane potvrđivala ju je i situacija jedne slovenske župe, Ricmanje, koja je pokušavši uvesti staroslavensko bogoslužje naišla na vrlo snažan otpor Antuna Mahnića".[240]

U literauri pronalazimo i informacije kako je „punih šest godina nakon svojeg dolaska u Krk novi je biskup šutio, proučavao prilike u Hrvatskoj, posebno one u žurnalistici i književnosti".[241] Na ove bismo tvrdnje mogli dati potvrdan ogovor ako bismo samo paušalno sagledavali Mahnićevo ponašanje i djelovanje, ali, s obzirom na to da je Mahnić na Krk stigao 1897., razdoblje od šest godina označivala bi pasivnost ovog biskupa čak do 1903. Činjenice pokazuju, naime, da je Mahnić osnovao tiskaru u Krku 1899. godine, da je 1901. sazvao Sinodu u Krku i dao nalog da se popišu župe s tradicijom glagoljanja duljom od trideset godina, što pokazuje da se hvata ukoštac s glavnim problemom ove biskupije, problemom koji je izazivao najviše prijepora, onda se ne možemo nikako složiti s tvrdnjama o Mahnićevoj pasivnosti i šutnji u prvih šest godina njegova biskupovanja. U vrijeme tzv. njegove šutnje i neaktivnosti, nedugo nakon dolaska na Krk, počele su izlaziti neke od njegovih tiskovina.

Već smo istaknuli ulogu i važnost biskupa Antuna Mahnića u očuvanju staroslavenskoga bogoslužja, glagoljskih knjiga i narodnih tradicija, kao i to da je na otoku bila prisutna bojazan o stajalištu novog biskupa prema glagoljanju. Štoviše, pri njegovu dolasku indicije su upućivale na negativno stajalište oko staroslavenskoga bogoslužja.[242] Ovo je, sigurno, jedan od uzroka strahu i nepovjerenju na Krku.

Takvo je ozračje Mahnić zatekao nakon dolaska na Krk 1897. godine. Goruća problematika staroslavenskoga bogoslužja „zaskočila" ga je već na ređenju, koje se održalo u Gorici, 7. veljače 1897., kada su mu krčki izaslanici poklonili nedavno tiskani, uvezani glagoljski misal Dragutina Antuna Parčića.[243] On im zauzvrat obećava proučiti problem staroslavenskog kao liturgijskog jezika na otoku.

---

[239] Franjo VELČIĆ, Hrvatsko-slovenski vjesnik „Sanctissima Eucharistia" (1902.-1911.) i Društvo svećenika klanjalaca, u: *Riječki teološki časopis*, Vol. 35, No.1, 2010., str. 5-6.
[240] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 35.
[241] Usp. Aleksandra GOLUBOVIĆ, Maja POLIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića*, str. 178.
[242] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 35.
[243] Usp. Mihovil BOLONIĆ, Tiskane glagoljske knjige krčkih glagoljaša, u: *Croatica Christiana Periodica*, Vol. 5 No. 5, 1980., str. 33.

U povodu Mahnićeva dolaska na Krk 25. ožujka 1897., na pripremljenom svečanom dočeku jedan od domaćih pretendenata na biskupsko mjesto krčki vikar Franjo Volarić upozorio je novog biskupa vrlo odrješitim i pomalo zastrašujućim riječima: „Znamo za upute koje imate glede glagoljice, ali ti se planovi mogu ostvariti samo preko naših tjelesa.“[244] Novi je biskup shvatio ozbiljnost problema, ali isto tko je shvatio da bi se njegovi suradnici mogli prometnuti u njegove neprijatelje.

Kako je i obećao, biskup se na Krku bolje upoznao sa staroslavenskim bogoslužjem. „Staroslavenski liturgijski jezik sve se više u to vrijeme na društvenom planu vrednovao kao narodna tekovina, a ne toliko kao crkvena stvarnost.“[245] Zato je javnost bila zainteresirana za glagoljsku baštinu i za to kakvo će stajalište zauzeti novi „biskup prema tom izuzetno osjetljivom kulturno-nacionalnom pitanju“.[246] S obzirom na to da je uvijek bio temeljit a moglo bi se reći da je u ovom slučaju morao biti i oprezan, Mahnić je sam pretraživao i istraživao crkvene dokumente i ostale povijesne izvore koji se odnose na ovu problematiku.[247] U razgovoru se povjerio župniku Brencetu, priznavši kako mu je upravo proučavanje statusa staroslavenskoga bogoslužja bilo teže od svih ispita i kako je to pitanje „mnogo morao studirati“.[248] Sve upućuje na ozbiljnost shvaćanja zadatka, ali i na to da se Mahnić nije zadovoljio unaprijed danim zaključcima.

Sa sigurnošću se može utvrditi da je, proučivši sve spise i dokumente, biskup Mahnić uvidio da u vezi s ovim pitanjem nije riječ o buntu u tek jednoj od brojnih hrvatskih biskupija u kojima dominira latinsko bogoslužje.[249] U prilog legitimitetu staroslavenskog jezika u crkvenim obredima išla je dozvola za glagoljanje pape Inocenta IV. benediktincima u Omišlju iz 1252. godine, kao i njezina potvrda kasnijom bulom pape Benedikta XIV. iz 1754., iako se u buli ne specificira na koje se župe odnosi.[250] Nemalu ulogu i važnost imao je i pontifikat pape Lava XIII. i njegova sklonost Slavenima koja je dovela do proglašenja Ćirila i Metoda svecima, kao

[244] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 36.
[245] Anton BOZANIĆ, Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret – Inicijative i ostvarenja u javnom životu, u: *Riječki teološki časopis*, Vol. 36, No. 2, 2010., str. 513
[246] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret – Inicijative i ostvarenja u javnom životu*, str. 513
[247] Anton BOZANIĆ, Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića, u: Marija-Ana DUERRIGL, Milan MIHALJEVIĆ, Franjo VELČIĆ, *Glagoljica i hrvatski glagolizam: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk, 2.-6. listopada 2002.)*, Zagreb-Krk, 2004., str. 20.
[248] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 51.
[249] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 52-53.
[250] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 52-53.

i tiskanja Parčićeva misala.[251] Međutim, nije bio problem samo liturgijskog jezika nego su se vezivale čak i političke konotacije, čime su se koristili i preporoditelji za vrijeme revolucionarnih zbivanja 1848. godine[252] kao elementom dokazivanja hrvatskoga nacionalnog identiteta i kontinuiteta. To je izazivalo dodatne negativne reakcije na glagoljašku tradiciju pa je spomenuta papina bula dobila dva pojašnjenja.[253] „Prvo pojašnjenje odobrilo je upotrebu staroslavenskoga jezika i glagoljice u liturgiji, ali isključilo je mogućnost upotrebe onovremenog hrvatskoga jezika i latiničnog pisma, koji su se iz nužde ili sklonosti naroda i svećenika koristili u šćavetima.“[254] Kako to i dalje nije bilo dovoljno precizno protivnicima glagoljice i staroslavenskog bogoslužja, papa je suzio privilegij uporabe glagoljice i staroslavenskog jezika na samo one župe koje imaju tradiciju glagoljanja dulju od trideset godina.[255] U drugim biskupijama, u kojima su se nekad održavale liturgije na staroslavenskom jeziku, običaj se glagoljanja zaboravio ili dokinuo i njihovi su biskupi bez straha i slobodno mogli izvijestiti Kongregaciju za obrede kako župa s pravom glagoljanja nemaju, u Krčkoj je biskupiji ona ostala očuvana u velikoj mjeri, što je i izazvalo tako burne reakcije na naznake njezina ukidanja.[256] Privilegij staroslavenskoga bogoslužja isprva je bio shvaćan povlasticom pojedinih naroda, pa su je sukladno tomu počeli tražiti i drugi, no u ovom se razdoblju glagoljanje smatralo povlasticom pojedinih crkvi ili kapela.[257] „Protivnici glagoljice htjeli su taj privilegij dodatno suziti na povlasticu pojedinih svećenika, no Sveta je Stolica opovrgnula to tumačenje. Opća zbunjenost izazvala je i treće papinsko pojašnjenje koje kaže kako pravo glagoljanja nije utrnuto ako je u nekoj župi uslijed nestašice glagoljskih knjiga i nepoznavanja jezika prestalo staroslavensko bogoslužje za posljednjih trideset godina.“[258] Time se djelomično umanjuje šteta koju je glagoljanju nanijela upotreba šćaveta.

Na lokalnoj razini sve ove odredbe i opasnosti dovele su do većeg opreza i strožeg pridržavanja papinskih odredbi na temelju kojih je zabranjena uporaba šćaveta, ali je određeno da se svećenici služe Parčićevim misalom. Sve je to sadržano u dekretu vikara Volarića izdanom još 30. rujna 1893.[259]

[251] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 19.
[252] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 18-19.
[253] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 19.
[254] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 19.
[255] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 19.
[256] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 20.
[257] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 20.
[258] Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 20.
[259] Usp. Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 20.

Početak pontifikata Pija X. označio je promjenu klime i ponovno nepovoljno stajalište prema staroslavenskom bogoslužju i glagoljice. Pio X. sam je ustvrdio kako se širenje glagoljice „izvan granica stečenih prava treba spriječiti“,[260] pa je stoga bilo nužno tom pitanju pristupiti s još više opreza.

„Shvaćanje privilegija na staroslavensko bogoslužje drastično se suzilo, s privilegije naroda na privilegiju pojedinačnih crkvi, u Krčkoj biskupiji se radilo o ispunjenju prethodno danih prava, ali i nove kriterije je zadovoljavao velik broj crkvi. Dakle, to je jezik koji unutar Crkve posjeduje legitimitet. Mahnić odlučno zanemaruje dane mu upute i službeni stav vlasti te se priklonio onome što je jedino smatrao pravednim, kao što je to doduše činio i ranije, u ostalim pitanjima kojih se doticao.“[261]

Očita mu je bila „politička instrumentalizacija“[262], stoga tom problemu pristupa oprezno i odlučno. Već spomuti generalni vikar Volarić, gorljivi branitelj glagoljaške tradicije na otoku, u tome mu pripomaže.[263] Mahnić je Volarića poznavao još sa studija. Znao je da je vrstan poznavatelj staroslavenskog bogoslužja pa se stoga može reći da je Mahnićeva odluka bila mudro promišljena. Ta je odluka čin otvorenosti situaciji i sklonosti pravdi, što potvrđuje i Mahnićev odgovor Rinaldiniju, vladinu namjesniku koji je za svoga posjeta Krku s Mahnićem razgovarao upravo o njegovu stajalištu prema glagoljici.[264]

Naime, Antun Mahnić namjesnika Rinaldinija izvještava da se nije još u cijelosti uputio u problematiku glagoljice i da to pitanje još uvijek proučava dodajući da će, ako „nađe da je ona legitimna pojava na otoku, zdušno krenuti u njezinu obranu i zaštitu te je neće ukinuti“.[265]

„Pritisak obiju strana, za i protiv glagoljice, isprovocirao je rimski *Congregatio de cultu divino*[266] da naredi crkvenopravnu reviziju lokalnih privilegija.“[267] Stoga je, da bi se što detaljnije utvrdilo stanje s pravima glagoljanja, na otoku provedena određena katalogizacija kojom su glagoljske i latinske župe popisane s obzirom na uvjete koje je zadao papa. „Mahnić je kao prvi od biskupa predočio popis privilegiranih crkava“,[268] a ostali biskupi zaključuju da

[260] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih* djela, str. 50.
[261] Ivan MILOVČIĆ, Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode, u: Anton BOZANIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk, 23. studenoga 2002. godine*, Krk, 2006., str. 64.
[262] Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 64.
[263] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., str. 50.
[264] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., str. 50.
[265] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., str. 50.
[266] Sveta kongregacija za obrede koju je uspostavio papa Siksto V. u siječnju 1588.
[267] Tomáš SLAVICKÝ, Traženje zajedničkoga kulturnog identiteta na početku 20. stoljeća: Josef Vajs i pokret za obnovu glagoljaškoga pjevanja u Hrvatskoj i Češkoj, u: *Arti musices - Hrvatski muzikološki zbornik*, Vol. 44, No. 2, 2013., str. 260.
[268] Tomáš SLAVICKÝ, *Traženje zajedničkoga kulturnog identiteta na početku 20. stoljeća: Josef Vajs i pokret za obnovu glagoljaškoga pjevanja u Hrvatskoj i Češkoj*, str. 260.

njihove crkve nisu imale ili su izgubile ovaj privilegij. U svrhu utvrđivanja ovih prava sazvana je i Sinoda u Krku 1901. godine.

Biskup je Antun Mahnić u razgovorima sa svećenicima dulje vrijeme pripremao biskupijsku sinodu u Krku. Koliko je bio angažiran u životu zajednice, govori i to da je za svoga boravka na Krku sazvao dvije sinode, dok u to vrijeme sinode „na hrvatskom prostoru nisu bile tako česte."[269] Sinode su se održale 1901. i 1911. godine, a ona planirana za 1921. nije održana jer je biskup umro 1920.[270]

I prije održavanja *Prve krčke sinode* bilo je negodovanja i burnih reakcija na Sinodu. Porečki pokrajinski sabor upućuje 24. kolovoza 1901. „Promemoriju Svetom zboru za obrede u Rim kojim optužuje sinodu, navodeći da nema za cilj vjersku disciplinu, ni raspravu o vjeri i moralu, već samo proklamirati 'slavenizaciju' crkava".[271] Uz Promemoriju pokrajinskog sabora uslijedile su na još neodržanu Sinodu druge žalbe upućene Vatikanu. Te su pritužbe uglavnom političkog usmjerenja, bez ikakve religijske težine. Nazivajući staroslavensko bogoslužje *novotarijom* i opasnošću za *latinstvo istarskih otoka,* tj. otoka Krčke biskupije, poziva se Kongregaciji za obrede da uloži veto kojim bi se unaprijed zabranilo donošenje bilo kakve odluke u korist glagoljanja.[272] Bez obzira na međusobno optuživanje, Vatikan nije donio nikakve odluke protiv sazivanja Sinode i njezinih odluka.

Sinoda se održavala tri dana, od 1. do 4. rujna 1901. u gradu Krku.[273] Raspravljajući o liturgijskom jeziku, Mahnić i svećenici vodili su se logikom da se vjera ne treba samo doživljavati u sebi nego i prema van, zbog čega i pohađa liturgijske svečanosti, a da bi ondje mogao iskazati svoju vjeru, važan je element komunikacije i jezika izvedbe liturgije.[274] S obzirom na to da je Mahnić sam prikupljao podatke ne bi li izvidio poziciju staroslavenskoga jezika, ta mu problematika nije bila nepoznanica. „Pronašao je potvrdu o liturgijskom korištenju grčkog, latinskog, etiopskog, koptskog, armenskog i arapskog, uz slavenski jezik."[275] Implementiravši svoje spoznaje liturgijsko-pravnom problemu biskupije, Mahnić zaključuje

[269] Anton BOZANIĆ, Mahnićev duhovni i pastoralni odgoj klera, u: Anton BOZANIĆ, *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk, 23. studenoga 2002. godine*, Krk, 2006., str. 51.
[270] Usp. Anton BOZANIĆ, *Mahnićev duhovni i pastoralni odgoj klera*, str. 51.
[271] Franjo VELČIĆ, *Hrvatsko-slovenski vjesnik „Sanctissima Eucharistia" (1902.-1911.) i Društvo svećenika klanjalaca*, str. 6.
[272] Usp. Franjo VELČIĆ, *Hrvatsko-slovenski vjesnik „Sanctissima Eucharistia" (1902.-1911.) i Društvo svećenika klanjalaca*, str. 7.
[273] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode, u: Anton BOZANIĆ, Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk, 23. studenoga 2002. godine*, Krk, 2006., str. 17.
[274] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 66.
[275] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 64.

kako se „na grčki jezik na području onovremene Krčke biskupije nastavilo korištenje staroslavenskoga jezika, što je potvrđeno već spomenutim papinskim bulama, premda u nekim crkvama supostoji i latinski kao jezik liturgije“.[276] Stoga je izveden zaključak da je staroslavensko bogoslužje samo prijevod rimskog obreda na staroslavenski jezik.

Mahnićeva pronicavost i spremnost za samostalno proučavanje dokumenata dovela je do njegove dobre pripremljenosti a samim time i do prihvaćanja svih odluka, među kojima se nalaze i odredbe za jezik liturgije. U vezi s ovim pitanjem biskup Mahnić čini mali iskorak i nagovješćuje svoju naklonjenost uvođenju jezika izvan skupine triju svetih jezika[277], koje će se u širem kontekstu pojaviti nešto kasnije[278]. Naime, iz svega se može izvesti da je liturgijsko-pravni zaključak *Krčke sinode* odobrenje glagoljanja u onim župama u kojima se to čini dulje od trideset godina,[279] a sastavljen je i „popis crkava i kapela s privilegijem staroslavenskog bogoslužja, ali i popis onih gdje se misa treba slaviti na latinskom jeziku, jer su privilegij izgubile ili ga nikada nisu ni imale“.[280]

Pitanje *šćaveta* također je bilo pitanje o kojem su sinodski oci raspravljali. Mahnić podsjeća na odluku vikara Volarića kojojm se „određeuje da korištenje šćaveta zabranjuje, kao i miješanje govorenoga jezika s jezikom liturgije“,[281] te kako se *šćaveti* trebaju zamijeniti nedavno izdanim Parčićevim misalom. Što se *šćaveta* tiče, zaključio je da je većinom riječ o uporabi iz nužde.[282] Isto tako pozvao je na poštivanje odluka i potvrdio je zabranu upotrebe *šćaveta*, kako se ne bi ugrožavao opstanak staroslavenskoga bogoslužja i kompromitiralo taj fenomen u očima Vatikana.[283] Nakon ovakve odluke dolazi do burnih reakcija na drugim otocima Biskupije, što nije pokolebalo Mahnića u provođenju odluka o sankcioniranju uporabe *šćaveta*.

Usprkos svim problemima koji su ga zatekli na otoku kao i ne shvaćanja njegove odluke o *šćavetu* Mahnić ne posustaje i uočava nužnost jedne institucije u biskupiji koja bi imala zadaću

[276] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 66.
[277] „Trima svetim jezicima smatrani su hebrejski, grčki i latinski te je službeni stav Crkve bio da se jedino na njima može vršiti bogoslužje. Pitanje legitimnosti ostalih jezika u Crkvi, pa tako i staroslavenskoga, kamen je spoticanja s kojim su se susreli još Ćiril i Metod. Oni su zagovarali tezu o trojezičnoj herezi – tj. protivili su se elitizmu tih triju jezika i diskriminaciji ostalih.“ Darko ŽUBRINIĆ, *Hrvatska glagoljica: biti pismen – biti svoj*, Zagreb, 1996., str. 31. „Otuda Ćirilova metafora božje ljubavi kao suncu koje jednako grije, kiši koja jednako pada za sve ljude, stoga svi ljudi imaju pravo slušati i razumjeti riječ božju na svom jeziku.“
[278] Pitanje jezika liturgije riješeno je tek Drugim vatikanskim koncilom, kada je dopušteno uvođenje narodnog jezika u bogoslužje. U Krčkoj biskupiji to je službeno riješeno za biskupa Karmela Zazinovića, 5. veljače 1965. Usp. Mihovil BOLONIĆ, *Tiskane glagoljske knjige krčkih glagoljaša*, str. 34.
[279] Anton BOZANIĆ, *Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahnića*, str. 21.
[280] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 66.
[281] Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 66.
[282] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 66.
[283] Usp. Mihovil BOLONIĆ, *Tiskane glagoljske knjige krčkih glagoljaša*, str. 42.

očuvati tradiciju glagoljanja. Već poprilično loše stanje s liturgijskim knjigama sugerira da u biskupiji nema dovoljan broj dostupnih Parčićevih misala kako bi se zadovoljile potrebe biskupije. Neznanje staroslavenskog jezika mladih svećenika, koji su se uglavnom obrazovali u Zadru i Gorici, gdje se staroslavenskom jeziku nije pridavala pažnja, a isto tako je bio jedan od problema s kojima se biskup susreo. *Stoga pristupa osnutku Staroslavenske akademije*.

Smjer Akademijina djelovanja određen je na *Prvoj krčkoj sinodi*[284] pa je ona zamišljena kao „skup ili društvo muževa vještih staroslavenskom jeziku, koji će se svom brigom baviti usavršavanjem i, prema apostolskim dekretima, očuvanjem u svetoj upotrebi, staroslavenskoga jezika".[285] Ništa se nije prepuštalo slučaju pa je pažljivo određeno da je jedan od ciljeva buduće Akademije marljivo proučavati staroslavenski jezik[286] zbog jasne svijesti kako će samo tako moći ovu tradiciju sačuvati od nasrtaja koja su dolazila izvana. U tom je smjeru „gledao i cilj slanja mlađih svećenika na akademsko izučavanje ovoga jezika, kao i provjera znanja staroslavenskoga jezika onih svećenika koji dolaze u glagoljaške crkve".[287] *Staroslavenska akademija* i danas je poznata po onome što je i bio jedan od osnovnih ciljeva, a to je da bude ona koja u svojoj djelatnosti ima zadaću objavljivanja knjiga i drugih spisa potrebnih ili korisnih za učenje i očuvanje staroslavenskoga jezika i osnivanje tiskare koja bi služila tom cilju.[288] Taj je cilj s pravom bio jedan od najvažnijih s obzirom na to da je u nekoliko navrata upozoravano na nestašicu. Nije zaboravljeno ni na glagoljaško pjevanje koje je neodvojivi dio staroslavenske liturgije tako da je i njegov cilj reforme određen.[289]

S obzirom na određene ciljeve, Antun Mahnić za realizaciju ovog projekta odabire za suradnike ljude s dobrim poznavanjem i upućenošću u staroslavensku baštinu. Iz Rima je pozvao autora posljednjega glagoljskog misala Dragutina Antuna Parčića, i to kao „najspremnijeg stručnjaka za glagoljsku liturgijsku književnost"[290] da preuzme Akademijino kormilo. Mahnićev je potez bio posve realan s obzirom na Parčićevo tiskarsko iskustvo koje je ranije stekao u samostanu svete Marije na Glavotoku, gdje je imao tiskaru. Iako nije pridonio Akademijinu radu, pobrinuo se da njegov doprinos ostane zabilježen u povijesti Akademije. Naime, Parčić je *Saroslavenskoj akademiji* ostavio svoj tiskarski pribor, što je bilo od posebne važnosti.

[284] Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, Zagreb, 1944., str. 17.
[285] Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 72.
[286] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 72.
[287] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 72.
[288] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 72.
[289] Usp. Ivan MILOVČIĆ, *Briga biskupa Mahnića za liturgiju prema aktima Prve krčke sinode*, str. 72.
[290] Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 57.

Academia Palaeoslavica Veglensis – Staroslavenska akademija osnovana je 13. lipnja 1902.,[291] a osnivačka je skupština održana 18. studenoga 1902.[292] *Akademija* je s radom počela u prosincu iste godine.[293] Otvaranje Akademije najavljeno je nakon mise u crkvi trećoredaca u Krku, a ne u katedrali, jer je katedrala bila izrazito latinaške orijentacije, za razliku od trećoredaca koji su bili glagoljaši.[294] Na osnivačkoj skupštini u biskupskome dvoru sudjelovala je dvadeset jedna osoba.[295]

Utemeljitelji, počasni i redoviti članovi i podupirući članovi činili su vodstvo Akademije.[296] Njihov je status određen prema financijskoj potpori koju su namaknuli pri utemeljenju Akademije. Biskupi Josip Juraj Strossmayer, đakovački, i Juraj Posilović, senjski, bili su počasni članovi[297] koji su Akademiji darovali najveći novčani prinos. Potpuno je jasno da se utemeljiteljima smatraju biskup dr. Antun Mahnić, a s njim i dr. Dinko Vitezić, nekadašnji zastupnik u bečkom parlamentu i pokrajinski financijski nadsavjetnik.[298] Njima se pribrajaju i podupirući članovi: „vikar Franjo Volarić i vrbnički dekan i župnik Jakov Dminić, kurat Franjo P. Volarić iz Kornića te Čeh Josip Vajs".[299] Redoviti članovi Akademije bili su: „otac Ljudevit Brusić, iz samostana na Glavotoku, biskupov tajnik dr. Klement Kvirin Bonifačić, otac Stanko Dujmović, iz samostana krčkih trećoredaca, dr. Anton Gršković, kanonik u Krku, otac Jerko Jurišić, iz samostana u Portu, Jerko Gršković s Raba, Antun Lusina iz Osora, župnik Dubašnice Mihovil Mužina, kanonik Matija Oršić iz Krka, koralni vikar i kapelan, nekoliko puta spomenuti, Mate Polonijo, Frano Sabalić s Cresa, nadmjernik u miru dr. Mate Vitezić, upravitelj župe Bašćanske Drage Petar Zahija i provincijal trećeredaca otac Danijel Zec".[300]

Bespridržajna potpora Akademiji bili su biskupi Strossmayer i Mahnić, dok su je austrijske i poslije jugoslavenske vlasti malokad financirale.[301] Premda utemeljena na nekolicini entuzijasta, Staroslavenska akademija bila je „treća najviša znanstvena i kulturna institucija na cijelom južnoslavenskom prostoru, treća po redu osnivanja".[302] Velika je njezina važnost i uloga u rastu interesa za narodne tradicije, buđenju nacionalne svijesti, preporodnim

[291] Naime, nacrt pravila buduće akademije potvrđen je „odpisom Kr. namjestničtva u Trstu br. 1280 od 13. VI. 1902.". Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 17.
[292] Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 18.
[293] Tomáš SLAVICKÝ, *Traženje zajedničkoga kulturnog identiteta na početku 20. stoljeća*, str. 261.
[294] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 57.
[295] Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 18.
[296] Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 18.
[297] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 60.
[298] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 58.
[299] Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 59.
[300] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 59.
[301] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 61.
[302] Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 52.

zbivanjima, a time se povećao interes slavista za ostatke staroslavenskoga jezika, spomenika i glagoljaškog pjevanja. Širenje Akademije, koje je njezin idejni začetnik Antun Mahnić priželjkivao, ipak nije bilo moguće s obzirom na odvojenost od ostatka zemlje.

Iz revidiranog je popisa vidljivo da je Akademija od osnutka 1902. do njezina raspuštanja 1927. godine objavila dvadeset sedam naslova na latinskom i hrvatskom jeziku, a najčešći autor i urednik tih naslova bio je Josip Vajs.[303]

Svake godine Akademija je izdavala *Vjesnik* u dvama svescima čiji je urednik bio Nikola Žic.[304] Izdanja su tiskana u tiskari *Kurykti* koja je smještena u biskupskom dvoru. U nakladi Akademije objavljivane su neke biblijske knjige, poput *Knjige o Ruti, Knjige o Jobu, Knjige proroka Izaije i Malahije, Vesperal Rimsko-slovenski i glazbene partiture na staroslavenskom jeziku*.[305] Uz liturgijske, knjige Akademija je objavljivala znanstvene publikacije poput Jelićeva i Vajsova djela iz povijesti Krčke biskupije, kao i priručnike za učenje staroslavenskoga jezika.[306] Od pomoći je korisnicima Akademijinih izdanja bio *Azbukar* koji je tiskan kao pomoć u učenju i usavršavanju glagoljice.[307]

Osnova izdavaštva *Akademije* bila je tiskara *Kurykta* u kojoj su tiskani periodika za kler i prosvjetni sadržaji uz Mahnićev doprinos u izdavanju. Vrijeme Prvoga svjetskog rata nije ostavilo netaknutom ni *Akademijinu djelatnost* isto kao i poratno doba, kada se smanjuje broj članova.[308] Zajedno s tiskarom *Kurykta*, koju su uništili *arditi* 1920., dokončana je i *Akademijina* izdavačka djelatnost.[309]

Ipak, nakon 1920. godine *Staroslavenska akademija* nastavila je djelovati do 22. lipnja 1927., kada je izglasano njezino formalno raspuštanje i „priključenje onovremenoj Hrvatskoj bogoslovnoj akademiji u Zagrebu kroz *Staroslavenski (filološki) odsjek*, a na čelo su stali pročelnik mons. Svetozar Rittig i Josip Dujmović“.[310]

Akademija je iz sredine kojoj je pripadala s obzirom na glagoljanje i staroslavenku liturgiju preseljena u zagrebački Odsjek smješten u sredini, gdje ni kod klera ni kod laika nije bilo osjećaja za *Akademiju*, glagoljicu i staroslavensko bogoslužje. Iako je formalno djelovao do

[303] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 71-75.
[304] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 75.
[305] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 55.
[306] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 55.
[307] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 75-77.
[308] Anton BOZANIĆ, Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela, str. 55.
[309] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 64.
[310] Usp. Anton BOZANIĆ, Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija*, str. 64.

1939., zapravo Odsjek nije zaživio.[311] Nedostajao je u Zagrebu onaj entuzijazam koji je postojao na Krku.

Danas je, *Staroslavenski institut u Zagrebu* nositelj tradicije *Staroslavenske akademije*.[312]

Govoriti o *Staroslavenskoj akademiji* bez spomena tiskare *Kurykta*, bio bi potpuni promašaj. Iako je tiskara osnovana prije *Staroslavenske akademije*, njezina je djelatnost usko vezana uz *Akademiju* čija se većina nakladničke djelatnosti, vidjeli smo, temeljila upravo na njoj i njezinu priboru. Mahnić je jako dobro razumio i znao ulogu i važnost tiska, što je iskoristio u svrhu širenja svojih misli boreći se protiv sve učestalijeg i sve jačeg prodiranja modernih ideja i liberalizma. Zato možemo s punim pravom reći da je tiskara *Kurykta* bila, uz britko pero, njegovo sredstvo medijskoga djelovanja. To je iskustvo prije svega stekao za svojega javnog djelovanja u Sloveniji, gdje je njegova riječ dopirala preko medija i imala velike odjeke. Tu možemo posebno istaknuti *Rimski katolik*, poznatu i u katoličkim krugovima utjecajnu Mahnićevu reviju. Njegovim prelaskom na Krk moglo se i očekivati da će sa svojom djelatnošću i dalje nastaviti jednakim sredstvima.

Za rekristijanizaciju društva tisak je imao veliku ulogu, a kako ga je Mahnić shvaćao, svjedoči i njegova poznata izjava „Ne mogu bez tiskare!“.[313] Biskup Mahnić i svojem je tajniku Anti Pilepiću znao reći kako „moderni biskup mora ne samo biti novinar, nego mora imati i vlastitu tiskaru jer tiskara izvrsno služi u borbi dobra i zla“,[314] iz čega proizlazi da imati tiskaru znači „imati vlastito oružje, a ne posuđivati ga od nepouzdanih neutralaca“.[315] Tisak je bilo ono sredstvo kojim se Mahnić obračunavao s neistomišljenicima, a od svojih je suradnika očekivao pomoć u tom poslu.

Kako do tada Krčka biskupija nije imala svoju tiskaru, njegova okolina nije razumjela njegove namjere. Zbunjivalo ih je pitanje „čemu biskupu tiskara u malom Krku, gradiću od 1600 stanovnika, u blizini Rijeke s više tiskara“.[316]

Svjestan kako svoje misli i riječi može proširiti mnoštvu u kratkom vremenu samo tiskom, Mahnić pruzima inicijativu o osnivanju tiskare u svojim rukama. Kako bi namaknuo sredstva za opremanje tiskare, Mahnić je ponudio svećenicima svoje biskupije kupnju dionica tiskare u osnivanju i dioničarskim novcem kupuje tiskarski pribor njemačke ljevaonice *Poppelbaum*.[317]

---

[311] Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 32-33.
[312] Više o djelovanju ove vrlo važne ustanove danas i kroz povijest nalazi se na mrežnoj stranici Instituta: www.stin.hr gdje je dostupna i arhiva prethodno objavljenih radova.
[313] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 99.
[314] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 99.
[315] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 100.
[316] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 100.
[317] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 100.

„Tiskara je tako za kratko vrijeme u svom inventaru imala glagoljska, ali i grčka te ćirilična i latinska slova.“[318]

Mahnić je *Kuryktu* osnovao 1899., samo dvije godine nakon dolaska na Krk. Tiskaru smješta u prizemlju biskupskoga dvora.[319] S obzirom na to da je za grad i otok Krk antički naziv *Kurykta*, Mahnić tiskaru naziva *Kurykta*. U tiskari Mahnić pokreće biskupijski vjesnik kao prvu tiskovinu *Kurykte* i naziva ga – *Acta curie episcopalis Vegliensis.* Biskupijski je vjesnik izlazio jednom mjesečno, a u iznimnim slučajevima kao dvomjesečnik, i „bio je Mahnićeva platforma za komunikaciju sa župnicima u Biskupiji“.[320] Tiskarom se koristi i za tiskanje službenih dokumenata Biskupije, katehetskih priručnika, molitvenika i drugih biskupijskih obavijesti i sadržaja. Mahnić tiskaru ne želi zadržati samo za potrebe biskupije nego i za druge potrebe.

Tako su „u *Kurykti* tiskani: *Pučki prijatelj* (1899-1911)*, Hrvatska straža* (1903-1908), list *Sanctissima Eucharisia* koji je potom prerastao u list *Svećenička zajednica* (1911-1918), *Glagolitika* (1902-1919) i *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku* za godine 1912. i 1913.“.[321]

Kako su tiskovine bile namijenjene raznim ciljanim skupinama, tako je i njihov sadržaj bio različit. Ono što im je bilo zajedničko jest to da su svi tekstovi objavljeni u njima odisali istim konzervativnim katoličkim vrijednostima.

Tiskara *Kurykta* s radom prestaje 1920., kada su je devastirali talijanski *arditi*, poharavši njezine prostorije, a devet godina poslije tiskara je prodana.[322] Kraj rada tiskare označio je i kraj izdavačke djelatnosti *Staroslavenske akademije* na Krku, ali i kraj izdavanja ostalih Mahnićevih tiskovina, koje su većinom ugašene ili prethodno preseljene u druge tiskare.

Djelovanje *Kurykte* bilo je temelj mnogim biskupovim potezima. Ona je bila osnova njegove samostalnosti u djelovanju, oslonac u promicanju vrijednosti koje je zastupao. U toj tiskari otisnuo je i važna djela za očuvanje staroslavenskoga jezika i bogoslužja, ne samo u ’velikim’ izdanjima Staroslavenske akademije, nego i kroz mnoštvo knjižica i katekizama za svećenike koji su ovaj jezik morali usavršiti ili svladati. Kroz periodiku koju je izdavala ta tiskara biskup je uspostavio čvrstu vezu i sa širim krugom čitatelja u Hrvatskoj.

[318] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 55.
[319] Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 57.
[320] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 57.
[321] Anton BOZANIĆ, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, str. 101.
[322] Usp. Ines SRDOČ KONESTRA, Crna umjetnost u Rijeci, Stanislav Škrbec, Riječka zvijezda Gutembergove galaksije. Tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare (Tiskara Rijeka, Rijeka, 1995.), u: *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 7 No. 2, 1996., str. 125.

6. Organiziranje Hrvatskoga katoličkog pokreta

Biskup Mahnić započinje djelovati na praktično-organizacijskom području svjestan kako mora privući i aktivirati mladež želi li izvršiti dugoročne promjene. Stoga uz pomoć svojih suradnika, posebice mladoga krčkog svećenika Ivana Butkovića, započinje organizirati mlade.

U prigodi svog pohoda Beču potkraj 1902. biskup Mahnić posjećuje Ivana Butkovića, kojega je bio uputio u Beč na studij filozofije. Tijekom razgovora o potrebi organiziranja hrvatske katoličke mladeži došli su do zaključka da u Beču treba osnovati Hrvatsko katoličko akademsko društvo za hrvatske studente, kojih je tada u Beču studiralo oko pet stotina.[323] Za usporedbu treba spomenuti da je u to vrijeme na Sveučilištu u Zagrebu, u čijem su sastavu bili Pravni, Filozofski i Teološki fakultet, bilo upisano 677 polaznika. Do tada je za hrvatske studente u Beču postojalo samo jedno akademsko društvo *Zvonimir,* koje nije imalo vjerski karakter, nego je djelovalo na nacionalnoj osnovi.

Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Hrvatska*, prvo društvo koje je okupljalo hrvatske katoličke studente u sklopu Hrvatskoga katoličkog pokreta koji se rađao, utemeljeno je u Beču 12. svibnja 1903. Toga je dana održana utemeljiteljska skupština u prostorijama *Slovenskog katoliškog akademskog društva Danica*. Na utemeljenju društva sudjelovali su Ivan Butković, Milan Maraković, Matija Dević, svećenici Kamilo Dočkal i Josip Frančišković. Društvo je uzelo geslo *Za vjeru i dom!*. Ubrzo su objavili knjigu svojih članaka *Nepredavana predavanja,* kojom su javnost željeli upoznati sa svojim radom i planovima te su na taj način izišli iz anonimnosti. Najzaslužniji za njegovo osnivanje bio je svećenik Ivan Butković. Osam dana nakon utemeljenja, 20. svibnja 1903., društvo je formalno potvrdila civilna vlast. Mnogi su hrvatski katolički studenti prošli kroz Društvo, a poslije su postali istaknuti katolički intelektualci u domovini. Među njima se svakako ističu dr. Ljubomir Maraković i poslije njegov učenik dr. Ivan Merz. Društvo je bilo početna stanica organiziranoga hrvatskoga katoličkog laikata, koji se od tada masovno i djelatno uključuje u život Crkve.

Naglasimo da je biskup Mahnić prije svega išao za duhovno-intelektualnom formacijom mladog naraštaja katoličkih laika. Za formiranje katoličke inteligencije biskup Mahnić tražio je troje: 1. solidnu kulturno-filozofsku izobrazbu; 2. bolje poznavanje kršćanske vjere kroz proučavanje osnovnih teoloških disciplina; 3. duhovno-asketski život članova.

[323] Ignacije RADIĆ, *Biskup Mahnić*, Sl. Požega, 1940.

6.1. *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj*

Nakon osnivanja đačkog lista *Luč* pripremni odbor Hrvatskoga katoličkog akademskog društva *Hrvatska* organizira ograničeni sastanak hrvatskoga katoličkog đaštva na Trsatu. Kao razlog zbog čega se sastanak organizira na Trsatu u *Luči* se ističe: „Gdje dakle da nađemo zgodnije mjesto za čvrsti početak naše organizacije nego pred nogama Bl. Dj. Marije na Trsatu i pod njezinom zaštitom?“[324] Na tom sastanku, koji je održan od 21. do 23. kolovoza 1906.[325], donesena je rezolucija o suzbijanju zle štampe i promicanju dobroga katoličkog tiska, a napose *Luči* i *Hrvatske straže,* ali i potreba za osnivanjem *Hrvatskoga katoličkog akademskog đaštva*.

Trsatski sastanak održan je od 21. do 23. kolovoza 1906. i na njemu su postavljeni temelji i nacrti udruživanja mladih katolika u Hrvatskoj. Nazočilo mu je pedesetak sudionika. Za organizatore je to bio početak organiziranog rada katoličke mladeži u Hrvatskoj. Na taj je način rad katoličkog pokreta mladih prenesen iz Beča u Hrvatsku, a ono što mu još daje na važnosti jest dogovoreno osnivanje prvoga katoličkog akademskog društva u Zagrebu.[326] Naime, tada je donesena rezolucija na temelju koje je osnovan *Domagoj* u Zagrebu, ali i na drugim sveučilištima gdje ima Hrvata po uzoru na bečku *Hrvatsku*.[327]

U uvodnome članku *Luči* pod naslovom „Zavjerismo se“ navodi se: „Naši se zaključci protežu na štampu, na organizaciju svega đaštva, na organizaciju suradnika u listovima, na organizaciju bogoslova i ostalih đaka, te kako da odmah priskočimo u pomoć samomu narodu.“[328] Detaljnije razrađujući svaki od ovih zaključaka, u nastavku se kaže: „Na svaki način ćemo raditi proti zloj štampi, da je bez važnog razloga sami nećemo čitati, a i druge ćemo od nje odvraćati. Naprotiv da ćemo iz svih sila raditi za katoličku štampu (…) Drugi dio radi o samoj organizaciji đačkoj. Zaključismo naime, da ćemo urediti da se po svim hrvatskim visokim i srednjim školama osnuju ’kongregacije’ (…) Za našu užu organizaciju vrijede rezolucije da se u Zagrebu i po drugim sveučilištima gdje ima Hrvata, osnuju katolička akademska društva na način 'Hrvatske' u Beču (…) da se sva ta društva udruže u ’Savez katoličkog đaštva’. Najvažniji naš zahtjev, da se Zagreb, prijestolnica naša, trgne jednom iz

[324] B., 1. sastanak hrvatskog katoličkog društva, u: *Luč,* I (1906.), br. 4-5, str. 67. i 245.
[325] Usp. *Luč*, II (1906./1907.), str. 114.
[326] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 63., Usp. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 47. Trsat je bio za Ivana Butkovića bolji izbor nego Zagreb zbog „rastrovanosti zagrebačke javnosti“, i prema njegovom mišljenju bi se sastanak „izrabio u stranačke svrhe“. Usp. *Luč,* I (1905./1906.), str. 67. *Luč* je izvještavala u više navrata o tom sastanku. Više u: „Zavjerismo se“ i „I. sastanak hrv. kat. djaštva na Trsatu“: *Luč*, II (1906./1907.), str. 1–6, 19–24, 78–81.
[327] *Luč*, II (1906./1907.), str. 114. Usp. Ivan MARKEŠIĆ, Počeci djelovanja Hrvatskog katoličkog akademskog društva ’Domagoj’, u: Zlatko MATIJEVIĆ, (ur.), *Hrvatski katolički pokret*, str. str. 315–316.
[328] Zavjerismo se, *Luč,* II (1906./1907.), str. 1.

mrtvila i da nam se odazove s osnutkom jednoga katoličkog akademskog društva, gdje će se napustiti nuzgredne razmirice i svrnuti oštrac proti našem krvnom neprijatelju liberalizmu ili naprednjaštvu i započeti tihi rad bez buke i huke na korist našu i naroda našega.“[329]

Nakon svakoga važnijeg predavanja sastavljene su rezolucije kao program djelovanja nakon sastanka. Rezolucije *Prvog sastanak hrvatske katoličke đačke mladeži* održanog na Trsatu od 21. do 23. kolovoza 1906., prema službenom zapisniku sastanka objavljene su u časopisu *Luč*[330]:

„O štampi dobroj i zloj"

Hrvatsko se katoličko đaštvo obvezuje:

1. da će iz svih sila nastojati oko suzbijanja zle štampe, stoga je bez vrlo važnoga razloga neće ni čitati ni pomagati; a i druge će odvraćati da je ne čitaju i na nijedan način ne podupiru.
2. da će svaki pojedinac podupirati prama prilikama i sposobnostima katoličku štampu.
3. da će svaki pojedinac postati pretplatnikom „Luči", a po mogućnosti i „Hrvatske Straže", te ih pomagati suradnjom, i čim više širiti.
4. da će među poznatim rodoljubima izvan đačkih krugova nastojati pribaviti „Luči" obilne moralne i materijalne pomoći.

„Đački odio 'hrvatske vojske'“

1. da se po svim hrvatskim visokim i srednjim školama gdje to nije zabranjeno osnuju Marijine kongregacije.
2. da se u Zagrebu i po drugim sveučilištima gdje ima Hrvata, osnuje katoličko akademsko društvo na način „Hrvatske" u Beču i da se hrvatski katolički akademičari u Gracu dok nemaju svoga društva, okupe oko „Zarje".
3. da se katolički đaci po ostalim školama udruže u razna društva, kojima treba dati izrazito katolički karakter.
4. da se sva ta društva udruže u „Savez hrvatsko katoličkog 'đaštva' ".
5. da se na hrvatsko svećenstvo i katoličku inteligenciju upravi poziv da bi se svojski zauzeli i promicali naša društva i „Savez".

[329] Zavjerismo se, *Luč*, II (1906./1907.), str. 1.
[330] *Luč*, II (1906./1907.), str. 113-116.

6. da se i u austrijskoj poli monarhije dopusti slobodno vršenje i jačanje vjerskih osjećaja, te da se zato dopusti osnivanje Marijinih kongregacija na javnim učilištima i pozivaju se narodni zastupnici da se za to zauzmu.

„Organizacija bojovnika“

1. da se „Luč" prizna i odredi glasilom hrvatskog katoličkog đaštva i njegove organizacije.
2. da svaki prisutni obeća, da će „Luč" što više širiti, pretplatiti se, te ili sam postati povjerenikom ili zgodna povjerenika mjesto sebe tražiti, a osim toga drugdje povjerenike tražiti i bodriti na rad.
3. napose bojovnici neka se obvežu da će svaki surađivati u „Luči" koliko bude moguće (najmanje jednom znatnijom radnjom na godinu).
4. da se osnuje literarni odio „Hrvatske" u Beču kojemu je glavna svrha da osniva i organizuje srednjoškolska literarna društva.
5. da hrvatska katolička srednjoškolska literarna društva utjelove svome pravilniku 5. točaka razloženih u referatu.
6. da se izabere privremeni odbor koji će bdjeti oko ostvarenja organizatorne osnove.

„Rad bogoslova na kulturnom i socijalnom polju u narodu"

1. Kulturno-socijalni rad hrvatskih bogoslova obuhvata tri područja:
   a) gospodarsku organizaciju,
   b) narodnu prosvjetu i
   c) apologetski studij.
2. Prema tome, kako su bogoslovi u pojmu svećeničkoga zvanja i povodom protukršćanske tendence u svijetu obvezani da usredotoče kulturno-socijalno svoje djelovanje u reakciji liberalizma, to su oni dosljedno također obvezani da primijene reakcijonu načelnost na rečena tri područja.

Napose se ustanovljuje da će hrvatski bogoslovi:

1. dopisujući se kroz školsku godinu međusobno i s odgojiteljima naroda njetiti u njemu smisao za gospodarsku organizaciju, a povrh toga, da će za vrijeme semestralnih praznika držati pučka predavanja ili razgovore i osnivati prama prilikama Reiffeiseinove udruge. Ravnateljstva svih sjemeništa se mole da uvedu predavanja iz

gospodarstva, da se daju putni stipendiji za proučavanje socijalnog stanja u raznim katoličkim naprednim zemljama i da se u pogledu praktičke izobrazbe obraća na „Slovensku dijašku zvezu" u Ljubljani.

2. osnivati hrvatske pučke knjižnice i čitaonice, ali samo ondje, gdje ima jamstva, da će se stalno razvijati u katoličkom duhu; da će širiti narodnu prosvjetu, napose pučka predavanja i poduku analfabeta.
3. bogoslovi neka se privatno i u sjemenišnim konferencijama što više bave apologetskim studijem i neka što življe surađuju u „Hrvatskoj Straži" kao apologetskoj smotri. Neka se osnuju u sjemeništima obrambeni klubovi, koji će reagirati na svaki napadaj sa strane protivničkog novinstva.

„Rad ostalih đaka na kulturnom i socijalnom polju u narodu"

1. Neka se izabere odbor od tri lica koji će svake godine u praznicima prirediti glavnu skupštinu i u njoj izvijestiti o radu.
2. katolici akademičari se obvezuju, da će u sporazumu s odborom raditi a) za poduku analfabeta, b) protiv psovke i alkoholizma c) priređivati pučka predavanja, osobito u krugovima srednje inteligencije.
3. Neka se i po svim sjemeništima izabere po jedan odbornik koji će raditi sa spomenutim odborom i sporazumno sa svjetovnim đacima.
4. Hrvatski katolički đaci bavit će se teoretskim i praktičkim proučavanjem socijalnog pitanja privatnim naobrazivanjem a gdje imaju prilike u sveučilištu, upisat će se u dotična predavanja.
5. Putni stipendiji imali bi se dati ne samo bogoslovima nego i svjetovnjacima.
6. Izvedba svega toga predaje se za sada u ruke (Hrv. akad. društva) „Hrvatske“ (u Beču).

Prijedlozi izvan referata.

1. Hrvatsko i slovensko katoličko đaštvo neka po svojim centralnim organizacijama stupi u najužu svezu.
2. Hrvatsko katoličko đaštvo sakupljeno na svome prvome sastanku na Trsatu poziva austrijsku vladu da već jednom prizna u svojoj poli monarhije valjanost ispita, položenih na hrvatskom sveučilištu u Zagrebu.

Iz svjedočanstva Stjepana Markulina može se dočarati atmosferu koja je vladala na Sveučilištu neposredno prije osnutka *Domagoja.* Naime, vrijeme je to kada je naprednjaštvo sve prisutnije kod većine studentske populacije: „Duh, koji je tada vladao među sveučilišnom mladeži (...) bio do skrajnosti intolerantan, zadojen mržnjom na sve crkveno.“[331]

Dana 9. studenoga 1906. održana je osnivačka skupština *Domagoja*. Usvojena su društvena pravila i izabran prvi upravni odbor. Za članove Odbora izabrani su Ferdo Pavelić, Radoslav Jagić, Mato Radovanović i Stjepan Markulin.[332] Stjepan Markulin[333] svjedoči kako su se njih petorica kolega sastala s Franom Biničkim[334] i Ivanom Butkovićem,[335] koji su inače bili stariji vođe katoličkog pokreta, u dvorani *Hrvatskoga katoličkog kasina* i prihvatili malo izmijenjana tiskana pravila bečkog društva *Hrvatska*. Na prijedlog već iskusnog Frana Biničkog uzimaju ime *Domagoj* u spomen na kneza koji je držao jedinstvo sa Svetom Stolicom.[336] Svrha osnivanja društva za katoličku mladež „je daljnji napredak u vjerskim načelima, vježbanje u milosrdnim djelima, te iskazivanje dužne počasti kod crkvenih svečanosti i zgoda“.[337]

Prva glavna skupština *Domagoja* održava se 2. prosinca 1906., na kojoj se odbor proširuje dvama članovima, Šimunom Bašićem i Ferdom Galovićem. Na toj je skupštini određeno da će se održavati predavanja na nedjeljnim sastancima.[338] *Senat* preporučuje Vladi u prosincu 1906. svoja pravila,[339] za koje Vlada traži izmjene za svrhu postojanja društva, gdje žele da se ispusti formulacija „za katoličku stvar za hrvatski narod“, objašnjavajući da se „s tom formulacijom prekoračuje svrha i djelokrug akademskih društava“.[340] Nakon izmjena Pravila

[331] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64.
[332] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 63-64.
[333] Stjepan MARKULIN (1885. – 1940.), „odvjetnik, publicist i katolički javni djelatnik. Bio je jedan od osnivača 'Domagoja' i Pijeva društva u Zagrebu 1908., član Hrvatskoga katoličkog seniorata a politički je djelovao kao član Hrvatske pučke stranke“. Zlatko MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret. Životopisi*, str. 824.
[334] Fran BINIČKI (1875.–1945.), „svećenik, književnik, političar, profesor na Biskupskome bogoslovnom sjemeništu u Senju, jedan od najbližih suradnika biskupa Mahnića, jedno vrijeme urednik Hrvatske straže, politički djelovao unutar Hrvatske pučke stranke.“ Zlatko MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret. Životopisi,* str. 795.
[335] IVAN BUTKOVIĆ (1876. – 1954.), „svećenik i profesor filozofije, predavač na sjemeništima u Zadru i Splitu. Osnivač Hrvatskoga katoličkoga akademskog društva 'Hrvatska' te pokretač časopisa Luč. Obnašao je i dužnost vicerektora Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Bio je član Hrvatskoga katoličkog seniorata i politički je djelovao kao član Hrvatske pučke stranke“. Zlatko MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret. Hrvatski katolički pokret. Životopisi,* str. 799.
[336] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64. Autorica se poziva na: Luka PERINIĆ, Iz moje ladice – IX, 'Domagoj' – povodom 90. obljetnice osnutka, *Marulić*, god. XXIX, br. 6, Zagreb, 1996., str. 1046.
[337] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64. Autorica se poziva na: Luka PERINIĆ, *Iz moje ladice*, str. 143.
[338] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64.
[339] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64. Autorica navodi na temelju dokumenta iz *Arhiv Rektorata Sveučilišta u Zagrebu*, 722/1906.
[340] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 65.

su u travnju 1907. potvrđena[341] i, prema novim pravilima, svrha *Domagoja* bila bi u „njegovanju vjerskoga i narodnoga čuvstva, znanosti i umjetnosti, te zadružnoga života među članovima“[342], a sredstva na koji način bi se to izvodilo bila su kao i kod ostalih klubova i društava poput društvenih sastanaka, pjevanje, glazba, predavanja, društvena čitaonica i knjižnica te, i ono što je specifično samo *Domagoju*, sudjelovanje na crkvenim svečanostima. Pravi članovi društva mogli su postati „samo osvjedočeni katolici Hrvati, slušači na zagrebačkim visokim školama za vrijeme svojih nauka, osim slušača teologije“.[343] Lozinka je društva *Za vjeru i dom,* a obilježje dvostruka crveno-bijelo-modra vrpca sa zlatnim natpisom *H. K. A. D. Domagoj*.[344] Zamjetan je i rad društva na organizaciji Prvoga hrvatsko-slovenskog katoličkog sveđačkog sastanka u Zagrebu od 4. do 6. kolovoza 1907.[345]

Domagoj već godine 1910. ima 60 članova. Iste te godine biskup Mahnić posjećuje Društvo te nazoči njihovoj sjednici. Društvo je, među ostalim, organiziralo putovanje članova u Njemačku, Belgiju i Ljubljanu „da prouče socijalno gibanje i rad“.[346] Putovali su Rudolf Eckert, Vlado Šprajcer i Petar Rogulja. Prvo su u München otišli Rogulja i Šprajcer kako bi se upoznali s organizacijama njemačkih katolika, a nedugo potom pridružuje im se Rudolf Eckert, te zajedno posjećuju Belgiju radi proučavanja socijalnih gibanja. Organiziran je posjet tvornici duhana i tvornici kave *Franck.*[347] Kako bi se približili seljačkoj mladeži, *domagojci*, koje predvodi Eckert, obilaze hrvatska sela da bi osnovali podružnice katoličkih omladinskih udruženja gdje su „ispovijedali novo hrvatsko rodoljublje“ tako da su sa seljacima i radnicima dijelili „ne samo svagdašnji kruh nego i stečeno znanje“.[348] Većina predavanja u socijalnoj sekciji *Domagoja* i *Zbora duhovne mladeži* usmjerena je prema kršćanskom socijalizmu koji su svjetovnjaci, ali i bogoslovi smatrali jedinim pravednim društvenim poredkom, u suprotnosti liberalnom kapitalizmu koji nužno stvara „socijalnu bijedu“,[349] u čemu se jasno ocrtava utjecaj

[341] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64. „Hrvatski državni arhiv, pravila 'Hrvatskog katoličkog akademičkog društva Domagoj', br. 4424, Odjel za unutrašnje poslove Zemaljske Vlade 13–4 7948/1907, Zbirka pravila br. 3922. Tiskana pravila 'Domagoja' nalaze se u: *ARS*, 721/1907.“ prema: Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64., bilješka 75.
[342] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64.
[343] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 64.
[344] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 65.
[345] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 65. O sastanku se donosi detaljan prikaz u: *Luč*, III, Zagreb, 1907./1908., str. 30–39, 78–86, 141–148, 335–344.
[346] *Luč*, VI (1910./1911.), str. 37., Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 123–129., Jure KRIŠTO, *Petar Rogulja*, str. 213.
[347] *Luč*, VI (1910./1911.), str. 155.
[348] Petar GRGEC, Dr. Rudolf Eckert, str. 133., usp. Ivan MARKEŠIĆ, *Počeci djelovanja*, str. 318.
[349] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 67. *Luč*, VI (1910./1911.), str. 231. U *Luči* se prenose i čitava predavanja socijalne sekcije *Domagoja* pa tako i ono o socijalnom zlu, u kojem se traže njegovi uzroci. Uzroke se pronalazi u liberalizmu. Kapitalizam je isto jedna od

slovenskog svećenika Janeza Kreka. Rudolf Eckert, Petar Rogulja i Velimir Deželić ml. s još petnaestoricom prisustvovali su trodnevnome socijalnom tečaju u kolovozu 1909., na Sv. Joštu u Kranjskoj, koji je vodio njihov uzor Janez Krek,[350] te na socijalnom tečaju u Ljubljani 1911.[351] Iste te godine, 1911., u Zagrebu su održali socijalni tečaj za „višeškolce" srednjih učilišta zbog „dizanja naroda u prosvjeti i blagostanju".[352] Niz predavanja održan je i u *Domagoju*, primjerice: retorički tečaj članovima održao je dr. Valentin Čebušnik; na spomen Darwinove stote godišnjice predavanje je održao Vilim Ivanek; o kršćanskom socijalizmu predavao je student prava Belić, o Katoličkoj crkvi i modernoj kulturi predavao je Belićev kolega Sokol; „Krjepost Platonova kao sredstvo za postignuće najvišega dobra" tema je koju je izlagao student J. Prstec, a o „Đak i socijalno pitanje" pravnik Petar Rogulja.[353] Predsjednik *Domagoja* Stjepan Markulin održao je prigodni pozdrav na proslavi 60. rođendana biskupa Antuna Mahnića, 8. prosinca 1910., u *Katoličkom kasinu*, u kojem je naglasio: „Dični je svečar bio onaj motor, koji je pokrenuo katolički pokret među hrvatskim đaštvom."[354] Markulin biskupa Mahnića naziva duhovnim ocem i majkom svega hrvatskog đaštva te odaje priznanje da su društva *Hrvatska* u Beču i *Domagoj* u Zagrebu, njegova djela.[355] Filozofsko-apologetska *Leonova sekcija* osnovana je u okviru *Domagoja* 1912. godine, sa zadaćom njegovanja kršćanske filozofije.[356] *Novum Domagoja* jest osnivanje *Narodno-obrambene sekcije*, a motiv im je dala zabrana slobode tiska tijekom 1912. godine. Vrijeme je to kada bogoslovi *Zbora duhovne mladeži* osnivaju *tajnu tiskaru*, u kojoj su tiskali letke te ih slali mladim intelektualcima, učiteljima i svećenicima. U prvome tiskanom letku mladi bogoslovi, kritizirajući postojeće stanje u zemlji, pozivaju na duševnu revoluciju hrvatskog naroda, istaknuvši ključna nacionalna pitanja.[357] Upravo te okružnice naveli su mlade članove *Domagoja* na osnutak *Narodno-obrambene sekcije*. Sekcija je formirana u studenome 1913. i s današnjeg aspekta možemo reći da je bila neka vrsta *političke*

tema s kojima su se mladi bavili unutar sekcije a sve kroz pitanja radništva, obrtništva, trgovine i sela. Socijalna osjetljivost je ono što prožima sve odgovore na spomenuta pitanja. Usp. *Luč,* VI (1910./1911.), str. 91–97, 145–150; 229–231.

[350] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 66. Sv. Jošt su pojedinci, poput Rogulje, smatrali simbolom slovensko-hrvatskoga sjedinjenja i regeneracije hrvatske omladine, a Janeza Kreka su nazivali „vitez sv. Grala sa sv. Jošta". Uz to, Rogulja je govorio čak o „Krekovoj perijodi kao zlatnom dobu katoličkoga đačkoga pokreta" unutar Hrvatskoga katoličkog pokreta". Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 67. bilješka br. 100.

[351] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 134.; Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 71.

[352] *Luč*, VI (1910./1911.), str. 458–459.

[353] *Luč*, IV (1908./1909.), str. 390.

[354] *Luč*, VI (1910./1911.), str. 208–209. O proslavi ove obljetnice više u: Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 148–149.

[355] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 148–149.

[356] *Luč*, VIII (1912./1913.), str. 37.

[357] Zlatko MATIJEVIĆ, Narodno-obrambena sekcija, u: *Croatica Christiana Periodica*, 2002., br. 50. str. 163–164.

škole mladih dionika Hrvatskoga katoličkog pokreta. Na sastancima sekcije s *domagojevcima* okupljali su se i *seniori* te pojedini zagrebački bogoslovi. Sastanci na kojima su se obrađivale razne teme u obliku predavanja kako bi se sudionici što temeljitije upoznali s položajem svog naroda u Austro-Ugarskoj, održavali su se redovito svakog tjedna.[358] Predavači su poseban naglasak stavljali na, prema njihovu mišljenju, ključne neprijatelje hrvatskog naroda: Nijemce, Talijane, Mađare i Židove.[359] Isto tako radilo je na jačanju individualnosti hrvatskog naroda, ali su neki članovi sekcije nedugo nakon toga, tijekom Prvoga svjetskog rata, prihvatili jugoslavensku ideju.[360]

Aktivnosti društva *Domagoj* pokazale su i dokazale da je *Domagoj* bio jedan od važnijih sastavnica u širenju Hrvatskoga katoličkog pokreta[361] i njegovih kulturnih programa.

6.2. Daljnji razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta

Hrvatskog akademsko društvo *Hrvatska* sa *Zborom duhovne mladeži* organizira Prvi hrvatsko-slovenski katolički sastanak u Zagrebu 4. kolovoza 1907. Na tom sastanku sudjelovali su mladi katolici iz hrvatskih zemalja, što je pridonijelo učvršćivanju HKP-a i organiziranju srednjoškolske mladeži.[362]

Nakon toga tijekom ljeta 1908. diljem hrvatskih zemalja održavaju se đački sastanci u Đakovu, Zagrebu, na Trsatu, u Splitu i Travniku i osnivaju se ferijalna društva za širenje prosvjete tijekom ljetnog raspusta.[363]

Tih se godina objavljuju i razne katoličke publikacije: za mlade *Mladost* (1910.), za đake dvotjednik *Krijes* (1909.), za učenike *Proljetno Cvijeće* (1908.) a „za ženski svijet" *Za Vjeru i Dom* (1908.). Osnivaju se društva i bogoslovski zborovi: franjevački *Duns Skot* u Zagrebu, u Mostaru *Bakula*, u Makarskoj *Milovan*, na Cresu *Ferkić* te dominikanski zbor *Akvinac* u Dubrovniku, a u srednjim školama brojne *Marijine kongregacije*.[364]

[358] Zlatko MATIJEVIĆ, *Narodno-obrambena sekcija*, str. 167.
[359] Zlatko MATIJEVIĆ, *Narodno-obrambena sekcija*, str. 167.
[360] Zlatko MATIJEVIĆ, *Narodno-obrambena sekcija*, str. 174.
[361] Usp. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 48.
[362] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 65.
[363] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 71.
[364] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 214., Petar ROGULJA, *Pred zoru*, str. 131.

Na splitskom đačkom kongresu 1909. osniva se *Hrvatski katolički đački savez* u svrhu što bolje koordinacije đačke katoličke organizacije, a *Pravila* tog saveza uredio je biskup Mahnić.[365]

Luč je bilo glavno glasilo Pokreta, a, osim njega, izlazilo je dvadesetak srednjoškolskih listova. Organizirani katolici, đaci, studenti, svećenici u Splitu pokreću dva lista potkraj 1910. godine: *Hrvatsku Državu* i *Pučke novine* 1911. godine koje izdaje *Katoličko tiskovno društvo,* a u Zadru se osniva *Hrvatsko društvo za katoličku prosvjetu*. U Rijeci pod Mahnićevim utjecajem kapucini su 1911. osnovali *Kuću dobre štampe* koja je izdavala mjesečnik *Naša Gospa Lurdska,* obiteljski list *Hrvatska Obitelj*, dvojezično hrvatsko-talijanski tjednik *Il Quarnero* i *Almanah Naše Gospe Lurdske*. U Istri je 22. kolovoza 1908. osnovano *Akademsko hrvatsko-slovensko katoličko ferijalno društvo Dobrila*, a već u siječnju 1909. osniva se hrvatsko katoličko društvo *Hrvatsko pučko sijelo*, kojemu je svrha poučavanje naroda na katoličkim vjerskim načelima. U prostorijama istog društva u prosincu 1909. utemeljuje se katoličko potporno društvo *Obrana,* sa svrhom materijalne i moralne potpore slovenskim i hrvatskim visokoškolcima.[366]

To razdoblje nije obilovalo samo đačkim i studentskim katoličkim glasilima nego i na teološkom području. Godine 1910. počinje izlaziti *Bogoslovska Smotra*, prvo kao prilog *Katoličkom Listu*. Na tragu ostvarivanja širenja katoličkog tiska, što je prvotna zadaća Mahnićeva *Pijeva društva*, u Pazinu se 4. kolovoza 1910. osniva *Tiskarsko društvo,* koje vodi Josip Grašić. U Pazinskoj je gimnaziji djelovala katolička skupina *Đački klub* u Pazinu s vlastitim listom *Naš Rad* i liberalna skupina koja je u početku tajno djelovala pod imenom *Učka*, godinu dana poslije postaje legalnim društvom *Naprijed* koje izdaje i svoje vlastito glasilo *Naprijed*.[367]

6.3. Hrvatski katolički pokret u Istri

Pojedinačni obračuni između istarskih hrvatskih liberala i katolika 1907. godine dobivaju organizacijsku formu. Naime, idejne razlike koje su vodile sudaru dvaju svjetonazora, koji se najprije događaju unutar svijeta pisane kulture, uime nacionalnih interesa neko su vrijeme bile

[365] Usp. Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 563.
[366] Usp. Vine MIHALJEVIĆ, *Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta*, str. 246.
[367] Usp. Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb — Krk, 1991., str. 121-131. Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolički pokret u Istri 1895.-1914.*, Zagreb, 2000., str. 83-112.;

potiskivani.[368] No, kako je rastao *naprednjački* protukatolicizam, bilo je sve manje mjesta za dijalog i prihvaćanje različitosti.[369]

Kako je to prepoznao i biskup Mahnić, vjerske obveze đaka, a pritom se misli i na školski vjeronauk, nisu bile toliko jake da se odupru rastakanju katoličkog duha u školstvu, pa tako i u Pazinskoj gimnaziji. Vjersko se ozračje osjećalo sve manje.[370] Iako profesori nisu provodili otvoreno protuvjersku propagandu, njihov nastup s liberalnih pozicija bio je sve otvoreniji.

Kao i u drugim hrvatskim krajevima liberali su iznad Crkve i Objave uzdignuli individualnu racionalnu religioznu spoznaju, a dogme su smatrali tek običnim promjenjivim izrazima vjerskih istina.

U širenju liberalnih i najčešće s njima povezanih ateističkih ideja jednu od najvažnijih uloga imao je upravo tisak u kojemu se moglo čitati veličanje racionalizma, darvinizma i materijalizma.[371] Uzroci udaljivanju od vjere mogu se prepoznati i u unutarnjim čimbenicima, odnosno slabostima Crkve. Svojim često suhim činovničkim ponašanjem Crkva nije uspjela zadržati mlade pod svojim krovom, a, kako je već spomenuto, duhovni sadržaji nisu bili predstavljeni tako da korespondiraju s poletom i znatiželjom mladog čovjeka.[372] S druge pak strane, đaci Pazinske gimnazije mahom su djeca sa sela, odrasla u katoličkim sredinama, koji se prvi put u životu susreću s mogućnošću izbora, zbog čega su teško odolijevali novim izazovima. Otvoren napad liberala započinje tekstom Milana Marjanovića, jednog od ideologa *Napredne omladine*, koji 1907. u *Pokretu* objavljuje članak pod nazivom „Klerikalizam u Istri“[373], u kojem tvrdi da napredak hrvatstva u Istri može propasti zbog klerikalizma koji se širi iz Trsta i s Krka. U daljnjem tekstu Marjanović nastoji dokazati da su idejna podvajanja, podgrijavana od klerikalaca na čelu s Mahnićem, samo uvod u osnivanje kršćansko-socijalne stranke, što je drugi naziv za klerikalizam koji je za Marjanovića i ostale *naprednjake* samo put u nastojanju crkvene hijerarhije da cjelokupan društveni život podvrgne svojoj kontroli. Uskoro mu je odgovorio list *Pučki prijatelj* u polemičnom podlistku, čiji je autor najvjerojatnije sam biskup Mahnić, „Istro čuj naš glas“.[374] Ukratko, stvoreno je ozračje u kojem katolički đaci osnivaju *Đački klub u Pazinu* 1907./1908. u Pazinskoj gimnaziji. Bila je to prva katolička đačka

[368] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri. Nacionalno-političke i idejne podjele (1880. – 1914.)*, Pula, 2006., str. 149.
[369] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 149.
[370] Usp. Božo MILANOVIĆ, *Moje uspomene*, Pazin, 1976., str. 8.
[371] Usp. Božo MILANOVIĆ, *Moje uspomene*, str. 8. Božo MILANOVIĆ, Ideološka strujanja među đacima pazinske gimnazije, u: *Spomen knjiga sedamdeset godina pazinske gimnazije 1899. – 1969.*, Pazin, 1973., str. 58.
[372] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 151.
[373] *Pokret*, 30. IX. 1907.
[374] *Pučki prijatelj*, 10. X. 1907., br. 28.

organizacija među gimnazijalcima koja u 70 – 80 primjeraka izdaje list *Naš rad*.[375] Istodobno, skupina liberalno orijentiranih đaka okuplja se u stanu studenta Antuna Grgurine. Iako su se okupljali u tajnosti, jer je zakonom bilo zabranjeno organiziranje udruga u školama, za sastanak te skupine vrlo brzo se saznalo, iako je pripreman i održavan u najvećoj tajnosti.[376]

Jaz između dviju grupa pokušao je prevladati Fran Sloković, ali pokušaj propada u trenutku kad su na zajedničkim sastancima đaci liberalne opcije počeli širiti list *Hrvatski đak*, izrazito protukatolički *naprednjački* list.[377]

Liberalni se đaci 1908. organiziraju u tajno društvo *Učka*. Produbljivanje podjela nastavljeno je osnivanjem dvaju studentskih društava 1908.: liberalnog *Istra* i katoličkog *Dobrila*. *Učka* dvije godine nakon osnivanja postaje đačko glazbeno-literarno društvo pod nazivom *Naprijed,* koje tiska svoje glasilo pod istim imenom od 1910. do 1914. godine. U *Naprijedu* su objavljivane pjesme, pripovijetke, književne kritike. U dvama navratima, kada je zašao i u svjetonazorsko-idejnu sferu, naišao je na burnu reakciju *Pučkog prijatelja*. Kao odgovor na izlazak *Naprijeda* katolička skupina pokreće list humorističnog karaktera s karikaturama *Daj naprijed*.[378] *Daj Naprijed* neko je vrijeme izdavan u tajnosti, a razmnožavan je u stanu Bože Milanovića na šapirografu u 30 primjeraka.[379]

Idejne razlike među profesorima rezultirale su također organizacijskim podjelama. Tako je 1899. godine u Pazinu osnovano prosvjetno društvo *Narodna prosvjeta* koje 1905. godine pokreće mjesečnik pod istim nazivom. Glavni je cilj okupljanje istarskih učitelja radi podizanja njihova obrazovanja i ugleda. Izrijekom se navodi da se Društvo neće baviti politikom.[380] Na skupštini Društva 1911. učitelj Josip Matanić iznosi zahtjev da se učiteljsko društvo ne smije vezivati uz svećenstvo, a prozvan je predsjednik društva *Narodne prosvjete* Josip Bačić, kojemu se zamjeralo tiskanje Mahnićeve uskrsne poslanice za 1910. na stranicama *Narodne prosvjete*, slanje učiteljskog glasila na recenziju biskupu Mahniću i reklamiranje vjerskih knjiga u jednom društvenom glasilu.[381] Osim toga, Bačić je predložio donošenje rezolucije u kojoj bi se preciziralo da *Narodna prosvjeta* svoj rad temelji na „istinama svete vjere“.[382] Njegov je prijedlog odbijen većinom glasova, nakon čega Bačić s nekolicinom istomišljenika 29.

[375] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolički pokret u Istri 1895.-1914.*, Zagreb, 2000., str. 88.
[376] Usp. Božo MILANOVIĆ, *Moje uspomene*, str. 9.
[377] Usp. Božo MILANOVIĆ, *Moje uspomene*, str. 9.
[378] Božo MILANOVIĆ, *Istra u 20. stoljeću, knjiga I.*, Pazin, 1996., str. 33.
[379] Božo MILANOVIĆ, *Istra u 20. stoljeću, knjiga I.*, str. 33.
[380] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 157.
[381] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 158.
[382] *Pučki prijatelj*, br. 17., 12. VI. 1911., str. 129-133.

listopada 1911. u Sv. Petru u Šumi osniva katoličko učiteljsko društvo za Istru *Hrvatska škola* i već početkom 1912. pokreće glasilo pod istim imenom.

S obzirom na to da su okupljeni oko *Hrvatske škole* naglašavali važnost odgoja od najranijega djetinjstva i da tom odgoju treba dati katolički karakter, organizirali su u dječjim vrtićima klubove katoličkih učiteljica pod nazivom *Bogoljub*.[383]

Središte katoličkoga kulturno-socijalnog života u Istri bilo je *Akademsko hrvatsko-slovensko katoličko ferijalno društva Dobrila* osnovano u Puli 22. kolovoza 1908.[384] Neposredan je povod bilo odbijanje Akademskog ferijalnog društva *Istra* da u svoj statut unese odredbu o katoličkim temeljima društva. Prema svojem statutu, *Dobrila* rad treba temeljiti na katoličkim temeljima.[385]

Središte i žarište Hrvatskoga katoličkog pokreta u Istri jesu Pazin i Pazinština. Pazin kao „seljački gradić, bez industrije, te sa začecima obrta i nije mogao postati nešto drugo doli središte konzervativnih klerikalnih snaga, dok su hrvatske napredne društvene snage (radnici i proletarizirani radnici) nalazile u Puli i Puljštini koja je postala središte naprednoga radničkog pokreta“[386], navodi Tone Petruško, što je zapravo izraz ideološke interpretacije istarskih idejnih podjela na početku XX. stoljeća.

I u Istri se smatralo da je najprikladnije sredstvo za ostvarenje ciljeva društvene reevangelizacije stvaranje mreže katoličkih organizacija. Tako je već 31. siječnja 1909. u Pazinu osnovano *Hrvatsko pučko sijelo*, društvo u čijim se Pravilima navodi da ono nije političko, dok mu je svrha podignuti obrazovnu i društvenu razinu na temeljima katoličke vjere.[387] U prostorima *Sijela* u prosincu 1909. održana je osnivačka skupština hrvatskoga katoličkog potpornog društva *Obrana,* kojemu je svrha materijalno i moralno pomaganje hrvatskih i slovenskih sveučilištaraca iz Istre za vrijeme njihova studija. Ni *Pučko sijelo* ni *Obrana* nisu imali većeg uspjeha u radu zbog slabe materijalne osnove.[388]

U Istri je velik utjecaj na razvoj katoličkog pokreta imao krug franjevaca kapucina iz Rijeke okupljenih oko Bernardina Škrivanića, tzv. Škrivanićev krug. Oni su na 50. obljetnicu lurdskih ukazanja 1908. godine pokrenuli mjesečni list *Naša Gospa Lurdska*.[389] Iako je *Naša Gospa Lurdska* na određeni način bio tematski specijaliziran vjerski list, na njegovim se stranicama

[383] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 159.
[384] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 161.
[385] Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 161.
[386] Tone PETRUŠKO, *Dva istarska učiteljska lista, Jadranski zbornik II.*, 1957., str. 160.
[387] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 162.
[388] Usp. *Naša sloga,* br. 44., 2. XI. 1911., str. 2.
[389] *Naša Gospa Lurdska*, br. 1/1908., str. 2. O Bernardinu Škrivaniću više u V. poglavlju rada.

mogu pronaći i članci koji su promišljali o nacionalno-političkoj i idejno-vjerskoj situaciji u Istri. Škrivanićev krug podržava stajalište biskupa Mahnića da samo odlučan otpor svemu protuvjerskom i izgradnja društva na katoličkim načelima mogu zaustaviti dekristijanizaciju i talijanizaciju istarskih Hrvata.[390] Spomenimo i to da je prvi rezultat Mahnićeva nastojanja u Istri bilo osnivanje Tiskovnog društva u Pazinu 1910. koje je već 1911. pokrenulo vlastitu tiskaru, pa je tisak *Pučkog prijatelja* prebačen s Krka u Pazin.[391]

To je vrijeme organiziranja i jačanja katoličkih omladinskih društava, marijanskih kongregacija i izobrazbenih društava.[392]

Tako je u Istri od 1911. do 1914. evidentno osnovano dvadesetak katoličkih društava, među njima: *Juraj Dobrila* u Ježenju, *Ljubav* u Kalidru, *Danica* u Karojbi, *Seljačka zora* u Sv. Petru u Šumi, *Hrvatski junak* u Kringi, *Postojanost* u Šainima, *Seljačka zora* u Trvižu, *Hrvatska zvijezda* u Materadi, *Naša gruda* u Lovrečici, *Istarska zora* u Bermu, *Nada* u Fuškulinu, *Hrvatski cvijet* u Gologorici.[393] U Tinjanu, Bermu i Pazinskoj gimnaziji djelovala je *Marijina kongregacija*, a u Tinjanu i Ježenju osnovana su i katolička obrazovna društva.[394] Broj je članova društava varirao, najbrojnije društvo bilo je u Trvižu,[395] a najmanje je članova imao ježenjski *Juraj Dobrila*.[396]

Konkretni rad društava razvijao se od organizacije analfabetskih predavanja, socijalno-gospodarskih predavanja, širenja katoličkog tiska do organiziranja raznih oblika zabave. Članovi su djelovali i u vjerskim, liturgijskim i pastoralnim aktivnostima župe.

Pri osnivanju tih društava odlučujuću su ulogu imali članovi *Dobrile*, koji su ljeti obilazili istarska mjesta, stupali u vezu sa župnicima i organizirali predavanja na kojima su poticali osnivanje društava, u čemu bi im i pomagali i usmjerivali njihov rad.[397] Važnu ulogu u organiziranju HKPI-ja imali su laici, ali uvijek uz svećenstvo, koje je u istarskim selima imalo veliku i važnu ulogu u donošenju odluke o osnivanju omladinskog društva ili druge katoličke udruge. Skupština istarskih *Svećeničkih zajednica* održana sredinom 1912. u Pazinu upravo je svećenicima dala primarnu zadaću osnivanja omladinskih društava koja su u tadašnje društvo unosila „duh otvorenog kršćanstva i požrtvovnog rodoljuba“.[398]

---

[390] Usp. Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 163.
[391] Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 164.
[392] *Pučki prijatelj*, br. 21., 30. VII. 1911., str. 161-163.
[393] *Pučki prijatelj*, godine 1911. i 1912.
[394] *Pučki prijatelj*, godine 1912. i 1914.
[395] Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 167.
[396] *Pučki prijatelj*, br. 10., 10. VI. 1912., str. 77-78.
[397] Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 166.
[398] *Pučki prijatelj*, br. 26., 20. IX. 1911., str. 201-203.

Za osnivanje omladinskih društava uz crkveno odobrenje trebalo je dobiti i dozvolu državne administracije. Kako je taj administrativni, proceduralno-pravni dio, bio preciziran pravnim odredbama bez čijeg se izvršenja nije mogla ishoditi dozvola za održavanje osnivačke skupštine društva, list za organizaciju seljačke i radničke mladeži u katoličkoj Hrvatskoj *Mladost* tiskao je kao prilog *Pravila katoličkog omladinskog društva*[399] da bi se olakšalo osnivanje i organiziranje društava.

Jedan od najuspješnijih pothvata HKPI-ja jest posvećenje i polaganje kamena temeljca đačkog doma u Pazinu 19. listopada 1913. U toj prigodi biskup Mahnić, jedan od utemeljitelja doma, održao je govor o značenju inteligencije za narod i pritom, istaknuo kako je dom jamac da će Istra dobiti inteligenciju kakvu zaslužuje.[400]

Izbijanjem Prvoga svjetskog rata mobilizirani su brojni članovi omladinskih društava, zbog čega se rad mnogih društava već pri kraju 1914. bio ugasio.

[399] *Mladost*, br. 3/1911., str. 33-36. navod prema: Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri*, str. 166.
[400] *Pučki prijatelj*, br. 37., 20. XI. 1913.

7. Pijevo društvo

Kulturni boj *naprednjaka* protiv *klerikalaca,* u ideologiziranoj svijesti naprednjaka bio je nužnost.[401] Milan Marjanović, jedan od ideologa *naprednjaka* u *Pokretu* piše kako se njihov mladi pokret ne može ozbiljno zamisliti bez borbe protiv klerikalizma jer oni vjeruju kako je pogibao od klerikalizma veća od svakoga vanjskog neprijatelja.[402]

Naprednjačkim idejama slobodoumnosti, demokratizma i nacionalizma Mahnić nasuprot postavlja ideje katoliciteta, kršćanske demokracije i hrvatstva. Načela kršćanske demokracije Mahnić suprotstavlja idolizaciji nacije uvijek podržavajući kršćansko rodoljublje. Upravo zahvaljujući Mahniću odnos prema liberalizmu u Hrvatskoj dobiva radikalnije značenje u Crkvi negoli prije. U pisanju dnevnika *Hrvatstvo,* koji su mnogi smatrali organom HKP-a, može se iščitati politizacija HKP-a.

Razlike u teoretskim i praktičkim postavkama između *Hrvatstva* i Mahnića bile su očite i prevelike.[403] Tako glavni i prvi odgovorni urednik *Hrvatstva* Fran Plevnjak ne odvaja vjeru od politike, a ni obratno. On smatra da je dužnost svećenika miješati se u politiku te da su svećenici bitna odrednica Crkve i samim tim oni su ti koji su pozvani štititi interese vjere i Crkve političkim sredstvima. Dok se takvom stajalištu suprotstavlja Mahnićevo poimanje Crkve, za kojega je ona zajednica svećenika i svjetovnjaka, s naglaskom: da „Svjetovnjacima je namijenjena odlučujuća politička uloga i stoga je Mahnić htio odgojiti svjetovnjake... kako bi oni preuzeli ulogu političke borbe za interese vjere i Crkve.“[404]

Već je otprije poznato da je Mahnićevo razmišljanje i prihvaćanje ideje o osnivanju katoličke stranke. No nakon 1905. godine javno više nigdje ne zagovara tu ideju, što potvrđuje njegova ograda od programa *Kršćanske socijalne stranke* u Banskoj Hrvatskoj.[405] Biskup Mahnić nastojao je pošto-poto odvojiti rad HKP-a od stranačkih političkih aktivnosti, koju mu je pak nastojao dati katolički politički dnevnik *Hrvatstvo*. U tim nastojanjima Mahniću su podršku dali drugi katolički listovi.[406]

---

[401] O samom pojmu klerikalci govorili smo prije u ovom radu.
[402] Milan MARJANOVIĆ, u: *Pokret*, 1907., br. 120., Više o tome može se pročitati u važnom djelu „Kulturna načela i rad naprednjaka“, objavljeno 1909. – 1910. u nastavcima u „Hrvatskoj straži“ kojem autor, već pomalo zaboravljeni Matija Manjarić na više od 250 str. analizira rad i ideje naprednjaka. Među ostalim, navodi da se oni samo nazivaju naprednjacima, što nipošto nisu, nego da su natražnjaci jer hrvatski narod vode u očiti nazadak te će ga na takav način dovesti u sigurnu propast.
[403] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 238-240.
[404] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 241-242.
[405] Usp. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 239-240 i 246.
[406] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 239-240 i 268.

Zbog toga je biskup Mahnnić promišljao kako HKP očuvati od politizacije. Razmišljao je o pokretanju potpuno nestranačkoga katoličkog dnevnika. Rješenje je vidio u osnutku *Pijeva društvo*, čija bi svrha bila putem tiska promicati katoličke ideje.[407] Osnivanje Društva bilo je najavljeno i u *Hrvatskoj straži*. Temeljni zadatak *Pijeva društva* bilo je osigurati materijalnu potporu katoličkom listu. Slijedom toga prema uzoru na austrijsku *Pijevu družbu – Piusverein,* koja je osnovana 1906. s „ciljem pobijanja zle štampe, širenja dobre kršćanske štampe i novčane potpore dobroj štampi",[408] Mahnić 1908. osniva u Zagrebu *Pijevo društvo za promicanje katoličkog tiska*.[409] Društvo je rezultat dogovora između biskupa Mahnića i nadbiskupa Posilovića. Prvotna je zamisao bila da *Pijevo društvo* preuzme i *Hrvatstvo,* što se vidi iz dopisa nabiskupa Posilovića biskupu Mahniću 8. siječnja 1908.: „Kako držim, da bi bilo za zdravi razvoj katoličke stvari u nas koristnije, zato hoću, da se vlastničtvo 'Hrvatstva' od tiskovnoga društva prenese na novo Pijevo društvo, koje se ima doskora u Zagrebu osnovati. Pijevu društvu obećajem za izdavanje 'Hrvatstva' i za buduće, dok i koliko bude potreba, običnu podporu."[410]

Nakon sastanka nabiskupa Posilovića i biskupa Mahnića konstituiran je pripravni odbor, koji je odmah uputio dopis Hrvatskom katoličkom *tiskovnom društvu* da se *Hrvatstvo* preda u ruke *Pijevom društvu*:

„Slav. ravn. hrv. kat. tisk. društva na dionice, Zagreb

Potpisani privremeni odbor Pijeva društva za promicanje katoličke štampe, javlja slavnomu ravnateljstvu, da se je konstituirao, te da je započeo sve priprave za uspješno djelovanje, čim mu se po zem. vladi potvrdjena plavila vrate.

Budući da je u katol. štampi najvažniji dnevnik, to je naravski, da društvo nalazi glavnu svoju zadaću u promicanju, širenju i osjeguranju 'Hrvatstva'. Uspješno može toj zadaći Pijevo društvo samo onda zadovoljiti, ako vlastništvo lista predje u njegove ruke. Stoga je ovo društvo stvar zrelo u pretres uzelo, te u sporazumku sa začetnikom i inspiratorom katol. pokreta u

[407] Pravila „Pijeva društva", u: *Jutro,* 1/1908., br. 1., str. 6. Prijepis tih pravila donosimo u cijelosti na kraju rada kako su objavljena u „Jutru". Usp. K historiji postanka „Pijeva društva", u: *Jutro*, 1/1908., br. 2. Društvo nije pokazalo iznimne uspjehe, dapače, bili su im vrlo skromni; godine 1911. imalo je 710 članova. Međutim, ni od tako malog broja članova nisu svi plaćali članarinu, tako da je uspjeh Društva skromniji nego što i ovaj mali broj članova sugerira (*HS*, 9/1911., str. 183.). I. Tiljak tužio se 1912. godine kako hrvatska inteligencija nema interesa ni za *HS*, a ni za „Pijevo društvo" (*HS*, 10/1912., str. 353.). Malo života u Društvo ulio je zagrebački nadbiskup Posilović 1912. godine ovećim financijskim darom. Ujedno je stvorio zakladu za osnutak katoličkog beletrističkog lista (*HS*, 10/1912., str. 543-544.). „Pijevo društvo" pokrenulo je 1908. godine i ilustrirani polumjesečnik „Prosvjeta".

[408] Vine MIHALJEVIĆ, Rađanje tiska hrvatskoga katoličkog pokreta, u: Zlatko MATIJEVIĆ, (ur.), *Hrvatski katolički pokret,* Zagreb, 2002., str. 244, na temelju HS, 7/1908., str. 81-86.

[409] Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić,* str. 38. Vine Mihaljević i Jure Krišto navode da je Pijevo društvo osnovano 1907., ali „Jutro" navodi da mu je osnivačka skupština bila 1908. Do nesporazuma može doći zbog toga što *KL* vijest o osnutku „Pijeva društva" objavljuje tek 13. veljače 1908., a slično se može zaključiti i iz vijesti iz *HS*.

[410] Usp. Čemu „Pijevo društvo"?, Čemu „Jutro", u: *Jutro,* 1/1908., br. 3.

Hrvatskoj, presvijetlim biskupom krčkim g. Mahnićem zaključilo, obratiti se na slav. ravnateljstvo sa ponudom, da se briga oko lista medju oba društva tako porazdijeli, da hrv. katol. tiskovno društvo i nadalje zadrži tisak, a prema dogovoru i upravu i otpremu lista, a sve drugo, da preuzme Pijevo društvo.

No budući da je potpisanomu odboru i predobro poznato, koje velike žrtve je Njegova Preuzvišenost naš natpastir Dr. Juraj Posilović za 'Hrvatstvo' prinio, to je posve naravno da se je naše društvo i na njega obratilo, da sazna njegovu volju u tom pogledu. Njegova Preuzvišenost izjavila se je onamo da vlasništvo predje u ruke Pijevoga društva. Što više Njegova Preuzvišenost obećala je Pijevome društvu za izdavanje 'Hrvatstva' dok i koliko bude potrebno običnu potporu, kako se sl. rav. iz priloženoga prepisa može uvjeriti.

Suviše obećaje Pijevo društvo, da će gorljivom agitacijom, prikupljanjem pretplatnika, suradnika i prijatelja lista nastojati, da se list čim prije na vlastite noge osovi, da tako uzmogne i bez veledušne potpore Nj. Preuzvišenosti svojoj zadaći, obrani kat. stvari, zadovoljiti.

Kako sl. rav. odatle vidi, Pijevo društvo voljno je i spremno, najteži i najneugodniji dio i onako teške zadaće na se preuzeti, a jerbo je društvo lih za promicanje štampe i kat. interesa u javnosti ustrojeno, te prema tome ne traži vlastite koristi bilo u kojoj god makar i dopuštenoj formi, to je naravno, da će sav eventualni dobitak upotrebiti opet samo u korist i napredak katoličke štampe.

U nadi, da će sl. rav. obzirom na sve navedene činjenice i okolnosti ovu našu ponudu primiti, molimo, da nas o svojoj povoljnoj odluci na ruke potpisanoga predsjednika čim prije obavijest."[411]

Pravila *Pijeva društva* potvrdila je visoka vlada 28. siječnja 1908. nakon što je nadbiskup Posilović dao svoju pisanu izjavu da prihvaća odredbe § 29. Pravila društva kojima se obvezuje u slučaju prestanka društva preuzeti eventualni društveni imetak.[412]

Konstituirajuća glavna skupština *Pijevog društva* održala se 31. siječnja 1908. u kapelici *Marijine kogregacije* u Zagrebu. Skupštinu je otvorio predsjednik privremenog odbora odvjetnik Mijo Tkalčić. Tkalčić izražava nadu da će se upravo *Marijine kongregacije* zauzeti za procvat *Pijeva društva*, čija je svrha promicanje katoličkog tiska među Hrvatima.

Konstituirajućom sjednicom predsjedao je Oton Szlavnik. Za predsjednika je izabran Mijo Tkalčić, za potpredsjednika Stjepan Hartman, za tajnika Bogoljub Strižić, a blagajnikom je postao Stjepan Markulin. „Uz predsjedništvo odbora izabrani su i odbornici, i to: Dr. Hugo

[411] Čemu „Pijevo društvo"?, Čemu „Jutro", u: *Jutro*, 1/1908., br. 3.
[412] Čemu „Pijevo društvo"?, Čemu „Jutro", u: *Jutro*, 1/1908., br. 3.

pl. Mihalovich iz Zagreba, Ivan Pezić iz Zagreba, Oton Szlavik iz Zagreba, iz Splita dr. Ante Alfirević, iz Senja dr. Fran Binički, iz Broda Ivan Cvrković, iz Krka Josip Dminić, iz Karlovaca Grgrur Karlović, iz Đakova Marijan Galović i Dominiko Šarčević, iz Karlovca Juraj Kocijanić, iz Skradina dr. Petar Kragić, iz Osijeka Franjo Posavac, iz Varaždina Mato Proštenik, iz Sarajeva dr. Ivan Šarić, iz Šibenika Grga Tambača i iz Brčkog Ilija Violoni. Skupština je svojim glasovima izabrala i dr. Krešimira Kvaternika, dr. Josipa Langa, Franju Starešinića, Ljudevita Tomšića te Antuna Donkovića za revizore društva."[413]

Pijevo društvo nije dakle bilo crkveno društvo, nego javno i građansko društvo s temeljnom svrhom promicanja katoličkog tiska.

Kako na spomenute ponude *Pijeva društva* vezane za *Hrvatstvo* nije odgovarano, Mahnić se odlučio na pokretanje vlastita lista, tjednika *Jutro*.[414]

[413] *Jutro*, br. 1., 1908., str. 1. O dnevniku *Jutro* bit će riječi u V. poglavlju rada.
[414] Čemu „Pijevo društvo"?, Čemu „Jutro", u: *Jutro*, 1/1908., br. 3.

8. Leonovo društvo

U drugoj polovici XIX. stoljeća Katolička Crkva suočila se s jakim naletom modernizma kroz nove duhovne smjerove, filozofije, znanstvene teorije te socijalne i političke ideologije, što je uzrokovalo pojavu antiklerikalnog pokreta. Modernističke ideje intenzivno se šire diljem Europe, ali i izvan njezinih granica, konvergirajući u težnju da se Crkva ukloni iz javnog života.[415] Jasno je samo po sebi da se tomu trebalo suprotstaviti. Problematično je bilo i to što su te nove ideje posredno ušle u katoličku teologiju.[416] Katolički modernisiti žele, naime, nauk Katoličke Crkve uskladiti s tadašnjim idejnim kretanjima na području filozofije i drugih znanosti, osobito prirodnih.[417] Bio je to snažan pokret, a ne neko trenutačno oduševljenje nekolicine idealista, koji je bio velik izazov učiteljstvu Crkve.[418]

Katolička je Crkva modernizam proglasila nespojivim s kršćanskom vjerom i oštro ga osudila enciklikom *Quanta cura*[419] iz 1864., u kojoj je pridružen popis osamdeset zabluda *Syllabus errorum*[420]. Time je u Crkvi pokrenuta rasprava o modernim strujanjima u filozofiji i teologiji, umjetnosti i javnim medijima, što se proširilo u polemiku sa zagovornicima sekularizma.[421]

Papa Lav XIII., nasljednik pape Pija IX., pokazao se osjetljivim za društvene i političke probleme toga vremena pa je nastojao, ne samo kritikom već i prijedlogom, rekristijanizirati

---

[415] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928), u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, vol. 42., br. 1 (83), 2016, str. 95.

[416] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 95.

[417] Usp. Ivan ŠESTAK, Filozofski temelji modernizma, u: Vladimir LONČAREVIĆ i Ivan ŠESTAK (ur.), *Katolicizam, modernizam i književnost. Zbornik izlaganja sa znanstvenog simpozija održanog u povodu 50. obljetnice smrti dr. Ljubomira Marakovića (1887–1959)*, Zagreb, 2011., str. 12.

[418] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 96.

[419] PIO IX., Litterae apostolicae Quanta cura, 8. prosinca 1864., u: http://www.vatican.va/content/pius-ix/la/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html (27. V. 2019.).

[420] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Katolička teologija u modernističkom razdoblju*, str. 54.

[421] „Već u enciklici *Qui pluribus*, objavljenoj 1846, dakle prije enciklike *Quanta cura*, kao najveće zablude toga vremena istaknute su one koje su negirale nadnaravnu i transcendentnu stvarnost te ograničavale slobodu djelovanja Katoličke Crkve i Papina naučavanja u stvarima koje se odnose na društveni i javni život ljudi. Pio IX. „zauzimao se za obranu vjere od racionalizma, iluminizma, sekularizma, laicizma, konzumizma, liberalizma, indiferentizma i drugih izama. Branio je vjeru od krivih iluzija koje su dolazile sa strane modernističkog pokreta, koji je smatrao da može dati rješenja za sve čovjekove probleme, bilo osobne ili društvene naravi. Naučiteljsko djelovanje pape Pija IX. bilo je više obrambenog karaktera, kao što je bilo i djelovanje njegova prethodnika pape Grgura XVI. Ali treba naglasiti i to da njegovo teološko naučavanje nije bilo nikako prožeto krutim konzervativizmom, kao što mu se često prigovaralo. Njegovo je djelovanje bilo protkano istinskom proročkom hrabrošću, što se pokazalo u njegovim stajalištima prema političkim i društvenim problemima, kao i na području teoloških strujanja“ Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 96., bilješka br. 8.

„moderni“ svijet. U enciklici *Inscrutabili Dei consilio*[422] jasno definira glavni cilj svojeg pontifikata: „obnoviti i izgraditi novo društvo utemeljeno na evanđeoskim načelima i prožeti ga njegovim duhom. (…) Htio je izgraditi novo kršćansko društvo utemeljeno na filozofskim, znanstvenim, spekulativnim i praktičnim idejama.“[423] Papa je nastojao „stvoriti i uvjete za nastajanje nove katoličke kulture koja je donijela značajne i dragocjene plodove na različitim područjima u tadašnjem društvu: u politici, u moralu, u filozofiji, u umjetnosti, u teologiji i drugim područjima“.[424]

Papa Lav XIII. 4. kolovoza 1879. objavio je svoju encikliku *Aeterni Patris,* u kojoj objašnjava zašto smatra da su intervencije crkvenog učiteljstva na području filozofije opravdane da bi se obranila vjera.[425] Zbog toga on smatra vrlo korisnim u (ne)prilikama vremena u kojem se živi posvetiti encikliku „naravi filozofskog poučavanja koje bi istovremeno respektiralo poklad vjere i dostojanstvo ljudskih znanosti“.[426]

Podsjećajući na nezaobilazno značenje svjetla vjere, papa ističe i važnosti prirodnog svjetla razuma. On opsežno opisuje trostruku ulogu filozofije u njezinu odnosu prema kršćanskoj vjeri i teologiji. „Filozofija bi trebala posredovati ono što se naziva *'praeambula fidei'*, tj. poklad vjere, nastojeći konkretno dokazivati Božju egzistenciju i njegova pojedina svojstva; tako bi se i teologiji dao znanstveni značaj te bi se ustustavljivale vjerske istine kojima bi se pokušavalo dati jasna tumačenja; napokon, filozofija bi trebala 'podržavati i braniti' vjerske istine tako da daje ispravne odgovore na prigovore racionalista.“[427] U toj trostrukoj ulozi ljudski se razum mora, ako se bavi istinama koje se odnose na nadnaravni red, staviti u službu nadnaravnih znanosti.

Na sljedećim stranicama enciklike papa traži u povijesti filozofije potvrdu svojih teoretskih postavki.[428] Prvo se zadržava na učenju apologeta i djelu sv. Augustina, zatim citira dugo objašnjenje Siksta V. o tome zašto su sv. Toma Akvinski i sv. Bonaventura dvojac koji je tvorio vrhunac kršćanske misli.[429] Ipak, ističe: „Medu svim skolastičkim učiteljima bliješti

---

[422] LAV XIII., Inscrutabili Dei Consilio, 21. travnja 1878., u: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/it/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_21041878_inscrutabili-dei-consilio.html (14. 2. 2020.).
[423] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 96.-97. Autor citira: Ivan ANTUNOVIĆ, *Katolička teologija u modernističkom razdoblju*, str. 56.
[424] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 96.-97. Autor citira: Ivan ANTUNOVIĆ, *Katolička teologija u modernističkom razdoblju*, str. 56.
[425] Usp. Ivan KEŠINA, Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću, u: *Obnovljeni život*, (56) 2 (2001.), str. 222.
[426] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 96.-97.
[427] Citirano prema: Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 222.
[428] Usp. Lav XIII, *Aeterni Patris*, str. 10-13.
[429] Usp. Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 222.

neusporedivim sjajem njihov prvak i učitelj Toma Akvinski koji je, kako primjećuje Cajetan, duboko poštujući svete naručitelje koji su mu prethodili, na neki način naslijedio mudrost svih.“[430]

Nadalje, papa nabraja osobite značajke i odlike Tomine filozofije: „Toma nudi sintezu raspršenih naučavanja svih prethodnih učitelja; on obrađuje sa svom jasnoćom i temeljitošću sva pojedinačna područja filozofije, tj. bavi se cjelovitošću filozofskih problema; njegova filozofija svodi sve na fundamentalne principe, premise. Napokon, Toma je riješio teški problem pred kojim se kršćanin oduvijek nalazio. On je pomirio pravo razuma s transcendencijom vjere. O tome papa piše: Osim toga, točno razlikujući razum od vjere, što je nužno, a ipak oboje prijateljski udružujući, sačuvao je prava jednoga i drugoga te ujedno vodio računa o njihovu dostojanstvu, tako da je razum na Tominim krilima dostigao svoj ljudski vrhunac, i gotovo se ne može vise dignuti, a gotovo ni vjera ne može od razuma očekivati veće i snažnije pomoći nego što je već dobila po Tomi.“[431]

Nažalost, smatra papa, uslijedilo je odvraćanje od Tomine filozofije, što je bilo posljedica umnožavanja različitih, čak sasvim suprotstavljenih filozofskih sustava, koji u pojedinim zemljama nisu poštedjeli ni duh kršćanske filozofije. „Prezirući baštinu stare mudrosti, oni su se vise trudili ponovno graditi lijepu zgradu, umjesto da su nastojali tu zgradu povećavati i usavršavati; bio je to jedan nerazborit (pogrešan) plan.“[432] Papa ističe da ta lijepa građevina ne bi trebala jednostavno ostati kakva jest i kakva je bila, nego bi je trebalo usavršavati i uljepšavati.

Nakon što je izrazio žaljenje zbog napuštanja i preziranja tomističkog sustava, papa s radošću konstatira kako je već prisutna (u dolasku) jedna drukčija reakcija, pri čemu misli na neotomizam[433] te iznosi razloge zbog kojih želi da biskupi ponovno uvedu u svoja sjemeništa predavanja iz tomističke filozofije: redovito obrazovanje katoličke mladeži, osobito budućih svećenika, kako bi se sačuvao autoritet razuma, zaključujući: „Sve ljudske znanosti imaju razloga nadati se jednom realnom napretku te očekivati za sebe djelatnu pomoć iz restauracije koju smo (mi) predložili za filozofske znanosti“[434] te poziva *Exempla sequamur Doctoris angelici – Slijedimo primjer Anđeoskog Naučitelja*.

---

[430] Citirano prema: Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 222.
[431] Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 223.
[432] Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 223.
[433] Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću*, str. 223.
[434] Ivan KEŠINA, *Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću,* str. 223. Papa govori o svim, a ne samo o tzv. humanističkim znanostima. Riječ je i o prirodoslovnim znanostima koje su osobito u 18. i 19. stoljeću, služeći se matematičko-eksperimentalnom metodom, postigle zadivljujuće rezultate. Papa misli

Iako enciklika *Aeterni Patris* nije bila prvi papinski dokument u prilog tomizmu, bio je misaono najrazvijeniji. „Taj spis sve do današnjeg dana ostaje jedini papinski dokument koji je u cijelosti posvećen filozofiji.“[435]

Očima Crkve gledano, moderno doba proživljava dramu odijeljenosti vjere i razuma, što je, osobito u prošlom stoljeću, preraslo u potpunu suprotstavljenost. Tako su, riječima Ivana Pavla II., u posljednja dva stoljeća „vjera i razum osiromašeni i oslabljeni u međusobnom odnosu“.[436] Da bi se to prevladalo, Lav XIII. enciklikom *Aeterni Patris* obnavlja načelo sklada između razumske i vjerske istine, te daje odlučne smjernice za obnovu skolastičke tradicije, s posebnim naglaskom na filozofsko-teološkoj misli Tome Akvinskog. Tako je obnovljena skolastika postala misaoni pokret koji se proširio po čitavome katoličkom svijetu.

Mnoge zemlje nisu ostale imune na različite katoličke političko-socijalne i kulturalne pokrete te se stoga osnivaju društva koja bi nastojala reevangelizirati sekularizmom zahvaćena društava[437] pa tako i u hrvatskim zemljama Monarhije.

Ta „svojevrsna tomistička renesansa“[438] ogledala se i osnutkom *Commissio Leonina*, čija je zadaća priprava kritičkoga izdanja Tominih djela, „koja je pak bila inspiracija osnutku znanstveno-izdavačkih društava odnosno akademija čija je zadaća bila njegovati i promicati kršćansku filozofiju, kulturu i znanost.“[439]

Takvo društvo *Leo-Gesellschaft*[440] osnovano je 1892. u Austriji, a 1896. u Sloveniji Mahnić osniva *Leonovu družbu*. U Hrvatskoj je za osnivanje *Leonova društva* ključan bio poticaj koji je dolazio upravo kroz djelovanje *Leonove družbe* u Sloveniji. Ono je kao znanstveno-izdavačka ustanova trebalo pomoći da se iz javnosti što više uklone liberalna i sva protukršćanska shvaćanja, u svjetlu skolastičke filozofije.[441]

Brojni događaji koji su osnažili težnje da bude što prisutnija u društvenom životu prethodili su osnutku *Leonova društva* u Hrvatskoj. Nakon završetka *Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka* 1900., koji je bio poticaj da se katolička inteligencija više uključi u javni život osnivanjem raznih društava i glasila, *Leonovo društvo* jedno je u nizu Mahnićevih inicijativa:

---

kako obnovom stare filozofije te znanosti ne bi ništa izgubile, nego bi se dogodilo upravo suprotno. Ovom konstatacijom papa se koristi kako bi progovorio o međusobnom odnosu između filozofije i ostalih znanosti.

[435] Ivan Pavao II., *Fides et ratio* – Vjera i razum, Enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma (objavijena na latinskom L'Osservatore Romano, 16. listopada 1998.,), Zagreb, 1999., br. 57.

[436] Ivan Pavao II., *Fides et ratio*, 48.

[437] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 97.

[438] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 97.

[439] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 97.

[440] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 98. bilješka br. 14.

[441] Antun Bozanić, *Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik u* Hrvata, Zagreb, Krk, 1991., str. 19.

Hrvatsko katoličko akademsko društvo Hrvatska u Beču i časopisa *Hrvatska straža* za kršćansku prosvjetu 1903. u Krku, List hrvatskog katoličkog narodnog đaštva *Luč* 1905. u Beču, *Hrvatsko katoličko akademsko društv Domagoj* u Zagrebu 1906., održavanje *Prvoga hrvatsko-slovenskog katoličkog kongresa* u Zagrebu 1907., osnutak *Pijeva društva* i pokretanje tjednika *Jutro* 1908. u Zagrebu.[442]

Drugim riječima, Mahnić se u svojem programu rekristijanizacije hrvatskoga javnog života generacijski oslonio na mlade, načinom borbe za tisak, sredstvom borbe za znanost, posebice filozofiju. Upravo je *Hrvatska straža* i *Leonovo društvo* imalo promicati njegovanje kršćanske filozofije i znanosti.[443]

Prije osnutku *Leonova društva* to djelovanje započelo je kroz časopis *Hrvatska straža* 1903. namijenjen znanosti i književnosti, a od 1909., nakon osnutku *Leonova društva*, časopis je namijenjen i drugim znanostima.[444]

Hrvatska straža, s geslom *Antemurale Christianitatis*, bila je prva crta Mahnićeve borbe protiv modernizma u književnosti, filozofiji i modernim znanostima. *Leonovo društvo* veže se na to. Iz programskog teksta objavljena u *Hrvatskoj straži* pod nazivom „*Leonovo društvo"* ističe se zasluga biskupa Mahnića da sve prisutnijoj modernističkoj literaturi suprotstavi dobro organizaranu katoličku inteligenciju.[445] Tim slijedom biskup Mahnić potiče osnutak *Leonova društva* za njegovanje kršćanske filozofije i znanosti.[446]

Neposredni razlog osnivanju *Leonova društva* bilo je nezadovoljstvo stanjem u tadašnjem *JAZU-u* i *Matici hrvatskoj*: „Stoga se češće puta okosismo na 'Maticu Hrvatsku', koja je svojim izdanjima mnogo naškodila katoličkoj stvari u Hrvatskoj. (…) Mišljasmo, da bi se dala pročistiti i 'Jugoslavenska akademija', što ju je osnovao katolički biskup crkvenim novcem. Spremni na sve izradismo i pravilo za novo društvo, za katoličku akademiju, ako ne bi uspjelo 'J. a.' prožeti duhom kršćanskim. Na sastanku za katoličku organizaciju u Zagrebu bi odlučeno, da će se što prije ili 'Jugoslavenska akademija' pročistiti ili osnovati nova katolička akademija. Videć, da ni 'Matica' ni 'J. a.' ne će sa svoje stramputice, češće isticasmo, da bi valjalo već jednom osnovati društvo za kršćansku filozofiju i znanost. Nadasmo se, e će se takovo društvo

[442] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928*), str. 99.
[443] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 99.
[444] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 99.
[445] Programski članak „Leonovo društvo" podsjeća na to, u: *HS*, 7 (1909), str. 1. S obzirom na to da se autor nije potpisao, smatra se da je autor člana sam urednik „Hrvatske straže" Fran Binički.
[446] Usp. Ignacije RADIĆ, *Biskup Mahnić*, str. 72.

osnovati u srcu Hrvatske, u kojemu je sila vrsnih, učenih i svjetovnjaka i svećenika. (…) A kad vidjesmo, da nam je zaman čekati, izvršismo svoju i osnovasmo 'Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanost'."[447]

Sličan tekst donosi i *Luč*: „Neke pojave u 'Jugoslavenskoj akademiji' bile su godine 1904. uzrokom, da su neki ugledni Hrvati katolici stali misliti o tome, kako da se osnuje akademija ili društvo za promicanje i njegu kršćanske filozofije i znanosti, za pomaganje znanstvenih pothvata i poticanje mladih pisaca na znanstveno djelovanje. Na poziv tadanjeg urednika bivšega dnevnika 'Hrvatstva' održao se u tom smislu prvi dogovor u Zagrebu. Iza te je sjednice kolao okolo po Hrvatskoj popis radnika na raznim poljima; donesen je napokon u Zagreb i tu je ostao. Stvar je zaspala. Međutim se našao čovjek, koji nije mirovao i koji je čini se najstvarnije zamišljao ovu akciju. To je bio biskup Mahnić. Na njegov je nagovor sazvao u Senj prof. dr. Fran Binički svoje kolege da tamo osnuju katoličku akademiju, kojoj bi 'Hrvatska straža' bila glasilom."[448]

O osnutku i radu društva podatci su uglavnom sačuvani samo u *Hrvatskoj straži*, a pravila društva objavljena su u tjedniku *Jutro*.[449] Ime novoosnovanoga društva navodi se skraćeno *Leonovo društvo,* a povremeno se dodaje podnaslov *za kršćansku filozofiju i znanost, za promicanje kršćanske filozofije i znanosti*. Puno ime društva, na latinskom, glasi *Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis,*[450] spominje se u brzojavu s osnivačke skupštine koji je predsjednik Binički uputio papi Piju X.[451]

U *Hrvatskoj straži*[452] najavljen je osnutak Društva u Rijeci 30. rujna 1908.[453] Podloga za izradu Pravila bila su Pravila slovenske *Leonove družbe*[454] Kraljevska zemaljska vlada potvrđuje pravila *ante factum* 19. svibnja 1908.[455] Rijeka je odabrana za mjesto osnivačke skupštine jer su biskup Mahnić i Fran Binički, predsjednik, imali potporu prijatelja kapucina o. Bernardina Škrivanića. Zamjenik Biničkog bio je Antun Smokvina, tajnik Ivan Starčević.[456] Svi

[447] „Leonovo društvo", u: *HS,* VII (1909), str. 2.
[448] „Leonovo društvo", u: *Luč* 10 (1914–1915), str. 91.
[449] *Jutro*, br. 21. od 30. lipnja 1908. Pravila društva donosimo na kraju ovog poglavlja.
[450] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 102.
[451] Usp. „Leonovo društvo", u: *HS,* VI (1908), str. 649.

[452] „Leonovo društvo", u: *HS* VI (1908), str. 440.
[453] Usp. „Leonovo društvo", u: *HS*, VI (1908), str. 646. „Početkom rujna najavljeno je u više glasila da će prva skupština biti održana 'koncem rujna'." Službenu obavijest objavio je Senjski i modruški vikarijat pod br. 798. od 24. listopada 1908. Usp. „Leonovo društvo", *HS,* VI (1908), str. 784. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 101.
[454] Usp. Fran Binički, „Leonovo društvo i Enciklopedija", u: *Spomen-knjiga o II. hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913*, ur. Janko Šimrak (Zagreb: Naklada „Kuće dobre štampe", 1913), str. 1–195, na str. 174.
[455] „Leonovo društvo", u: *Luč* 10 (1914–1915), str. 91.
[456] „Leonovo društvo", u: *HS,* VI (1908), str. 646.

su oni članovi Ravnateljstva, kao i blagajnik Ante Lončarić te odbornici Ante Alfirević, pop Ivan Butković, Blaž Madjer i vlč. Matija Majnarić. Izabrani su i revizijski odbornici pop Petar Mažuranić, Matija Pacner i kanonik Vjekoslav Vršić.[457] Kako je bila praksa da biskup Mahnić „nikad nije bio biran u tijela društava, tako je u *Leonovo društvo* izabran za počasnoga člana, uz zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića, sarajevskoga nadbiskupa Josipa Stadlera i senjskoga biskupa Roka Vučića."[458] Ista bilješka donosi i popis utemeljitelja, gdje je uz biskupe Mahnića i Vučića i prethodno spomenute članove Ravnateljstva veći broj svećenika, najviše iz primorske Hrvatske, ali ih ima i iz Sarajeva, a zatim slijedi popis šezdesetak redovitih članova, svećenika i laika iz svih područja Hrvatske te iz Bosne i Hercegovine i inozemstva.[459] Zanimljivo je da se u *Leonovo društvo* nije upisao nijedan zagrebački svećenik.[460] Naime, katolički krugovi u Zagrebu sa sumnjom su se odnosili prema utemeljenju *Leonova društva*.

Odlučeno je da „sijelo" društva bude u Senju, gdje je Binički tada bio sjemenišni duhovnik i profesor crkvenog prava i povijesti te staroslavenskog jezika na visokoj Bogoslovnoj školi.[461] Raspravljalo se o sjedištu u Zagrebu, što je Binički odbijao jer se „od zagrebačkih učenjaka nitko nije ni upisao u Društvo".[462]

Ono je utemeljeno kao znanstveno društvo kojemu je svrha boriti se protiv modernih devijacija u hrvatskoj duhovnosti, a za revitalizaciju katoličkih načela: „promicanje učenja i njege kršćanske filozofije i znanosti, podupiranje znanstvenih pothvata, kao i poticanje mladih pisaca na znanstveno djelovanje, uz materijalnu i morlanu potporu."[463]

Obrazloživši moralne, kulturne, gospodarske i druge razloge gotovo ropskoga položaja Hrvatske u tadašnjoj Monarhiji, Binički „zaključuje da su najviše tomu krivi sami Hrvati svojom nesavjesnošću, kao što je to bilo i kroz povijest".[464] S obzirom na to da u Hrvatsku „sve više prodiru agnosticistička i pragmatistička filozofijska strujanja, od prijeke je potrebe temeljita i popularna filosofija, znanost hrvatsku moramo dovesti na pravu kolotečinu, lijepu knjigu moramo svratiti na pravi put, a najpotrebnija je pak dobra enciklopedija".[465]

Priznajući taj doprinos koji su ostvarenju tih zadaća već dali časopisi *Hrvatska straža* i *Vrhbosna*, inicijatori Društva ipak smatraju da se „ima nadoknaditi ono što ne dospijevaju

[457] „Leonovo društvo", u: *HS*, VI (1908), str. 646. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 101.
[458] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 101.
[459] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 101.
[460] Usp. Nikola Bićanić, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, Zagreb, 1995., str. 272.
[461] Usp. Nikola Bićanić, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, Zagreb, 1995., str. 48.
[462] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 101.
[463] Usp. Pravila Leonova društva, u: *Jutro*, br. 21. od 30. lipnja 1908.
[464] Vladimir LONČAREVIĆ, Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928), str. 102.
[465] „Leonovo društvo", u: *HS*, VII (1909), str. 11.

'Vrhbosna' i 'Hrvatska Straža': ima organizovati hrvatske učenjake, koji će njegovati kršćansku filosofiju i znanost; ima izdati djela, koja su prijeko potrebna hrvatskom općinstvu; ima uzgojiti podmladak, koji će hrvatsku znanost dići na visinu; ima podupirati sve pothvate prave znanosti. (…) Društvo s takovom svarhom ne samo da nije suvišno, već je od prijeke potrebe. Politička nam je borba potrebna, da uzmognemo obraniti svoja prirodna i povjesna prava. Nu zaman nam politička borba, zaman nam i sloboda i jedinstvo Hrvatske, ako ne budemo imali značajnika, ako hrvatski narod bude robom svoje strasti, robom materije. Leonovo je društvo osnovano i stupilo je u život. S današnjim sveskom 'Hrvatska Straža' postaje njegovim glasilom, pa će i odsele svojom starom stazom. Nu 'L. d' ne će raditi samo u 'Hrv. Straži'. Počet ćemo raditi ob onom, što je najpreče. S raznih strana hrle glasovi: treba što prije izdati enciklopediju. I izdat ćemo je, ako Bog da. Pozivljemo stoga sve hrvatske učenjake, sve katoličke znanstvene stručnjake, koji su voljni raditi, da nam se jave."[466]

Leonovo društvo preuzima časopis *Hrvatska straža* od tada joj je podnaslov *časopis namijenjen filosofiji i drugim znanostima (glasilo „Leonova društva" u Senju)*,[467] a kao jedan od važnijih projekata navodi se „velika znanstvena enciklopedija" koja bi se imala napraviti u suradnji sa slovenskom *Leonovom družbom*.[468] Društvo je imalo dvije sekcije u sklopu katoličkih akademskih društava *Hrvatska* i *Domagoj*.[469] Nastojalo je organizirati i javna predavanja, s čime je započelo tek 1910.[470] govorom Antuna Mahnića „O sociološkom momentu u filozofiji", Frana Biničkog „O kulturnom boju", dok je dan poslije književni kritičar i teoretičar Ljubomir Maraković govorio „O književnom pitanju".[471]

Druga glavna skupština održana je u Senju 29. rujna 1909. Najvažnija promjena od utemeljiteljske skupštine, kako je spomenuto, bio je prelazak *Hrvatske straže* u vlasništvo *Leonova društva*.[472]

Treća je skupština održana u Senju 30. rujna 1910., a četvrta u Zagrebu 13. svibnja 1912.[473] Jedna od tema *Drugog hrvatskog katoličkog sastanka* (kongresa), u Ljubljani 24. – 27. kolovoza 1913. u sklopu Drugoga hrvatsko-slovenskog katoličkog sastanka bilo je i *Leonovo društvo*. Fran Binički podnio je izvješće u kojemu je podsjetio na duhovno stanje u Hrvatskoj na prelasku

[466] „Leonovo društvo", u: *HS,* VII (1909), str. 12.
[467] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 104.
[468] „Hrvati katolici, pozor! Riječ o najzamašnijem književnom pothvatu hrvatskih katolika na početku 20. vijeka. Izdalo 'Leonovo društvo'", u: *HS,* VII (1909), str. 388.
[469] Usp. „Leonovo društvo", u: *Luč* 10 (1914–1915), str. 92.
[470] Prvo predavanje održano je 5. travnja 1910. u Hrvatskom katoličkom kasinu u Zagrebu.
[471] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 104.
[472] „Leonovo družtvo. Druga glavna skupština", u: *HS,* VIII (1910), str. 131.
[473] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 106.

stoljećâ, obilježenom *valom bezvjerstva,* za što najviše krivi *liberalni katolicizam,* te, među ostalim, ističe prvotnu nakanu osnutka katoličke akademije u Zagrebu. Nije zaboravio istaknuti ni brojne teškoće, posebno materijalne, zbog kojih *Leonovo društvo* u pet godina svoga postojanja nije moglo potpuno izvršavati svoje zadaće.[474] U raspravi biskup Mahnić naglašava da Društvo ima dva cilja djelovanja. Prvi je razvoj filozofijske naobrazbe a drugi izdanje enciklopedije. O razvoju filozofijske naobrazbe biskup je naglasio: „ … još se u nas ne shvaća pravo i potpuno znamenitost filosofske naobrazbe jer se ne uvažuje dovoljno da se vjera upravo osniva na filosofiji i da – tako reći – ovisi o filosofskoj naobrazbi. Upravo zato je potrebito znanstveno društvo ovoga smjera, jer je inače filosofski rad nemoguć“, dok će u kontekstu govora o enciklopediji napomenuti: „A da inteligencija, osobito ona srednje ruke – pisci, urednici, činovnici i t. d. – imadu uvijek kratak odgovor na sva savremena pitanja pri ruci, potrebna je enciklopedija.”[475]

U povodu pokretanja rada na toj enciklopediji dr. Fran Binički je kao pročelnik *Leonova društva* i kao urednik *Hrvatske straže* u Senju napisao i objavio brošuru „Hrvati katolici, pozor!“ Podnaslov brošure je „Riječ o najzamašnijem književnom pothvatu hrvatskih katolika na početku 20. vijeka“. Osim toga što je izdana zasebno, brošuricu je Fran Binički objavio i u *Hrvatskoj straži*.[476] Binički ističe: „Otkad postoji katolička Crkva u Hrvatskoj, teško da se je naš narod u vjerskom pogledu igda nalazio u tako ozbiljnom položaju kao dandnas, a oblačine, što se nadviše nad patničkim našim hrvatskim narodom, nagoviještaju strašnu budućnost. Bezboštvo i nehaj neviđenom brzinom preotimaju mah; protivnici naši sviju dlaka nasrću dan na dan na sv. Crkvu, potkapaju temelje, ne samo katoličke, nego uopće svake vjere. Kruti naturalizam bez Boga, bez duše, bez prekogrobnoga života ideal je velikom dijelu naše inteligencije i radništvu. U tu svrhu oni osnivaju dnevnike, smotre, društva, organizacije svake ruke, pišu knjige, raspačavaju u tisućama kojekakve bezbožne brošure i letake, drže predavanja, skupštine itd.

Vitalna je i sveta upravo dužnosti svih katolika, da se odupru najezdi svim silama; bezbožnoj i liberalnoj štampi treba se oduprijeti dobrom štampom, organizaciji – organizacijom, društvu - društvom, brošuri - brošurom, knjizi – knjigom, pače mi moramo prekinuti dosadašnju defenzivu i odsad još žilavije prihvatiti ofenzivu.

Gledajući, što se zbiva i u nas i u drugih katoličkih naroda, namiče se misao, da ćemo i mi morati proći kroz isti proces, kroz koji su prošli i još prolaze drugi katolički narodi, i da su za

[474] Usp. Fran BINIČKI, *Leonovo društvo i Enciklopedija*, 1913., str. 173-175.
[475] Fran BINIČKI, *Leonovo društvo i Enciklopedija*, 1913., str. 175.
[476] *HS*, VIII (1909), str. 387.-397.

vazda minula ona vremena, kad su hrvatski katolici mogli dosta spokojno živjeti u posjedu prave vjere; odsada će svaki katolik biti vojnik; jest, kucnuo je čas opće vojničke obveze! Prvi i glavni nam je neprijatelj: 'znanost' bez Boga i duše.

Leonovo društvo u Senju znajući da radi prema intencijama sviju katolika, odlučilo je podići visoku i tvrdu kulu, o koju će se odbijati otrovne strjelice prvoga našega neprijatelja; a ta kula bit će velika znanstvena enciklopedija sastavljena na modernoj podlozi i na katoličkom stanovištu u onim stvarima, što se dotiču vjere i čudoređa. *Leonovo društvo* svjesno si veličine i zamašaja opće znanstvene enciklopedije nastojat će da ta enciklopedija bude doista na visini današnjega znanja i umijeća, pa da se mogne ponosno staviti o bok svim stranim djelima ove struke.“[477] Binički ističe: „Nema sumnje, da će u budućem deceniju bilo kakva enciklopedija ugledati svjetlo. Ako je ne izdamo mi katolici, izdat će je liberalci i naprednjaci. To bi pak bilo strašno.“[478] Podsjećajući kako su *liberalističke* i *naprednjačke* novine u Hrvatskoj o Crkvi i vjeri izrekle „toliko laži, neistine, nemorala, neznanja, zlobe, podlosti i pritajena bijesa“, pita se: „A što će tek biti ako nas preteku izdavanjem čitave jedne enciklopedije!“[479]

Zbog toga zahtijeva: „Odmah na djelo!“ Pritom je svjestan da „...naši protivnici pomno prate svako naše gibanje, znadu dobro za ovaj naš naum, i ako nisu dosad ozbiljno mislili na to – što nije nimalo vjerojatno – sad smo im mi utjerali, štono riječ, trn pod kožu, i oni će nastojati, da nas pošto poto preteknu. A to bi i lako moglo biti, ako mi ne budemo brži od njih; jer oni se već umiju dokopati novaca, a dat će im ga i ona ista rovarska družina, koja im, kažu, pomaže izdavati ono zagrebačko stovarište bezboštva i nemorala, s kojeg se dan na dan izmeće blato na sve ono, što smo dosad ljubili i obožavali vrhu svega. Oklijevanjem i raspravljanjem po staroj navadi teškoće ne će se umanjiti, one će narasti još kud i kamo veće. – Ako nas protivnici prestignu, teško da ćemo ugledati hrvatsku katoličku enciklopediju i nakon pol stoljeća, a kako smo mi narod malen, pa ne mogu lasno postojati dvije enciklopedije, ostat ćemo bez nje i čekati kao kao Vrazovi Hrvati pred nebeskim vratima. – Stoga uprimo sada sve sile; brzo, odmah prionimo na posao; tako ćemo osigurati izdavanje enciklopedije, pa će se moći početi tiskati već nakon dvije, tri godine, i ovako otesmo neprijatelju bojno polje. Propustimo li pak ovu lijepu zgodu i skrivimo li, da nas neprijatelj preteče, ….sud potomstva o nam bit će strašan, … imat ćemo crkve i kapele, a neće biti onoga tko bi u njih išao. Zato naprijed za Boga i Hrvatsku,

[477] „Hrvati katolici, pozor! Riječ o najzamašnijem književnom pothvatu hrvatskih katolika na početku 20. vijeka. Izdalo ‘Leonovo društvo’“, u: *HS,* VII (1909), str. 387-388.
[478] *HS,* VII (1909), str. 387-388.
[479] *HS,* VII (1909), str. 387-388.

sad, ili nikad!“[480] Naposljetku, odbacujući izgovore i moguće prigovore poziva na prikupljanje sredstava.[481]

Provedba te zamisli bila je znatno otežana zbog financijskih i organizacijskih razloga,[482] no entuzijazam je zaustavio Prvi svjetski rat. Raspravljalo se i na drugoj skupštini u rujnu 1909. ponovno o enciklopediji, no bez zaključka.[483] Iste godine, suradnik *Hrvatske straže* zabrinuto izvještava o nagađanjima da će *Jugoslavenska akademija* raditi na izdanju *Jugoslavenske enciklopedije,* pa stoga s razlogom postavlja pitanje: „Smjera li izdavati svoju enciklopediju na kršćanskim načelima ili na liberalnoj podlozi?“[484]

Uredništvo *Hrvatske straže* obavještava početkom 1910. da se na poziv za suradnju na enciklopediji javio „lijep broj učenjaka: i sveučilišnih i gimnazijskih i dr. profesora i redovnika i svećenika“.[485]

Na Hrvatsko-slovenskom katoličkom sastanku, 5. – 7. travnja 1910., održanom u *Hrvatskom katoličkom kasinu* u Zagrebu, kada je osnovan *Hrvatski katolički narodni savez* (7. travnja) kao krovna udruga koja je okupljala istaknute članove raznih katoličkih društava, istaknut je zahtjev za izradu katoličke enciklopedije. Slovenci Aleš Ušeničnik i Josip Gruden poduprli su prijedlog Biničkoga na sastanku 6. travnja. Slovenci su kao „starija braća“ već u povodu osnutka hrvatskoga *Leonova društva* Ravnateljstvu uputili pismo potpore sa željom da se među slovenskim i hrvatskim *Leonovim društvom* stvori uska veza da bi oba društva zajedno radila na obrani i unapređenju katoličke misli među Slovencima i Hrvatima.[486]

Dogovoreno je da će uredništvo enciklopedije biti u Zagrebu, ali istodobno nije riješen problem financiranja. Usprkos tomu formiran je privremeni odbor za čije su članove izabrani: Josip Lang, Josip Pazman, Rudolf Horvat, Stjepan Markulin, Josip Gruden, Aleš Ušeničnik, Dionizije Njaradi, Kamilo Dočkal i Edgar Leopold, a odbor je još imao organizirati urednički i cenzuralni odbor.[487]

---

[480] *HS,* VII (1909), str. 391.
[481] „Hrvati katolici, pozor!“, u: *HS*, VII (1909), str. 393–396., usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 107.
[482] „Leonovo društvo“, u: *Luč* 10 (1914–1915), str. 92: „Čini se, da princip diobe rada i princip mudre ekonomije najmanje dolazi do izražaja u našim redovima.“
[483] „Leonovo društvo. Druga glavna skupština“, u: *HS,* VI (1908), str. 131.
[484] „Enciklopedija“, u: *HS*, VIII (1910), str. 373.
[485] „Za ‘Hrvatsku enciklopediju’“, u: *HS*, VIII (1910), str. 12.
[486] „Leonovo društvo. Bratska riječ“, u: *HS,* VI (1908), str. 785. Tekst potpisuju Josip Gruden, predsjednik i Fran Grivec, tajnik.
[487] Usp. „Enciklopedija“, u: *HS*, VIII (1910), str. 533–534; „Hrvatska još živi – kulturna borba je budi!“, *Dan* 8/15 (1910), str. 7; „Predavanja ‘Leonova društva’ i ‘Hrvatska enciklopedija’“, *Luč* 5/7 (1909–1910), str. 336.

U zajedničkom glasilu hrvatskih i slovenskih dijecezanskih svećenika *Svećeničkoj zajednici* ponovno je 1912. istaknuto izdanje hrvatske katoličke enciklopedije kao važan cilj katolika.[488]

Hrvatska straža zatim izvještava o sastanku 6. travnja 1912. u Zagrebu u *Hrvatskom katoličkom kasinu*, kojem su nazočili i izaslanici slovenske *Leonove družbe* Gruden i Ušeničnik. Potvrđen je sastav privremenoga uredničkog odbora, a koordinator suradnikā imao je biti Mahnićev pouzdanik, svećenik Ivan Butković.[489]

U *Hrvatskoj straži* Binički javlja da su se pozivu za skupljanje pomoći za Katoličku enciklopediju počeli odzivati, te da je nadbiskup Juraj Posilović poslao 30.000 kruna, biskup Ivan Krapac 2.000 kruna te Kaptol zagrebački 1.000 kruna. Godišnji doprinos u istu svrhu obećali su zagrebački nadbiskup-koadjutor Antun Bauer u iznosu 10.000 kruna, biskup Ivan Krapac iznos od 8.000 kruna i zagrebački Kaptol neodređen iznos.[490]

Izvješćuje se da se za enciklopediju okupio „lijep broj suradnika", među kojima ima i Židova. Binički piše: „Pripominjemo, da se hrvatska enciklopedija ne kosi s nakanjenom jugoslavenskom enciklopedijom jer će naša hrvatska biti općenita, obuhvatat će sve grane ljudskoga života i rada, dok će jugoslavenska obuhvatati samo život južnih Slavena. Stoga mogu isti suradnici pisati i za hrvatsku i za jugoslavensku enciklopediju."[491]

Prema bilješkama Fra Ignacija Radića Mahnić u tu svrhu saziva sastanke u Rijeci, Krku i u Zagrebu te je pribavio prva novčana sredstva. „Zamislio je preraditi Herderov *Konversationslexikon*, ali se od toga odustalo, pa su bogoslovi zadarski i riječki pod vodstvom vlč. Butkovića počeli ispisivati enciklopedijske natuknice iz različitih rječnika. Kartice su završile kod franjevaca trećoredaca na Rijeci, a rat je onemogućio daljnji rad."[492]

Projekt katoličke opće znanstvene enciklopedije u izmijenjenom sadržaju i obujmu ostvario se tek tridesetak godina poslije u *Hrvatskoj enciklopediji* u redakciji Mate Ujevića.[493] Iako naglašeno nacionalna, ona je bila izraz težnji koje su se razvijale u sklopu Hrvatskoga katoličkog pokreta, a kojega je Mate Ujević bio jedan od najistaknutijih protagonista.[494]

---

[488] Usp. „Naši bliži ciljevi i zadaci", *Svećenička zajednica* 2/11 (1912), str. 219. O tome usp. BIĆANIĆ, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, str. 278–281.
[489] „O enciklopediji…", u: *HS,* X (1912), str. 355.
[490] *HS,* X (1912), str. 98.
[491] *HS,* X (1912), str. 98.
[492] Usp. Ignacije RADIĆ, *Biskup Mahnić*, str. 75.
[493] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 109.
[494] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 109. O ulozi dr. Mate Ujevića u katoličkom pokretu. Usp. Mate UJEVIĆ, *Kršćanski idealizam i društveni angažman,* uredio i uvodnu studiju napisao Božidar PETRAČ, Zagreb, 2011.

Uoči Prvoga svjetskog rata rad Društva dobiva novi smjer. Naime, Fran Barac je na II. hrvatskom katoličkom kongresu 1913. bio predložio zamisao da *Leonovo društvo* proširi svoj program rada uvrštavanjem bogoslovlja: „Budući da se u nas u današnjim prilikama ni na bogoslovnom fakultetu ne može teologija proširiti osnivanjem katedra onako, kako bi trebalo, [Fran Barac] predlaže da se u našem Leonovom društvu, kao što je u austrijskom, osnuje posebna sekcija za bogoslovlje. Ona neka izradi potpuni program književnoga bogoslovskoga rada, neka iznese i onakova pitanja, o kojima bi mogli raspravljati i slušaoci bogoslovlja. Onda bi 'Bogoslovska smotra' mogla češće izlaziti, raspravljati i aktuelna pitanja, i paralelno raditi s 'Hrvatskom Stražom'. 'Straža' neka obrađuje filozofska, a 'Smotra' bogoslovska znanstvena pitanja."[495]

Mahnić je u raspravi na II. hrvatskom katoličkom kongresu podupro taj prijedlog ističući „da se u 'Bogoslovskoj smotri' imade svraćati osobita pažnja na savremena bogoslovska pitanja. To isto se traži od 'Hrvatske straže' gledom na filozofska pitanja."[496]

Barčev prijedlog bio je tada prihvaćen, ali je dodano da se nakon osnutka bogoslovne sekcije u *Leonovu društvu* i *Bogoslovska smotra* smatra organom *Leonova društva*.[497] Zaključeno je i to da se podružnice *Leonova društva* osnuju u svim hrvatskim pokrajinama, da se utemelji zaklada za mlade pisce, a isto tako da se poradi na ujedinjenju hrvatskoga Društva sa slovenskim, koje je od početka imalo u programu „gojiti bogoslovje in mudroslovje",[498] te je zamoljen episkopat da katoličkim akademičarima dopusti polaziti predavanja dogmatike i apologetike na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu.[499]

Doticaji i suradnja između dvaju društava bili su sljedećih godina prilično intenzivni.

Suradnja sa Slovencima jenjala je pak tijekom Prvoga svjetskoga rata, a nakon rata Društvo je osjećalo organizacijsku i motivacijsku krizu. Ta kriza, nove političke prilike i nove društvene zadaće, snažnije su naglasile potrebu za obnovom suradnje sa slovenskom *Leonovom družbom*.[500] Godine 1920. obostrano je izražena želja slovenske *Leonove družbe* i hrvatskoga *Leonova društva* za ujedinjenjem, što su Slovenci formalizirali odlukom svoga društva,[501] pa je

[495] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 112.
[496] Fran BINIČKI, *Leonovo društvo i Enciklopedija*, str. 175.
497 Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 112.
[498] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 112. Usp. Aleš UŠENIČNIK, Leonova družba, *Katoliški obzornik* 1/1 (1897), str. 6.
[499] Usp. Fran BINIČKI, *Leonovo društvo i Enciklopedija*, str. 176–177.
[500] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 109.
[501] Usp. Josip SREBRNIČ, „Na potih v novi dobi", *Čas* 14/1–3 (1920), str. 1–7, na str. 4. Uz ostalo, Srebrnič navodi da „Občni zbor Leonove družbe v Ljubljani dne 4. marca 1920 pozdravlja s vso iskrenostjo misel o združitvi

slovenski časopis *Čas*, na prijedlog književnika Ljubomira Marakovića,[502] postao znanstvena revija *Leonove družbe*. Koliko se može utvrditi prema člancima objavljenima na hrvatskome jeziku u *Času*,[503] ta je suradnja potrajala do kraja 1923. godine.

Na Barčev prijedlog 1928. *Leonovo društvo* ujedinjuje se sa *Staroslavenskom akademijom* u jedno društvo, čime su postali dio *Hrvatske bogoslovne akademije*.[504] Time je prestalo samostalno djelovanje *Leonova društva*, a stvarno je završeno prestankom djelovanja *Hrvatske bogoslovne akademije* 1945., kada ordinarijat Zagrebačke nadbiskupije raspušta *Hrvatsku bogoslovnu akademiju* i preuzima njezinu imovinu,[505] čime je Akademija spašena od nasilnih državnih postupanja. Time je formalno ugašeno i *Leonovo društvo*.

slovenske in hrvatske Leonove družbe", ne navodeći čija je to zamisao bila. Usp. i „Občni zbor Leonove družbe", u: *Čas* 14/1–3 (1920), str. 135.

[502] Usp. Leonovo društvo, u: *Narodna politika* 3/162 (1920), str. 3.

[503] Vladimir LONČAREVIĆ, *Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)*, str. 110. Hrvatski suradnici u *Času* bili su Fran Binički, Dragutin Kniewald, Ljubomir Maraković i Pavao Butorac.

[504] Ivica ZVONAR, *Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom*, str. 360; Ivica ZVONAR, *Fran Barac: život i djelo*, str. 281.

[505] Usp. Josip BUTURAC, „Iz povijesti Hrvatske bogoslovske akademije 1942. – 1945.", u: *Croatica Christiana Periodica* 1/1 (1977), str. 3–23, na str. 22.

9. Hrvatski katolički seniorat

Potkraj 1912. godine na poticaj biskupa Mahnića pokrenuto je osnivanje *Hrvatskog katoličkog seniorata*[506], čiji je neposredni prethodnik bio *Sekretarijat*, odnosno središnje tijelo u kojemu su bila centralizirana vodstva svih organizacija koje su djelovale unutar HKP-a.[507] Prema dostupnim podatcima, utemeljiteljska skupština održana je 30. ožujka 1913. u Ljubljani.[508] *Seniorat* kao oblik vođenja katoličkih organizacija postojao je i u drugim zemljama[509] a članstvo Seniorata u načelu je birano iz redova završenih studenata i studentica, bivših članova hrvatskih akademskih društava.[510] Riječ je o „iskusnijim članovima akademskih društava, Zborova duhovne mladeži, učiteljima i učiteljicama te javnim djelatnicima skromnijeg obrazovanja koji su se isprofilirali radeći u organizacijama HKP-a".[511] *Seniorat* odmah nakon osnivanja postaje članom HKNS-a koji je bio središnje tijelo svih organizacija HKP-a u Banovini. Uz navedene, seniori su mogli postati i pojedini katolički intelektualci obaju spolova koji nisu stekli akademsku naobrazbu.[512] Biskup Mahnić smatrao se običnim članom Seniorata.[513]

Naime, završetak školovanja đaka koji su sudjelovali u organizaciji i radu Hrvatskoga katoličkog pokreta nije trebao značiti kraj njihovih aktivnosti u pokretu. Iako su oni bili dionici većinom đačkog pokreta, uočila se potreba da se ti seniori, kojima su ugled i utjecaj u društvu sve više rasli, ustrojavaju u posebnu organizaciju koja će moći iskoristiti njihovo iskustvo i znanje na najbolji način za napredak pokreta. Biskup Mahnić je *Seniorat* smatrao organizacijom katoličkih intelektualaca „koji vođeni episkopatom proučavaju aktualne probleme Hrvatskog katoličkog pokreta i provodili njegovu organizaciju, a pristup organizaciji bi imao svaki

[506] Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 109.
[507] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, str. 303.
[508] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, Zagreb – Rijeka, 1995., str. 214.
[509] Seniorat je postojao i u Austriji, Češkoj, Slovačkoj i Poljskoj. Usp. Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 110, bilj. 471.
[510] *Domagoj*, *Hrvatska*, *Preporod*, *Kačić* i dr. i zborova duhovne mladeži *Duns Skot*, *Bakula*, *Akvinac* i dr.
[511] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, 81.
[512] Ovdje se misli na učitelje i učiteljice. Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 215.
[513] Kao članovi HKS-a navode se, među ostalima, sljedeći katolički svećenici i svjetovnjaci: Stjepan Barić (1889. – 1945.), političar, novinar i gospodarstvenik; Ivan Butković (1876. – 1954.), svećenik; Velimir Deželić, sin (1888. – 1976.), književnik i sociolog; Kvirin Klement Bonefačić (1870. – 1957.), splitsko-makarski biskup; Petar Rogulja (1888. – 1920.), novinar; Josip Andrić (1894. – 1967.), književnik i muzikolog; Josip Marija Carević (1883. – 1945.), dubrovački biskup; Milan (Mihovil) Ivšić (1887. – 1972.), svećenik i sociolog; Rudolf Eckert (1889. – 1915.), novinar; Janko Šimrak (1883. – 1945.), svećenik, povjesničar i novinar; Pavao Butorac (1888. – 1966.), kotorski biskup; Josip Srebrnić (1876. – 1966.), krčki biskup; Dionizije Nyaradi/Njaradi (1874. – 1940.), križevački biskup; Ante Cikojević (1871. – 1956.), provincijal franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja; Ilija Jakovljević (1898. – 1948.), književnik; Fran Binički (1875. – 1945.), svećenik i pisac; Marica Stanković (1900. – 1957.), profesorica; Dominik (Andrija) Mandić (1889. – 1973.), svećenik i povjesničar; Marijo/Marije Matulić (1896. – 1937.), novinar; Mate Ujević (1901. – 1967.), književnik i leksikograf te drugi.

katolički intelektualac neovisno o socijalno-političkoj pozadini".[514] Međutim, seniori se od početka postavljaju kao organizacija koja je na vrhu vodstva HKP-a i kao takva trebala bi imati uvid u djelatnost svih organizacija HKP-a i samim tim odlučivati o svim važnim pitanjima.[515]

Već potkraj 1912. godine seniori obznanjuju u članku „Naše stanovište u politici" da su za narodno jedinstvo Južnih Slavena, čime započinje politizacija HKP-a, a time i međusobne trzavice u *Senioratu*.[516] Prihvaćanje jugoslavenske ideologije bio je jasan znak politizacije pokreta. Seniorat je sebe smatrao „vrhovnim forumom" i stvarateljem ideologije HKP-a, dakle, u pitanju katoličkog pokreta smatraju se vrhovnim tijelom i vođama pokreta, dok im je Crkva nadređena samo u pitanjima vjere i ćudoređa.[517] Sukobi su se pokušali primiriti na sastanku Seniorata 1917. na kojemu su prisustvovali nadbiskup Bauer i biskup Mahnić. Većina je seniora prihvatila Roguljino političko gledište (jugoslavenstvo i katolička stranka), dok su se tomu usprotivili prisutni slavonski seniori, koji poslije na vlastitom sastanku u Osijeku gotovo jednoglasno osuđuju Roguljina stajališta te izdaju rezoluciju, u kojoj nanovo afirmiraju gledište da se pokret nastavi u smjeru koji je zadan u *Hrvatskoj straži*, dok svaki novi smjer, odnosno mentalitet smatraju opasnim.[518] Pred sam raspad Austro-Ugarske Monarhije politički predstavnici osnivaju *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba* dijelom kojega je i nekolicina seniora, a vlč. Janko Šimrak postavljen je za kancelara vijeća. Sjednica Središnjeg odbora Narodnog vijeća, na kojoj je Šimrak rekao da je jedinstvo Hrvata, Slovenaca i Srba „temelj naše (seniorske) narodne politike i aksiom našeg političkog rada"[519], održana je u studenome 1918. Nakon stvaranja nove države, a zatim ujedinjavanja s Kraljevinom Srbijom, glasilo HKP-a *Luč* objavljuje uvodnik na ekavici, a seniori osnivaju Hrvatsku pučku stranku.[520] Iako je katolički, program stranke svojim ublaživanjem konfesionalnih suprotnosti zapravo pridonosi religioznom indiferentizmu, sredinom Prvog svjetskog rata HKP prihvaća ideologiju slavenske uzajamnosti, a „na kraju rata *Seniorat* se svrstao pod barjak jugoslavenstva".[521]

Seniorat je bio aktivan sve do osnivanja Nezavisne Države Hrvatske (1941. – 1945.). Jedan od razloga tomu jest to što Hrvatski katolički seniorat, opterećen svojom prošlošću (jugoslavenska idelogija i politička praksa), više nije imao prostor za nastavak djelovanja te su

[514] Zdravko MATIĆ, Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike, u: *Radovi*, vol. 40, br. 1, 2008, str. 212.
[515] Usp. Zdravko MATIĆ, *Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike*, str. 212.
[516] Usp. Zdravko MATIĆ, *Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike*, str. 213.
[517] Usp. Zdravko MATIĆ, *Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike*, str. 214.
[518] Zdravko MATIĆ, *Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike*, str. 215.
[519] Zdravko MATIĆ, *Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike*, str. 217.
[520] Vicko KAPITANOVIĆ, Hrvatski katolički pokret od Riječkih novina, u: *Hrvatski katolički pokret: zbornik radova*, str. 435.
[521] Vine MIHALJEVIĆ, Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta, u: *Hrvatski katolički pokret: zbornik radova*, str. 248.

seniori bili prisiljeni raspustiti svoju organizaciju.[522] Nestanak Seniorata nije ujedno značio i prestanak djelovanja brojnih bivših seniora u javnom životu novouspostavljene države.[523]

[522] Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Daniel PATAFTA, Hrvatski katolički seniorat (1913. – 1941.) Osnovne značajke od osnutka do raspuštanja, u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 44/2020., br. 85., str. 141.

[523] U dopisu datiranom u Zagrebu 26. lipnja 1941. predsjednik i tajnik Seniorata mole nadbiskupa Stepinca da donese formalnu odluku o raspuštanju društva: „Kako stojimo na tom stanovištu, da na nacionalno-političkom području ne smije i ne može u našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj biti nikakovih drugih tendenca mimo onih, koje ima poglavar Države i naš Poglavnik Dr Ante Pavelić, a na vjersko crkvenom području mimo onih, koje imaju naši crkveni poglavari sa Vašom preuzvišenosti na čelu, da predusretnemo krivom i zlonamjernom tumačenju stvari u vezi sa našim društvom i sa pojedinim našim članovima, koji su, – biti ćemo ovaj put neskromni i ustvrditi – dali relativno najjači u broju ljudi svoj obol u oslobodilačkom ustaškom pokretu, mi smo zaključili, da se naše društvo raziđe. (…) Kako je za razlaz društva po glavnoj skupštini u smislu §-a 17. društvenih pravila potrebno da bude prisutna najmanje polovica članova, što je danas zbog tehničkih razloga nemoguće provesti, a za raspust društva po nadležnoj državnoj vlasti nema stvarnog ni formalnog razloga, to Vašu preuzvišenost molimo, da po našoj želji donesete odluku, da se naše društvo raspušta iz napred navedenih razloga.“ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Daniel PATAFTA, Hrvatski katolički seniorat (1913. – 1941.) Osnovne značajke od osnutka do raspuštanja, str. 141. U odgovoru datiranom 10. srpnja 1941. zagrebački je nadbiskup udovoljio traženju seniora te raspustio njihovu organizaciju. Odluku o raspuštanju popratio je sljedećim riječima: „Za sve zasluge koje su bilo pojedinci bilo društvo kao takovo iskazali Crkvi izričem im srdačnu hvalu.“ Zlatko MATIJEVIĆ, Daniel PATAFTA, *Hrvatski katolički seniorat (1913. – 1941.) Osnovne značajke od osnutka do raspuštanja*, str. 145. Seniorat, za razliku od križarske organizacije, više nije obnovljen. Usp. Božidar NAGY, *Hrvatsko križarstvo*, str. 261–300.

10. Kolo hrvatskih književnika

Kako su katolički pisci, i stariji, među kojima i sudionici borbe s „mladima“, i mlađi bili izrazito nezadovoljni djelovanjem *Društva hrvatskih književnika*, pisanjem u *Savremeniku*, *Maticom hrvatskom* i organiziranošću katoličkih pisaca, započinje se razmišljati o književnom društvu katoličkih pisaca.[524]

Katolički javni radnici bili su osobito nezadovoljni *Maticom*.[525] „Mladi“ su, naime, počeli ulaziti u strukture *Matice hrvatske*, pa u njoj započinje prevladavati liberalni duh. Pisanje *Savremenika* i djela izdanja u nizu *Savremenih hrvatskih pisaca* (započetog 1909. godine) nisu bila u kršćanskom duhu.

Iako mladi „žurnalisti i literati modernisti“ okupljeni oko *Društva hrvatskih književnika* nisu bili po brojnosti u većini, ipak su njihove metode bila agresivnije, što je rezultrialo napuštanjem Društva nezadovoljnika koji žele da hrvatska književnost ostane u duhu vjersko-nacionalne tradicije.[526] Stoga se primarnim postavilo pitanje osnutka novoga književnoga društva i časopisa. Ključnu ulogu u tome odigrao je književnik Velimir Deželić stariji, koji o tome zapisuje: „Moramo se organizirati! Mi stari dat ćemo ugled i sredstva, mladi polet i čvrstoću. Stariji će biti također nužni most i veza između ’mahnićevaca’ i budućeg zagrebačkog nadbiskupa dra. Antuna Bauera, jer jedan katolički pokret ne može živjeti mimo vrhovne crkvene hijerarhije. Vjerujem da će ideja kršćanske etike i hrvatske nacionalnosti okupiti veliki dio kulturnih radnika, pisaca, književnika i umjetnika od najstarijih do najmlađih i da će novo književno društvo oživotvoriti svoje misli pozitivnim sustavnim radom.“[527]

Iako su postojala nastojanja da *Luč*, koja se pod uredništvom Petra Grkca već etablirala i kao književa revija, preuzme ulogu glasila novog društva koje koje treba dati željeni pravac i duh hrvatskoj književnosti, a on je rodoljubni i etičko-kršćanski,[528] Deželić, smatra da bi se na taj način moglo štetiti đaštvu te da je stoga ne treba prenamjenjivati, već treba osnovati novi časopis. Novo književno društvo mora imati glasilo i on časopis *Prosvjeta* prepoznaje kao onaj koji bi imao ulogu glasila Društva, a kao njegova urednika Ljubomira Marakovića.[529]

---

[524] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 278.
[525] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 278.
[526] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 278., Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 712.
[527] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 712.
[528] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 278., Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili*, knjiga I., str. 712.
[529] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 278., Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 712.

Za 15. svibnja 1913. sazvana je konstituirajuća skupština, na kojoj je izabran privremeni odbor, koji je imao zadaću pripremiti pravila *Kola hrvatskih književnika*, i kako bi nakon njihova odobrenja Društvo moglo započeti s radom.[530] Glas o osnutku *Kola hrvatskih književnika* prenijeli su neki listovi poput *Prosvjete*, *Vrhbosne*, *Luč* i dr.[531]

Pravila *Kola hrvatskih književnika* potvrdila je vlada 12. srpnja 1913. U točki 2., paragrafu 3. definira se svrha Društva, a ona je „promicati književnost i umjetnost u hrvatskom i kršćanskom pravcu; književnike i umjetnike toga pravca udružiti, da međusobno štite svoj ugled, pa da u potrebi materijalno pomažu sebe, svoje udove i siročad svoju".[532]

Jasno postavljena pravila i programska polazišta ipak nisu uspjela postići jedinstvo unutar katoličkih krugova oko *Kola hrvatskih književnika*. Dok *Katolički list* bespridržajno podržava Društvo, *Vrhbosna* i *Hrvatska straža* iskazuju dvojbe prema njemu.

Tako Antun Krespi u *Vrhbosni* potpisuje tekst u kojem *Kolo hrvatskih književnika* naziva „šarenim društvom, a zamjera im kako kaže zaludu tražimo u tom kolu imena naših katoličkih književnika i pjesnika: presvjetlog Šarića, I. Poljaka, M. Pavelića, Lj. Marakovića… Zaludu tražimo i one muževe koji su nam u 'Straži' i 'Vrhbosni' dali toliko negativnih, pozitivnih i stvaralačkih literarnih i uopće umjetničkih kritika…"[533]

Posebno žestok napad na *Kolo hrvatskih književnika* dogodio se u *Hrvatskoj straži* pod naslovom *Malo papreno – ali čujte!* čiji je autor mladi domagojac Bogdan Babić. Njegov je tekst napisan satiričnim tonom, dok tadašnji urednik *Hrvatske straže* Fran Binički, piše: „Nama je je žao što su dr. V. Deželić, dr. Markulin i Petar Grgec, od prvog početka iskreni pristaše katoličkog pokreta zabasli u kolo pakatolika i medenih katolika."[534]

Među ostalim, sumnju u Društvo pobudila je i činjenica da *Kolo* preuzima *Prosvjetu*, a *Pijevo društvo* dobilo je od nadbiskupa Posilovića novčani dar za pokretanje beletrističkog lista.[535] S druge strane, sve to događa se uoči hrvatsko-slovenskog katoličkog kongresa, koji se održava u kolovozu u Ljubljani, na kojem bi se o tim pitanjima i planovima tek trebalo raspravljati.

---

[530] U privremeni su odbor izabrani: dr. Đuro Arnold, predsjednik, Velimir Deželić, st., Svetozar Ritig, potpredsjednici, dr. Rudolf Horvat, tajnik, Petar Grgec, tajnik zamjenik, Nikola Maraković, blagajnik. Za odbornike su izabrani: prof. Marija Jambrišak, Emil Laszowski, dr. Stjepan Markulin, prof. Marko Peroš, prof. Ferdo Rožić, Stjepan Širola, prof. Kerubin Šegvić. Pokrovitelj je Društva nadbiskup dr. Ante Bauer. Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 714.
[531] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 282.
[532] Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 282.
[533] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 221.
[534] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 221.
[535] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 283.

Ivan Butković, koji je tražio osnivanje *Kola hrvatskih katoličkih književnika*, reagirao je u *Riječkim novinama* na osnivanje *Kola hrvatskih književnika* u tekstu pod naslovom *Pred trsatskim sastankom* jer mu se nije svidjela ideja da *Kolo* promiče kršćanska načela, a ne katolička.[536]

S Butkovićevim traženjem osnivanja *Kola hrvatskih katoličkih književnika* bio je upoznat i Deželić otac prije konstituirajuće skupštine održane u svibnju 1913. godine, i to u razgovoru s Ljubomirom Marakovićem. Zbog čega Butkovićeva težnja za osnivanjem *Kola hrvatskih katoličkih književnika* nije uzeta u razmatranje, Deželić otac Marakoviću je u toj prigodi pojasnio razlogom kako bi i kršćansko i katoličko društvo upravo bilo i *Kolo hrvatskih književnika*, čime bi se u društvo uključivali i stariji pisci, a da će mladi s vremenom ionako biti u većini.[537] No, sudeći prema spomenutoj reakciji u *Riječkim novinama*, očito je da Butković nije prihvatio Deželićevo stajalište.

Velimir Deželić otac poslao je stoga Ivanu Butkoviću pisma u kojima ga poziva da prihvati *Kolo hrvatskih književnika* kao društvo katoličkih književnika, gdje, među ostalim, navodi: „Čujem, da se na Trsatu na đačkom sastanku još ovaj mjesec želi osnovati neko novo društvo kat. Književnika (…) ali čujem, da će se na tom sastanku zabraniti mladoj katoličkoj generaciji, da uđe u 'Kolo hrvatskih književnika', u 'Kolo' koje je mojom inicijativom u najplemenitijoj nakani osnovano u Zagrebu, bez ikakve natruhe egoizma ili kakvih separatističkih tendencija, u tvrdom uvjerenju da će u 'Kolo' svi najnadahnutiji katolici, koji će u njem imati ogromnu većinu i neogrničenu vlast. Učini li sastanak na Trsatu onakav zaključak, kako mi je javljeno, to bi značilo baciti rukavicu 'Kolu' i osumnjičiti ga jednom ogavnom klevetom, da nije društvo katoličko. (…) Međutim nitko me nije pitao, a udaralo se je u novinama po 'kolu' i onda, kad je ono dalo jasne i otvorene izjave… Stvori li se to novo društvo u očitoj tendenciji protivno 'Kolu', zabranjujući npr. Grgecu, da bude urednikom časopisa, koji će 'Kolo' izdavati, onda je razdor gotov i uživat će samo framazoni i naši dušmani, koji ionako već preštampavaju članke iz naših katoličkih radova. Zaista moralo bi nas osupnuti, da jednom 'Obzoru' postaje suradnikom jedan katolički radikal, kad hoće da se sruši katoličko društvo 'Kolo'… (…) Umoljavam Vas ipak, da se poslužite onom opreznošću, koja je u tom pitanju nužna i koju nam nalaže Gospodin Bog. Dajte, ne dopustite da se stvori kakav definitivni zaključak o osnutku novog kakvoga društva kat. književnika, bar tako dugo ne, dok se ne

[536] Usp. Ivan BUTKOVIĆ, Pred trsatskim sastankom, u: *Riječke novine*, 2/1913., str. 171. (dalje: *RN*)
[537] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 713.

uvjerite na kat. slovensko – hrvatskom kongresu u Ljubljani, da je 'Kolo' društvo kojem je smjer posve identičan – isti s Vašim idejama.“[538]

Usprkos svim sumnjama i nedoumicama, prva je glavna skupština održana 20. studenoga 1913., na kojoj je za predsjednika Društva izabran dr. Velimir Deželić otac. *Hrvatska prosvjeta* je počela izlaziti početkom 1914., a urednik je bio Petar Grgec.[539]

U prvome broju *Hrvatske prosvjete* navodi se da program listu određuje temeljne ideje i svaki suradnik koji se slaže sa smjerom *Kola hrvatskih književnika*, samim tim i s *Hrvatskom prosvjetom*, dobro je došao. Kao temeljna zadaća navodi se podizanje hrvatske književničke produkcije s idejne i formalne strane. Svrha je razvoj mladih književnika, stoga će primati radove, bez obzira na dob autora, u kojima se očituje odsjev pravog talenta i valjane umjetnosti.[540]

Banska „Naredba“ privremeno je zabranila rad *Kola* 27. lipnja 1914. Društvo je bilo u mirovanju od 14. srpnja 1914. do 20. studenoga 1917. Dozvola za rad stigla je 4. siječnja 1918. od Kraljevske zemaljske vlade, pa je druga skupština održana 18. travnja 1918. Samim tim Društvo nastavlja svoj rad za promicanje kršćanske knjige.[541]

[538] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert,* str. 222-224. Na Trsatu se 21. i 22. kolovoza 1913. održavao sastanak hrvatskog katoličkog đaštva. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 730.
[539] Usp. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 714.
[540] Kolo hrvatskih književnika, u: *Hrvatska prosvjeta. Listak*, 1914., br. 1. str. 52.
[541] Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 286.

11. Drugi hrvatski katolički sastanak

Hrvatski katolički đaci i mladež obilježili su 1912. i 1913. godinu sastancima. Tako je velika skupina katoličkih đaka sudjelovala s biskupom Mahnićem od 1. do 4. klovoza 1912. na hrvatsko-slovenskom sastanku katoličkog đaštva u Ljubljani, a u Splitu je pak 9. i 10. siječnja 1913. organiziran „politički kurs", na kojemu su aktivno sudjelovali slovenski predstavnici.[542] Na sastanku svećeničke organizacije predloženo je da se organizira zajednički sastanak. Prijedlog je pao na plodno tlo posebno kod pristaša hrvatsko-slovenske zajednice[543] jer se prethodnih godina djelovanja HKP-a razvila uzajamna suradnja i prijateljstvo sa Slovencima. Hrvatski katolički đaci i mladež poštivali su i rado slušali dr. Janeza Kreka.[544]

Zbog poteškoća u putovanju na Maltu, gdje se 1913. godine, prema papinoj zamisli, održavao euharistijski kongres, Svećenička zajednica predložila je održavanje hrvatsko-slovenskog euharistijskog kongresa u Zagrebu i hrvatsko-slovenski katolički shod u Ljubljani.[545] I *Hrvatska straža* i *Katolički list* poduprli su ideju sa sličnim željama. U *Hrvatskoj straži* izražena je želja da se oba sastanka spoje i održe u Sloveniji, odnosno u Ljubljani gajeći pritom nadu da će sastanci ujediniti oba naroda „u jednu narodnu cjelinu".[546] U *Katoličkom listu* glavni urednik Svetozar Rittig očituje želju za održavanjem zajedničkog sastanka, istodobno izražavajući bojazan da bi održavanjem kongresa u Zagrebu mogla biti stegnuta sloboda govora, dapače, pojedinci bi mogli biti osumnjičeni zbog veleizdaje.[547]

Hrvatski biskupi zagrebačke crkvene pokrajine na svojoj konferenciji održanoj 11. veljače donijeli su odluku o sudjelovanju Hrvata na katoličkom kongresu u Ljubljani.[548] Zagrebački nadbiskup koadjutor Antun Bauer odredio je prebendara Stjepana Korenića i urednika

---

[542] Usp. Politički kurs u Spljetu dne 9 i 10 siječnja 1913., u: *Dan*, 11/1913., br. 3., (16. siječnja 1913.), str. 2.
[543] Dva sastanka, u: *Dan*, 11/1913., br. 4., (23. siječnja 1913.), str. 1.
[544] Janez Krek – „Slovenski političar i teolog (Sv. Gregor kraj Ribnice na Dolenjskem, 27. XI. 1865 – Šentjanž na Dolenjskem, 8. X. 1917). Godine 1888. završio studij Bogoslovije u Ljubljani i bio zaređen za svećenika. Teologiju doktorirao u Beču 1892. Nakon povratka u domovinu bio je profesor filozofije (1892–95) te fundamentalne teologije i tomističke filozofije na Bogosloviji u Ljubljani (do 1916). Zastupnik u bečkom Carevinskom vijeću (1897–1900., 1907–17) i u kranjskom Zemaljskom saboru (1902–17). Vođa Slovenske narodne stranke do 1917. Propagator kršćanskog socijalizma. Godine 1893. počeo je osnivati katolička radnička društva i povezao ih u Slovenski kršćansko-socijalni radnički savez 1897. Organizator seljačkoga zadrugarstva. Kao pristaša trijalističkoga preuređenja Austro-Ugarske sudjelovao u dovršenju Svibanjske deklaracije od 30. V." Janez Krek, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33854 (15. 02. 2019.)
[545] Vicko KAPETANOVIĆ, Hrvatski katolički pokret od „Riječkih novina" do kraja Prvoga svjetskog rata, u: Zlatko MATIJEVIĆ, (ur.), *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001*., str. 423.
[546] Svaštice, u: *HS*, XI (1912.), str. 247.
[547] Svaštice, u: *HS*, XI (1912.), str. 247. Usp. Vicko KAPETANOVIĆ, *Hrvatski katolički pokret od „Riječkih novina" do kraja Prvoga svjetskog rata*, str. 423.
[548] Janko ŠIMRAK, (ur.), S*pomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913. Hrvatsko-slovenski katolički sastanak u Ljubljani 1913.*, Rijeka, 1913., VIII.

Katoličkog lista Svetozara Ritiga da upravljaju pripremnim poslovima. Odluka je izazvala negodovanje svih organizacija.[549] Konačno, 30. travnja 1913. osnovano je tajništvo: Korenić, Rittig, Velimir Deželić stariji, Stjepan Markulin, Janko Šimrak. Međutim, jaz između Rittiga i Korenića bio je toliko velik da su sputavali rad tajništva stoga su se odlučili povući iz tajništva sastanka.[550] U pripremi sastanka sudjelovali su i urednik *Riječkih novina* Petar Rogulja, Rudolf Eckert i Marko Rebac.[551]

Za oba katolička sastanka, onaj Prvi iz 1900. godine i Drugi hrvatski katolički sastanak u Ljubljani može se reći da su bila manifestacije katoličkog duha u društvu. Može ih se promatrati i kao javno ispitivanje savjesti čitavoga naroda: je li ispunio svoju dužnost prema Bogu i Crkvi, ima li pred sobom jasno određene narodne ciljeve i zadatke, je li na zdravom i dobrom putu do njih i koje ga dužnosti čekaju za bližu budućnost.[552]

Kongres je imao svečarski, manifestativni dio i rad po pojedinim sekcijama. Manifestativni dio bio je zajednički sa Slovencima, a radni dio u sekcijama bio je odvojen. Od hrvatskih biskupa sudjelovali su Antun Bauer, nadbiskup koadjutor (Zagreb), Antun Mahnić (Krk), Ivan Krapac (Đakovo), Antun Gjivoje (Split), Josip Marčelić (Dubrovnik), fra Alojzije Mišić (Mostar), fra Josip Garić (Banjaluka) i Ivan Šarić (Sarajevo). Hrvatski predsjednik kongresa bio je Velimir Deželić.[553]

Svi nacrti i očekivanja *Drugog hrvatskog katoličkog sastanka* zasnovani su na pretpostavci da će se europski mir održati još koje desetljeće. Nadolazeće su godine trebale biti vrijeme kroz koje će se odgajati đaštvo u hrvatskome katoličkom i demokratskom duhu. Od početka omladinskog katoličkog pokreta ili, kako ga zovemo, Hrvatskoga katoličkog pokreta koji je započeo u jednoj maloj studentskoj sobi u Beču s pet sveučilištaraca 1903. godine deset godina poslije, 1913. godine, razvilo se to u: četiri akademska društva i dva sveučilišna kluba, 10 bogoslovskih zborova, 41 kongregaciju u srednjim školama, 60 omladinskih seljačkih društava u svim hrvatskim krajevima. Na začelju stoji 150 seniora, 1 dnevnik, 5 tjednika, 3 polumjesečnika, 14 mjesečnika, 1 dvomjesečnik.[554]

Od sastanka se mnogo očekivalo. Tako *Riječke novine* najavljuju sastanak kao novo doba[555], ali takvo stajalište i mišljenje nisu dijelili svi jer su neki smatrali da od sastanka neće biti ništa,

[549] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, str. 88.
[550] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 224-225.
[551] Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, VIII.
[552] Stjepan BALOBAN, Neke oznake solidarnosti u katoličkoj socijalnoj misli u Hrvatskoj od 1900. do 1945., u: *Bogoslovska smotra*, god. 74, br. 2, Zagreb, 2004., str. 503.
[553] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, str. 89.
[554] Usp. Na pragu drugog decenija, Đački vjesnik, prilog u: *Luč*, 1913/1-2
[555] *RN*, 2/1913., br. 199., str. 2.

osim parade.[556] Program hrvatskoga dijela sastanka podijeljen je u četiri dijela, s podsekcijama:[557]

I. RELIGIJOZNE ORGANIZACIJE.

1. *Pučke misije, Marijine organizacije i duhovne vježbe za obrazovane,* referira O. Marko Stipković, tajnik krv. Provincije Družbe Isusove u Zagrebu.
2. *Treći red sv. Franje*, referira O. Ferdinando Krčmar, Franjevac u Zagrebu.
3. *Religijozno jedinstvo Slavena* – referira dr. Šimrak Janko, sveć. Kod crkve sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu.
4. *Svećeničke zajednice* – referira dr. Ante Alfirević, prof. u Spljetu.
5. *Kletva i psovka i organizacije protiv njih* – referira O. V. Michieli, Družbe Isusove u Zagrebu.
6. *Narodna poklonstva ili hodočašća*, referira O. Miroslav Škrivanić, Kapucin na Rijeci

II. SOCIJALNO-GOSPODARSKI ODSJEK.

1. *Seljački stalež:* rane i lijekovi – ref. dr. Petar Trbuha, župnik u Rečici.
2. *Obrtnički stalež* referira Pero Rogulja, urednik „Riječkih novina“.
3. *Iseljeničko pitanje, a napose „Društvo sv. Rafaela“ i „Putnik“*, ref. dr. Krunoslav Janda, odvjetnik u Zagrebu.
4. *Radnički stalež* – ref. dr. Rudolf Eckert, Louwain Belgija.
5. *Hravtsko paroplovstvo* – ref. Pop Ante Pilepić, kapelan u Krku i bivši brodski časnik.
6. *Hrvatski katolički narodni savez* – ref. Velimir Deželić mlađi, Zagreb.
7. *Omladinska društva* – ref. Mirko Čunko, kapelan u Požegi.
8. *Djetićka društva* – ref. Matija Rihtarić, vojni superior u Zagrebu.
9. *Đačke organizacije*, ref. Petar Grgec, urednik „Luči“ i podtajnik „Hrvat. Književnog kola“ u Zagrebu.

III. KARITATIVNI ODSJEK.

Referent Bogoljub Strižić, svećenik u Zagrebu u Samostanu sestara milosrdnica.

[556] *HS*, X (1912), str. 354.
[557] Ovdje prenosimo program u izvornom obliku kako ga je zapisao i pripremio urednik „Spomen knjige“ Janko Šimrak. Janko ŠIMRAK (uredio), *Spomen-knjiga*, IX-X.

IV. KRŠĆANSKA PROSVJETA.

1. *Znanstvene organizacije, Leonovo društvo, Enciklopedija*, ref. dr. Fran Binički, prof. u Senju.
2. *Katolička štampa i Pijevo društvo,* ref. dr. Stjepan Markulin, odvjetnik u Zagrebu.
3. *Katolička beletristika i hrvatske literarne organizacije*, ref. dr. Velimir Deželić, ravnatelj Sveučilišne biblioteke u Zagrebu.
4. *Pučka knjiga i društvo sv. Jeronima*, ref. Ferdo Rožić, profesor u Zagrebu.

Glavni ciljevi *Drugog hrvatskog katoličkog sastanka* bili su ojačati duhovne strukture đačkih organizacija[558], i temelje za proširenje modela rada organizacije na socijalno-gospodarskom, religijskom i prosvjetnom djelokrugu, razriješiti političke razmirice unutar Pokreta. Hrvati su bili svjesni da njihov Pokret nije na razini na kojoj je bio slovenski. Samo na područjima đačkog organiziranja i tiska Hrvatski katolički pokret ostvario je veće rezultate, dok je još mnogo posla bilo na ostalim područjima, pogotovo na socijalnom i gospodarskom. Unatoč tomu što je pitanje odnosa sa Srbima tada bilo aktualno, o toj temi nije se mnogo razgovaralo. O Srbima je bilo riječi samo u predavanju Janka Šimraka o uniji Crkava i u raspravi o srbofilskom pisanju *Riječkih novina*. Šimrakov govor o uniji sa Srbima bio je veoma kritičan i išao je u smjeru Šimrakove skepse u vjerojatnost srpskog pristanka na uniju jer je smatrao da je u Srba prevelik antagonizam prema katoličanstvu. Oni katoličanstvo smatraju stranim importom. Unatoč tom, detaljnom tumačenju, Šimrak se kao i mnogi drugi, pod utjecajem ideologije i narodnog oduševljenja nadao da će pravoslavci s vremenom prevladati svoje predrasude prema katolicizmu.[559] Esencijalno je bilo razriješiti nesloge unutar pokreta koje su nastale zbog *srbofilskog* držanja *Riječkih novina* pri izvještavanju o Balkanskim ratovima. Alfirević i Binički osuđivali su *srbofilske* izvještaje i članke u tom dnevniku, dok Rogulja, priznajući mogućnost pretjerivanja i pogrešaka, tvrdi da je u načelu *srbofilski* stajalište ispravno. „Frankovci su imali krivo što su bili uz Turke. Prvi je balkanski rat bio svim Hrvatima simpatičan, jer se tu borio brat protiv nekrsta. Drugi je položaj nastao kad je došlo do 2. balk. rata. Tu se očitovao imperijalizam Srbije, zato su Riječke novine zauzele rezervirano

[558] „U omladinskim društvima bilo je organizirano preko dvije i pol tisuće seljačkih i radničkih mladića. Najjača omladinska društva nalazila su se u Bermu u Istri, u Stankovcima, Brusju i Slivnom Ravnom u Dalmaciji, u Beravcima i Dragaliću u Slavoniji, u Selniku kod Ludbrega u Hrvatskoj, u Vitezu u Bosni i u jednom selu u Međimurju. U svemu je do kraja 1913. bilo osnovano oko šezdeset hrvatskih katoličkih omladinskih seljačkih, radničkih i šegrtskih društava.“ Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert,* str. 214.
[559] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 91-92.

držanje.“[560] Kod nekih je postojala bojazan da bi za nekoliko godina Srbija mogla okupirati Hrvatsku ako se ovako težak položaj Hrvata nastavi, pa Rogulja traži da se usuglasi gledište o tome kako se u budućnosti držati prema Srbima. Biskup Mahnić je smatrao da su *Riječke novine* u načelu imale pravo što su bile na strani oslobodilačke slavenske ideje. Zaključno je prihvaćeno da su „Hrvati i Srbi dva naroda te imaju pravo na svoje vlastite države i ne smiju se navesti na međusobnu borbu, a Riječke novine ne smiju napadati Srbe, nego imaju registrirati istinu“.[561]

Raspravljalo se i dogovaralo o brojnim temama. Napredak Katoličkog pokreta među đaštvom i seoskom mladeži ocijenjen je dobrim dok je stanje u gradovima među obrtnicima i radnicima, koji padaju pod utjecaj socijalne demokracije, bilo lošije. Stoga ih treba privući i uključiti u *Katoličko djetičko društvo*, a za mlađe osnovati katoličko šegrtsko društvo. Daje se prijedlog da se namjesti bar jedan inteligentan i energičan svećenik samo za rad s obrtnicima, napose djetićima i šegrtima.[562] Rezolucija na temu obrtničkog pitanja sugerira hrvatskim obrtnicima udruživanje u veresijske[563] i produktivne zadruge te u zadruge za prodaju proizvoda, a malim trgovcima da se udruže radi povoljnijeg nabavljanja robe.[564] Rezolucijom o radničkom staležu zahtijeva se posvetiti se vjerskom i ćudorednom podizanju radništva kroz npr. *Marijine radničke kongregacije* ili *Treći red sv. Franje*; zahtijeva se da država ustanovi socijalno osiguranje, zakonski zaštiti radnike, poboljša zdravstvenu i prosvjetnu djelatnost, a općine imaju omogućiti radnicima život u pristojnim stanovima. Kršćansko radništvo treba organizirati u *Hrv. kršć. Radničkom savezu u Hrvatskoj i Dalmaciji* te u *Jugoslovenskoj strukovnoj svezi* u Istri i Dalmaciji.[565]

Izlaganje i rasprava o iseljeništvu pružaju pogled na probleme u društvu, mahom gospodarske, koji su nagnali ljude na napuštanje hrvatskih zemalja u velikome broju početkom XX. st. Izlagatelj procjenjuje da je riječ o oko 60 000 Hrvata godišnje, što bi činilo 15 posto svih iseljenih iz Austro-Ugarske na godišnjoj razini. Ljudi ne mogu živjeti od poljoprivrede, pa je u većinom seljačkoj zemlji privremeni odlazak mnogima najbolja solucija. Industrijskih je poduzeća malo, a nadnice su niske. Problem također stvara nesređeno imovinsko, nasljedno

[560] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, 230-231.
[561] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, str. 95.
[562] Matija RIHTARIĆ, Katolička djetićka društva, u: Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.*, str. 71-76.
[563] Veresija (poček) znači davanje robe na kredit ili na povjerenje.
[564] Petar ROGULJA, Obrtničko pitanje, u: Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.*, str. 117.
[565] Rudolf ECKERT, Radnički stalež, u: Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.*, str. 132.

pravo, cijepanje posjeda, nepostojanje zakona za zaštitu radnika i seljaka te neobrazovanost i nepismenost seljaka. Parcelacija zemljišta, odnosno nestanak veleposjeda u Slavoniji i Hrvatskoj, koji su parcelatno rasprodani seljaštvu, stvara dva problema: nestaje veleposjeda na kojima je seljak uvijek mogao zaraditi dodatni novac, a seljak se zadužuje pod lošim uvjetima kako bi kupio zemlju, od koje zatim ne može dovoljno zaraditi kako bi dug vraćao.[566]

Stanje mladeži dotiče se u predavanju o organizaciji omladine.[567] Procjenjuje se da se 98 % šegrta i pomoćnika u gradovima odaju modernim pokvarenostima, dok je na selu najveći problem s mladeži u tome što su pučke škole jako loše te naučavaju „... malo ili ništa od onoga, što mu za život tako krvavo treba, pa i to u dobi, kad nešto pamti, a ništa ne shvaća. Zato od naših pučkih škola nema za život gotovo nikakve koristi veće nego od analfabetskih tečajeva... Nema tu ništa o racionalnom gospodarstvu, ništa o zdravstvu, ništa o današnjim bezbrojnim izumima, ništa o stočarstvu ili zadrugarstvu, ništa o gospodarskoj i narodnoj politici itd.“ Rješenje za to jest organiziranje omladinskih društava, u sklopu kojih će se obrađivati i naučavati takve teme. Najviše je omladinskih društava organizirano u Dalmaciji, njih 50, u Istri 10 – 15 društava, dok Banska Hrvatska ima samo 5 – 6 društava.[568] Prema izlagatelju, razlog za to jest u tome što ljudi tamo ne vide i ne mare za važnost mladenačke organizacije, a jedino se dobrom organizacijom može mladež nagnati da se vlastitom voljom odluči za religiozni život te očuvati od nećudoređa i zlih utjecaja, odnosno oduševiti na borbu za vjeru. Na području prosvjete katolici trebaju osnovati svoje tečajeve, predavanja, čitaonice, knjižnice. Također mladeži treba dati plemenite zabave (organizacija igara, predstava, glazbe itd.) da ne bi tražila zabavu na pogrešnim mjestima poput gradskih krčmi.[569]

Na sastanku je, po uzoru na njemački *Volksvereini*, osnovan *Hrvatski katolički narodni savez* (HKNS), čija je svrha bila u istu zajednicu okupiti sve u kulturnom i socijalnom radu angažirane katolike. Dijelom njega postala su sva katolička društva, osim Marijinih kongregacija, bratovština te franjevačkih trećih redova, ali je rat spriječio njegovo plodnije djelovanje.[570] Međutim, on nije bio središte svih tadašnjih društava, nego samo informativno i savjetodavno tijelo katoličkog gibanja.[571] Govoreći o Katoličkom pokretu i recentnom

[566] Krunoslav JANDA, Iseljeničko pitanje, u: Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.*, str. 77-80.
[567] Omladinom se definiraju djeca od prestanka školovanja do punoljetnosti, odnosno do ženidbe ili gospodarske samostalnosti.
[568] Usp. Mirko ČUNKO, Organizacija omladine, u: Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.*, str. 89-93.
[569] Usp. Mirko ČUNKO, *Organizacija omladine*, str. 89-93.
[570] Vicko KAPITANOVIĆ, *Hrvatski katolički pokret od Riječkih novina*, str. 425.
[571] Juraj KOLARIĆ, *Hrvatski katolički pokret (1900.-1945.)*, Zagreb, 2021. str. 93.

kongresu, *Hrvatska straža* konstatira da je sastanak u Ljubljani završio jednu fazu pokreta i ocrtao smjernice za drugu, ali da se dotadašnjim uspjehom pokreta ne može biti zadovoljan; previše je bilo strančarenja među katolicima i previše prepucavanja među katoličkim listovima. Ta su se trvenja na sastanku pokušala više-manje uspjelo svesti na minimum, ali ne konačno i ne zadugo.[572]

Na svečanim sjednicama, kojih je bilo tri – svaki dan po jedna, kao i u sekcijama slavilo se hrvatsko-slovensko jedinstvo u duhu katoličtva, te hrvatsko jedinstvo koje se očitovalo u katoličkim predstavnicima na ljubljanskome sastanku koji su došli iz svih hrvatskih krajeva „od Zemuna do Kotora".[573]

S obzirom na temu ovoga rada, potrebno je posebno osvrnuti se na četvrtu sekciju, „Sekciju za kršćansku prosvjetu"[574], koja je održana 26. kolovoza 1913. u dvorani biskupijskog sjemeništa. Za predsjednika sekcije jednoglasno je izabran predsjednik kongresa Velimir Dželić, za potpredsjednika Ferdo Rožić, a za tajnike Ljubomir Maraković i svećenik Stjepan Bakšić.[575]

Referat „Hrvatska pučka knjiga i društvo sv. Jeronima" održao je Ferdo Rozić, koji je svoje izlaganje započeo tvrdnjom da je dobra pučka knjiga jedno od najboljih pomagala za širenje pučke obrazovanosti. Ističe ulogu i važnost osnutka i postojanja *Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima*, koje je, kako kaže, započelo novu epohu u kulturnom životu hrvatskog naroda.[576] Rozić smatra da se pučka knjiga počela sustavno promicati tek osnutkom *Književnog društva sv. Jeronima*.

O *Leonovu društvu* i *Encikopediji* referat je održao pop Fran Binički, koji je istaknuo kako je val bezvjerstva zapljusnuo Hrvatsku, a put mu je pripravio liberalni katolicizam „sa svojom dvoličnošću, polovičnošću i beznačelnom beznačajnošću".[577] Predstavio je nazočnima svrhu i rad društva, s posebnim osvrtom na pripremu *Hrvatske katoličke enciklopedije*[578] koju

[572] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 96.
[573] Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, XVI.
[574] Uz kratak osvrt, u ovom dijelu prenosimo i rezolucije za svaku podsekciju, a detaljniji izvještaj o referatima i raspravama donosimo u dijelu rada u kojem ćemo prikazati kulturni doprinos društava o kojima se raspravljalo i na ovom sastanku.
[575] Usp. Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, str. 159.
[576] Usp. Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, str. 161.
[577] Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, str. 173-177.
[578] Ideja o „Hrvatskoj enciklopediji" nije raelizirana do 1941. godine, kada izlazi prvi svezak, a urednik je Mate Ujević. Mate Ujević bio je pokretač i glavni urednik Hrvatske enciklopedije (1941. – 1945.), prve hrvatske moderne nacionalne i opće enciklopedije, koja je prvobitno planirana u dvanaest svezaka, ali je zbog ratnih okolnosti u konačnici objavljeno samo njih pet. Ova enciklopedija predstavlja knjižnu rijetkost te su njezini primjerci teško dostupni, napose peti svezak, naklada kojega je najvećim dijelom uništena. Riječ je o jednom od najvećih kulturno-znanstvenih projekata iz razdoblja 1930-ih i 1940-ih, koji je okupio tadašnje najbolje stručnjake različitih profila, a sadržaj te enciklopedije u velikoj mjeri odgovara standardima znanstvene objektivnosti. Premda

pripremaju na poticaj krčkog biskupa Antuna Mahnića. S obzirom na to da Enciklopedija iziskuje mnogo truda, vremena i financijskih sredstava, prema riječima izvjestitelja, napreduje polako.

Velimir Deželić održao je referat „Katolička beletristika i hrvatske literalne organizacije“.[579] Osvrćući se na stanje u Hrvatskoj, navodi da je većina suvremenih pisaca protivna katoličkoj ideji, a takvo je stanje i u većini društava, novina, časopisa i knjiga. Problematično je i to što na sve razine javnog života dopiru strane ideje, koje ugrožavaju tradiciju i vjeru. Hrvatska inteligencija, prema Deželićevim riječima, nije više katolička, a narod se povodi za njom. Rješenje vidi u tome da se katolička književnost može i mora pomladiti te poziva da ne gledaju na to tko je dobio veći ili bolji položaj nego da se slože u jedinome što je nužno, a to je *omnia instaurare in Christo*. Deželić poziva katolike da budu radikalniji i da ne odstupaju od principa. Poziva katoličke književnike na uključenje u organizaciju književnika katolika *Kolo hrvatskih književnika*, dakle u jedinstven savez. Ističe nužnost osnutka beletrističkoga književnog časopisa višeg stila te poziva na ozbiljan rad protiv bezvjerske i pornografske književnosti, kazališta, kinematografa.

„Katolička štampa i Pijevo društvo“ tema je o kojoj je referirao Stjepan Markulin.[580] On ističe kako se od svih grana HKP-a najviše truda, energije i materijalnih sredstava uložilo u razvoj katoličkog tiska. Donosi pregled svih katoličkih novina, časopisa i dnevnika, tvrdeći kako treba smanjiti broj katoličkih periodika, a da se ne osnivaju novi bez velike i opravdane potrebe. Nakon kraćega prikaza zaključaka *Prvog hrvatskog katoličkog sastanka* i đačkih sastanaka o katoličkom tisku, predstavlja *Pijevo društvo* u Zagrebu i *Hrvatsko društvo za katoličku prosvjetu* u Zadru. Govoreći o *Pijevu društvu*, poziva sve na rad da se društvo postavi na čvrste noge i razvije.

nedovršena (obuhvatila je natuknice A-Elektrika), naše je najsustavnije enciklopedijsko djelo sve do pojave izdanja Leksikografskoga zavoda, koji je utemeljen 1950. godine. Usp. Hrvatska enciklopedija, u: *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, https://hemu.lzmk.hr/ (18. II. 2019.)

[579] Usp. Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, str. 179-185.

[580] Usp. Janko ŠIMRAK, (ur.), *Spomen-knjiga*, str. 187-195.

12. Razvoj HKP-a i tiska u Bosni i Hercegovini

Glavni protagonist katoličkoga đačkog pokreta i djelovanja u Bosni i Hercegovini energični je i agilni sarajevski nadbiskup Stadler, koji radi borbe protiv liberalizma i vjerskog indiferentizma u svim vjerskim prosvjetnim ustanovama osniva različita društva.[581] Katolički je pokret prije svega počeo djelovati u Nadbiskupskoj velikoj gimnaziji u Travniku, gdje sjemeništarci organiziraju društvo *Sv. Ivan Zlatousti*, koji izdaje vlastiti list *Smilje* preimenovan kasnije u *Travničko Smilje*. Vanjski đaci osnivaju đačko društvo *Hrvat*, koje izdaje list *Travnički Đak*. U Mostaru se katolički đaci organiziraju u *Radikal*, poslije preimenovan u društvo *Hrvatska Katolička Vojska*, koja izdaje list *Mladost*. Franjevačke gimnazije u Visokom i na Širokom Brijegu imaju svoja društva. Potonja ima društvo *Polet* i izdaje list *Ruža*, koji je poslije preimenovan u *Cvijet*, a vanjski đaci organizirali su se u *Osvit*. Visočki sjemeništarci izdaju također list *Cvijet*. Osnivaju se i ženska društva u ženskim zavodima: *Organizacija učiteljskih pripravnica* u *Zavodu sv. Josipa* i potom *Organizacija djevojačkih viših škola* pri zavodima sv. Josipa i sv. Vinka. Organizirani su i dječji *Marijini vrtići* sa sekcijama *Junak* i *Junakinja*. Studentska su društva udruge hrvatske katoličke mladeži *Stadler* u Nadbiskupskom teološkom sjemeništu u Sarajevu i tri franjevačka akademska društva: *Jukić*, *Martić*, društvo studenata Franjevačke teologije, i *Bakula*, zbor franjevačke duhovne mladeži u Mostaru. Potrebno je još pridodati i osnivanje katoličkog dnevnika *Hrvatski Dnevnik* (1906.) uz već postojeći *Osvit*[582], kao i osnivanje hrvatskoga kulturnog društva *Napredak* (1907.) koje je imalo potporu katoličke inteligencije i katoličkog svećenstva u Bosni i Hercegovini. To društvo potkraj 1906. pokreće *Napretkov kalendar*.[583]

Bosna i Hercegovina u vrijeme austrijsko-mađarske uprave nije zaostajala za Hrvatskom u izdavaštvu katoličke periodike.[584]

Glede broja naslova katoličke i hrvatske periodike, ni znanstvenici se pokatkad ne mogu dogovoriti pa neki tvrde da su na hrvatskom jeziku u BiH u razdoblju od 1878. do 1918. godine pokrenuta ukupno 23 glasila, dok drugi tvrde ih je 29.[585]

---

[581] Usp. Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata*, str. 218.
[582] Usp. Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata*, str. 218-226.
[583] Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata*, str. 248-253.
[584] Pokatkad je, doduše, vrlo teško utvrditi je li riječ samo o „katoličkoj" ili samo o „hrvatskoj" periodici, a najčešće je i katolička i hrvatska.
[585] Usp. Tomo VUKUŠIĆ, Pregled katoličke i Hrvatske periodike u BiH od 1878. do 1918. s posebnim osvrtom na časopis „Balkan", u: *Hum*, vol. , br. 2., 2007., str. 85. Vukšić se ovdje poziva na: Đorđe PEJANOVIĆ, *Bibliografija štampe u Bosni i Hercegovini 1850-1941*., Sarajevo, 1961. i Slavko KOVAČIĆ, Bibliografija katoličke periodike u Bosni i Hercegovini do 1976., u: *Nova et vetera* 1(1977), str. 171-214.

Časopis koji je dao najveći prinos u kulturi tijekom Hrvatskoga katoličkog pokreta svakako je *Vrhbosna*, u kojoj se redovito pratilo i izvješćivalo čitatelje o događanjima u zemljama Monarhije hrvatskoga govornog područja.[586]

Borba protiv modernizma i liberalizma obilježila je i stranice *Vrhbosne*. Sve ono što se uočava u periodici u Hrvatskoj prenošeno je preko *Vrhbosne* na književno i kulturno tlo Bosne i Hercegovine. *Vrhbosna* objavljuje priloge koji nastoje razotkriti sveprisutni modernizam i njegove ideje, premda „ne uvijek umjereno i razborito".[587]

Neki od poznatijih i aktivnijih autora koji su svojim tekstovima sudjelovali u kreiranju *Vrhbosne* jesu: Fran Binički, Ignacij Radić, koji su suradnici *Hrvatske straže*, te Dragutin Kniewald i Matija Manjarić.[588]

Vrhbosna je bila otovorena i književnosti, točnije rečeno, pjesništvu. Bila je poligon mnogim pjesnicima u afirmaciji. Najviše se pjesama objavljivalo dok je urednik bio pjesnik Ivan Šarić koji napušta uredničko mjesto nakon imenovanja za pomoćnog biskupa koadjutora Vrhbosanske nadbiskupije 1908. godine.[589] Svoje pjesme objavljivali su danas poznati pjesnici poput Izidora Poljaka i Milana Pavelića.

Uz vjersku, velika je i kulturna uloga franjevaca. Za posredovanje znanja i širenje kulture i prosvjete među bosanskohercegovačkim katoličkim pukom franjevci su se služili i tiskanjem knjiga vjersko-poučnog sadržaja i izdavanjem periodičnih publikacija: časopisa, novina i raznih listova.

Godine 1887. započeli su bosanski franjevci tiskati poučno-religiozni list *Glasnik bosansko-hercegovačkih franjevaca*. List je izlazio mjesečno sve do 1941., uz stanku od 1920. do 1926. Nekoliko je puta mijenjao naslov i izdavača. Nazivi su: *Glasnik bosansko-hercegovačkih franjevaca* (1887.); *Glasnik jugoslavenskih franjevaca* (1888. – 1894.); *Franjevački glasnik* (1895. – 1901.); *Serafski perivoj* (1902. – 1913.); *Naša misao* (1914. –1919.) i *Franjevački vjesnik* (1927. – 1941.).[590]

I unatoč redovitom izlaženju Franjevačkog glasnika osjetila se potreba za jednim pučkim listom. Stoga je starješinstvo Bosne Srebrene pokrenulo izdavanje vjerskog mjesečnika za

[586] Usp. *Vrhbosna*, 1900., str. 283, 306, 322. Navedeno prema: Franjo TOPIĆ, Kulturna tematika na stranicama Vrhbosne, u: Marko JOSIPOVIĆ, Franjo TOPIĆ, (ur.), *Stoljeće Vrhbosne 1887-1987. Radovi studijskih dana, održanih 25. i 26. studenog 1987. u Sarajevu, u povodu stote obljetnice početka izlaženja revije Vrhbosna, s kazalom autora članaka i sadržajem godišta*, Sarajevo, 1996., str. 83.
[587] Franjo TOPIĆ, *Kulturna tematika na stranicama Vrhbosne*, str. 85.
[588] Usp. Autori članaka u „Vrhbosni" 1887-1945., u: *Stoljeće Vrhbosne 1887-1987.*, str. 127-172.
[589] Franjo TOPIĆ, *Kulturna tematika na stranicama Vrhbosne*, str. 88.
[590] Usp. Anđelko BARUN, Povijest izdavačke djelatnosti, u: *Franjevačka provincija sv. Križa - Bosna Srebrena*, https://www.bosnasrebrena.ba/povijest-izdavacke-djelatnosti (11. 2. 2019.)

hrvatski katolički puk pod nazivom *Glasnik sv. Ante Padovanskog* (1906. –1945.). Izlazio je do kraja Drugoga svjetskog rata.

V. TISAK HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA I NJEGOVA KULTURNA ULOGA

1. Uloga i važnost izdavačke djelatnosti Hrvatskoga katoličkog pokreta

Izdavaštvo je bilo najvažniji segment kulturnog rada. Prije toga katoličko izdavaštvo časopisa i novina započinje sredinom prve polovice XIX. st.

Tjednik *Katolički list* započinje izlaziti 1849., a *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima* koje objavljuje pučke knjige i godišnji kalendar *Danicu* osniva se 1868. U Zadru od 1870. izlazi „polemički list *Katolička Dalmacija*“.[591] Do kraja stoljeća izlaze mnogi časopisi: *Naša sloga, Glasnik biskupije Djakovačko sriemske, Sriemski Hrvat, Hrvatski učitelj, Kršćanska škola* i dr.[592] Na prelasku stoljećâ najveći promicatelji katoličkog izdavaštva jesu biskupi Josip Stadler i Antun Mahnić. Stadler 1896. osniva službeno glasilo biskupije *Vrhbosnu*, a Mahnić pokreće vlastitu tiskaru u kojoj se tiskaju gospodarsko-poučni dvotjednik *Pučki prijatelj* te zatim *Hrvatska straža,* od čijega prvog broja i datiramo početak organiziranog Hrvatskoga katoličkog pokreta.[593]

Antun Mahnić, suočen s činjenicom nadirućega modernizma i liberalizma, posebice kroz književnost, novinstvo i umjetnost, kao iskusan i sposoban pastir shvaća veliku ulogu tiska.

Mahnić piše: „Suvremeni se život savkolik kreće oko štampe kao svoje osovine. Štampa utiskuje modernom vijeku biljeg, daje javnom mišljenju pravac, štampa stvara 'duh vremena'. Štampa je danas ona 'cathedra pestilentiae' s koje apostoli 'slobodne misli' drže publici svaki dan predavnja iz katekizma tjelesne mudrosti ovog svijeta... Nasuprot je katolička štampa, ona koju zapada zadatak, da svijetu izvan hrama propovijeda mudrost Boga i Kristova križa... Katolička je štampa danas najradikalniji ustuk protiv raskršćanjenja javnog života... Štampa mora protegnuti u svoj djelokrug znanost i filozofiju, apologetiku i beletristiku, sociologiju i narodnu ekonomiju, nabožnu i zabavnu knjigu, novinarstvo i politiku: riječju, sve što može čovjeka zanimati ili bilo kako utjecati na njegovo mišljenje i življenje... Poznata je riječ visokog crkvenog dostojanstvenika kad bi sv. Pavao živio u naše doba, da bi bio žurnalistom...“[594]

Imajući iskustvo uređivanja *Rimskog katolika,* u Krku je osnovao svoju tiskaru *Kurykta* u kojoj su se tiskale publikacije *Staroslavenske akademije,* biskupijski službeni list, kao i novopokrenuti gospodarsko-poučni list *Pučki prijatelj*. Uspostavivši veze s više mlađih svećenika vještih peru kao što su Fran Binički, Ante Alfirević, Karlo Eterović, Stjepan Hartman i dr. koji su dotad pisali u *Katoličkom listu* i *Vrhbosni*, 1902. odlučuje pokrenuti časopis, u

[591] Usp. Vine MIHALJEVIĆ, *Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta*, str. 236.
[592] Usp. Vine MIHALJEVIĆ, *Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta*, str. 236.
[593] Usp. Vine MIHALJEVIĆ, *Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta*, 236-237.
[594] Antun MAHNIĆ, Suvremena štampa, u: *Svećenička zajednica,* Krk 1917, str. 53-54.

mnogočemu sličan slovenskom *Rimskom katoliku,* koji je trebao u javnosti stati u obranu kršćanskih načela. Nazvao ga je *Hrvatskom stražom.*

Vidljivo je da Mahnić shvatio važnost tiska kao kulturnog sredstva kojim se može doprijeti do „onih katolika koji su to samo imenom“[595], odnosno da se samo katoličkim tiskom može umanjiti duhovna štetu počinjena katolicizmu od razvijenijega, liberalnog tiska.[596] Ako se na novine gleda kao na propovjedaonice novoga doba koje dopiru do golemog broja ljudi, i to ne jednom tjedno, nego svakodnevno, jasno je zašto se smatralo da je za katolički puk najveća opasnost upravo neprijateljski liberalni tisak, koji, kako se redovito isticalo, podilazi niskim ljudskim strastima i potrebama, „trgaju veze prava i morala, obožavaju bezvjerstvo, a Crkvu izvrgavaju poruzi”[597]; narod se odvraća od Crkve i vjere, a indiferentizam počinje prevladavati. Zato je potrebno da se s te moderne propovjedaonice šire katolička načela, da katoličke novine dopru do većega broja ljudi, a time i katolička propovijed.[598] Godine 1905. *Dan* piše kako se liberalne novine intenzivno pokreću i šire, dok katoličko izdavaštvo životari, a razlog su tomu prije svega apatija, nehaj i nemarnost katoličke publike prema katoličkim izdanjima. Katolici, naime, kupuju i čitaju novine da zadovolje vlastitu znatiželju, a za to su im bolje liberalne novine; stoga se liberalne novine šire i isplative su izdavačima, dok katoličke stagniraju. Rješenje je toga problema udruživanje katolika koji će zajednički i u zajednicama širiti katolički tisak.[599] Također, 1907., nakon novih zakona o tisku, odnosno veće slobode u tom području, broj novina neprijateljski raspoloženih prema Crkvi dodatno se povećava.[600] Na svojim sastancima *Hrvatsko katoličko narodno đaštvo* 1908. donijelo je rezoluciju da treba izbjegavati sav bezvjerski tisak u čitaonicama, knjižarama, kavanama i kod pojedinaca doma, zatim promovirati katolička glasila, posebno *Luči, Hrvatsku stražu* te odbijati dati i novčić za bezvjerske novine i časopise.[601]

U sljedećih pet godina katolički se tisak umnožio u tolikome broju da je količinski gotovo pretekao liberalnu konkurenciju. Potkraj 1913. unutar HKP-a izdaje se: „jedan dnevnik, 5 tjednika, 3 polumjesečnika, 14 mjesečnika i jedan dvomjesečnik. Tisak je uglavnom bio u 'Pijevu društvu'. Prema procjeni članova HKP-a tisak katoličkih organizacija bio je količinski gotovo jednak liberalnom novinstvu, dok su pučki katolički časopisi bili oko pet puta jači od

[595] Antun MAHNIĆ, *Suvremena štampa,* str. 53-54.
[596] Antun MAHNIĆ, *Suvremena štampa*, str. 240.
[597] Postulat današnjeg vremena, u: *Dan*, 1914, br. 3.
[598] Postulat današnjeg vremena, u: *Dan*, 1914, br. 3.
[599] Štampa i apatija, u: *Dan*, 1905, br. 37.
[600] Vicko KAPITANOVIĆ, *Hrvatski katolički pokret od Riječkih novina*, str. 410.
[601] Stjepan MARKULIN, Katolička štampa. (Pijevo društvo), u: *Spomen knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913*., str. 191.

liberalnih.“[602] Na koji se način i s kojim žarom pisalo i tiskalo, svjedoči i činjenica da se na Drugom katoličkom sastanku održanom 1913. konstatiralo kako ima previše časopisa te da bi se možda moglo neke, posebno one pobožnog karaktera, spojiti s obzirom na to da je hiperprodukcija dovela do smanjivanja kvalitete i ponavljanja, dok na pretplatnike stavlja prevelike zahtjeve, financijske i vremenske.[603] U splitskom *Danu* već sljedeće godine pišu, a vjerojatno se to odnosi i na ostale katoličke časopise, o tome da urednicima treba pomoć, pri čemu apeliraju na svećenike da se više uključe kao suradnici, da šalju tekstove jer bi urednik trebao samo uređivati prispjelo gradivo, a ne pisati većinu tekstova, kao što se događa. Tvrde da urednici „... moraju gotovo sve sami sastavljati uvodne članke, parati, krpiti dopise, pabirčiti vijesti, uza to još popravljati tiskarske slogove; a taj materijalni rad ubija im polet – energiju!“.[604] Dakle, kako u Pokretu općenito, tako i u katoličkom tisku sav posao pada na leđa nekolicine.

Najbitniji časopisi predočuju tri faze organiziranja i djelovanja HKP-a: *Hrvatska straža* simbolizira prvu, idejnu etapu, koja promišlja i polemizira o duhovnom stanju društva, brani katoličanstvo pred liberalnim napadima i postavlja intelektualni temelj za HKP, *Luč* čini organizacijsku fazu, dok *Riječke novine* simboliziraju treću etapu, kada se pokret politizira, a bivša mladež preuzima vodstvo HKP-a i potpuno se afirmira. *Hrvatska straža* najmanje je neovisna o Mahniću i neslužbenim intelektualnim liderima pokreta poput Butkovića i Biničkog, a *Luč* iako pod velikim utjecajem starijih, bila je neovisnija.

[602] Vine MIHALJEVIĆ, *Rađanje tiska Hrvatskoga katoličkog pokreta*, 248.
[603] Stjepan MARKULIN, *Katolička štampa. (Pijevo društvo)*, str. 188.
[604] Akcija za unapregjenje katol. novinstva, u: *Dan*, 1914, br. 11.

2. Splitski tjednik *Dan*

Nakon *Prvoga katoličlog sastanka* u Zagrebu 1900. i donošenja *Rezolucije o katoličkoj štampi*, i u Dalmaciji se uočavaju katolička gibanja. Vidjeli smo da se u *Rezoluciji* apostrofira dužnost vjernika na širenju i podupiranju katoličkog tiska koji mora biti brana širenju bezvjerskog liberalno-naprednjačkog tiska i zagovaratelj i širitelj kršćanskih načela u javnom životu, sukladno enciklici pape Lava XIII. *Rerum novarum*. Na inicijativu splitskog nadbiskupa Filipa Frane Nakića pokreće se list *Dan,* a prvi broj tiskan je u *Leonovoj tiskari* 10. lipnja 1903. na četiri stranice, a izdavatelj i odgovorni urednik je don Luka Grgić.[605] Iz uvodnoga članka prvoga broja vidljiv je smjer pisanja ovog dvotjednika koji je antisocijalistički, pozivajući se na papu Lava XIII. koji je „stavio na srce svim dobromislećim, da se opru, pobijaju i suprotstave širenju pogubnih teorija koje su uhvatile korijena i kod nas, osobito u primorskim gradovima kojima suprotstavlja zdrava načela kršćanske demokracije".[606] Namijenjen radnicima i težacima u primorskim mjestima izloženima utjecajima socijalista, a osobito svećenicima i učiteljima koji imaju prigodu i mogućnost poučavanja i zagovaranja kršćanskih vrijednosti. Izlazio je svakoga drugog četvrtka, od 1905. godine tjedno, a od 33. broja iz 1914. izlazi svaki dan, od 1915. na manjem formatu, a od 1916. sve do kraja Prvoga svjetskog rata ponovno izlazi tjedno, ali redovito tijekom cijelog rata.[607]

Djelovanje biskupa Mahnića biva zapaženo i u Dalmaciji pa se list *Dan* osniva iste godine kad i *Hrvatska straža*, odnosno godinu prije dnevnika *Hrvatstvo*. Splitski svećenik Ante Alfirević poveznica je između dvaju listova. On kao prvi urednik *Hrvatske straže* kasnije je postao dugogodišnji urednik *Dana.*

Za *Dan* bi se moglo reći da su to često bile polemične ili apologetske novine preko čijih se stranica nastojao dati odgovor na određene prigovore koji su se mogli pročitati na stranicama liberalnih, modernističkih i naprednjačkih novina. Osim književnih tema, na stranicama *Dana* mogu se čitati tekstovi o glagoljici, Društvu svetog Jeronima, o Schilleru, Katoličkoj akciji, katoličkim društvima u Dalmaciji i mnogi drugi tekstovi o kulturi. Isto tako čitatelji su mogli čitati i političke tekstove, a često se pisalo o braći Antunu i Stjepanu Radiću kao neprijateljima Katoličke Crkve. Ti su tekstovi najčešće reakcije na pojedina pisanja novina koja su pod

[605] Anita TIČINOVIĆ, Zbirka dalmatinskih novina u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, u: Petar KROLO, (ur.) 100 godina Sveučilišne knjižnice u Splitu. Spomen-knjiga, Split, 2004., str. 128.
[606] *Dan*, Spljet 1 (10. lipnja 1903.) 1, str. 1.
[607] Anita TIČINOVIĆ, *Zbirka dalmatinskih novina u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, str. 128.

uredništvom *naprednjaka* i zbog toga su pokatkad pisani i jezikom koji često nije u skladu s kršćanskim naukom.

Tako npr. u članku „Da li je pisanje 'Dana' kršćansko?“[608] autor odgovara na optužbe *Jedinstva* da *Dan* ne piše kršćanski, pozivajući se na djelovanje Isus Krista koji je sama blagost, a oštro je „osobito one koji su trovali duše, korio, kad je to potrebitim nalazio i nazivao: *licemjerci, obiljeni grobovi, rode zlobni i izrodjeni*“.[609] Isto tako uposređuje se i sa sv. Ivanom Krstiteljem koji je farizeje nazivao „zmijski skote“. Drugi razlog koji autor navodi u tekstu kao razlog zašto tako piše jest taj da obrana i polemika u javnim novinama ne može imati oblik školskog ili akademskog razgovora. Tomu svojem stajalištu i uvjerenju uredništvo ostaje vjerno cijelo vrijeme izlaženja novina.

[608] *Dan*, II, br. 35, Split, 1904, str. 3.
[609] *Dan*, II, br. 35, Split, 1904, str. 3.

3. Hrvatska straža

U kontekstu smjernica Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka o organiziranju i odgoju srednjoškolaca i studenata u sklopu katoličkih društava, potom o aktivnom uključivanju katoličkog laikata u djelovanje Crkve te o stvaranju katoličkog tiska, koji ima presudnu ulogu u utjecaju na kulturu i društvu, napose je djelovao krčki biskup Mahnić,[610] koji postaje glavnim poticateljem i promicateljem HKP-a. Mahnićeva izjava „ne mogu bez tiskare!“[611] dovoljno govori o njegovu odnosu prema novinama i njihovoj ulozi u djelovanju Crkve u javnom, društvenom i kulturnom životu. „Katolička štampa je najradikalniji ustuk proti raskršćanjenja javnog života.“[612] Kako je navedeno, u tiskari *Kurykta* tiska dijecezanski mjesečnik *Acta Curiae Episcopalis Veglensis*, mjesečnik *Sanctissima Eucharistia*, mjesečnik *Svećenička Zajednica*, gospodarsko-poučni dvotjednik *Pučki prijatelj*, godišnjak *Vjesnik Satroslavenske akademije*, *Luč* i smotru *Hrvatska straža*.[613]

Kako je spomenuto, na Prvome hrvatskom katoličkom sastanku sudjelovao je hrvatski episkopat među kojim i krčki biskup Antun Mahnić, koji se, prema zapisniku nije javljao za riječ. Upravo će on za malo više od dvije godine pokrenuti veliko vjersko, kulturno i društveno gibanje među Hrvatima, koje će se prozvati Hrvatskim katoličkim pokretom.

Dva događaja u tom pokretu označuju njegov početak. Prvi je pokretanje časopisa *Hrvatska straža*, a drugi je osnivanje Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Hrvatska u Beču, oba 1903. godine.[614] Za oba je događaja idejni začetnik bio biskup Antun Mahnić.

Svoje preporodne ideje, pozive na okupljanje protiv opasnosti od liberalizma biskup Mahnić upućuje preko svojega časopisa *Hrvatska straža*,[615] koju pokreće 1903. godine.[616] Prvi je urednik bio svećenik Ante Alfirević. Časopis je izlazio tromjesečno od 1903. do 1918. godine, tiskan u početku u biskupovoj tiskari *Kurykta* na otoku Krku, sjedištu Krčke biskupije.

---

[610] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb — Krk, 1991., str. 95-131.; Mile BOGOVIĆ, Može li krenuti Hrvatski katolički pokret broj dva?, u: *Riječki teološki časopis*, Rijeka, 6/1998., br. l, str. 116-121.

[611] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 132.

[612] Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 132.

[613] Usp. Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 132-133.

[614] Iako povjesničari i drugi zainteresirani za HKP tvrde da je započeo 1903. godine, Velimir Deželić, stariji, spominje nam da je u „otetoj Rijeci (upravo u Rijeci!) zasnovano je na Uskrsni ponedjeljak uskrsnuće zamrle kršćanske svijesti i stvoreni su prvi temelji hrvatskoga katoličkog pokreta“. Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 505.

[615] O ulozi i važnosti časopisa *Hrvatska straža* više ćemo govoriti u petom dijelu rada pod nazivom: *Tisak hrvatskog katoličkog pokreta i njegova kulturna uloga*.

[616] Puni naziv časopisa glasio je: „Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen nauci i književnosti“. Usp. Ante ALFIREVIĆ, ur: *Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen nauci i književnosti*, Krk, 1903. (dalje: *HS*).

Potom se uredništvo seli u Senj, pa u Rijeku. Osim urednika Ante Alfirevića, drugi su suradnici senjski svećenik, profesor i urednik Fran Binički, franjevac i profesor u Sarajevu Karlo Eterović, isusovac Mijo Horrmann, franjevac trećoredac i profesor Ignacije Radić, svećenik Nedjeljko Subotić i drugi.[617] Svrha je bila analiziranje i prosuđivanje svega onog s čim se mladi ljudi susreću i što može utjecati na njihov način života[618], i to u svjetlu kršćanskih načela i filozofije. „Ovim listom upravljamo svoju riječ onima kojima, jer traže premudrosti kod modernih škola, evangjelje Isusovo postalo je ludost (1. Kor. 1), i koji, raspravljajuć o etici, ljepoti, o umjetnosti, o socijalnome pitanju, o napretku, o preporodu, idu u školu Victoru Hugu, Darwinu, Tolstoju, kao da Isukrst u nas nema više šta da govori. Vi, neprijatelji militarizma i policije i rata (a i mi smo), oduševljavate se za megjunarodnim mirom, za idealima slobode, bratinstva, jednakosti - dok nećete ništa da znadete ob Onome čiji strah jedino može suvišnim učiniti i militarizam i policiju, bez kojega nema ni mira, ni slobode, ni bratinstva. Zar će fraze o čovječnosti, o ljubavi, zar kult "energije", "religija lijepih umijeća", ideja "nadčovječnosti" moći obuzdavati strasti i egoizam ljudskog srca, odakle potječu i mržnja i ratovi i sva zla na svijetu?

Da, ovim ljudima ćemo "na svaki način, bilo prigodno ili neprigodno", nu uvijek stvarno, ozbiljno i bestrastveno dokazivati da Krstova nauka, nakon devetnaest vijekova, nije još zastarjela, da je uvijek nova i mlada poput vječnosti, poput stabla života u zemaljskom raju. "Isukrst jučer je i danas, onaj isti i u vijeke" (Hebr. 13,8). Kršćanstvo je apsolutna religija, objavljena za sve vijekove, za sve narode, za sve faze ljudskog razvoja. Carstvo Krstove istine proteže se na sve grane djelatnosti i ljudskoga života: znanosti i umjetnosti, i književnost i politika takogjer moraju se pokoriti Isusovim načelima. Besmisleno je rješavati visoke probleme o čovječjoj svrsi, o istini, o napretku, probleme, koji dublje nego išta drugo zasijecaju u povjest ljudskog roda, mimoilazeć Njega, koji jedini ima "ključ od znanja", koji jedini otvara i čita knjigu zapečaćenu sa sedam pečata (Otkriv. 5).

Megjutim ćemo pomnju svraćati i na filosofiju. Pretjeranim gojenjem beletristike tupi i oslabljuje se misaona snaga, duh postaje tromim.

Ovo je gotovo najveće zlo što filosofiju niti cijeni niti štuje naša inteligencija, a sve to s toga jer se njom ne bavi. Filosofiji valja opet izvojštiti ono priznanje što joj dolikuje kao kraljici svih znanosti. Stoga njegovati pravu filosofiju, isticati korist i potrebu njezinu, upućivati našu

[617] Usp. Anton BOZANIĆ, Povodom 90. obljetnice izlaženja časopisa „Hrvatska straža" 1903-1918., u: *Riječki teološki časopis*, vol. 1., br. 2., 1993., str. 271-279.
[618] Više ćemo o tome reći u poglavlju u kojemu se govori o pokušajima revitalizacije kršćanske filozofije.

mladež na ozbiljnije mišljenje: *bit će nam poglavitom zadaćom*. I zato će se naš list u prvom redu baviti *filosofsko znanstvenim pitanjima*.“[619]

Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu namijenjen nauci i književnosti s podnaslovom *Antemurale Christianitatis*, izlazila je od 1903. uključujući 1918. godinu.[620] Cilj je bio raščlaniti prilike te dati smjernice za djelovanje u svjetlu kršćanskih načela i s pomoću filozofije za sav javni život posebice područja književnosti, umjetnosti, znanosti, društvenih kretanja i politike, obrana kršćanskih načela u javnome društvenom životu, obrana Katoličke Crkve i njezinih društvenih prava, te stalno proučavanje situacije i prosuđivanja u svjetlu kršćanskih načela.[621] *Hrvatska straža* imala je *Đački prilog*, namijenjen đaštvu (polaznicima viših i srednjih škola) prije pojavljivanja lista *Luč*. *Hrvatska straža* zapravo je stvarala i oblikovala HKP, čiju je svrhu Mahnić 1904. predočio papi Piju X. Naime, ciljevi su HKP-a obrana vjere i javna prava Katoličke Crkve, preobrazba javnog života po vjerskim katoličkim načelima, borba za prava, političku slobodu i samosvojnost hrvatskog naroda, stvaranje i promicanje socijalne organizacije prema uputama Lava XIII. te ostvarenje ideala kršćanske demokracije.[622] Iako se kultura i kulturni rad ovdje ne ekspliciraju, a većina tih ciljeva ostvarila se kulturnim radom.

Autor većine tekstova u *Hrvatskoj straži* jest biskup Mahnić, zatim Ante Alfirević, Fran Binički, franjevac i profesor u Sarajevu Karlo Eterović, isusovac iz Zagreba i profesor Mijo Horman, trećoredac Ignacije Radić, svećenik Matija Manjarić, profesor Dragutin Kniewald i dr. Iako je napisao mnogo tekstova za *Hrvatsku stražu*, Mahnić ih gotovo nikada nije potpisivao imenom i prezimenom, nego pseudonimima koje je često mijenjao: *Hrvatska straža, Doctor criticus, Stražar s Adrije, Kalifron, Katolik, Čuvar s Jadrana*, i dr. Prema načinu pisanja i oblikovanju misli, čitatelji su brzo prepoznavali njegove tekstove.

Nećemo pogriješiti ako za *Hrvatsku stražu* kažemo da je ona za Hrvate ono što je *Rimski katolik* bio za Slovence.

Na prvim stranicama uredništvo potpisuje tekst „Hrvatska Straža“, a napisao ga je urednik Alfirević, u kojem se, slikovito rečeno, utvrđuju anamneza i dijagnoza te propisuje terapija duhovnog stanja Hrvata. „Pretežna je većina hrvatskog naroda kršćanska. Kršćanstvo je uhvatilo dubok korijen u misli i ćudi hrvatskog naroda, te je tako spojeno s poviješću, sa slavom i njegovom veličinom, kako je teško reći kod ikojeg drugog naroda u Europi. Otmemo li Hrvatu njegov 'vjerujem', izvadilo smo iz njegove povijesti one stranice na kojima su zabilježeni

[619] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 5-6.
[620] Antun BOZANIĆ, *Povodom 90. obljetnice časopisa „Hrvatska Straža“*, str. 271.
[621] Usp. Antun BOZANIĆ, *Povodom 90. obljetnice časopisa „Hrvatska Straža“*, str. 102-105., 134.
[622] Antun BOZANIĆ, *Povodom 90. obljetnice časopisa „Hrvatska Straža“*, str. 105., Zlatko MATIJEVIĆ, *Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta*, str. 141-163.

zlatnim slovima njegovi ratovi, krvoprolića 'za krst časni i slobodu zlatnu', za kršćansku civlizaciju. Što mu tada još preostaje, čim bi se ponosio narod pred svijetom? čim bi ovjekovječio svoje ime?

Ipak moramo priznati žalosnu činjenicu, da je ona protukršćanska struja, koja je već odavna zavladala višim slojevima zapadnog društva, sebi u Hrvatskoj prokrčila put i otimlje sve više maha.“[623]

No uvjereni katolici kojima je stalo do vjerske stvari često šute kad bi trebali govoriti, puni su svakojakih obzira i radije raspravljaju o problemima iz drugih zemalja nego o onima s kojima se suočava naš čovjek u javnom životu.[624] Zato *Hrvatska straža* želi analizirati i prosuditi u svjetlu kršćanskih načela i s pomoću zdrave filozofije, sav javni život koji obuhvaća područje misli, književnosti, umjetnosti, znanosti, u određenom pogledu i politike.[625] Uvodničar pretpostavlja da će se novom časopisu spočitavati kako, ističući kršćanske ideje, cijepa narodno jedinstvo. „Pa čemu to isključivo naglasivanje kršćanskih ideja? Tim ćete ionako rascijepljeni narod još više rascijepiti! (…) Pitamo: Tko je prvi rascijepio hrvatski narod? Nije li ovaj narod natrag više od tisuću godina primio Kristovu vjeru? Nije li istoj ostao uvijek vjeran? Hrvatski narod u dnu svoje duše misli i ćuti sasma kršćanski. Stoga dakle i jedinstvo hrvatskoga naroda ruše oni, koji unose u nj svakojake nekršćanske, moderno poganske nauke.“[626]

Iz navedenog vidimo da se bez oklijevanja proziva i optužuje sve koji su duhovno jedinstvo hrvatskog naroda uvelike narušili tijekom povijesti. Pri tome se osobito misli na sve koji su liberalizmom zatrovali javno mnijenje.

Iz uvodnoga članka vidljiv je razlog pokretanja časopisa, koji bi „ispovijedao i branio načela kršćanske i zdrave filosofije“[627]. Posljedica je to „trajnog proučavanja prilika, u kojima se danas nalazi javni naš život“.[628]

Nadalje, iz uvodnog se članka ocrtava i duhovni profil samog časopisa kojim se želi odgovoriti na činjenicu da je „protukršćanska struja koja je već odavna zavladala višim slojevima zapadnog društva sebi i u Hrvatskoj prokrčila put i otimlje sve više maha“.[629]

[623] Hrvatska straža, u: *HS,* I (1903) str. 1. Kao prilog ovom radu u cijelosti ćemo prenijeti programski tekst „Hrvatska straža“ objavljen u prvom broju *Hrvatske straže.*
[624] *Hrvatska straža*, u: *HS,* I (1903) str. 4.
[625] *Hrvatska straža*, u: *HS,* I (1903) str. 5-7.
[626] *Hrvatska straža*, u: *HS,* I (1903) str. 5-8.
[627] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 1.
[628] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 1.
[629] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 1.

Hrvatska straža, prema zamisli uredništva, mora stajati „na straži“[630] jer je ono bilo uvjereno da kršćanstvo još ima što reći: „Kršćanstvo je apsolutna religija, objavljena za sve vijekove, za sve narode, za sve faze ljudskog razvoja. Carstvo Kristove istine proteže se na sve grane djelatnosti ljudskoga života: znanost i umjetnost, i književnost i politika takogjer moraju se pokoriti Isusovim načelima.“[631]

Hrvatska straža imala je za cilj biti i odgovor na poticaj pape Lava XIII., koji je u Rimu ustanovio zbor *Praeservatio fidei*, organizaciju za očuvanje i obranu katoličke vjere.[632] Taj je odgovor bio nužan jer da se opažalo kako se „kršćanstvo i njegove nauke ili izrekom niječu ili izopačuju i izvrću, ruglu se izlažu najsvetija vjerska otajstva, u najboljem slučaju razvodnjuju racijonalistički. Vjera se postavlja u oprjeku sa znanošću. Gazi se bezobzirce kršćanski moral.“[633]

Tomu u prilog ide i činjenica loše duhovne klime u Hrvata koja se očituje kod inteligencije. Naime, iz Uvodnika se iščitava kako se trećina hrvatskih novinara i pisaca toga doba priznavala protukršćanski nastrojenom; polovica njih, ne želeći se nikomu zamjeriti, ako i nije napadala kršćanstvo, nije ga ni branila. Međutim, najgori pokazatelj stanja duhovne klime jest činjenica da uvjereni i učeni katolici često šute i ne dižu svoj glas u obranu kršćanstva.[634]

Hrvatska straža nije kanila biti obzirna, a pokretači su bili svjesni da neće biti objeručke primljeni u hrvatskome društvu. Osjećali su da će im biti prigovoreno da su fanatici i razbijači narodnih snaga. Na prigovor o fanatizmu odgovarali su da su svi branitelji svojih uvjerenja fanatici, uključujući hrvatske liberale.[635] Na prigovor o razjedinjavanju narodnih snaga pripomenuli su da su upravo protivnici kršćanstva razjedinili hrvatski narod, koji je uvijek bio kršćanski.[636]

Hrvatska straža svojom je kritikom modernističkih ideja, koja je često bila i radikalna, izazivala brojne kritike i bilo je očekivati da se neće dugo čekati na reakcije i kritike Mahnićeva časopisa koje su dolazile iz redova liberala u časopisima: *Novi list, Pokret, Suvremenik, Jedinstvo, Crvena Hrvatska, Narodna obrana.* No, biskupa Mahnića i uredništvo to nije obeshrarilo nego je bio poticaj za dalje i nastavili su pisati stražareći na *Antemurale Cristianitatis* kako je naglašeno već od prvog broja *Hrvatske straže*.

[630] Usp. Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 6.
[631] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 5-6.
[632] Usp. Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 6.
[633] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 1-2.
[634] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 3-5.
[635] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 7.
[636] Usp. Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 8-9.

Zanimljivo, urednik *Katoličkog lista* Stjepan Korenić *Hrvatsku stražu* proglasio je suvišnom, jer je smatrao da su za obranu katoličkih načela dostatni crkveni listovi. Međutim, iz programatskog članka može se iščitati poruka kako će se posebna pažnja usmjeravatio k filozofiji a ne beletristici koja tupi i oslabljuje misaone snage a samim tim duh postaje trom. Iz toga proizlazi kako je *Hrvatska straža* prvi katolički filozofski časopis. „Filosofiji valja opet izvojštiti ono priznanje, što joj dolikuje kao kraljici svih znanosti. Stoga njegovati pravu filosofiju, isticati korist i potrebu njezinu, upućivati našu mladež na ozbiljnije mišljenje *bit će nam poglavitom zadaćom*. I zato će se naš list u prvom redu baviti *filosofsko znanstvenim pitanjima*.“[637]

Gotovo istodobno kad se odlučio za pokretanje časopisa *Hrvatska straža*, krčki biskup ponudio je mladom svećeniku Ivanu Butkoviću da preuzme uredništvo nad novim časopisom.

Hrvatska straža obraća se na mnoge adrese, katoličkim organizacijama, mladim ljudima, sveučilištarcima, inteligenciji, laicima koji su se djelatno uključivali u život Crkve. Mahnić se posebice obraća katoličkim laicima pozivajući ih da budu promicatelji i branitelji kršćanskih principa na svim područjima javnog života, kako je to slučaj u mnogim zemljama.[638] Smatra da promjene koje su se zbile u suvremenom svijetu iziskuju više nego ikad od katoličkih laika da ulože sav svoj ugled i talent, te zajedno sa svećenicima unesu u javni život kršćanska načela.[639] A da bi se laici, prije svega katolička inteligencija, mogli prihvatiti zadatka koji im je vlastit, biskup je inzistirao na tome da se počnu proučavati filozofija i apologetika, pa da se u tom smislu laici organiziraju i sastaju.[640]

Mahnić je bio uvjeren da nedostaje zdravog umovanja i zato filozofske teme imaju prvotnu važnost. Neispravno umovanje, za Mahnića, ruši temelje vjere.[641] Dovoljno o tome govore sami naslovi članaka iz prvog godišta: „Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba“, „Zadaća kršćanske filozofije u XX vijeku“, „Katolička Crkva i rodoljublje“, „Je li vjera privatna stvar“, „Ideja i forma u lijepoj umjetnosti“, „O počecima i biti kršćanstva“, „Razum i vjera“, „L’art pour l’art ili umjetnost i vjera“ itd.[642]

Hrvatska straža pobudila je odmah neslućeno zanimanje mlade generacije. Jasnim stajalištima pogodila je u srž duhovnih previranja toga vremena. Urednik Alfirević piše:

[637] Hrvatska straža, u: *HS*, I (1903), str. 6.
[638] Antun MAHNIĆ, *Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba*, str. 9-20.
[639] Spominje zatim imena kršćanskih laika u svijetu, koji su postigli zapažene rezultate, kao npr. bečki gradonačelnik K. Lueger, koji je kroz kršćansko-socijalni pokret puno učinio za vjersku stvar u cijeloj Austriji.
[640] Antun MAHNIĆ, *Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba*, str. 9-20.
[641] Usp. Antun MAHNIĆ, *Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba,* str. 6.
[642] U prvom godištu Antun Mahnić napisao je više od 20 članaka, od kojih su neki u više nastavaka.

„Netom je izašao prvi broj Hrvatska straža, primih kao urednik, iz Gorice, Zadra i Sarajeva više pisama. Bogoslovi i gimnazijalci oduševljeno pozdravljaju novi časopis. Iza drugog i trećeg broja nije bilo bogoslova, ni srednje škole odakle ne stupiše u bliži dodir i dopisivanje s uredništvom. To je bilo pramaljeće, koje je navijestilo novo doba u katoličkim redovima. Pri tome je biskupa najviše veselilo što se je domalo odazvala i mladež iz zagrebačkog sjemeništa.“[643] Teme na sastancima katoličkih organizacija dobrim su dijelom bile određene pisanjem *Hrvatske straže,* a časopis je pratio zbivanja vezana za katolički pokret.

Hrvatska straža ostala je tijekom čitavog vremena izlaženja dosljedna prvotnom cilju da u svjetlu katoličkih načela sagledava i prosuđuje sav javni život. Jedan od najaktivnijih članova katoličkog gibanja Ljubomir Maraković, osvrćući se u sklopu ostale periodike na *Hrvatsku stražu,* napisao je sljedeće: „Ono što je Hrvatskoj straži davalo naročitu snagu prema vani, jest njezina kompaktnost u metodi i idejnoj osnovici, potpuna solidarnost svih njezinih članaka, anonimnost radova poradi same stvari i, dakako, potpun načelni radikalizam.“[644] Tomu treba pribrojiti i aktualnost tematike: „Nama koji pišemo za hrvatsku inteligenciju, osvrtati nam se je napose na prilike u Hrvatskoj. Što se u nas danas piše i radi, to je za nas najaktualnije, zato nam valja i prema tome birati materiju koju ćemo filozofski obrađivati.“[645]

U *Hrvatskoj straži* sustavno su obrađivana ključna poglavlja iz filozofije i apologetike, zatim pojedina pitanja iz novije crkvene povijesti, ali i književnosti. Već se iz programskog članka može vidjeti da će književnost biti u središtu njezina zanimanja. „Tko pažljivim okom promatra noviju hrvatsku knjigu, naći će svakojakih struja, u kojima luta moderni svijet, od kada se je odalečio od vječne Istine. (…) Napadači moderne naše knjige ne zaustavljaju se kod pozitivnog kršćanstva; oni idu dalje i – na iste osnove naravne spoznaje i morala.“[646] Provedena je s vjerskog aspekta kritika Kranjčevićeva i Tresićeva pjesništva, nekih romana Vjenceslava Novaka i Preradovićevih djela. Valja odmah spomenuti – a o tome će biti riječi kasnije – kako Mahnićeva literarna kritika nema osobitu vrijednost, jer on nije estet, kako i sam priznaje. Nadalje, dosta je prostora posvećeno ustanovama koje su svojim radom utjecale na javni život i oblikovanje javnog mnijenja. Među njih pripadaju izdavačke organizacije, a tada je najvažnija bila *Matica hrvatska.* Takvo pisanje kod nekih je pobudilo oduševljenje, a kod drugih

[643] Ante ALFIREVIĆ, Početak Hrvatske straže i katoličko đaštvo, u: *Zora-Luč XXIII,* Zagreb, 1921, str. 131.
[644] Ljubomir MARAKOVIĆ, Mahnićeva kritika hrvatske književnosti, u: *Čas,* XV, Ljubljana, 1921, str. 202.
[645] Antun MAHNIĆ, Princip praktičnosti i aktualnosti u filozofiji, u: *HS,* VIII (1910), str. 7.
[646] Usp. Antun MAHNIĆ, Hrvatska straža, u: *HS* I (1903), str. 1-2.

osporavanja. Liberalna glasila upućivala su oštre kritike na ime cijepanja narodnog jedinstva i klerikalizma koji se unosi putem časopisa.[647]

Uloga *Hrvatske straže* nije se svela samo na apologetiku, na apologetsku samozaštitu, nego je kontinuirano išla prema produbljivanju i osvježavanju vjerskih sadržaja, osobito kulturnih u širemu smislu riječi. *Hrvatska straža* htjela je, u najmanju ruku, da poruka vjere, koja je uprisutnjena u višestoljetnoj kulturi hrvatskog naroda, bude prihvatljiva suvremenoj inteligenciji.

Pozivanjem na kršćanska načela započela je u određenom smislu „razdioba duhova", tj. razlučivanje kršćanskih ideja i stajališta od onih koji su nespojivi s kršćanstvom. Isticala se ujedno borba protiv liberalizma, koji, kako se isticalo, potkopava temelje vjere. I prije *Hrvatske straže* pisalo se u katoličkim novinama, posebno u zagrebačkom *Katoličkom listu* i sarajevskoj *Vrhbosni*, o tim pitanjima. No, dok su navedem listovi povremeno upozoravali na pojedina negativna idejna strujanja u odnosu prema vjeri, *Hrvatska straža* sustavno je analizirala i isticala liberalne ideje i pojave izvan kršćanstva, a još više unutar kršćanstva, pozivajući angažirane vjernike da se bore protiv njih.

Mnogo je prostora posvećeno analizi književnih ostvarenja i izdavačkih aktivnosti. Biskup Mahnić, izrazito racionalan i čovjek jasnih načela, tomu je posvetio više tekstova. Tako nalazimo Mahnićeve književne kritike tada najutjecajnijeg i najpopularnijeg pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića.[648] On je u Kranjčevićevim pjesmama otkrivao pesimizam, koji se pod Schoppenhauerovim utjecajem, stalno provlači kao očajni krik.[649] A pesimizam se, prema Mahniću, kao glavna misao i poruka ne može spojiti s kršćanskim shvaćanjem.

Mahnić već u prvome broju jasno ističe kako tomu listu nije zadaća pjesnika ocjenjivati s književnoga stajališta, nego razjasniti duševno obzorje do kojeg se pjesnik ili umjetnik vinuo te označiti kakvi su njegovi nazori ako se usporede s kršćanskom istinom. „Mi nećemo književnost prosuđivati po njezinoj literarnoj vrijednosti, budući da je to stvar literarnih kritičara, nego ćemo je uzeti samo s etične vrijednosti njezine. Velika uloga, koju danas ima književnost u životu naroda, nuka nas da se pitamo, je li ova literatura korisna ili je štetna i pogubna. Tu moramo biti strogi i pravedni, te ne smijemo nikako ocijukati sa zlobom, tu ne

[647] Najjače kritike *Hrvatskoj straži* izricali su listovi: *Novi list* u Rijeci, *Pokret* i *Suvremenik* u Zagrebu, *Jedinstvo* u Splitu, *Crvena Hrvatska* u Dubrovniku, *Narodna obrana* u Osijeku. Nešto su blaži bili zagrebački listovi *Hrvatska misao* i *Dom*. Terminom *klerikalizam* s pejorativnim prizvukom najčešće su se služili novinari Ivan Lorković, Josip Pasarić, Milan Marjanović, Frano Supilo i dr.

[648] Antun MAHNIĆ, S. S. Kranjčević: Izabrane pjesme, u: *HS*, I (1903), str. 97-117; *Trzaji*, *Isti*, str. 389-413; *HS*, VII (1909), str. 127-134.

[649] Usp. CRITICUS, „Trzaji". Silvije Strahimir Kranjčević, u: *HS*, I (1903), str. 411.

smijemo nikako popuštati slabići pokvarene ljudske naravi, tu ne smijemo štediti ni najslavnijih pjesnika i pisaca, tu ne smijemo kaditi ljepoti sloga, jer se radi o velevažnoj stvari, o vremenitom i vječnom blagostanju naroda. Svaki obzir bio bi grješan, svaka popustljivost osvetila bi se na grozan način.“[650]

Mahnić pojašnjava na koji način kritičar postupa u prosuđivanju nekoga djela i umjetnika, pisca, pjesnika: „Kritičar kod ocjenjivanja ima pred sobom knjigu, a ne ličnost piščevu. On hoće da izloži, koji se nazori u knjizi iznose, te da ove nazore prosudi sa stanovišta, što ga drži objektivno pravim. Pronagje li, da su nazori krivi, on time joše ne osugjuje pisca kanoti zla ili neblaga čovjeka; jer intelektualna zabluda još ne lišava čovjeka moralne vrijednosti i plemenitosti, koja potječe iz volje i srca. I Kranjčević, uza sve zablude i protukršćanske nazore, voljom i srcem može da je vjeran katolik…“[651]

Kada se potanje pregleda sadržaj *Hrvatske straže,* nije teško uočiti da su autori (ponajviše Mahnić) književnost i književnike u kontinuitetu prosuđivali i stavljali pred kršćanska načela i istine. Pod tom i takvom prosudbom našla su se imena poput Balzaca, Tolstoja, Ibsena, Zole i hrvatski: Kumičić, Novak, Nehajev i, kako smo spomeuli, Kranjčević, potom Matoš, Tresić-Pavičić. Prosuđivale su se i čitave književne formacije, posebice verizam i naturalizam.[652]

Nije Mahnić samo usmjerivao čitatelje na kritiku pojedinih sadržaja nego je isticao i potrebu da katolici stvaraju lijepu knjigu. Posebno je to objasnio u tekstu „Trzaji“, koji potpisuje pseudonimom *Criticus*. On smatra da hrvatskoj mladeži treba spasiti kršćanski ideal ljepote lijepom knjigom koja treba prionuti uz načela kršćanske estetike. Smatra da treba ustanoviti beletristički list ili pak preurediti neki već postojeći kojim će se „schopenhauerjancima“ pokazati da još živi kršćanska misao te da je snaga kršćanske misli još neiscrpna i u lijepoj knjizi. Također, opominje da je krajnje vrijeme da se *započne na čitavoj liniji odvažna reakcija proti razvratnom napretku protukršćanske ideje na polju lijepe književnosti*.[653]

Naime, i Mahnić je znao reći da nije imao želje da bude estetičar u pravome smislu riječi. On to prepušta drugima. Zato su njegovi etički, dakle prilično jednostrani kriteriji u literarnim prosudbama bili često neugodno doživljavani.[654]

Mahnić zauzima posve jasno stajalište prema modernizmu u filozofiji i književnosti. U modernizmu vidi nešto čemu nije bilo mjesta u Hrvatskoj. U raspravama koje je vodio s onima

[650] Antun MAHNIĆ, Ruže i trnje u književnosti, u: *HS*, III (1905), str. 278.
[651] Antun MAHNIĆ, „Matica hrvatska“ izmegju scylle i Charybde, u: *HS*, IV (1906), str. 541.
[652] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, Književno-kulturno značenje časopisa Hrvatska straža. „Anima croata naturaliter christiana“, u: *Obnovljeni život*, (60) 1 (2004), str. 61.
[653] Usp. CRITICUS, *„Trzaji“. Silvije Strahimir Kranjčević*, u: *HS*, I (1903.), str. 412-413.
[654] Ljubomir MARAKOV1Ć, *Mahnićeva kritika hrvatske književnosti*, u: *Čas*, XV (1921), str. 195.

koje kritizira ističe protukršćansku ili nekršćansku orijentaciju većine suvremene literature. Također ističe i potrebu očuvanja kršćanskih načela u književnosti i estetici. S obzirom na to da je *Hrvatska straža* časopis koji je namijenjen znanosti i književnosti, posve je jasno zbog čega posebno ističe književnost i estetiku. Naime, estetiku je shvaćao i razumijevao kao granu filozofije, a ne neki subjektivni osjećaj koji određuje što je lijepo. On, međutim, nije pružao estetičku prosudbu književnih dijela, nego je konkretno djelo vrednovao s vidika etičih vrijednosti: „Mi je nećemo prosugjivati po njezinoj literalnoj vrijednosti, budući je to stvar literarnih kritičara, nego ćemo je uzeti tek s etične vrijednosti njezine.“[655]

Stoga jedan od Mahnićevih pouzdanika, i poslije poznati književni kritičar Ljubomir Maraković, ocjenjujući Mahnićeve književne prosudbe, kaže kako karakter Mahnićeve kritike nije literaran, a nije, strogo uzevši, ni osobito estetski, jer njegovo principijelno stajalište ne ide u dubine.[656]

Od brojnih Mahnićevih kritika može se za primjer uzeti njegova raščlamba Novakove pripovijesti „Dva svijeta“ iz 1901. u izdanju *Matice hrvatske*. Prvi takav članak objavljen je već u prvom broju *Hrvatske straže* pod naslovom „Monizam u hrvatskoj književnosti“.[657] U uvodu autor navodi da ga je na pisanje o monizmu potaknulo to što i sam Novak tvrdi kako je izvor na kojem je crpio ideje za ove pripovijesti djelo „Die monitische Seelenlehre“ Carla Du Prela, jednoga od glavnih predstavnika monističke filozofije.

Mahnić razlaže filozofijsko podrijetlo i značenje monizma i njegovu povezanost s evolucionizmom i panteizmom shvaćanjem da su u čovjeka „dva svijeta“. Tvrdi da u monističkom učenju u čovjeku treba razlikovati dva subjekta, dva svijeta: vidljivi – zemaljski („sa sviješću čovjeka, što je imade svaki o sebi, čim dogje do razuma“), i nevidljivi, transcendentalni („iz kojega dolazi – putem titranja – snaga, život, svjetlo.“).[658] To je razlikovanje obilježje, tvrdi Mahnić, Du Prelova monističkog sustava. Zemaljski je subjekt konkretna pojava, nekakva inkarnacija transcendentnoga subjekta. Taj, transcendentni subjekt opet nije ništa drugo negoli prapočelo ili protoplazma „prožeta neograničenom snagom, uzrokom sviju fenomena“. Čovjek je po svojemu transcendentnom subjektu nešto božanstveno, apsolutno, vječno. Nije li tu umiješan i panteizam?

Za Mahnića su posljedice iz ove panteističko-materijalističke mješavine praktične naravi i same po sebi su jasne. On te posljedice definira u devet točaka: „1) Čovjek (duša) je konkretna

[655] Ruže i trnje u književnosti, u: *HS*, III (1905), str. 278.
[656] Usp. Ljubomir MARAKOV1Ć, Mahnićeva kritika hrvatske književnosti, u: *Čas*, XV, Ljubljana 1921, str. 194-197.
[657] Dr. CRITICUS, *Monizam u hrvatskoj književnosti*, u: *HS*, I (1903.), str. 87-96.
[658] Dr. CRITICUS, *Monizam u hrvatskoj književnosti*, str. 92-93.

objava i inidividualizacija sveopćenite vječne supstancije; stoga 2) religija se sastoji u ljudskom kultu, naročito u kultu genijâ; 3) najvišu vrst vjerskog kulta sačinjava rad, osobito umjetničko stvaranje; 4) nema nikakove bitne razlike izmegju naravnog i nadnaravnog reda; 5) čovječja volja nije slobodna i zato mu djela nijesu odgovorna; 6) nema objektivnih, nepromjenljivih moralnih zakona (razlike izmed dobra i zla), kao što nema 7) ni moralne obveznosti glede čovječje volje; 8) svemirom i čovjekom upravlja nesmiljeni udes (fatum); 9) nema ni vječnog raja ni pakla.“[659]

Monizam je za *naprednjake* bio više određena vrsta religije, nego li filozofije. U *Hrvatskom đaku* – liberalnom pandanu *Lučи* – pišu kako je religija ljudska pojava pa religija ne može izdržati znanstvenu ni filozofsku kritiku, tako da je zapravo znanost potiskuje u povijest „pod devizom: Za duševno oslobogjenje čovjeka – označuje za moderan život i napredak nepotrebnom!“. Znanost i objava za njih su u žestokoj borbi u kojoji znanost pomalo, ali sigurno pobjeđuje.

Nakon definiranja idejne osnove suvremene književnosti Mahnić započinje i niz članaka „Filosofski kažiput po labirintu moderne hrvatske književnosti“[660], koje je pisao kroz četiri godišta *Hrvatske straže*, a namjenjuje ih svojim mladim prijateljima. Na početku svoje studije Mahnić ulazi u kritiku Ante Trešić-Pavičića i njegova neoplatonističkog sinkretizma, u drugom članku kritizira Kranjčevića kao promicatelja umjetnosti koja oponaša životnu zbilju umjesto da mu daje ideale, jer „prava umjetnost valja da je idealistička“.[661] Suprotnost je njoj bezidealna umjetnost, veristička ili naturalistička, koja se s pravom može nazivati i pesimističkom jer prikazuje život kakav on u zbilji i jest, a ne kakav bi imao biti.[662] Nadalje, Mahnić opširno razlaže o pojmu realizma, koji izvire iz materijalizma, pa je kao takav „materijalizam u umjetnosti“.[663] Taj materijalizam niječe najveću i najvišu ljepotu, ljepotu ideje, duševnu ljepotu, pa bi ga trebalo nazivati nihilizmom.[664] Kranjčević je pesimistički pjesnik upravo zato što prikazuje što je ružno i nakazno te na taj način ne oplemenjuje čovjeka, nego ga potlačuje i tjera u očajnost.[665] Obrušivši se uz pomoć antičkih filozofa na realizam kao na „fotografično

[659] Dr. CRITICUS, *Monizam u hrvatskoj književnosti*, str. 94.
[660] Filosofski kažiput po labirintu moderne hrvatske književnosti, u: *HS*, II (1904), str. 195-208.
[661] *HS*, III (1905), str. 312.
[662] *HS*, III (1905), str. 312.
[663] *HS*, III (1905), str. 649.
[664] *HS*, III (1905), str. 650.
[665] *HS*, III (1905), str. 650.

oponašanje prirode“,[666] zaključuje da „umjetnost može puno više, nego jednostavno oponašati prirodu, dakle i mora si postaviti puno višu zadaću“.[667]

U sljedećem godištu Mahnić dalje razvija kritiku pesimizma: „Moderni pesimistički pisac daje oduška svojem očajnom uvjerenju o nevrijednosti svijeta i života, prikazujući u pjesničkim djelima gotovo jedino i isključivo žalosne, tamne, ružne, noćne, strane ljudskoga života; a to ne, poput starih, pesimističkih pjesnika, u idealnim, velikim potezima, nego ulazeći sa regbi fotografskom točnošću u sve one ružne potankosti i sitnice, koje pokazuje svakidašnji život najopakijih slojeva ljudskoga društva. Uz to proglasuju književnici toga smijera jedinom zadaćom umjetnosti, da život ljudski prikazuje kako uistinu jest, ništa ne idealizujući, već realističnom i naturalističnom vijernošću slikajući stvari, kako u prirodi jesu. (…) Čudnovata je to crta, nastavlja, a veoma značajna u modernome pesimizmu: on bježi od svijetlih strana života te draži jedino tamne, pa, najgore možeš modernoga pesimista uplašiti, kada ga sjetiš na Boga i vjeru: ne može on ove riječi čuti, a da se ne zgrozi kao pobješnjelo čeljade od bistre vode. Njegov dokaz, da nema Boga jest ovaj: on ti opet pokazuje strahovitu nevolju, u koju se je opaki svijet zagnjurio, te veli: Da ima Boga, kako bi on mogao dopustiti, da svijet padne tako duboko?, čeznući napokon i sam za ’nirvanom’, t. j. za uništenjem, za oslobogjenjem od ’besmislene tragedije’ ovoga života…“[668] Sad navodi nositelje takvih shvaćanja – Zolu, Hauptmanna, Ibsena, Tolstoja – kojeg donekle izuzima iz toga društva realističkih pesimista, priznajući mu uvjerenje da je u vjeri spas i sreća, ali smatra da ta vjera nije jasna kao njegovo uvjerenje u to,[669] a jednako ga blaže ocjenjuje i pisac članka „Razvitak pjesništva i Crkva“.[670]

Nakon što je prikazao moderni realizam-pesimizam Mahnić progovara i o idealizmu. Upozorava na pogrešni idealizam, koji, „život… slika ljepšim bojama nego što uistinu jest, jer i taj nadriidealizam prikazuje život kao da se može već na zemlji uživati raj“.[671] Istina je umjetnosti, međutim, u sredini, veli Mahić, „izmegju krivog idealizma s jedne, pa realizma i naturalizma s druge strane“.[672] Priznajući da je do sada tek negativno istupao pokazujući da umjetnost ne može biti puko oponašanje prirode i ljudskoga života,[673] Mahnić ide za određivanjem umjetnosti, koja „mora svoj predmet podići do ideala, do idealne ljepote“.[674] Iz

[666] *HS*, III (1905), str. 651.
[667] *HS*, III (1905), str. 652.
[668] *HS*, IV (1906), str. 170-172.
[669] *HS*, IV (1906), str. 184.
[670] *HS*, VI (1908), str. 699.
[671] *HS*, IV (1906), str. 599.
[672] *HS*, IV (1906), str. 599.
[673] *HS*, IV (1906), str. 601.
[674] *HS*, IV (1906), str. 602.

toga u posljednjem nastavku izvodi kritiku larpurlatizma, pod čijim geslom „neki moderni književnici i umjetnici… hoće naime da im bude u umjetnosti dopušten svaki grijeh proti vjeri i kršćanskim krjepostima, megju koje spada i pravi patriotizam: hoće da mogu u umjenosti izliti sav kal svoje raspuštene mašte, a da im se ne bi moglo ništa prigovoriti sa stanovišta kršćanskog morala; jer vele, umjetnost je sasvim slobodna od svakoga odnosa i obzira, potpuno autonomna, 'l'art pour l'art".[675] Mahnić se protivi ideji da umjetnost ne smije imati nikakvu tendenciju, držeći da je ona svakom djelu pridržana. „Htjeti dakle umjetnostima zabraniti, da djeluju u službi koje uzvišene ideje, prije svega vjerske, to znači otrgnuti ih od onoga tla, na kojem su od vajkada najkasnije i najbujnije rasle i cvale. Otmi umjetnosti zanos za religijozne, moralne, patriotične ciljeve, pa si joj oteo pravi život."[676] Mahnić se zatim vraća problemu lijepoga, izrazivši suglasje s mišlju da svrha i zadaća umjetnosti jest prikazivanje lijepoga, ali se ne slaže da tendencija pridodaje toj svrsi „tuđu težnju, naime težnju za kojom istinom i dobrotom, jer sve što je lijepo, mora zajedno biti istinito i dobro, inače ne može biti lijepo".[677]

Kada govori o lijepom i ljepoti, Mahnić to pitanje razrađuje u više navrata. U prvom naletu poseže za skolastičkom dijaloškom metodom s pomoću tehnike pitanja – *quaestio* – gdje njegov Ljepoje (liberalni katolik) postavlja pitanja, a Kalifron (Mahnićev *alter ego*) razlaže o tome što je ljepota, kako se očituje, u kakvoj je vezi s dobrotom i isitinom, kakav je odnos vjere i ćudoređa s umjetnošću. Ukupnost kršćanskoga nazora o estetici pregnantno formulira u dvjema točkama: „Po kršćanskoj estetici umjetnost imade dva cilja: 1. neposredni cilj umjetnosti je prikazanje ljepote; 2. posredni cilj joj je svegj ljude duhovno, ćudoredno i religijozno uzgajati i podizati."[678] Mahnić se protivi estetičkom voluntarizmu, naime, tomu da se pojam ljepote određuje prema umjetnikovu nahođenju,[679] odnosno prema ičijoj osjetilnoj moći i ugodi.[680] Ne, veli Mahnić, „ljepotu kadra je zamijeniti samo nadosjetna, duhovna moć. Sjetilima istina zamjećujemo lijepe predmete, ali nipošto ljepote. (…) Ljepota je dakle predmet razuma ili spoznajne moći u aktivnom ili pasivnom pogledu t. j. u koliko razum ljepotu zamjećuje i uživa. Istina da se od uživanja ljepote uspali i čuvstvo pa užeže volja; no to su samo posljedice

[675] *HS*, V (1907), str. 353-354.
[676] *HS*, V (1907), str. 356.
[677] *HS*, V (1907), str. 357.
[678] Kalifron, 'L'art pour l'art' ili umjetnost i vjera, u: *HS*, I (1903), str. 536., Isto o zadaći književnosti i lijepe umjetnosti usp. Sloboda umjetničkog stvaranja, u: *HS*, III (1905), str. 13., Lijepa umjetnost u službi idealizma, u: *HS*, XIV (1916), str. 375-380.
[679] Kalifron, Što je lijepo?, u: *HS*, II (1904), str. 501. Na drugome mjestu piše „Književnik nije apsolutan" niti je umjetnost apsolutna, pa umjetnika (književnika) veže zdrava logika i naravni zakon, bio on kršćanin ili ne, a kršćanina i njegova vjera. Stoga se „tako zvana licentia poëtica proteže na oblik, na slog i na sve što mu drago, samo ne na ideju." Usp. Sloboda umjetničkog stvaranja, u: *HS*, III (1905), str. 11-20.
[680] Usp. KALIFRON, I duhovna je narav lijepa…, u: *HS*, II (1904), str. 693.

estetičnog uživanja. Tako ljepota zaprema treće mjesto u poznatom metafizičkom trojstvu; istina, ljepota, dobrota.“[681] To „trojstvo“ *philosophiae perennis* postalo je aksiom katoličke estetike, unutar kojega su mladi katolički literati pod Marakovićevim vodstvom razrađivali svoje estetičke poglede i pisali kritičke oglede godinama nakon prvih Mahnićevih temeljnih estetičkih teza poput citirane.[682]

Uz književnike i njihova djela, već u prvome broju *Hrvatske straže* nailazimo i na Mahnićeve kritike upućene na adresu *Matice hrvatske*. Svoje joj je kritike upućivao zato što je smatrao da „stresa sa sebe slatki jaram Isusov, da je ujarme liberalci pod jarmom bezvjerja i nemorala“, čime „navješćuje rat svim dobri katolicima, koji su dosel podupirali ’Maticu’“.[683] Pri tome je optužuje da je „u publiku proturila djela materijalističkog, pesimističkog, spiritualističkog i drugoh pravaca“ i pita se: „Čemu to? Zar nije dosta kaosa u hrvatskim glavama?“.[684]

Već u prvom godištu *Hrvatske straže* on u tom duhu piše i tri otvorena pisma Matičinu predsjedniku Đuri Arnoldu, tražeći od njega da kao predsjednik središnje hrvatske kulturne ustanove poradi na tome da se kršćanska vjera poštuje i u lijepoj knjizi[685] i da se izvuče iz protuslovlja u koja se upleo u nezdravoj atmosferi. Ipak, u sukobu koji je nastao nakon što se velika skupina književnika *Rezolucijom* od 4. rujna 1904. ogradila od Arnoldovih predsjedničkih istupa o naravi i svrsi književnosti, Mahnić je Arnoldu i Matici dao potporu vodeći se mišlju da je Arnold ipak na liniji njegove osnovne ideje o tome da je to „literalno društvo u prvome redu namijenjeno narodu hrvatskome, narodu kršćanskomu“.[686] Ali ne zadugo. Uskoro se vratio najoštrijim ocjenama Arnoldove i Matičine književne politike, primjerice godine 1906., kada piše da je Matica kapitulirala pred „pionirima“ „slobodne misli“,[687] čemu se suprotstavlja katolički pokret: „Naš katolički pokret zahvata sve šire krugove; u prvom mu se redu učeća mladež sa zanosom odzivlje. Mi tu činjenicu ovdje napram ’Matici’ s opravdanim, samosvijesnim ponosom konstatujemo. Ne će li ipak ’Matica’ s nama, to ćemo mi bez nje.“[688]

[681] KALIFRON, I duhovna je narav lijepa…, u: *HS*, II (1904), str. 693., str. 694.
[682] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, Književno-kulturno značenje časopisa Hrvatska Straža „Anima croata naturaliter christiana“, u: *Obnovljeni život*, vol. 60, br. 1, 2005, str. 55-70.
[683] Jezuitski jaram, u: *HS*, I (1903), str. 565.
[684] Kršćanstvo hrvatskog pjesnika-filozofa, u: *HS*, II (1904), str. 523.
[685] *HS*, I (1903).
[686] Borba za Maticu Hrvatsku, u: *HS*, III (1905), str. 244
[687] Quousqe tandem – Matica Hrvatska?, u: *HS*, IV (1906), str. 242.
[688] Quousqe tandem – Matica Hrvatska?, u: *HS*, IV (1906), str. 267.

Citirajući stihove pjesnika objavljenih u *Mladoj Hrvatskoj*[689], u *Hrvatskoj straži* zaključuju da bludnost i pijanstvo imaju u modernoj kulturi zauzeti mjesto starog Mesijanstva – kršćanske vjere.[690] Drugim riječima, modernizam u hrvatskoj kulturi, kao i u Europi, ima cilj uništiti kršćanske vrjednote u kulturi. Nije samo *Matica* prošla kroz kritičko pero biskupa Mahnića nego i brojni časopisi i novine: *Hrvatska Misao, Novo Sunce, Mlada Hrvatska, Obzor, Savremenik, Lovor, Svjetlo, Hrvatska Smotra*, pa i *Vienac*, o kojemu piše kako im je milije novovjekovno „čarkanje i haranje i pustošenje, (…) Kad se boji poštenog, otvorenog boja za načela, nek pazi, da ga ne bi ujela guja, sve dok radi beznačelno u potaji…“[691]

Što se pak *Savremenika*, glasila *Društva hrvatskih književnika*, tiče, u *Hrvatskoj straži* ga nazivaju sramotnim listom koji demoralizira mladež svojim gadnim produktima „duboke pokvarenosti i bijesne mržnje na vjeru“.[692] Književnici oko *Savremenika* pišu pjesme i novele kojih bi se i Heine kao preteča dekadenata u Hrvatskoj, koji je za svoja djela tvrdio da su otrov za čitatelje, stidio zbog nećudorednosti, a predstavljaju se kao „proces oslobagjanja hrvatskog naroda“.[693] Karakteristična crta te dekadencije svakako su mutna melankolija, zdvojnost i pesimizam, koji uza sav strastveni zov za uživanjem, na koncu život nema cijene, a smrt nema nade. To je, riječima autora, „njihovo prokletstvo; jer su ostavili Boga i vjeru, zato su izgubili mir i zadovoljstvo, i njihovo žalosno pjesništvo sliči sada smijehu mahnitoga, sada užasnoj vici očajnika“.[694]

Zaključuje Mahnić, modernizam obećava da će svojom umjetnošću nadomjestiti vjeru i moral, ali pokazuje se da uz vjeru i moral zapravo uništava i umjetnost izbacujući iz nje njenu bit – etiku i estetiku. Naime, *Savremenik* tvrdi da će mladim umjetnicima okupljenima oko tog časopisa estetski moment „ne uzgredan biti pri umjetničkom stvaranju“.[695] A *Hrvatska straža* tvrdi kako su neestetičnost u umjetnosti modernisti podignuli do načela i na taj način ljepoti u „lijepoj knjizi“ navijestili rat jer „Rodin nas je naučio poštivati ružno. Izdignuo je ružno nakon konvencijonalnih izglagjenih i ljepušnih figurica“, zaključujući: „Živjela ružna umjetnost!“[696]

Odgovor na ovakav pogled na umjetnost i književnost modernista za pisca u *Hrvatskoj straži* mora dati kršćanstvo na način da katolička vjera izliječi rane modernoga svijeta i tek onda može nova i zdrava kultura procvasti. Na taj će način nestati pesimizma, zdvojnosti i

[689] „Zapjevajte nervi meki, Odu novog Mesijanstva: Neka kipi vječni hihot, i Seksusa i pijanstva!“
[690] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, V (1908), str. 138.
[691] Hrvat stražar, Vijencu, u: *HS – Fiat lux*, I (1903) str. 596.
[692] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, V (1908), str. 138.
[693] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, V (1908), str. 139.
[694] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, VI (1908), str. 141.
[695] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, VI (1908), str. 141.
[696] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS*, VI (1908), str. 141.

melankolije kojom je moderna književnost prožeta. „Onda će se zajedno sa pravim pojmovima o moralu, o patrijotizmu, o umjetnosti i filosofiji povratiti i ona nevina radost, ona vesela ćud koja je (…) značajno obilježje katoličkih naroda.“[697]

Nije *Hrvatska straža* bila samo kritična prema modernističkim piscima i kritičarima već i prema nekim katoličkim poput Kerubina Šegvića ili Jovana Hranilovića i dr. Žestoke kritike koje su upućivane iz *Hrvatske straže* nisu dakle bili poimenice ili skupno lišeni ni katolici, prije svega zbog svoje „tromosti, te nesloge i zavisti, što je procvatu katoličke literature škodilo više od bezvjerskih žurnalista“.[698]

„Okidač“ za jednu od Mahnićevih žustrijih rasprava, vrijednih spomena bio je izlazak knjige *O modernoj katoličkoj apologetici* profesora zagrebačkog Teološkog fakulteta dr. Frana Barca. Rasprava između Mahnića i Barca vodila se od 1908. do 1910. u *Hrvatskoj straži,* u zagrebačkom *Katoličkom listu* i potom u *Vrhbosni*. Mahnić je, naime, izrazio sumnje glede modernističkih elemenata u knjizi. Ova filozofska polemika vjerojatno je jedna od najopsežnijih takve vrste u nas, pa je samo u *Hrvatskoj straži* ispisano 209 stranica.[699]

[697] Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS,* VI (1908), str. 141.
[698] Usp. Razvitak pjesništva i Crkva, u: *HS,* VI (1908), str. 671-672., Kulturni putovi gore i dolje, u: *HS,*VI (1908), str. 147.
[699] Usp. Anton BOZANIĆ, *Povodom 90. obljetnice časopisa „Hrvatska Straža“*, str. 271-280.

4. Luč

Promišljanje o katoličkom glasilu *Luč* može se započeti citatom iz članka „Iz naše nedavne prošlosti“ prof. Dimitrija Vaca u prigodi izlaženja desetog godišta toga glasila, koji zorno predočuje ozračje njegova nastajanja: „Pred kojih deset godina zavladala je u punome jeku protuvjerska struja među hrvatskim đaštvom osobito na sveučilištu. Jednako se i hrvatskom narodnom imenu zatirao trag, i stalo se u naprednjačkom novinstvu pisati jedino: hrvatsko-srpski narod, srpsko-hrvatski i.t.d. U narodnom pogledu stao se širiti pesimizam, a dapače i omalovažavanje hrvatstva. U vjerskom pak pogledu navijestio se žestoki boj proti rimskoj Crkvi, i zato je velik dio štampe odisao skroz protivuvjerskim dahom. Veći dio hrvatske lijepe knjige bilo je sve prije, nego lijepa knjiga. Takovo stanje izazvalo je u jednom dijelu đaštva žestoki otpor, i ono je osjetilo potrebu, da se udruži. Osnovalo se i glasilo „Luč“ i time je katoličko đaštvo navijestilo javno boj naprednjaštvu.“[700]

Prema dogovoru na, već prije spomenutom, riječkom pouzdanom sastanku dogovoreno je da revija *Hrvatska straža* privremeno doda *Prilog* za katoličko đaštvo. To privremeno usitinu je bilo privremeno jer već na kraju tog godišta u Prilogu Ljubomir Maraković objavljuje tekst u kojemu čitamo poziv „Hrvatsko katoličko akademsko društvo ’Hrvatska’ u Beču započet će s izdavanjem lista za hrvatsku mladež. U siječnju (1906.) izaći će ’Luč’, list hrvatskoga katoličkog đaštva. Tiskat će se na Krku, a uređivat će se u Beču. Svrha je lista da đake bogoslovije, sveučilišta, gimnazija i realaka u društvenom radu sjedini. Donosit će rasprave, pripovijesti, pjesme, dopise i izvještaje, samo ako nisu u opreci s našim katoličkim načelima.

Mi smo evo načinili ovaj odlučni korak ne štedeći ni natežih žrtava. Hrvati katolici, a napose ti mladeži – vaša je dužnost da nas moralno i materijalno poduprete. Za vjeru i dom!“[701]

List hrvatskoga katoličkog đaštva *Luč* izlazio je trideset sedam godina.[702] Prvi odgovorni urednik je Ivan Butković, kao jedan od pokretača bečkoga katoličkog društva *Hrvatska. Luč* izlazi početkom 1905. u Beču, najprije samo kao almanah *Nepredavana predavanja* u kojem okupljeni oko *Hrvatske* iznose svoje ideje. Angažiranjem studenta Ljubomira Marakovića[703] u

[700] Dimitrije VAC, Iz naše nedavne prošlosti, u: *Luč,* Zagreb, 10/1915.-16., str. 49-52.
[701] *HS*, III (1905), str. 709.
[702] Vladimir LONČAREVIĆ, „*Svjetlo katoličke obnove*“, str. 66; o Luči opširnije vidi i: Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret*, str. 180–190.
[703] Ljubomir Maraković (1887.–1959.), književni kritičar, urednik, profesor. Jedan od prvih filmskih kritičara u Hrvatskoj. Radio je i kao srednjoškolski profesor u Banjoj Luci, Sarajevu i Zagrebu. Istaknuti pisac katoličke književnosti. Autor je brojnih studija, eseja i kritika. Uređivao je Luč i Hrvatsku prosvjetu. Sudionik Hrvatskoga katoličkog pokreta. Bio je član Hrvatskoga katoličkog seniorata i član Hrvatske pučke stranke (Zlatko MATIJEVIĆ, „Životopisi istaknutih pripadnika Hrvatskoga katoličkog pokreta (izbor)“, *Zbornik HKP*, str. 823–

uredničkom dijelu časopisa ideja časopisa se konkretizira i u listopadu 1905. godine izlazi i prvi broj lista hrvatske katoličke mladeži *Luč*[704], kao glavni organ đačkog pokreta,[705] odnosno „hrvatskoga katoličkog đaštva". Uređuje ga tada Ivan Butković, odgovorni je urednik Ljubomir Maraković, a tiska se u tiskari *Kurykta* u Krku.

U prvome broju lista uredništvo ističe kako se list preporučuje i hrvatskom svećenstvu jer je ono dalo potporu svakoj kulturnoj ustanovi u Hrvatskoj i razumije važnost katoličkog odgoja mladeži. Potom se uredništvo obraća i hrvatskim svjetovnjacima, laikatu, kojemu nije svejedno kako se i u kojemu smjeru odgaja mladež, s porukom da svi katolički Hrvati nastoje oko *Luči* okupiti stvaralačku mladež u svrhu rada „za vjeru i dom". Tom listu pripadaju sjemeništa i sveučilište, a očekuje se i dobra suradnja svih društava, bogoslovskih zborova kao i srednjoškolaca. Svrha je lista „sjediniti sjemenište, sveučilište i srednje škole, i od svih ovih očekujemo ozbiljnu pomoć surađivanja i proširivanja lista".[706] Uredništvo stoga smatra da se ne smije ograničiti na jednu struku te se pozivaju suradnici da o onome u što se razumiju pišu bilo znanstveno bilo zabavno.[707]

Sadržaj priloga koji se šalju za objavljivanje u listu moraju biti, kako to uredništvo ističe, kratki, jasni i odlučni, ali uvijek uljudni, sve u svrhu čvrste organizacije hrvatskoga katoličkog đaštva.[708] Svrha je lista, naime čvrsta organizacija hrvatskoga katoličkog đaštva na jasnim logičkim temeljima razlučivanja istine od neistine, vjere od nevjere. Bogoslovi, sveučilištarci, abiturijenti te srednjoškolci vježbat će se u pisanoj riječi i usmjerivati, kako to naslov lista *Luč* govori, prema Kristu, koji je Svjetlost. To je nužno jer, prema uvodničaru „80% naših đaka tumara u tminama nihilizma: bez ideala, bez energije, bez samostalnog mišljenja".[709]

Osnove literarnom radu postavio je Ljubomir Maraković,[710] koji, nakon što je opisao veliko područje literarnog rada za srednjoškolce, ističe: „Evo smo i mi pokrenuli 'Luč' za koji želimo da bude ognjište hratskog katoličkog društva"[711]. Drugo godište *Luči* uređuje Ljubomir Maraković, a od 4. broja tiska se u Zagrebu kod *Hrvatskoga katoličkog tiskovnog društva*.

---

824). Važniju literaturu o njemu vidjeti u: Antonija BOGNER-ŠABAN, Ljubomir Maraković/Josip Bonger, *Rasprave i kritike*, Zagreb, 1997., str. 35–36.

[704] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 41.

[705] Petar ROGULJA, Pred zoru. (Prilog ideologijik katol.[ičkog] pokreta u Hrvatskoj), u: *Luč* 11/1916.-1917., str. 133., Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 417-418.

[706] Ivan BUTKOVIĆ, Što hoćemo, u: *Luč*, 1/1905., br. l, str. 2.

[707] Usp. Ivan BUTKOVIĆ, Što hoćemo, u: *Luč*, 1/1905., br. l, str. 2-3.

[708] Usp. Ivan BUTKOVIĆ, Što hoćemo, str. 1-3.; Stjepan MARKULIN, Iza deset godina Luči, u: *Luč*, 10/1915.-1916., br. l, str. 3-5.

[709] *Luč*, I (1905/1906), br. 1, str. 3.

[710] Usp. Ljubomir MARAKOVIĆ, Literarni rad hrvatskih srednjoškolskih đaka, u: *Luč*, I (1905/1906).
br. 1, str. 4-7.; Ljubomir MARAKOVIĆ, Literarni rad hrvatskih srednjoškolskih đaka, u: *Luč*, I (1905/1906), br. 2-3, str. 24-28.

[711] Ljubomir MARAKOVIĆ, *Literarni rad hrvatskih srednjoškolskih đaka*, str. 28.

Cilj i svrha lista bila je uvježbavati mladež u publicistici i pridobiti naklonost javnog mnijenja.[712] Temelj pozitivnom programu hrvatske književnosti Maraković je postavio svojim „Književnim razmatranjima“ „nametnuvši se zapravo njezinim ideologom“.[713] Maraković već u drugom kolu svojih „Književnih razmatranja“ navodi kako je uvidio „da ako iko, to se đaci kao pomladak hrvatskoga katoličkoga pokreta moraju baviti velikim kulturnim pitanjima našega naroda, a među tima je pitanje književnosti jedno od najznamenitijih“.[714]

Časopis je u vlasništvu društva *Hrvatska* izlazio je u Beču sve do 1911./1912. godine, kada uredništvo iz Beča prelazi u Zagreb. U ljeto 1909. Ferdo Galović preuzima uredništvo od Butkovića i Marakovića. Promjenom uredništva časopis se više usredotočuje na literarne teme. Prelaskom uredništva u Zagreb, okupljaju se novi suradnici poput Rudolfa Eckerta, Petra Rogulje, Marka Rebca, Damjana Sokola, Huberta Straucha-Grmovića. *Luč* prelazi u ruke *Domagoja* (1911./1912.),[715] dobiva novinski format, te izlazi svakih deset dana pod uredništvom Straucha-Grmovića. Uredništvo 1912./1913. preuzima Petar Grgec koji je već tada postao istaknutim sudionikom Hrvatskoga katoličkog pokreta.[716] Uopće do početka rata *Luč* oko sebe okuplja ljude koji s vremenom postaju najvažnija imena Hrvatskoga katoličkog pokreta.

„Strukturno gledano, članci u časopisu *Luč* mogu se svrstati u tri skupine:

1. prilozi socijalne tematike i opći članci o Hrvatskome katoličkom pokretu s uputama mladeži o tome kako djelovati prema tim smjernicama,
2. literarni uradci,
3. dio namijenjen dopisima mladih o njihovu djelovanju po različitim krajevima zemlje i inozemstva.“[717]

U programatskome članku „Što hoćemo?“ u prvome broju, čiji autor nije potpisan, istaknut je osnovni cilj mladih katolika: „čvrsta organizacija svega hrv. katol. đaštva“. Ime *Luč* izabrano je zato što, kako je spomenuto „80 % naših đaka tumara u tminama nihilizma: bez ideala, bez energije, bez samostalnog mišljenja“.[718] Intencija je bila organiziranje kongregacija po srednjim

[712] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret*, str. 182.
[713] Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret*, str. 184.
[714] *Luč*, IV (1907/1908.), br. 1., str. 10.
[715] *Luč,* IV (1907/1908.), br. 1., str. 71–73; Vladimir LONČAREVIĆ, „*Svjetlo katoličke obnove*“, str. 74.
[716] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 73; Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret*, str. 185–186; Vladimir LONČAREVIĆ, *Svjetlo katoličke obnove*, str. 74.
[717] Vladimir LONČAREVIĆ, *Svjetlo katoličke obnove*, str. 68.
[718] *Luč*, I (1905./1906.), str. 1–3. Uređivačko mjesto časopisa se selilo iz Beča u Zagreb, a tiskanje iz Krka u Zagreb.

i visokim školama, ali se također zahtijevalo organiziranje katoličke mladeži u Zagrebu, gdje je u njegovu „mrtvilu“ trebalo formirati društvo koje će biti „oštrac proti našem krvnom neprijatelju liberalizmu ili naprednjaštvu“.[719] „Zadaće *Luči* i društava mladeži bili su vježbovni poligon mladim katolicima na polju publicistike i naučiti kako osvojiti hrvatsko javno mnijenje.“[720]

Hrvatski katolički pokret zasnivao se na vjerskoj, narodnoj i demokratskoj sastavnici. Katolička mladež živjela je prema katoličkim načelima na svim područjima života i djelovanja, zastupali su pravo hrvatskog naroda na slobodu i samoodređenje te ujedinjenje hrvatskih krajeva bez „nasilna i prevratničkoga mijenjanja društveno-političke stvarnosti“.[721] U društvenom pitanju katolička se mladež zauzimala za kršćanski socijalizam, ističući često kao primjer „braću Slovence“, kod kojih su ušli u praksu neki principi toga društvenog modela stalno potičući konkretan socijalni rad mladih. Već je spomenut snažan utjecaj Slovenca Janeza Ev. Kreka na mlade Hrvatskoga katoličkog pokreta, koji se očitovao putem socijalnih tečajeva. Mladi se u tekstovima pozivaju da budu „straža socijalnog mira“ s naglaskom kako je socijalni rad najbolji rad za narod.[722]

Vrijeme prije Prvoga svjetskog rata donosi promjene u društvu i životu mladih ljudi. „Poglavito se ovdje misli na činjenicu da je to vrijeme kada politika ima veliku ulogu u svakodnevici i društvenom životu i kada je većina mladih obilježena pripadnošću nekoj političkoj struji, bilo na sveučilištu bilo po srednjim školama ili gimnazijama.“[723] U to su vrijeme najaktivnije grupe mladih činili *naprednjaci*, liberalno orijentirana omladina, zatim pravaši ili mladohrvati, pritom katolička omladina okupljena oko *Luči* i *Domagoja* u Zagrebu i *Hrvatske* u Beču.[724] Iako su se sve skupine mladih proklamirale kao kulturne grupe, zamjetno je i njihovo koketiranje s politikom, koje se očitovalo u člancima ili pri konkretnim političkim istupima. Temeljna kritika mladih na stranicama *Luči* išla je za time da je čitava generacija ogrezla u „politikanstvu“, bez obzira na usmjerenje.[725] Politika je postala idol. U nepotpisanome članku „Odveć politike“ u drugom godištu *Luči* kritizira se predanost „politici među mladima

[719] *Luč*, II, (1906./1907.), str. 2–3.
[720] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 43.
[721] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 54.
[722] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 54.; Rudolf ECKERT, *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva, za školsku godinu 1910./1911.*, Zagreb, 1910., str. 98–107.
[723] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 54.
[724] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 55.
[725] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 55.

koja ne donosi nikakva ploda, jer sve to završi u nekakvom konformizmu u godinama kada se rješavaju vlastita egzistencijalna pitanja“[726]: „No dnevna škola, priprave i – strah pred kvakama ne dadu, da se u njihovim krugovima odveć politizira. Grčki, latinski, matematika, fizika i njemački stoje odveć u većini za politikom. (...) Na sveučilištu su prilike promijenjene: u školi se više ne pita, dnevnih priprava nema, straha je nestalo. – Mladež se baci na novine i politizira bez kraja i konca. Strasti se razvijaju do vrhunca i jedna jedina riječ posvadi prijatelje i sustanare, jer im polit. smjer nije posve isti. Da ta đačka ’osvjedočenja’ ne zaslužuju odveć pažnje, kaže nam dnevno iskustvo, jer dnevno vidimo, kako najveći vikači postaju ponizni kruhoborci. Mladež ipak u njima živi i pije na zdravlje i napredak mukotrpnog naroda ... Politika je i u hrv. visokoškolca: njoj služi nauka, novac, blagostanje i sama vjera. Politika je idol, kojemu treba da služi i robuje sve razumno i nerazumno. (...) Jasno je, da se ova apsurdna načela ne mogu dugo održati, pa dolazi rasulo: odveć politike, nikakva politika. Žalosni su ovo znaci za našu budućnost, a još su i žalosniji, kad promislimo, da političkomu idolu služi i sama katol. hrv. mladež.“[727] To je vrijeme kada sve više mladih prianja uz naprednjaštvo kao svoj politički uzor ili uvjerenje, iako više iz neke vrste pomodarstva. Stoga se velikim dijelom kritika usmjeruje na naprednjaštvo, odnosno na liberalne ideje koje naprednjaštvo pronosi: „... da samo još nešto spomenemo o đačkoj politici. Đaci su obično onakvi, kakav politički list čitaju. Oni već i to smatraju pogrješkom, ako nekoji samo i zaviri u drugi list, koji se ne slaže s njihovim. U mladeži je vruća krv, poletna je, htjela bi da usreći narod, i to odmah, preko noći. O načinu, kako da se to postigne, ne razmišlja se mnogo, samo treba raditi, raditi... I kako je rušenje ugodnije od građenja, grđenje lakše od razumnog dokazivanja, sasma je naravno, da se mlađi rađe hvataju onih novina, koje prijaju njihovim naglim, često nesređenim mislima i strastvenosti. Ovaj psihološki proces nam kaže unaprijed, da naprednjaštvo živi od strasti i nesređenih misli, te da je njegovo najšire polje u mladenačkim krugovima. Oni svi traže 'slobodu' slobodu misli, govora i čina, da mogu činiti sve, što im se mili, što im godi... Pojam te 'slobode' tako im zahvati sve mišljenje i htijenje, da naprosto više ne vide, što bi bilo od naroda, kad bi se u istinu počeo držati njihove 'slobode'.[728] Autor navodi da je kod *naprednjaka* pojam slobode pogrešno shvaćen i kao takav vodi mladež u moralnu propast, s osudom dekadencije za studentskih dana, prozivanjem na način života bez ikakvih društvenih i moralnih

[726] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 55.
[727] *Luč*, II (1906./1907.), str. 36–37. Riječ je o skupini mladih koji nakon završetka studija vode HKP u sklopu *Hrvatskoga katoličkog seniorata* koji je osnovan 1913. godine, i sudjeluju u njegovim kulturnim, vjerskim i društveno-političkim aktivnostima. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Svjetlo katoličke obnove*, str. 69–70.
[728] *Luč*, II, (1906./1907.), str. 35–36.

granica, što rezultira ljudima u čijim bi rukama bila budućnost zemlje.[729] „Današnja vinu i bludu odana generacija, koja grdi i nogama gazi vjeru, moral i hrvatska prava, ona nam obećaje bolju budućnost! Jošte ne nađosmo u povijesti nigda nijednoga naroda, kojega nije sloboda strasti, kakvu traže naši 'realisti', u brzo izbrisala s njegove visine i dovela k – propasti. I za to mi takvim prorocima sreće i napretka kao Hrvati i ljubitelji hrv. naroda ne možemo vjerovati.“[730] Pisalo se u *Luči* i o porocima među mladeži. Čita se: „...rado piju, igraju, polaze kavane, a i kojekakve lokale, da 'iskuse', kako se stiču i liječe razne bolesti; rado se popravdaju, kadgod biva i koja krvava glava...“.[731]

Naprednjaci su pod kritikom ne samo zbog stila i načina života nego i zbog bezboštva, antiklerikalnih ideja, zauzimanja za odvajanje Crkve od države, stavljanja naglaska na moderne prirodne znanosti, posebno na teoriju evolucije.[732] Može se reći da su *Hrvatska straža* i *Luč* vodili istu borbu. Naime, jedna od manifestacija toga naprednjačkoga zahtjeva bio je proglas u listopadau 1906., kada je naprednjačka omladima u povodu instalacije novog rektora Antuna Bauera, profesora Teološkog fakulteta[733], izjavila da oni ne vide Teološki fakultet kao sastavnicu Zagrebačkog sveučilišta[734], već znaju „samo za crnu školu, gdje su u samostanskim zidinama zakopani mladi ljudi, koji se tu spremaju za svijet i brani im se da svijet upoznadu“, dobili su na taj svoj proglas odgovor u *Luči*: „Moramo naime znati, da naprednjački svijet znači plesove, kavane, krčme, bordele i sl., pa je onda sasma jasno da naprednjake strašno peče, što ih teolozi tamo ne slijede, jer sama njihova otsutnost dokazuje naprednjacima, da čovjek može biti akademik i bez naprednjačkog blata.“[735] Pravašima su pak bili zamjerani liberalizam, odnosno „liberalni hrvatski nacionalizam“ i otpor utjecaju klera u društvu, dok su u nacionalnom smislu i dijelili njihov idejni koncept.[736] Osnovna kritika upućena mladohrvatima jest stavljanje njihova „monopola na patriotizam“, zatim besramni moral koji propovijeda

[729] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 56.
[730] *Luč*, I (1905./1906.), str. 82.
[731] *Luč*, II, (1906./1907.), str. 430.
[732] Jure KRIŠTO, *'Naprednjačka' kritika katoličtva*, str. 289–298.
[733] Te je godine po turnusu red za imenovanje rektora imao Teološki fakultet. Pri imenovanju A. Bauera rektorom naprednjačka je omladina izjavila kako će svojom odsutnošću od te ceremonije prosvjedovati „protiv inštalacije rektora profesora teologije“ jer „da se teološki fakultet ne ima u opće smatrati sastavnim dijelom najvišeg učevnog zavoda zemlje, jer teologija nije nikakva savremena znanost“. Ipak su mnogi od njih došli na svečanu priredbu u Hrvatskom glazbenom zavodu i ondje bukom i zviždanjem popratili predavanje rektorskih znakova novom rektoru Baueru. Demonstracija se poslije nastavila i na ulici. Navod prema: Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 57., bilješka br. 28.
[734] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 57.
[735] *Luč*, II, (1906./1907.), str. 61–62.
[736] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 45.

Mlada Hrvatska „ispunjena mržnjom na vjeru katoličku“.[737] Primjećuje se da je u to vrijeme intenzivno bio prisutan „fenomen“ antiklerikalizma, kojemu je jedan od predvodnika bio Stjepan Radić.

Katoličko jedinstvo jest ono na što *Luč* poziva katoličku mladež. Ono je posebno potrebno u borbi protiv glavnog neprijatelja, liberalizma: „Krov nam nad glavom gori, naši liberalci grde naše svetinje, čupaju iz narodnoga srca jedini uvjet blagostanja vjeru Kristovu, hoće da narod podivlja, kako su i oni podivljali... Mi se dijelimo po političkim strankama, kojima za sada od nas malo pomoći, i ne ćemo da si podamo ruke proti zajedničkom neprijatelju, koji nam o glavi radi! (...) Prenimo se, pa dajmo najprije Bogu Božje, a onda domovini njezino, t.j. sjedinimo se najprije kao pravi katolici, i radimo zajednički proti glavnom našem neprijatelju liberalizmu...“[738]

Ukratko, *Luč* se pojavljuje kao glas nove, snažne struje katoličke mladeži. Prvi katolički sastanak 1900. godine, koji je imao idejno-pokretački karakter,[739] među rezolucijama je donio i onu o ulozi laikata, u kojoj se „izražava želja da se u katoličkom duhu odgoji ’svjetovna naobražena ruka – laikat’, koji bi u javnom životu zemlje, zajedno sa svećenstvom, sudjelovao u obrani vjere.“[740] Na tim osnovicama biskup Mahnić, na temelju iskustva rada s laicima i mladima u Sloveniji, uviđa da vodstvo organiziranoga katoličkoga pokreta u Hrvatskoj treba staviti u ruke laika, i to mladih, koji bi poslije trebali preuzeti odgovrne dužnosti. Sada *Hrvatska*, *Domagoj* i *Luč* izvršavaju tu zadaću.

Interes i želja mladih katolika je rastao što je rezultiralo naglim porastom članova. Zbog teoretske izobrazbe članova osnovana je socijalna sekcija. Kako su u međuvremenu osnovana ferijalna društva za širenje prosvjete za vrijeme ljetnih praznika, npr. u Istri ferijalno društvo *Dobrila*, u Bosni *Martić*, *Strossmayer* u Slavoniji, *Pavlinović* u Dalmaciji, a u Zagrebu ferijalno društvo *Kačić*, njihov rad su poticali članovi *Hrvatske*. Tako se širila mreža katoličkog đaštva. Vrijeme je to u kojem članovi *Hrvatske* podučavaju u Beču djecu tamošnjih Hrvata jeziku. Njihovu školu podupire *Hrvatska straža* i hrvatsko društvo *Prosvjeta* u kojem su bili aktivni članovi *Hrvatske*.[741] Kao važno postignuće *Hrvatske* ističe se i *Naše Kolo*, književni almanah, mladih hrvatskih katoličkih književnika. Prvi je svezak izišao je u Beču 1912., a drugi 1914.

[737] *Fiat lux*, str. 3, 19, 21. O sukobu s mladohrvatima vidjeti više u: Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 74–75.
[738] *Luč*, II, (1906./1907.), str. 36–37.
[739] Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, *Svjetlo katoličke obnove*, str. 64.
[740] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 59., Zlatko MATIJEVIĆ, *Politička orijentacija*, str. 143.
[741] *Luč*, VIII, (1912./1913.), str. 403.

Aktivnost društva može se rekonstruirati iz njegova godišnjeg izvješća koje je objavljivano u *Luč* za svaku akademsku godinu. Tako u izvješću za akademsku godinu 1910./1911 stoji da je, društveno izaslanstvo 30. travnja posjetilo grob Zrinskog i Frankopana, a na tom posjedu pridružili su im se i bečki Hrvati. U nizu aktivnosti Društva ističe se tamburaški zbor koji je sudjelovao na zabavama koje je priređivalo slovensko katoličko prosvjetno društvo *Straža*, dok su nekoji društveni članovi održali nekoliko predavanja u hrvatskome radničkom društvu *Prosvjeta*. Članovi Društva prisustvovali su i proslavama pri osnutku poljskoga akademskoga katoličkog društva *Polonia* i češke *Lipe*. Te je godine osnovana i socijalna sekcija koja je jednom u dva tjedna držala sastanak s predavanjima.[742] Iz teksta „Čemu nam sve to? Ili potreba i način reorganizacije" objavljenog u *Luči* kojeg potpisuje *dr. Marko* može se ilustrirati društvena svakodnevica: „Odmah se s kolodvora zaputih k ognjištu, oko koga se kupe naši hrvatski Bečani, u našu 'Hrvatsku'. Stupim u društvo, ali – prazno! Članovi su na predavanjima ili zaokupljeni kojim drugim važnim poslovima, pa ne dospijevaju prije podne ni u društvu novine pročitati. Tek poslije podne iza objeda naći ćeš veliku većinu članova redovno svaki dan u društvu; a nedjeljom i svecem su obično svi na okupu. Tu se porazgovore, pregledaju novine i onda ide svaki za svojim poslom. Iza 2 sata poslije podne rijetko ćeš koga dobiti. U nedjelju čine obično zajedničke izlete. – Iza podne dođoh opet u društvo. Praznina bijaše tako ispunjena, da nije bilo dovoljno mjesta niti za one, koji već bijahu unutra. U društvenu sobicu može ih tek oko 25 nekako sjesti, a društvo broji ove godine oko 50 članova, pa nema ni mjesta, a kamo li stolica za sve."[743]

Osim što su redovito pratili i izvještavali o aktivnostima *Hrvatske*, u *Luči* su pozivali mlade koji su se spremali na studij u Beč da se priključe tomu katoličkom akademskom društvu. Tako u članku „Hrvatski abiturijenti!" *Luč* poziva maturante, buduće studente, da pristupe *Hrvatskoj*, pri čemu ih upozoravaju na opasnosti od slobode koja ih čeka: „Liberalno načelo 'slobode bez ikakva veza' nuđa svaku nasladu, svaku zabavu, samo ako imaš čim da platiš. Moral više ne steže slobode. Mladež se s tom slobodom služi i – propada. (...) Liberalizam se ruga vjeri, dosljedno i moralu, koji iz te vjere proizlazi, pa onda u nemoralu rađa zlo. Lijek ide obratno: Dignuti treba u mladeži ćudoređe, a da se to postigne, treba visoko dignuti vjersko načelo. – Osnivati treba društva po načelu Bogom objavljene istine. Takva je u Beču naša 'Hrvatska'. Malo nas je – istom desetak – ali se s nama računa ..."[744]

[742] *Luč*, VI, (1910./1911.), str. 438–440.
[743] *Luč,* VIII, (1912./1913.), str. 125.
[744] *Luč*, I (1905./1906.), str. 161–162.

Od akademskih udruženja u katoličkim osnovama po drugim sveučilišnim centrima u *Luči* se 1912. još spominje osnutak Hrvatskoga katoličkoga akademskog društva *Kačić* u Innsbrucku. Svrha mu je ista kao i *Domagoju, Hrvatskoj* i drugim takvim društvima.[745] U Budimpešti je osnovano društvo *Antunović, Dan* u Beogradu i *Krek* u Pragu, a povremeno su se organizirali studenti na studijima u Rimu, Müchenu i Louvainu.[746]

Luč je opširno pratila aktivnosti i u *Domagoja*, pa se razmatra o tome da se tiskanje *Luči* s Krka prenese u Zagreb. Težište organizacije katoličke mladeži preuzima *Domagoj*.[747] Ističe se kako je organizacija sredstvo a ne svrha pokreta, s ciljem da se radi na korist naroda: „Sav naime naš rad ne smije da se ograniči na nas same, nego treba da se prenese u narod.“[748]

Na stranicama *Luči* može se čitati i o svim ostalim aktivnostima *Domagoja* poput sudjelovanja članova društva u *Katoličkom kasinu* na pokladnoj zabavi te na đačkoj skupštini za obranu glagoljice u vestibulu Sveučilišta.[749]

Luč oštro piše o gubitku kršćanskog duha, letargiji i licemjerstvu zagrebačkih građana u odnosu prema vjeri, što objašnjava potrebu za jednim ovakvim društvom: „U gradu koji se je od vajkada brojio mjerodavnim za čitav narod, u gradu, kojemu pretežni dio inteligencije sačinjaju mirni, pospani penzionerci ili besposlena konzervativna gospoda, u gradu, u kojemu mladež vrije i kipi ali samo za vinskim stolom i razmeće se viteštvom i junačtvom ali samo u plesnoj dvorani, u gradu, u kome javna štampa bezdušno računa na nehaj i miroljubivost općinstva s jedne strane, a na strasti i sljepotu s druge strane, u gradu, gdje će čovjek danas pobožno skinuti kapu pred crkvom, a sutra u ’znanstvenoj raspravi’ zanijekati sv. Trojstvo, gdje će danas skrušeno klečati pred oltarom – jer je to već uobičajena nedjeljna misa, – a sutra grditi papu i ’popove’, – u tome gradu jasno i odlučno ustati i oprijeti se...“[750]

U Društvu je djelovao pjevački zbor, izvodio se tečaj stenografije i talijanskog jezika.[751] Za vrijeme đačkog štrajka 1908. „*domagojci* koji su ostali u Zagrebu radili su ponajviše na organiziranju ferijalnih sastanaka u Đakovu, Zagrebu, Trsatu, Splitu i Travniku“[752] te na širenju katoličkog tiska među srednjoškolcima.[753] *Luč* donosi izvještaj o ferijalnim sastanacima u organizaciji *Domagoja* u ljetu 1908. u kojem se naglašava težnja za kulturnim radom naspram

[745] *Luč*, VIII, (1912./1913.), str. 123–124.
[746] Anton BOZANIĆ, *Djelovanje biskupa Mahnića*, str. 282.
[747] *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva,* sv. 1, Zagreb, 1909./1910., str. 91–92.
[748] *Luč*, II (1906./1907.), str. 294.
[749] *Luč*, II (1906./1907.), str. 231–232.
[750] *Luč*, II (1906./1907.), str. 73.
[751] *Luč*, III (1907./1908.), str. 190.
[752] Usp. *Luč*, IV (1908./1909.), str. 59., Jure Krišto navodi podatke bogoslova Vinka Brajevića koji iznosi podatak da se na Trsatu okupilo 60 đaka, u Zagrebu 500, u Splitu čak 800. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 62.
[753] *Luč*, IV (1908./1909.), str. 178.

bavljenju politikom jer uviđaju da će njihovo djelovanje biti uspješnije „ako se postavi na kulturnu bazu, gdje je široko polje rada, i koji će rad donijeti više uspjeha od suštog strančarenja“.[754]

Spomenuto je da su se uz društva katoličke mladeži osnivala i udruge bogoslova. U Zagrebu je djelovalo Društvo studenata Teološkog fakulteta *Zbor duhovne mladeži zagrebačke*, za razliku od svjetovnih katoličkih akademskih društava poput *Domagoja* ili *Hrvatske*, u kojima su u velikoj većini članovi bili svjetovnjaci, bilo čisto bogoslovno udruženje, a zborovi duhovne mladeži djelovali su u Đakovu, Senju, Gorici, Zadru i u Sarajevu.[755] Za zborove duhovne mladeži općenito *Luč* je tražila rad: „na kulturnom i socijalnom polju. U zagrebačkom 'Zboru' su, na temelju trsatskih ideja, 1907. osnovana tri kluba: apologetski, socijalni i beletristički.“[756] U klubovima su preispitivane suvremene teme poput onih o darvinizmu, socijalizmu, anarhizmu, o povijesti socijaldemokracije, o teorijama Marxa i Engelsa itd.[757] Čitanje pjesama, crtica i humoreski bilo je u organizaciji beletrističkog kluba, a socijalne sekcije imale su zadaću upriličiti predavanja iz sociologije.

Ukratko, iz vijesti u *Luči* može se zaključiti kako je bogoslovna mladež imala aktivan društveni život i bavila se istim pitanjima kao i njihovi svjetovni kolege.

Luč je pisala o djelovanju omladinskih katoličkih udruga. Naime, otprije djeluju *Marijine kongregacije*, iz kojih su proizišli mnogi članovi *Domagoja*, *Hrvatskoga katoličkoga pokreta* i poslije *Katoličke akcije*. S obzirom na dugu povijest *Marijine kongregacije*, posebno treba spomenuti *Sveučilišne Marijine kongregacije* čiji su se članovi okupljali radi vlastite pobožnosti, a ne radi određenoga društvenog djelovanja[758] koja je osnovana u 1904. u Zagrebu[759] sa sjedištem kod isusovaca u Palmotićevoj ulici.[760] Uglavnom su bile povezane i s isusovačkim gimnazijama „da njezini članovi pod zaštitom presvete Bogorodice provode pravi, solidni kršćanski život, da budu svugdje, u svem svom radu i djelovanju pravi kršćani katolici“.[761]

[754] *Luč*, IV (1908./1909.), str. str. 59.
[755] *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva*, sv. 1, Zagreb, 1909./1910., str. 158–159.
[756] *Luč*, II (1906./1907.), str. 4–5.
[757] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 69.
[758] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 70.
[759] *Luč*, I (1905./1906.), str. 14–15.
[760] *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva*, sv. 1, Zagreb, 1909./1910., str. 159.
[761] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 70.

Na redovitim kongregacijskim sastancima trebalo je učvrstiti kongreganiste u načelima vjere, što je bio važan čimbenik postavljanja temelja za cijelu katoličku akciju.[762] U *Sveučilišnoj Marijinoj kongregaciji* držala su se i apologetska predavanja. U članku „Naša kat. akad. društva" objavljenom u *Luči* objašnjava se što je to što razlikuje *Marijine kongregacije* od *Domagoja* i *Hrvatske* koja su svjetovna društva, dok je *Marijina kongregacija* duhovni „korijen svega", „spoj, koji nas spaja s naukom vjerskom, koje na našim fakultetima nema, te baš zato idemo u kongregaciju, da naša naobrazba ne bude jednostrana (...) da se tamo vježbamo u krepostima, pa da pod zaštitom Marijinom uzmognemo lakše podnositi nevolje, što ih svaki čovjek ima na pretek".[763]

Ferijalna društva zauzimaju važno mjesto na stranicama *Luči*. Ta društva su se osnivala u mjestima u koja su mladi odlazili za vrijeme blagdana i praznika, a svrha im je bila društveno-koristan rad među pukom njihova rodnog kraja.[764] U članku „Pred praznike" *Luč* piše: „Sve što ovdje spomenuh o pučkim predavanjima, o poduci analfabeta, o radu proti alkoholizmu, proti psovki i kletvi, za našu organizaciju, za širenje dobre štampe, a napose 'Luči' i 'Hrv. straže', kao i rad proti zloj štampi, sve je to već zadržano u našem trsatskom programu. Ovdje pođoh i korak dalje i preporučih i zabavu. Gdje nas ima više, naučimo kakav igrokaz i priredimo koju pučku zabavu. Gdje nas nema dovoljan broj, nastojmo da sklonemo za to ljude iz neđačkih krugova."[765] Mladima su za takav način življenja trebala poslužiti pokrajinska društva, kao što su bila *Dobrila* za Istru, *Pavlinović* za Dalmaciju, *Strossmayer* za Slavoniju, *Martić* za Bosnu i Hercegovinu, *Kačić* u Zagrebu.[766] Ipak, prema komentarima u *Luči*, čini se da su mladi svoje „društvene obveze" tijekom praznika shvaćali ležernije. Tako Ljubomir Maraković u članku „Iz naroda za narod" rezignirano ističe kako je većina njih praznike provela u bezbrižnoj dokolici, bez ikakva oduševljenja za ferijalni rad: „Kô i uvijek! Čitalo se, odmaralo, plandovalo se..."[767]

Početkom rata 1914. katolička društva većinom prestaju funkcionirati, o čemu se piše u članku „Rat i omladinska društva": „Tek je prošlo nekoliko dana praznika – i nestade članova omladinskih društava, zamukla pjesma, što se orila iz mladenačkih grudi i riječ predavačeva, opustješe društvene prostorije, na pozornici nestade života, zatvoriše se knjižnice, prestadoše

[762] *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva*, sv. 1, Zagreb, 1909./1910., str. 102–103, 105.
[763] *Luč*, II (1906./1907.), str. 344.
[764] Usp. Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 71.
[765] *Luč*, II (1906./1907.), str. 342.
[766] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret*, str. 63.
[767] *Luč*, III (1907./1908.), str. 67.

skijoptička prikazivanja i izleti i sav blagotvorni društveni rad. I zapelo je eto odjednom funkcioniranje tog golemog aparata omladinske organizacije. Po krvavim se ratnim poljanama prolijeva i krv naše hrvatske omladine. (...) Krv naše krvi nakvasit će evropska bojišta, a u daljinama u nepoznatim krajevima počivat će trudne kosti palih junaka – hrvatskih omladinaca.“[768] Društva su i službeno obustavila rad jer je Vladinom naredbom „sistirano“ djelovanje svih društava koja nisu trgovačka u Hrvatskoj i Slavoniji.[769]

Luč iako u prvom redu nije bila beletristički časopis nego više intelektualna i duhovna baza, mnogi su se njezini suradnici otisnuli u javni društveni i crkveni život, a neki od njih i kao književnici. *Luč* je najbolje ocjenio jedan od urednika i suradnika Ljubomir Maraković koji u svojoj ocjeni ističe da je: „naša 'Luč' trajno opravdala svoje ime, postala i ostala svjetlom u tmini, ognjem žara i svjetlosti, oko kojega su se skupljale stotine i tisuće; ona je postala stijegom, koji se čist i plodonosan vio kroz četvrt stoljeća i uvijek nalazi ruke, koje su ga bez posrtanja pronosile kroz najteža krševa.“[770]

[768] *Ratna knjiga Luči*, 1914./1915., str. 44.
[769] *Ratna knjiga Luči*, 1914./1915., str. 108.
[770] *Luč*, XXV (1925/1926.), br. 3-4., str. 99.

5. Fra Bernardin Nikola Škrivanić i riječki kapucini čuvari kulture i identiteta

Do sada smo vidjeli kako su tisak i izdavačka djelatnost bili glavno „oruđe“ u rukama HKP-a u borbi protiv liberalnih i modernističkih ideja. Uz biskupa Mahnića, najveći prinos tomu dao je kapucin fra Bernardin Nikola Škrivanić, za kojega se može reći da se u mnogočemu dopunjuje s biskupom Mahnićem. Poznato je da je Mahnić imao povjerenja u riječke kapucine, kod kojih je organizirao i sastanke s pouzdanicima.[771]

Nikola Škrivanić rođen je u Omišu 7. ožujka 1855., a za svećenika splitske biskupije zaređen je u kolovozu 1877. Nakon župničke službe u Poljicama i Kaštel-Sućurcu traži prijam u Kapucinski red, u kojemu 18. svibnja 1889. oblači redovničko odijelo.

5.1. *Il Quarnero* i *Naša Gospa Lurdska*

Uvidjevši da protuvjerski listovi imaju velik utjecaj na narod, pokreće 1906. apologetski tjednik *Il Quarnero*. List je dvadeset godina izlazio svaki petak na hrvatskom i talijanskom jeziku. Zatim 1908. pokreće i mjesečnik *Naša Gospa Lurdska* u povodu 50. godišnjice Gospina ukazanja u Lurdu, namijenjen marijanskoj, posebno lurdskoj pobožnosti.

List je izlazio dvanaest godina, do 15. listopada 1919. *Naša Gospa Lurdska* bio je list koji je bio bogat sadržajem za širenje pobožnosti prema Blaženoj Djevici Mariji, napose Gospi Lurdskoj, imao je odlučujuću ulogu kod hrvatskih katolika za prikupljanje sredstava potrebnih za izgradnju crkve Gospe Lurdske. Ne manje važna uloga lista tijekom Prvoga svjetskog rata bila je da unosi mir i nadu, među ostalim, bavio se i društvenim pitanjima, ali je i značajna uloga u buđenju i jačanju hrvatske narodne svijesti ne samo u Rijeci nego i u svim hrvatskim krajevima, a posebno u ugroženim dijelovima u Slavoniji i Međimurju. Prema izvještajima fra Bernardina Škrivanića, razaznaje se da je *Naša Gospa Lurdska* list koji je dosegnuo nakladu od 40 000 primjeraka.[772]

[771] O tome smo pisali već prije u radu.
[772] *NGL* 3 (1909.), str. 81-83.

5.2. *Kuća dobre štampe* i Tiskarski umjetnički zavod *Miriam*

Uz prijevode i tiskanje knjiga, molitvenika *Ave Maria* i izdavanje *Naše Gospe Lurdske* najvažniji urednički pothvat, koji ima kulturološka obilježja, svakako je nabava i otvaranje tiskare i *Kuće dobre štampe*.

O nabavi tiskare i otvaranju *Kuće dobre štampe* koja je blagoslovljena 25. lipnja 1910. javnost je mogla saznati iz male natuknice u impresumu 6. broja *Naše Gospe Lurdske* za godinu 1910. na posljednjoj, 96. stranici. Naime, Škrivanić nigdje u javnosti nije govorio o razlozima i načinu nabave tiskare. Oni se mogu iščitati iz njegove korespondencije s vodećim ljudima javnog i crkvenog života. A o razlozima, prednostima i mjerama opreza pri nabavljanju tiskare Škrivanić progovara generalnom ministru Kapucinskog reda u pismu u kojemu ga moli odobrenje za nabavu tiskare. Škrivanić navodi da im je tiskaru za 32.000 kruna ponudila jedna osoba koja je nedavno otvorila tiskaru i zbog slabog poslovanja prijeti joj stečaj.

Već u listopadu 1910. Škrivanić u *Našoj Gospi Lurdskoj* objavljuje da je poslao svećenstvu tiskanice s pozivom na podršku, u kojemu ih obavještava da su prije nekoliko mjeseci utemeljili u Rijeci tiskaru koju su nazvali *Tiskarskim i umjetničkim zavodom 'Miriam'*. Ono što se gotovo može pronaći u svakom broju *Naše Gospe Lurdske* i u drugim glasilima koja se tu tiskaju jest poziv na borbu protiv „zle štampe“ s lozinkom „Protiv zle knjige borimo se dobrom knjigom, protiv zle novine – dobrom novinom!“[773]

Prva knjiga u nakladi *Kuće dobre štampe* bila je ona Katarine Fritz *Od srca-srcu,* pripovijetke i crtice za pouku i zabavu hrvatskoj mladeži, potom djelo Dragana Dujmušića pod pseudonimom De Drago *Jesu li katolici natražnjaci i mračnjaci?* te brošuru Antuna Mahnića *Hrvatskom katoličkom narodu*.[774] *Kuća dobre štampe* tiskala je u svojoj tiskari *Miriam* romane Milana Kovačevića *Polomljena krila*[775], Roberta Hugha Bensona *Gospodar svijeta*[776], Alfonsa Rette *K svjetlosti vječnoj,* Alessandra Manzonija *Zaručnici*[777], Jakova Tomasovića *Blažena Ivana D' Arc* (u suradnji s fra Škrivanićem). *Miriam* je tiskala i na mađarskom jeziku neke školske izvještaje te poneko djelo na talijanskom i njemačkom.

Spomenuli smo apologetski tjednik *Il Qurnero* na hrvatskom i talijanskom jeziku, časopis *Našu Gospu Lurdsku,* a tomu treba dodati almanah *Charitas* na talijanskom jeziku i časopis

[773] *NGL* 9-10 (1916.), str. 142.
[774] Tatjana BLAŽEKOVIĆ, *Izdavačka djelatnost riječkih kapucina*, str. 284-285.
[775] Naklada je u Rijeci, ali tisak je tiskare T. Devčić & Co. u Senju, 1912.
[776] Prvi put 1915., drugi put 1918.
[777] Roman je izlazio i u svescima.

Hrvatska straža (od 1911. do 1918.).[778] Godine 1911. pokrenut je časopis *Obitelj* (doduše, bez naznaka da je tiskan kod kapucina), a od 1912. *Hrvatska obitelj* koji uređuju Milan Pavelić, Jakov Tomasović i D. A. Bišćan.[779] Vlasnik časopisa bila je *Kuća dobre štampe* u Rijeci, a izlazila je 1913. Ukupno je objavljeno dvadeset brojeva, izlazila je dvaput mjesečno, a tiskana je u dvama stupcima sa slikama.[780] Među književnim prilozima prevladavala je poezija.

Od 1911. do 1918. godine izlazio je na talijanskom jeziku antimasonski časopis *Il Risveglio*. Na hrvatskom jeziku od 1912. do 1915. izlazi godišnjak *Almanak Gospe Lurdske*. Postoje i informacije da je list *Mladost* izlazio u tiskari *Miriam* od 1913. do 1914. (samo četiri broja.).[781] U nakladi *Istitutio del sacro cuore* od 1917. do 1918. tiskan je godišnjak *Almanacco delle famiglie*.[782]

U Rijeci su tiskana posljednja tri broja *Lučи* 1912. godine pod uredništvom Milana Pavelića.[783]

Vrhunac je bilo tiskanje katoličkog dnevnika *Riječke novine* koje su uređivali katolički laici Rudolf Eckert i Petar Rogulja, koje je Škrivanić pozvao iz Zagreba u Rijeku. *Riječke novine* od 6. prosinca 1913. imaju svake subote *Nedjeljni prilog* koji uređuje Bernardin Škrivanić. Početak Prvoga svjetskog rata bio je i početak kraja mnogih inicijativa, tako da je i u tiskari *Miriam* djelatnost svedena samo na izdavanje različitih vjenčića i brošura namijenjenih vojnicima.

[778] Časopis je izlazio 7 godišta u Krku i 2 godišta u Senju, nakon čega se seli u Rijeku.
[779] Usp. Tatjana BLAŽEKOVIĆ, *Izdavačka djelatnost riječkih kapucina*, str. 287.
[780] U 1. broju časopisa za 1912. godinu stoji bilješka da listovi *Obitelj* i *Krijes* prestaju izlaziti i sjedinjuju se u novi list *Hrvatska obitelj*. Usp. Tatjana BLAŽEKOVIĆ, *Izdavačka djelatnost riječkih kapucina*, str. 287.
[781] Tatjana Blažeković navodi prema usmenom navodu dr. Milivoja Korlevića, odgovornog urednika lista *Mladost*. Usp. Tatjana BLAŽEKOVIĆ, *Izdavačka djelatnost riječkih kapucina*, str. 287.
[782] Točni podatci postoje samo za ova dva godišta.
[783] Tatjana Blažeković navodi kako su na kraju godine zadnja tri dvobroja tiskana u tiskari „Miriam“, a čitaonice i knjižnice obično nisu uvezivale to godište i zato je danas ono vrlo rijetko. Prema njezinim navodima, ovu je informaciju dobila od gospodina Branka Brusića. Usp. Tatjana BLAŽEKOVIĆ, *Izdavačka djelatnost riječkih kapucina*, str. 288.

6. Hrvatstvo

Novoosnovana *Hrvatska katolička tiskara* započinje u svibnju 1904. godine s izdavanjem katoličkog dnevnika *Hrvatstvo* kojemu je prvi urednik August Harambašić, a uskoro ga zamjenjuje Oton Szlavik.[784] Iako mnogi smatraju da je *Hrvatstvo* plod katoličkog sastanka održanog u Zagrebu u rujnu 1900. godine, on je ipak samo rezultat ideje rođene kod pojedinaca prilikom sastanka. Tu tezu potvrđuje i to da „nisu svi katolički krugovi bili sretni zbog njegove pojave".[785] *Katolički list*[786] o osnutku Hrvatskoga katoličkog tiskovnog društva naglašava da je društvo osnovano u smislu zaključaka katoličkog sastanka. Ovaj je navod istinit ako se zaključci sastanka shvaćaju u najširemu smislu. Jedan od nezadovoljnika novim dnevnikom vrlo je vjerojatno Stjepan Korenić kao urednik *Katoličkog lista* zbog protivljenja *Hrvatstvu* morao je dati ostavku na mjesto urednika *Katoličkog lista.*

Prije *Hrvatsva* i *Hrvatske katoličke tiskare* osnovan je kulturno-politički klub *Immaculata* kojem su utemeljitelji dr. Velimir Deželić stariji, Šandor Bresztyenszky, Oton Szlavik i dr. Svi su oni bili povezani s biskupom Mahnićem, s dalmatinskim svećenstvom oko dr. Ante Alfirevića i s vrhbosanskim nadbiskupom dr. Ivanom Šarićem. Upravo je iz tih odnosa rođena zamisao da se osnuje *Hrvatsko katoličko tiskovno društvo*, kojemu bi glavna zadaća bila izdavanje katoličkoga dnevnika *Hrvatstvo*.[787] „Dnevnik 'Hrvatstvo', kao i Hrvatski katolički pokret koji se ukorjenjivao u Hrvatskoj, bilo je djelo mlađega klera, pretežito pravaške ideologije."[788]

Kako je bila praksa da u prvome broju novi časopis ili dnevnik u uvodniku iznosi program koji upućuje čitatelja, tako se u uvodniku prvoga broja *Hrvatstva*, naslovljenom „Naš program", iznosi za što će se list zalagati: „… nastojat ćemo, da se svima silama odupremo bezvjerskom i nekršćanskom duhu, što ga sve većma neprijatelji vjere i morala šire u narod, koji je po svojoj prošlosti 'predziđe kršćanstva'." I nastavlja se kako će se „boriti za samosvojnost crkve rimokatoličke, za njezina prava i institucije proti svakome napadaju, došao on s koje mu drago strane."[789]

[784] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 25.
[785] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 211-212.
[786] *KL*, br. 18, 1904.
[787] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 24-25., Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret,* str. 566.
[788] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 29., Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret,* str. 566.
[789] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 1.

Nadalje, navodi se kako će se truditi „da se sve u svim granam javnoga života obnovi i preporodi u Isusu Kristu. Nastojat ćemo, da ustavnim putem polučimo što veće organičko proširenje hrvatskoga državnog prava. Zahtievat ćemo, da se Dalmacija kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji što prije pripoji, kako nam je to i u nagodbi zajamčeno; a radit ćemo, da se i ostale zemlje, na koje kraljevina Hrvatska imade virtualna prava, prema obećanju kraljevske krunidbene zavjernice od god. 1867. pripoje materi zemlji. U hrvatskim zemljama priznajemo samo jedan politički narod: hrvatski, samo jednu državnu zastavu: hrvatsku, samo jedan službeni jezik: hrvatski. Nastojat ćemo intenzivno, da se što više podigne narodno blagostanje svih slojeva pučanstva, te da se narod na gospodarskom polju unapriedi i da procvate. U tu svrhu ćemo zahtievati, da kraljevina Hrvatska sama upravlja svojim financijama.“[790] Ne zaboravlja se ni briga za radnički i seljački stalež, kao i zalaganje za opće pravo glasa. Kao svoje glavne neprijatelje u uvodniku uredništvo spominje socijalizam, liberalni katolicizam, realizam, sotonizam i „nietscheanizam“,[791] drugim riječima, „sve sijače bezvjerstva i nemorala u književnosti, dnevnim novinama i znanosti“.[792]

Svi oni koji su se okupljali oko *Hrvatstva* shvaćali su da im je misija otvoriti narodu oči i prokazivati narodne neprijatelje te na taj način upozoravati i sačuvati katolički narod od pogibli. Prema političkom shvaćanju, njihov je program bio čisto pravaški, uz napomenu da rješenje hrvatskog pitanja vide u sklopu monarhije.[793] U programu, kako smo i vidjeli s obzirom na radnička i seljačka pitanja, zastupljena je i socijalna sastavnica.[794]

Već u šestom broju ovoga dnevnika u uvodniku koji potpisuje *Alfa* donosi se masno otisnutim slovima brzojav s Krka, sjedišta Mahnićeve biskupije: „Javljam vam iz pouzdana izvora radostnu viest, da je sv. Otac Papa Pio X prigodom audijencije krčkog biskupa odobrio program Vašega lista i blagoslovio Vaš katolički pokret.“[795]

U *Hrvatstvu* se izražavalo i nezadovoljstvo sveprisutnom protuckrvenom i antiklerikalnom klimom, što se očituje i u uredničkom članku „Da li smo potrebni“ u kojemu se proziva riječki *Novi list*, a potom i službene vladine *Narodne novine*. Prema *Hrvatstvu, Narodne novine* „pišu dapače često tendenciozno i zlobno o vjerskim stvarima i otvoreno pristaju uz slobodne zidare“.[796] Ne zaostaje ni reakcija na naprednjački *Obzor* zbog napada na vjeru, a sve reakcije

[790] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 1.
[791] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 1.
[792] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 1.
[793] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 212.
[794] Usp. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest, str*. 212-213.
[795] *Hrvatstvo,* br. 6, 1904., str. 1.
[796] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 2.

i odgovori potkrijepljeni su tekstovima i primjerima članaka koji govore o vjeri.[797] Prisutna je i reakcija na *Obzorov* govor o *Hrvatstvu* u kojemu ih *Obzor* apostrofira kao klerikalce, gdje *Hrvatstvo* prihvaća taj pojam u pozitivnome smislu odbijajući *Obzorove* negativne insinuacije.[798]

Reakcija na osnivanje novoga dnevnika prisutna je i u *Katoličkom listu* u kojemu ističu zadovoljstvo pokretanjem katoličkog dnevnika, iako su morali promjeniti urednika. Novi urednik dr. Josip Pazman zahvaljuje Stjepanu Koreniću na dotadašnjemu uredničkom radu, ali i izriče svoje neslaganje s njim „Nikako pak ne možemo vjerovati, da bi osnutak političkog dnevnika – a recimo, da se danas sutra i katolička politička stranka osnuje – mogao biti u Hrvatskoj na štetu za vjersko-crkvene interese i javni ugled staleža svećeničkoga.“[799] Nadalje, to upućuje i na članak „Da li smo potrebni“ iz prvog broja *Hrvatstva*. U rubrici *Vjesnik* također se ističe zadovoljstvo novim katoličkom dnevnikom, ali i izražava nada da će biti obrana od antiklerikalnih listova.[800]

Obzor i dalje ne miruje jer skupini oko njega nikako ne odgovara činjenica da Hrvati katolici imaju svoj katolički dnevnik i *Katolički list* zauzima obrambeni stav prema *Hrvatsvu* i u članku „Čemu ‘klerikalni’ dnevnik“ brani katolički dnevnik, posebno od napada u *Obzoru*.[801] Navode da je takav dnevnik potreban s obzirom na to da su prava Katoličke Crkve ugrožena.[802] I *Hrvatska straža* i *Vrhbosna* pozdravile su pojavu novog lista. *Vrhbosna* je, naime, već otprije zagovarala pokretanje katoličkoga dnevnika takve vrste.[803]

Dakle, Stjepan Korenić, čiji je nastup i na „Prvom katoličkom sastanku“ ostao zapažen, protivio se izlasku lista, pa je morao odstupiti s uredničke pozicije *Katoličkog lista*. Naime, na *Katoličkom sastanku* održanom 1900. godine Korenić je negodovao oko udruživanja i rad u internacionalnom katoličkom organu, smatrajući da Hrvati imaju dovoljno svojih potreba i nevolja te da je nužno već postojeće dobro uređivane organe usmjeriti i solidno urediti. Korenić je zapravo smatrao da je za katolička i crkvena pitanja važan *Katolički list* na čijem je čelu bio on, i protivio se direktno ili indirektno svakoj pojavi novog lista. Međutim, nešto kasnije, listajući *Jutro,* vidjet ćemo kako je iskoristio priliku i da je, iako nije bio ni za njegovo osnivanje, poslije ovaj organ iskoristio pišući retke o promjenama u *Katoličkom listu*.[804]

[797] *Hrvatstvo,* 2. svibnja 1904., str. 2.
[798] Dvie tri o ‘Obzoru’ u: *Hrvatstvo,* 4. svibnja 1904.
[799] *KL*, br. 18, 1904., str. 207-208 i 213-214.
[800] *KL*, br. 18, 1904., str. 207-208 i 213-214.
[801] *KL*, br. 19., 1904., str. 218.
[802] *KL*, br. 19., 1904., str. 218.
[803] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 214.
[804] Već u rujnu 1908. Korenić piše u „Jutru“ o „Bogoslovskoj smotri“ i „Katoličkom listu“.

Promjenom urednika *Katolički list* stao je uz *Hrvatstvo*, a može se ostaviti otvoreno pitanje mogućnosti da je Korenić, zapravo baš kao i većina svećenika, kritizirao *Hrvatstvo* zbog ulaženja u strančarsku borbu služeći Frankovoj stranci.[805]

Poznato je da se zbog istog se razloga od tog *Hrvatstva* distancirao i sam Mahnić sa svrhom da HKP odvoji od svake političke stranačke opcije.[806]

Evidentno je da se *Hrvatstvo* od početka htjelo predstaviti kao organ – službeni dnevnik Hrvatskoga katoličkog pokreta, pretpostaviti je bez Mahnićeva suglasja, a i studentska se mladež organizirala pod drugim sponzorstvom i poticajima. Glavni protagonisti te mladeži bili su Mahnić i Butković. Iako je Mahnić, kao duhovni otac, u početku vrludao, možemo ustvrditi da nema nikakve posebne veze s dnevnikom *Hrvatstvo*. Važno je pri tome spomenuti i činjenicu da je Ivan Butković pri osnutku *Hrvatske* jasno naznačio da se to društvo, a ono je klica budućega HKP-a, ne veže ni uz kakvu stranku niti promiče bilo kakve političke programe. S vremenom se i sam Mahnić ogradio od bilo kakvoga političkog djelovanja svećenstva.[807] U *Jutru* u članku „Izbori i svećenstvo“[808] koji potpisuje svećenik, a za kojeg vjerujemo da je riječ upravo o biskupu Mahniću, iznosi se nezadovoljstvo načinom sudjelovanja svećenika u političkom i stranačkom životu.[809] Iz teksta je vidljivo da autor naglašava da svojim pisanjem ne želi braniti svećenicima političku slobodu „… ali napokon mora svaka stvar imati svoje granice, pa tako i politička tolerancija. Ova prestaje bez svake dvojbe ondje, gdje nastaje direktna šteta po vjeru i crkvu.“[810] Spominje kako neki svećenici i aktivno sudjeluju u radu političkih stranaka i nastavlja „da mi se ne prigovori, da sam pristran, izjavit mi je, da se isto tako slabo slažem s onim držanjem, koje se je moglo opaziti za ovog izbornog vremena kod svećenika Starčevićeve sranke prava“.[811] Nadalje, tvrdi kako se neki svećenici posve otvoreno priznaju pristašama Radićeve seljačke stranke. „Dok glasilo te stranke na onakav bezočni način piše o katoličkim svećenicima a što je jošte kud i kamo gore, o katoličkim svetinjama, dotle u njoj katoličkom svećeniku nema mjesta. Ali to jošte nije sve. I takovi svećenici, (…) da glasaju za kandidate, za koje katolički svećenik nikada ne bi smio glasovati. (…) Nekoji su jošte išli, pak se nisu ustručavali ići korteštovati za kandidata koji je toliko puta pokazao, da je neprijatelj

[805] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 214. i 217., Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 569.
[806] Anton BOZANIĆ, Djelovanje biskupa Mahnića na formaciji i organizaciji katoličkog laikata do 1912. godine, u: Zlatko MATIJEVIĆ, ur.: *Hrvatski katolički* pokret, str. 274.
[807] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest, str*. 216-217. i 236., Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 569.
[808] *Jutro,* br. 5, 1908., str. 1., uvodnik – Izbori i svećenstvo.
[809] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 569.
[810] *Jutro*, br. 5, 1908., str. 1.
[811] *Jutro*, br. 5, 1908., str. 1.

katoličke Crkve, dakle one Crkve, kojoj su obvezni da služe. Tako je koprivnički župnik kortešovao ne samo za Supila, nego i za Radića, a i jedan i drugi poznat je kao 'veliki neprijatelj katolicizma'."[812]

Biskup Mahnić htio je pod svaku cijenu odvojiti HKP od političke identifikacije koju mu je nastojao dati nezgodan katolički politički dnevnik *Hrvatstvo*. U nastojanju da razdvoji HKP od političke akcije, Mahnić je nerijetko nailazio na potporu i drugih katoličkih listova.[813] On nikada nije konkretno rekao o kojim je listovima riječ, ali treba pretpostaviti da je riječ o *Katoličkom listu*.

Godine 1906. osnovana je Hrvatska kršćansko-socijalna stranka prava, uz već postojeću Kršćansku socijalnu stranku koju su činile radničke domovinaške i frankovačke frakcije. „Novu je stranku oblikovala skupina oko *Hrvatstva*. Program stranke sadržavao je političku, društveno-gospodarsku i bogoštovno-prosvjetnu sastavnicu."[814] Stranka je bila nasljednica Hrvatske radničke zajednice koja je usvojila pravaška politička stajališta, s težnjom o spajanju s frankovcima.[815] I *Hrvatska straža* i *Katolički list* pozdravili su osnivanje nove stranke.[816]

Krčki biskupa Mahnić nije bio usamljeni član hrvatske katoličke hijerarhije koji je mislio da je potrebna politička stranka za realizaciju preporodnog programa. Njihova htijenja za osnivanjem takve stranke spriječili su papini naputci protiv vezivanja stranaka uz Crkvu, kao i postupci ljudi u Hrvatstvu. Razlike u teoretskim i praktičkim postavkama između njih i Mahnića bile su prevelike.[817] Tako, na primjer, jedan od urednika *Hrvatstva* i prvi odgovorni urednik Fran Plevnjak, ne dijeli politiku i vjeru, a smatra „da je svećeniku i dužnost miješati se u politiku".[818] Ono gdje se Mahnić i Plevnjak najviše razilaze jest gledanje na Crkvu. „Za Plevnjaka su svećenici bitna odrednica Crkve. Stoga su upravo svećenici pozvani da štite interese Crkve i vjere političkim sredstvima. Mahnić naprotiv shvaća Crkvu kao zajednicu i svećenika i svjetovnjaka, iako je ulogu svjetovnjaka ograničio na poslušnost crkvenoj hijerarhiji. Svjetovnjacima je namijenjena odlučujuća politička uloga i stoga je Mahnić htio odgojiti svjetovnjake... kako bi oni preuzeli ulogu političke borbe za interese vjere i Crkve."[819]

---

[812] *Jutro*, br. 5, 1908., str. 1.
[813] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 239-240. i 268. U vezi s tim što Krišto kaže u završetku, iako je istarski *Narodni list* pisao kako „svećenstvo nije zato tu, da se vrsta u posebne stranke i frakcije, koje će se zvati *katolički centrum, klerikalna* stranka ili što takova." potrebno je napomenuti da se istarski list nije slagao s Mahnićevim konkretnim postupcima. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 240.
[814] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret,* str. 571., Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 228-229.
[815] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 48-49.
[816] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 243; Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* str. 49.
[817] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 238-240.
[818] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 239.
[819] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 241-242.

Nakon 1905. godine Mahnić zapravo nigdje više u javnosti ne zagovara osnivanje katoličke stranke čiji bi se rad smatrao kao rad Katoličkoga pokreta.[820] To potvrđuje i njegova ograda od programa i isključivosti Kršćanske socijalne stranke u Banskoj Hrvatskoj. HKSSP je, ionako, kao stranka slabo zagovarala katolička načela i brinula se za vjerske interese.[821]

S obzirom na to da se na stranicama *Hrvatsva* u najvećoj mjeri moglo prepoznati „strančarstvo" na koje se osvrnuo i mladi crkveni povjesničar iz Đakova Svetozar Rittig[822] koji za *Glasnik biskupija bosanske i sriemske* piše: „ne zadovoljava nas Hrvatstvo, jer se gubi u strančarstvu i tako sa oka pušta onaj veliki, sveopći, Hrvatima tako nužan katolički preporod, kojem bi u nas katoličk[e] novine mogle biti moćnom trubljom i snažnom polugom".[823]

Nakana osnivača katoličkoga dnevnika *Hrvatstvo*, biskupa Mahnića i prvih urednika Plevnjaka i Szlavika, bila je da dnevnik ne bude politički, nego da se izdigne iznad politike. Poslije su se, međutim, nakladnici i vlasnici priklonili Frankovoj *Stranci prava*, te naposljetku predali svoje pretplatnike *Hrvatskom pravu*.[824] Zanimljivo je da je mladež htjela ostati na onome što je i sam biskup Mahnić želio za *Hrvatstvo*, a to je da ostane apolitičan, pa su se stoga udružili predsjednici akademskih društava *Hrvatske*, *Domagoja*, *Pavlinovića*, *Dobrile*, *Martića*, te urednici *Luči* Juraj Prstec i Rudolf Eckert te dali izjavu: „Hrvatsko katoličko narodno društvo je grupa čisto kulturnoga karaktera, koja ima zadaću svoje članove odgojiti u kršćanskom i hrvatskom duhu, obrazovati ih i pripraviti za gospodarski i prosvjetni rad da mogu jednom kao karakterni muževi pružiti svome narodu realnim radom potrebnu pomoć, pa prema tomu razvoj javnih političkih prilika i njihova promjena ne može činiti nikakvih promjena u našim redovima… Svakom pak poštenom hrvatskom katoličkom đaku su uvijek otvorena vrata, i svi ga pozdravljamo veselo i od srca u našim redovima".[825] Time su izrazito naglašene važnost i uloga kulture i kulturnog rada za odgoj naroda u kršćanskom i hrvatskom duhu.

[820] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 566.
[821] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 573, Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 239-240 i 246.
[822] Svetozar Rittig (1873. – 1961.)
[823] Navod prema Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 215.
[824] Usp. Fabijan VERAJA, *Hrvatski katolički pokret" potpuno zakazao i neuspio"?*, str. 331., Tihana LUETIĆ, Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća, u: *Croatica Christiana periodica*, 36, br. 69 (2012), str. 63.
[825] Tihana LUETIĆ, *Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća*, str. 58., Fabijan VERAJA, *Hrvatski katolički pokret "potpuno zakazao i neuspio"?*, str. 331.

7. Jutro

Mahnić je u svakom slučaju htio odvojiti Hrvatski katolički pokret od političke identifikacije koju mu je nastojao dati katolički dnevnik *Hrvatstvo*. Želja mu je bila pokrenuti novi katolički list koji bi u cijelosti bio nestranački.[826] Prije pokretanja novoga katoličkog lista osniva *Pijevo društvo*[827] čija je svrha promicati katoličke ideje putem tiska.

Prvi broj tjednika *Jutro,* na inicijativu biskupa Mahnića, izlazi u Zagrebu 10. veljače 1908. Tjednik je izlazio svakoga ponedjeljka na šest stranica velikog formata. Glavnim urednikom tjednika imenovan je nekadašnji glavni urednik *Hrvatstva* Oto Szlavik i upravo je tu činjenicu, među ostalim, *Jutru* spočitavao *Katolički list*.[828] Nije samo Szlavik prešao u *Jutro* – došli su još neki suradnici *Hrvatstva*, na primjer: Milenko Kelović, Velimir Deželić ml.

U uvodniku prvoga broja pod naslovom *Što hoćemo?*[829] uredništvo *Jutra* predstavlja čitateljima razloge osnivanja i glavne smjernice djelovanja. Pokretači su morali odgovoriti na niz pitanja koja su im postavljana, a među kojima je i pitanje o potrebi za još jednim katoličkim listom.[830] Iako je nakana bila udaljiti *Hrvatstvo* od HKP-a, uredništvo zaobilazno želi stvoriti „takav list da ga svaki Hrvat katolik bez ikakvoga krzmanja može svojim listom smatrati".[831] Nadalje u uvodniku se navodi: „ako je zadaća, da okupi sve oko sebe, što je hrvatsko i katoličko, tada valja priznati, da takov list mora stajati izvan političkih stranaka, ukoliko to katolički patriotički list može".[832]

Jutro je trebalo biti neovisno glasilo koje bi promoviralo političke i napose kulturne interese Hrvata.[833] Osvrćući se na pitanje politike, uredništvo je napomenulo: „Ako je listu zadaća, da okupi sve oko sebe, što je hrvatsko i katoličko, tada valja priznati, da takov list mora stajati izvan političkih stranaka, u koliko to katolički i patriotički list može."[834] Očita je dakle, iako neizrečena, kritika *Hrvatstvu*. „Ako je list, koji je namjenjen zajedničkim interesima svih ljudi, ujedno stranački organ, ako makar samo i naginje više jednoj stranci, nego li drugoj, tada je jasno i prirodno, da će ga svi oni katolici s nepovjerenjem uzimati u ruke, koji se s njegovim

[826] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 268.
[827] 31. siječnja 1908.
[828] Oto SZLAVIK, Bezimenome, ali ne nepoznatome piscu u „Katoličkom listu", u: *Jutro,* 1/1908., 4., str. 4. Szlavik je odgovorio da je to bilo zato što mu Hrvatsko katoličko tiskovno društvo, izdavač „Hrvatstva", nije dopuštalo uredničku slobodu.
[829] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[830] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 574.
[831] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[832] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[833] Vladimir LONČAREVIĆ, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, str. 151.
[834] *Jutro*, 1/1908., str. 1.

poitičkim pravcem ne slažu, te će samo njegovo djelovanje na kulturnom i vjerskom polju ostati samo polovično i nedotjerano.“[835] Uredništvo napominje da list neće biti stranački, ali se „jošte nije odrekao politike“. Tjednik se dakle bavio i političkim temama, ali da nije bio izravno vezan ni uz jednu političku skupinu, kako je spomenuto u uvodnome članku prvog broja „Što hoćemo“.[836] Naime, u uvodniku uredništvo piše: „Ako je listu zadaća da okupi sve oko sebe, što je hrvatsko i katoličko, tada valja priznati, da takov list mora stajati izvan političkih stranaka.“[837] Zamisao pokretača bila je braniti zajedničke interese svih Hrvata. Zato će *Jutro* „… strogom prvednošću pratiti rad svih stranaka, ono će paziti, da se nikada o pravdu ne ogriješi, ali ono će i bez ljudskog straha moći svoj sud o svakoj stranci izricati, jer ga nikakovi stranački interesi ne vežu“.[838] S obzirom na vjeru „naš je program dakle: Prava hrvatskoga naroda u domovini i izvan nje, a isto tako i u istoj liniji sveta vjera djedova naših, koju su nam kroz toliko krvavih stoljeća čitavu i neokaljanu sačuvali. Zato ćemo se boriti i to ćemo eto braniti.“*[839]*

U prvome broju drugog godišta *Jutra* donose se na naslovnoj stranici u tekstu pod nazivom „Naša zadaća“ razlozi osnivanja ovih novina. Naime, vrijeme osnivanja *Jutra* jest vrijeme u kojem HKP zahvaća sve šire dimenzije, ali se, prema riječima autora teksta, ne može koncentrirati na sve zbog temeljne misli one grane pokreta koja bi trebala okupiti sve katoličke elemente oko sebe.[840] Također se u tekstu konstatira da uspjesi pokreta nisu u omjeru potrošene energije kako bi se očekivalo kod katoličkoga hrvatskog naroda. Više je razloga tomu, a najvažniji među njima jest svakako činjenica da su mnogi u početcima bili voljni sudjelovati u aktivnostima, ali su zbog nekih razloga ostali pasivni. Odgovornost za taj neuspjeh i pasivnost autor teksta vidi u političko-stranačkim, ali i strančarskim odnosima.[841] Ono što je uočljivo jest želja autora teksta da *Jutro* opstane kako bi mogao djelovati i na kulturnom planu, i to držeći se strogo katoličkih principa. Ne odstupaju od nauma da svojim pisanjem pridonose na ekonomskom i kulturnom planu, ali isto tako i na političkom. Pri tome se svakako ističe kako će biti, doduše, „izvan stranaka kao i do sada, ali kao pravi katolici i kao pravi Hrvati oštro

[835] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[836] Zlatko MATIJEVIĆ, Hrvatski katolički pokret i politika (1903.-1929.), u: *Croatica Christiana Periodica*, 2001., br. 47. str. 183.
[837] *Jutro*, 1/ 1908., str 1.
[838] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[839] *Jutro*, 1/1908., str. 1.
[840] *Jutro*, 1/1909., str. 1.
[841] *Jutro*, 1/1909., str. 1.

ćemo gledati stojeći na braniku domovine, ne dolazi li s koje strane nezvani gost, da kida prava naša.“[842]

Hrvatska straža je dakako s odobravanjem pozdravila i preporučila list.[843] No *Jutro* je postalo kamen spoticanja jer su ga mnogi doživjeli uzrokom razdora i slabljenja katoličkih redova. Već od trećeg broja *Jutra* započinje niz tekstova u kojima se brani način, odnosno vrijeme osnivanja *Pijeva društva*, ali i osnivanje organa *Jutro*. U napadima na *Pijevo društvo* zbog tjednika *Jutro,* uz napredne i liberalne listove *Obzor* i *Novosti*, prednjače: *Katolički list* i *Hrvatstvo*. *Jutro* je izlazilo kraće od dvije godine.[844] Ideali *Jutra* bili su i ostali vjera i dom za koje se bore u svakom retku na stranicama ovih novina.

U *Katoličkom listu* smatraju da je postojanje još jednoga katoličkog lista rasipanje snaga, jer su dva takva katolička informativna lista previše.[845] Nezadovoljni su time što *Jutro* ne tiska *Hrvatsko katoličko tiskovno društvo* te zaključuju: „Mi stojimo uz 'Hrvatstvo' i molimo sve prijatelje katoličkog hrvatskog pokreta, neka se ne dadu zavesti. ’Mi ne smijemo ostaviti naš glavni katolički organ 'Hrvatstva'’ reče nam preuzvišeni Gospodin Nadbiskup, kad u njega zatražismo savjeta, kako da se držimo u ovoj kobnoj shizmi u katoličkom izboru, koja će – bojimo se – kao i svako zlo na svijetu imati svoj korijen u osobnim hirima, i osobnom interesu, a plemenita svrha služi samo za štafažu.“[846] *Katolički list* ne odstupa, ni u idućim brojevima, od svojih stavova u svezi pojave *Jutra*. U svojem odgovoru uredništvo *Jutra* poriče pravo *Katoličkom listu* da svisoka sudi o *Jutru*. Ističu da im nije poznat propis koji nalaže da pokrovitelj nekog crkvenog ili svjetovnog društva mora biti mjesni biskup, a za primjer daju biskupa Strossmayera, koji je izabran za pokrovitelja akademije, iako nije bio zagrebački nadbiskup. Ističe se također da nema govora o povredi crkvene discipline.[847] Uredništvo *Jutra* u svojem odgovoru izražava sumnju da je jedini kriterij *Katoličkog lista* prema kojemu prosuđuje i vrednuje postojanost nekog drugog lista isključivo to šteti li on ili koristi *Hrvatstvu*. Izražavaju nadu da *Katolički list* neće poricati pravo na egzistenciju nekom dnevniku ili tjedniku prema tome tiska li se on u *Hrvatskom katoličkom tiskovnom društvu* ili ne.

Uz *Jutro* je pristala većina *domagojaca*, tj. držali su ga svojim glasilom. Ali je *Zbor duhovne mladeži zagrebačke* ostao uz *Hrvatstvo*. Tako se stvorio dojam podijeljenosti između

[842] *Jutro*, 1/1909., str. 1.
[843] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest,* str. 270., prema HS, 7/1909., 192.
[844] To je bilo već 1909.
[845] Josip SINJERI, *Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret*, str. 575.
[846] *KL*, br. 7., 1908., str. 82-83.
[847] *Jutro*, 2/1908. str. 2., 17. veljače 1908.

svjetovnjaka i klerika.[848] No domagojci nisu bili posve zadovoljni urednikom *Jutra* Szlavikom, te su se već tijekom 1908. ponovno približili *Hrvatstvu*, koje je tada uređivao Josip Lončarić. Szlavik se priklonio banu Pavlu Rauchu i protukoalicionaškoj politici koju je vodio, što Mahniću nije odgovaralo, jer su proturauhovska i protufrankovačka politika bile konstantno na meti kritike gotovo cjelokupnog novinstva, koje je bilo u službi Hrvatsko-srpske koalicije. To nije odgovaralo ni Slovencu Kreku, koji je odbio svaku tajnu ili javnu djelatnost protiv koalicije u Hrvatskoj.[849]

Uvodnik *Jutra* od 16. ožujka 1908. napisao je biskup Mahnić, kao pokrovitelj *Pijeva društva* u kojem se osvrće na pisanje *Katoličkog lista,* u kojem izražava žaljenje zbog napada na *Pijevo društvo, Jutro* i na njega ali i preuzima odgovornost na sebe zbog pokušaja utjecaja na zagrebačkog nadbiskupa Posilovića da donese odluku da *Pijevo društvo* preuzme vlasništvo nad *Hrvatstvom.*[850] I uvodnik sljedećega broja obrana je od napada u *Katoličkom listu,* za koje se tvrdi da su neutemeljeni. No, unatoč toj polemici, zajedničko im je što su u sukobu sa svjetovnim listovima *Pokretom,* riječkim *Novim listom*, *Narodnim novinama*, te s *Obzorom.*[851]

Na stranicama *Jutra* uz brojne odgovore na napade na *Jutro* ili političke teme prisutni su i prikazi stanja na kulturnome planu kod Hrvata i u svijetu. Jasno je da je bilo i kulturoloških tema s obzirom na to da je to vrijeme kada se u hrvatskim zemljama raspravljalo o umjetnosti i kulturi. Sveprisutna su nastojanja tzv. borba za slobodu, za emancipaciju od svih spona i ropstva. Svim tim nastojanjima modernisti i liberalisti zapravo žele, kako to Maraković tvrdi, kulturnu emancipaciju.[852] Emancipacija na svakom području geslo je moderne hiperkulture, ali ujedno i njezina osuda, smatra Maraković, i nastavlja: „poezija se 'oslobadja' od glazbe, od tvarnih umjetnosti, od tradicija, od narodnih ideala, a po tome i od naroda. Ona je tudja.[853] Narod usvaja samo ono što na njega snažno djeluje a to su samo ona djela koja ga zahvaćaju u samoj njegovoj biti, „u dnu duše potresaju i podižu do njegovih vjekovnih bajnih ideala.“[854] Umjetnost, ona prava, vječna umjetnost, poezija neprolazne ljepote nije se nikada udaljila od svoga naroda i zato je uvijek bila slobodna, tvrdi Maraković i nastavlja: „tek moderni hiperkulturni artisti osjećaju svoj vlastiti narod i njegove ideale nekim teškim teretom, nekim 'sponama'“.[855]

[848] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 73.
[849] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 107-108.
[850] *Jutro*, 6/1908., str. 1.
[851] *Jutro*, 7/1908., str. 1.
[852] Ljubomir MARAKOVIĆ, Kultura, umjetnost i sloboda, u; *Jutro*, 22/1908. str. 2.
[853] Ljubomir MARAKOVIĆ, Kultura, umjetnost i sloboda, u; *Jutro*, 22/1908. str. 2.
[854] Ljubomir MARAKOVIĆ, Kultura, umjetnost i sloboda, u; *Jutro*, 22/1908. str. 2.
[855] Ljubomir MARAKOVIĆ, Kultura, umjetnost i sloboda, u; *Jutro*, 22/1908. str. 2.

Pijevo društvo od Antuna Scholza preuzima izdavanje dvotjednika *Prosvjeta,* koji je uređivao također Oto Szlavik, koji je uz recenzije i političke kronike u tome glasilu objavljivao i roman „Zašto?“ pod pseudonimom *Junius,* ali, budući da je *Pijevo društvo* sredinom 1909. prestalo izdavati *Prosvjetu*, nije ga nikad dovršio. Uz starije suradnike Đuru Arnolda, Velimira Deželića oca, Ferdu Rožića, Marina Sabića, Vinka Lozovinu, Mariju Tomšić Imre, Antu Alifirevića, Milana Grubora (koji se potpisivao pseudonimom Slavomir) i Milana Pavelića, u *Prosvjeti* su surađivali mladi katolički pisci – uz spomenute Kelovića i Deželića sina – Zvonimir Švrljuga (lodola, Zvona Zvone, Z. Šestilovački, Tvrtko Bogomirski.), Andrija Živković (Hrabroslav Graničar), Josip Hajduković, Nedjeljko Subotić, Izidor Poljak (…k) i Hubert Strauch (Hubert Viktor).

Isto kao s tjednikom *Jutro Hratska straža* je s odobravanjem pozdravila i preporučila *Prosvjetu* svojim čitateljima.[856]

[856] *HS*, 7/1909., str. 192.

8. Riječke novine

Krajem 1910., nakon što su u Zagrebu prestala izlaziti dva hrvatska dnevna katolička lista, *Hrvatstvo* i *Jutro*, riječki kapucini počeli su razmišljati o pokretanju novog katoličkog političkog lista.[857] Istodobno, o ovoj ideji se raspravljalo i u redovima zagrebačkoga Hrvatskog katoličkog akademskog društva *Domagoj*. Naime, uskoro je krčki biskup dr. Antun Mahnić, očito u punoj suglasnosti s o. Bernardinom Škrivanićem, doputovao u Zagreb te je s *domagojevcima* održao sastanak u svezi s pokretanjem novih katoličkih novina.[858] Na samu Novu godinu 1911. tada istaknuti *domagojac* Milko Kelović u privatnom pismu upućenom iz Lipovljana upitao je Petra Grgeca što je s pokretanjem kapucinskih novina u Rijeci te jesu li se kapucini „već dogovorili s Rudolfom Eckertom i Petrom Roguljom“[859] oko uređivanja novoga hrvatskog katoličkog lista. Njegov upit dodatno potvrđuje da su već krajem 1910. godine bile uspostavljene određene veze između riječkih kapucina i domagojaca, prvenstveno Rudolfa Eckerta i Petra Rogulje, u svrhu ostvarenja planiranoga novinskog pothvata.[860]

Ideja biskupa Mahnić, pokretača i organizatora Hrvatskoga katoličkog pokreta bila je da se osnuje „informativni tjednik“ koji bi „davao katolička načela za rad i sve prosuđivao s katoličkog stanovišta.“[861] Za urednika je novog tjednika bio predviđen vlč. Milan Pavelić. Osim njega, članovi uredništva su trebali biti jedan od Mahnićevih najbližih suradnika vlč. Ivan Butković i poznati katolički publicist osječki kateheta vlč. Matija Manjarić.[862]

Vođenje svih organizacija HKP-a u drugom desetljeću razvoja HKP-a preuzimaju seniori, *domagojci*, nakon završena studija, koji 1912. osnivaju *Hrvatski katolički seniorat*.[863]

Pokretanje *Riječkih novina* podudaralo se s Mahnićevom inicijativom za osnutak *Hrvatskoga katoličkog seniorata*, institucije koja će imati „sudbonosnu ulogu ne samo u razvoju

[857] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 185.
[858] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 700.
[859] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 700., Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 185. Ovdje se uočava razlika kod dvojice autora kome je Kelović uputio pismo. Grgec navodi da je pismo upućeno Eckertu dok Deželić navodi kako je Kelović pismo uputio Grgecu.
[860] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 185., Zlatko MATIJEVIĆ, Hrvatski katolički seniorat i politika (1912.-1919.), u: *Croatica Christiana Periodica*, 24/2000., br. 46., str. 126.
[861] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, Zagreb, 1972., str. 177.
[862] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 177., Zlatko MATIJEVIĆ, Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina“, u: Nela Veronika GAŠPAR, (ur.), *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb-Rijeka, 2006., str. 194-195.
[863] Iako poznavatelji prilika HKP-a poput Jure Krište tvrde da je nejasno kad je ustanovljen „Seniorat“, usp. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, str. 81., Petar Grgec nam u životopisu već pomalo zaboravljenoga istaknutog dionika dr. Rudolfa Eckerta donosi podatak kako je na Bijelu nedjelju 30. ožujka 1913. u Ljubljani održana konstituirajuća skupština „Hrvatskoga katoličkoga seniorata“. Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 214.

hrvatskoga katolicizma nego u hrvatskoj povijesti općenito."[864] Neposredni prethodnik *Seniorata* bio je *Sekretarijat*, središnje tijelo u kome su bila centralizirana vodstva svih organizacija HKP-a.[865] Konstituirajuća sjednica nove hrvatske katoličke organizacije održana je 30. ožujka 1913. u Ljubljani.[866] Prema izvornoj Mahnićevoj zamisli, *Seniorat* je trebao biti „organizacija katoličkih intelektualaca", koja bi pod vodstvom biskupa „proučavala aktualne probleme K.[atoličkog] P.[okreta] i provadjala njegovu organizaciju".[867] U skladu s tim članstvo *Seniorata* je, u načelu, birano iz redova završenih studenata, bivših članova hrvatskih katoličkih akademskih društava (*Domagoj, Hrvatska, Preporod, Antunović* i dr.) i bogoslovskih zborova (*Duns Skot, Bakula, Akvinac, Milovan* i dr.).[868] Gotovo nije ni potrebno reći da su svi članovi uredništva *Riječkih novina* bili seniori.[869]

Konačna odluka o pokretanju hrvatskoga katoličkog izvanstranačkog političkog dnevnika donesena je na sastanku hrvatsko-slovenskog katoličkog narodnog đaštva održanom od 1. do 4. kolovoza 1912. u Ljubljani.[870] Na sastanku je sudjelovalo 600 katoličkih đaka u prisutnosti biskupa Mahnića i ljubljanskog kneza-biskupa dr. Antona Bonaventure Jegliča.[871]

Za vrijeme održavanja Euharistijskog kongresa u Beču 1912.[872] razgovaralo se o pokretanju katoličkog tjednika u Hrvatskoj kojom prilikom je donesena odluka da list treba izlaziti u Rijeci.[873] Skupina mladih kapucina, među kojima su o. Miroslav Škrivanić i o. Jeronim (Dragutin) Tomac, predvođena gvardijanom o. Bernardinom Škrivanićem bila je spremna poduzeti akciju za pokretanje dnevnika.[874]

„Očekivalo se da će uređivanje novoga katoličkog dnevnika preuzeti u svoje ruke uglavnom mladi svjetovnjaci iz redova HKP-a."[875] U prvi se mah pomišljalo na Dragutina pl.

---

[864] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918.*, str. 310., Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret (1903-1945.)*, str. 81. i dalje, Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 199.
[865] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918.*, str. 303.
[866] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 214.
[867] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 214., Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 210.
[868] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 214-215.
[869] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 215., Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 210.
[870] *RN*, 3/1914., str. 2., Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 200.
[871] Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918.*, str. 307-308.
[872] 23. međunarodni euharistijskog kongresa održan je od 11. do 16. rujna 1912. u Beču. Euharistijski kongresi u Hrvata, u: *Blaženi Alojzije Stepinac. Glasnik postulature*, XXI. (1/2014.), str. 13. O samom Euharistijskom kongresu s početka XX. stoljeća opširnije se može vidjeti u: Hubert JEDIN, (ur.), *Velika povijest Crkve*, VI/2, str. 383-392.
[873] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik,* str. 177., Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 195.
[874] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 177., Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 195.
[875] Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 195.

Hrvoja, profesionalnog novinara Otona Szlavika i, eventualno, vlč. Vilima Ivaneka, koji je već imao bogato iskustvo u uredničkim poslovima.[876]

Početkom studenoga 1912. u kapucinskom je samostanu u Rijeci pod predsjedanjem biskupa Mahnića, a u prisutnosti gvardijana o. Bernardina Škrivanića, o. Miroslava Škrivanića, vlč. Milana Pavelića i vlč. Dragana Dujmušića, budućega kapucinskog redovnika, odlučeno krenuti s tiskanjem hrvatskoga katoličkog dnevnika, jednostavno nazvanog *Riječke novine*.[877] Na sastanku je također odlučeno da se Rudolfu Eckertu povjeri „usklađivanje sadržaja novina i uvodnici".[878] Za njegova je zamjenika postavljen Petar Rogulja koji se trebao brinuti za vijesti iz vanjske i unutarnje politike.[879] Za podlistak i kulturnu rubriku bio je zadužen vlč. Milan Pavelić. Vlč. Ivana Grahovca zapala je dužnost praćenja dnevnih i lokalnih vijesti.[880] Rogulja je odmah nakon sastanka doputovao u Rijeku, a za njim je, nakon što je položio posljednji ispit 28. studenog došao i Eckert.[881]

Kako bi upoznali hrvatsku javnost s odlukom o pokretanju *Riječkih novina*, u kapucinskoj tiskari *Mirjam* tiskan je i razaslan proglas sljedećeg sadržaja:

„Velecijenjeni gospodine!

Odlučismo doskočiti neospornoj potrebi katoličke Hrvatske tj. skorih ćemo dana početi izdavati dnevnik s čisto katoličkim i hrvatskim osnovom bez ikakove stranačke oznake. Poznavajući vašu ljubav k zajedničkim našim svetim idealima, molimo vas ponajprije, da biste uredili u svojem krugu mali odbor, koji bi nam slao vijesti o svemu što se kod vas znamenitije dogodi, ako već nije moguće, da nam svagda vi sami te vijesti pošaljete. Svaka takva vijestica neka bude što jasnije i kraće napisana. Molimo također da biste nam drukčije pomogli suradnjom ako vam je to moguće, eventualno, da biste nam našli dobrih suradnika u svojem kraju. Trebamo apologetskih članaka, političkih bez strančarstva, ekonomskih, književne kritike, zanimljivih pripovijesti u kršćanskom duhu itd... Sve radnje treba da su aktualne i pisane što popularnije. Kada primite dnevnik, izvolite nam saopćiti o njemu svoj sud. Istaknite što vam se sviđa a što ne. Svaki ćemo opravdani prigovor po mogućnosti rado uvažiti. Dnevnik počinje izlaziti dne 8. prosinca, cijena će mu biti 26 kruna godišnje poštom.

S kršćanskim i hrvatskim pozdravljem

[876] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 177-178., Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina"*, str. 195.
[877] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 701.
[878] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 701.
[879] Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 188.
[880] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 701.
[881] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 701., † Dr Rudolf Eckert, *Novine*, 2/1915., br. 60., str. 3.

Za privremeni odbor:
Milan Pavelić i O. Miroslav Škrivanić.“[882]

Već početkom prosinca 1912. godine sastalo se u kapucinskom samostanu novo uredništvo, na čelu s Rudolfom Eckertom kao glavnim urednikom i njegovim zamjenikom Petrom Roguljom.[883] Uz funkciju zamjenika glavnog urednika Rogulja se bavio pitanjima vanjske i unutarnje politike, a Milan Pavelić bio je zadužen za podlistak i kulturne rubrike.

Dnevnik je tiskan na četiri stranice velikog formata. U impresumu novina navedeno je da im je vlasnik i odgovorni urednik vlč. Milan Pavelić.[884] Tijekom dvije i pol godine izlaženja riječki je katolički dnevnik, usprkos cenzorskom kljaštrenju članaka i drugih oblika pritisaka, dosegao zavidnu nakladu od 5000 do 6000 primjeraka sa zanemarivom remitendom.[885] Neki su brojevi *Riječkih novina*, zahvaljujući prije svega visokim profesionalnim standardima dosegnutim u njihovu uređivanju, ali i atraktivnosti pojedinih članaka, dosezali tada astronomsku brojku od 10000 do 12000 prodanih primjeraka ne samo u Rijeci nego i u ostalim hrvatskim krajevima.[886]

Početak izlaženja hrvatskoga katoličkog dnevnika dočekan je u redovima HKP-a s neskrivenim zadovoljstvom. Petar Grgec, koji je i sam bio revni suradnik u uređivanju novopokrenutog lista,[887] ustvrdio je da *Riječke novine* imaju veliku zadaću, jer „Rijeka mora biti polje, gdje će hrvatstvo i katoličtvo pokazati, što može!“[888] i dalje Grgec nastavlja: „Mi imamo opet hrvatski katolički dnevnik! Dugo vrijeme skupljali smi sile za taj pothvat i unaprijed mnogo promišljali. Jer novine nisu samo skup članaka, vijesti, feljtona i oglasa, to je množina ideja i događaja; uzajamnost mnogih osoba i institucija; razvitak mnogobrojnih obiteljskih, domovinskih, državnih i svjetskih odnošaja, a sva ta mnogolikost spojena je u jedan veliki organizam koji se razvija u stalnom smjeru što ga određuje inteligencija i energija pojedinaca. Naše novine imadu prema tome veliku zadaću, a nadamo se da će tu zadaću ispunjati, jer smo im dali naše najinteligentnije i najbolje članove seniore!“[889] Ništa manje optimizma glede budućnosti *Riječkih novina* nije pokazao ni Milko Kelović.[890]

[882] Navod prema: Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina“*, str. 197-198.
[883] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 188.
[884] Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina“*, str. 198.
[885] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 179-181., Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 189.
[886] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 181., Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 189.
[887] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 181.
[888] P. G.[rgec], Riječke Novine, *Luč*, VIII (1912./1913.), br. 4-5., str. 123.
[889] P. G.[rgec], Riječke Novine, *Luč*, VIII (1912./1913.), br. 4-5., str. 123.
[890] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 701.

Neskriveno zadovoljstvo u redovima pripadnika HKP-a nije dijelio Frano Supilo koji je tada u Rijeci izdavao *Riječki Novi List*. On je u krugu pokretača katoličkog dnevnika vidio ne samo političke protivnike (klerikalce) nego i opasne konkurente na medijskom tržištu. Dapače, ustvrdio je da su „klerikalci ukrali format i ime" njegova *Riječkog Novog Lista*.[891]

Prvi broj *Riječkih novina* tiskan je s datumom 8. prosinca 1912.[892], kada se slavi blagdan Bezgrešnog začeća, a zapravo je tiskan 7. prosinca.[893] Od većine katoličke inteligencije najgorljivije protivnike imao je u Supilovu *Riječkom novom listu*.[894] List je zasnovan na „načelima hrvatskim, katoličkim i demokratskim".[895] Važno je napomenuti da je list imao mali odmak od Mahnićevih pogleda na kulturnu borbu razlučivanja dobra i zla. Već se na prvoj stranici uočava da je politika lista da kršćanska načela ne gura u prvi plan, zapravo su ostala negdje u pozadini kao osnova za kulturna, politička i društvena razglabanja. U članku „Naš program" piše: „Evo Ti s toga, hrvatski narode, lista osnovana na načelima hrvatskim, katoličkim i demokratskim. Preporod i napredak svakog naroda mora da počiva na moralnim temeljima ljubavi i pravice. U borbi za opstanak, mora da se okupi kao jedno tijelo među ostalim narodima. Snage pak naroda nije toliko u pojedincima, koliko u širokim masama, dobro organizovanim i svijesnima ljudskoga dostojanstva."[896] Jasno je da su *Riječke novine* zamišljene da bi bile političke, međutim, iz tekstova je jasno da je uredništvu određena politička opcija bliska. I to je razlog zbog kojeg su pojedini simpatizeri smatrali da je s njima HKP stupio u aktivnu politiku kao neovisna grupa koja se protivi nagodbi, ali da je unitaristička,[897] dok drugima nije bio dovoljan katolički list.[898] Iako je riječ o katoličkom političkom dnevniku u njemu je bilo mjesta i za kulturu. *Riječke novine* imale su podlistak – u kojem se objavljivao roman u nastavcima. Jedan od objavljivenih je „Val" američkog povratnika liječnika dr. Milana Kovačevića i roman „Utva zlatokrila" javnosti nepoznatog Vojislava Ćurića. S obzirom na vrijeme u kojem novine izlaze naglasak se stavljao na političke teme i izvješća s balkanskog bojišta. U dnevniku su prisutne rubrike „Iz domovine", „Iz Zagreba", „Gospodarske vijesti" i „Razno" za koje je dr. Ritig rekao da su „manje ili više pabirci iz raznih novina već pročitani".[899]

[891] Josip BADALIĆ, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, str. 182.
[892] *Riječke novine*, god. 1., br. 1., 8. prosinca 1912. Rijeka (dalje: *RN*)
[893] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 189., Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, str. 82.
[894] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 189.
[895] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, str. 82.
[896] Usp. Naš program, u: *RN*, 1/1912., br. 1.
[897] M., Novi putovi, u: *Luč*, XIV (1918./1919.), br. 4-5., str. 102.
[898] Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, str. 83.
[899] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 703.

Program uredništva *Riječkih novina* može se sažeti u jednoj rečenici „hoćemo ono, što hoće svi pravi Hrvati, hoćemo jednu veliku i ujedinjenu kršćansku Hrvatsku“.[900] Prva prijeporna točka uredničke politike bio je odnos prema Strossmayeru i jugoslavenstvu. O tome se posebno raspravljalo i na sastanku *Seniorata* u dvorani hotela „Union“ u Ljubljani 26. kolovoza 1913. tijekom Drugoga katoličkog sastanka.[901]

Naime, Ante Alfirević i Fran Binički, bivši i aktualni urednik *Hrvatske straže*, žestoko su osudili srbofilske izvještaje i članke Milka Kelovića s Cetinja. Tako je glavni urednik *Riječkih novina* Petar Rogulja prihvatio da je bilo pogrešaka i pretjeranosti, smatrao je da je srbofilsko držanje *Riječkih novina* u principu posve ispravno jer se u to vrijeme Prvoga balkanskog rata vodio rat protiv nekrsta.[902] Rogulja, međutim, prihvaća da je Drugi balkanski rat očitovao imperijalizam Srbije te su *Riječke novine* zauzele rezervirano držanje. U raspravu se uključio i biskup Mahnić, koji je *Riječkim novinama* dao za pravo što su bile na strani oslobodilačke slavenske ideje.[903]

Iako „*Riječke Novine* nisu bile službeno glasilo HKP-a, pa shodno tome niti *Seniorata*, one su ipak, prema priznanju njezinih seniorskih urednika, započele jednu novu epohu u životu hrvatskih organiziranih katolika.“[904] Dr. Svetozar Ritig smatrao je kako *Riječke novine* nisu potpuno samostalne i svakako da ih ne smatra organom *Hrvatskoga katoličkog seniorata* koliko je *Luč* organ *Hrvatskoga katoličkog narodnog đaštva*.[905]

Početkom Prvoga svjetskog rata državno je odvjetništvo u Rijeci zabranilo daljnje izlaženje *Riječkih novina* jer je list zauzeo „protuaustrijski“ i „proslavenski“ smjer pisanja.[906] List je ubrzo nastavio izlaziti u Zagrebu pod jednostavnim imenom *Novine* (1914.).[907] Uredništvo su lista čvrsto u rukama držali članovi *Seniorata*, spomenuti Rudolf Eckert i Petar Rogulja te Janko Šimrak.

[900] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 199.
[901] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 230.
[902] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 230.
[903] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 231.
[904] Zlatko MATIJEVIĆ, *Balkanski ratovi na stranicama „Riječkih novina“*, str. 200. Autor ovu misao prenosi iz: Aristid hrv.[atskog] kat.[oličkog] pokreta, *NP*, 8/1925., br. 11. str. 5.
[905] Velimir DEŽELIĆ, *Kakvi smo bili?*, str. 703.
[906] Marija MATULIĆ, *Postanak Jugoslavije, Seljački kalendar. Za prestupnu godinu 1928.*, Zagreb, 1927., str. 41.
[907] Početkom studenoga 1918. *Novine* mijenjanju ime u *Narodna politika* (1918. – 1929.). List ponovno mijenja ime u *Hrvatska straža* (1929. – 1941.), a na kraju kratkotrajno izlazi kao *Hrvatski glas* (1941.).

ZAKLJUČAK

U tridesetim je godinama XIX. stoljeća u Hrvatskoj buđenje nacionalne svijesti najviše se ogledalo kroz kulturni i društveni život. Osim ideja koje su izlazile iz okvira tradicijskih kršćanskih zasada, rad za poboljšanje političkog položaja i prosvjetnoga stanja hrvatskog naroda donosio je na pozornicu i nove, liberalne ideje. Samim time prodirali su u hrvatske zemlje liberalizam i modernizam, najizrazitije upravo u književnosti i kulturi uopće, a onda i u gospodarstvu, što je otvorilo procese sekularizacije javnoga života. S vremenom je to djelovanje postalo otvoreno protivljenje društvenom utjecaju Katoličke Crkve. Bio je to refleks procesa koji su se u zemljama zapadne Europe više ili manje očitovali već od XVI. stoljeća, a ideološki i politički oblikovali su se do kraja XVIII. st., no u Hrvatskoj su izostali, prije svega zbog snažne i svekolike mobilizacije u otporu prema turskoj najezdi, u čemu su Katolička Crkva i katoličtvo imali presudnu važnost. No reforme Josipa II., kojima je umanjio utjecaj Crkve, osobito redova, pa francuska invazija otvorit će i u nas snažnije vrata liberalnim idejama, koje će s vremenom sve više dobivati jedinstveno lice „antiklerikalizma".

Crkva je na te procese odgovorila antimodernističkim enciklikama, poglavito papa Pio X. Sveta godina 1900. bila je povod da su se u cijelom katoličkom svijetu održavale različite manifestacije (kongresi, hodočašća u Rim, posvete...). Vidjeli smo da je posljednja godina XIX. stoljeća (1900.) trebala biti svojevrsna prekretnica u javnom životu katolika uopće, a u Hrvatskoj posebno. Tako je u Hrvata bilo organizirano jubilarno hodočašće u Rim, posveta hrvatske mladeži Presvetom Srcu Isusovu i Prvi hrvatski katolički sastanak. Spomenuti je sastanak bio prvi sastanak hrvatskih katolika. Održan je od 3. do 5 rujna 1900. u zgradi Sveučilišta, a radio je u četirima sekcijama. Vidljivo je da su sekcije koje su razmatrale pitanja o katoličkom životu, katoličkom tisku; odgoju, crkvenoj umjetnosti i lijepoj knjizi imale na istaknutiji način kulturni karakter, čime je kulturni život snažno postavljen u žarište reevangelizacijskih nastojanja. Od važnijih pothvata koji se mogu pripisati sastanku treba spomenuti dnevnik *Hrvatstvo*, pravaške orijentacije, koji je imao i književno kulturne rubrike, postavši mjesto rasprave o potrebi razvoja katoličke književnosti (Dragutin Jeronim Tomac, Ljubomir Maraković i dr.), te osnutak *Hrvatskoga katoličkog kasina* 1906. Dio je planiranih aktivnosti izostao jer su uskoro umrli najzauzetiji promicatelji kongresa: Andrija Jagatić, Dinko Politeo i Aleksandar Bresztyensky.

Pravi zamah razvoju katoličkih kulturnih programa dao je krčki biskup Antun Mahnić (1850. – 1920.), najprije osnutkom *Staroslavenske akademije* 1902., očuvanjem glagoljice i staroslavenske liturgije, a potom i poticajima organiziranja katoličke mladeži, koji će prerasti u Hrvatski katolički pokret. Njegov se početak datira u godinu 1903., kada je pokrenut prvi

hrvatski filozofijski časopis *Hrvatska straža* i osnovano *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Hrvatska* u Beču, koje je od 1905. izdavalo list *Luč*. Taj je klub uz pomoć biskupa Mahnića 1906. godine održao na Trsatu I. đački katolički sastanak. Nakon toga sastanka, potkraj 1906. godine, uspjelo se u Zagrebu osnovati *Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj*, koje je od tada sve do 1941. bilo glavni nositelj organiziranoga katoličkog kulturnog života. Jedan od prvih pothvata bila je organizacija *Hrvatsko-slovenskog katoličkog sastanka* u Zagrebu u ljeto 1907. Na tom se sastanku okupilo, iz svih hrvatskih krajeva, više od 400 sudionika. List *Luč* još je kratko vrijeme nakon zagrebačkog sastanka uređivalo bečko društvo *Hrvatska*, no ubrzo ga je preuzeo *Domagoj* u Zagrebu, koji je sve više preuzimao i vodstvo pokreta. Časopis *Luč* imao je, osim organizacijsko-mobilizacijske, i snažnu kulturnu ulogu, prije svega književnu, kao literarni poligon mladih katoličkih književnika. *Luč* se raširila među studentskom mladeži, ali i u mnogim srednjim školama, pa se uskoro pokazala potreba za pokretanjem posebnog lista za srednjoškolce *Krijes* (1909.). Taj list je 1911. obustavljen, ali se 1913. obnovio kao *Đački vjesnik*. U raznim manjim lokalnim domagojskim organizacijama ili bogoslovskim zborovima (*Martić* za Bosnu, *Strossmayer* za Slavoniju, *Dobrila* za Istru i *Pavlinović* za Dalmaciju) i *Marijinim kongregacijama* postojali su i literarni klubovi koji su izdavali svoje litografske listove. Tako je *Dobrila* imao prostor u mjesečniku *Hrvatska škola* (1912.), koji je izlazio u Pazinu. Pavlinović je u sporazumu sa svećenikom Ivanom Butkovićem, koji je bio Mahnićev neformalni opunomoćenik u HKP-u počeo izdavati list pod imenom *Mladost* za hrvatsku katoličku seljačku omladinu. Osim toga, osnivani su ferijalni klubovi, u kojima su se za vrijeme ljetnih praznika nalazili zajedno katolički akademci (studenti), bogoslovi i srednjoškolci, te su zajednički radili na različite načine. Đački pokret pobrinuo se i za organizaciju seljačke mladeži. Iz ferijalnih društava pošli su đaci i studenti na selo, u narod, i počeli organizirati kulturni i socijalni rad. U mnogim su im mjestima pomagali mladi kapelani koji su već u međuvremenu svoje školovanje i socijalno-kulturnu formaciju završili pod utjecajem katoličkog pokreta. List *Mladost* bio je njihov organ. Prije Prvoga svjetskog rata bilo je oko 70 društava okupljenih oko toga lista. Na kongres i sastanke počeli su dolaziti i seljački mladići u narodnim nošnjama. Uz postojeća studentska društva u Beču i Zagrebu osnovana su slična društva i na drugim učilištima na kojima je u ono vrijeme bilo studenata. U Grazu se to društvo zvalo *Preporod*, u Innsbrucku *Kačić*, u Budimpešti *Antunović*. Nekih, barem povremenih organizacija bilo je i na sveučilištima u Rimu, Münchenu i Louvainu, a u Pragu su se udružili sa slovenskim društvom *Dan*. Uz ta, svjetovna društva katoličkom su pokretu pristupali i bogoslovski studentski zborovi: najstariji zagrebački Zbor duhovne mladeži, pa onda

đakovački, senjski, zadarski i sarajevski. Uskoro je nakon toga, 1909. godine, osnovan i *Hrvatski katolički đački savez* (nakon sastanka 1908., koji je okupio 800 đaka), a *Domagoj* mu je bio središte.

Kad su iz akademskih društava i zborova počeli izlaziti svršeni akademci, nametnula se sama po sebi ideja njihove organizacije – oni su se prozvali seniorima. Njihova se organizacija zvala *Hrvatski katolički seniorat* s vodstvom u Zagrebu. Poslije je ona preuzela vodstvo cijeloga pokreta. Za prvog je predsjednika bio izabran grkokatolički svećenik dr. Janko Šimrak.

Pod njegovim predsjednikovanjem *Seniorat* je sve više težio tomu da se bavi rješavanjem pitanja koja se tiču cijeloga hrvatskoga nacionalnog života. Seniori su u svoja društva primali akademski obrazovane članove ako i nisu izišli iz nekog od đačkih društava. Članovi su bili i svećenici i laici, uključujući žene. Sve su te organizacije i društva uključivali članove po principu osobnog predstavništva (predstavnici nisu zastupali organizacije iz kojih dolaze, nego samo sebe), a bili su povezani kroz *Hrvatski katolički narodni savez*. No i prije *Seniorata* postojali su neki začetci programskog okupljanja katoličkih intelektualaca. Mahnić je svećenstvo okupljao oko lista *Svećenička zajednica*, namijenjena svećeničkoj duhovnosti, dok je oko *Hrvatske straže* okupljao svećenike i laike koji su pisali o filozofijskim, književnim, kulturološkim i srodnim temama.

Hrvatska straža imala je stožerni utjecaj na idejno oblikovanje HKP-a, a to su svakako borba protiv modernizma i liberalizma i borba za ucjepljivanje katoličkih vrjednota u javni život – reevangelizacija vođena geslom *Omnia restaurare in Christo* – sve obnoviti u Kristu. Osim filozofijske problematike, posebna se pozornost posvećivala književnoj kritici s pozicija *philosophiae perennis* – vječne filozofije, na temelju neoskolastičkih poticaja. Dijelom je kulturno-književni karakter imao i sarajevski časopis *Vrhbosna* (1887.), iza kojega je stajao nadbiskup Stadler sa svojim kaptolom, te splitski katolički tjednik *Dan* koji je od 1903. godine vodio Mahnićev istomišljenik i urednik *Hrvatske straže* Ante Alfirević, poslije isusovac. Posebno značenje za pokret imalo je 1912. pokretanje prvoga dnevnika *Riječke novine*. Inicijativa je došla od o. Bernardina Škrivanića i o. Milana Pavelića, a prvi je urednik bio dr. Rudolf Eckert. Neizostavno je važno za kulturni rad katolika djelovanje *Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima*, utemeljenoga 1868. Za kulturni rad katolika toga vremena važan je bio i osnutak *Hrvatskog katoličkog kasina* osnovanog 1906. godine, *Pijevog društva za promicanje katoličke štampe* koje je osnovano 1908. godine sa svojim tjednikom *Jutro*, koje je izlailo od 1908. do 1909. godine, te *Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti*, važno zbog pokušaja izrade hrvatske katoličke enciklopedije. U svibnju 1913. osnovano je i *Kolo hrvatskih*

književnika kao književnička udruga katoličkih pisaca. Ono je kao izdavač započelo godine 1914. izdavati časopis *Hrvatska prosvjeta*. Ujedno je godine 1913., kako je spomenuto, konstituiran *Hrvatski katolički seniorat* i održan *Drugi hrvatski (hrvatsko-slovenski) katolički sastanak (kongres)* u Ljubljani. Drugi hrvatski katolički sastanak održan je od 24. do 27. kolovoza 1913. u Ljubljani, ujedno je bio i Hrvatsko-slovenski katolički sastanak. Ljubljana je izabrana za domaćina radi jačanja hrvatsko-slovenske sloge. Osim Mahnića, koji se posve kroatizirao, velik utjecaj na gibanja među hrvatskim katolicima imali su tada slovenski katolički javni radnici Janez Krek, Franc Terseglav, Aleš Ušeničnik i dr. Sastanku u Ljubljani nazočili su Stadlerovi budući nasljednici, nadbiskup dr. Ivan Šarić, i drugi visoki crkveni dostojanstvenici iz Bosne i Hercegovine, dok su iz Hrvatske došli biskup krčki Antun Mahnić, koadjutor zagrebački dr. Antun Bauer i drugi. Svrha je sastanka bila stvaranje novih organizacija na religioznom, socijalno-gospodarskom i prosvjetnom polju i uklanjanje nesuglasica i postizanje jedinstva u katoličkim redovima. Sudionici su smatrali da hrvatski katolički pokret slabi te da katoličke organizacije sporo napreduju, dok snaga neprijatelja jača. Program hrvatskog dijela sastanka sastavili su Velimir Deželić st., Stjepan Markulin i Janko Šimrak, a sastojao se od sekcija za kršćansku prosvjetu te za religijska, socijalno-gospodarska i karitativna pitanja. Među aktivistima za pripremu sastanka isticali su se Petar Rogulja, Marko Rebac i Rudolf Eckert. Velimiru Deželiću starijem na Kongresu je povjereno predsjedanje i izrada rezolucije „O katoličkoj beletristici i hrvatskim literarnim organizacijama“, pa je on oblikovao platformu za daljnji razvoj katoličke književnosti (pokretanje časopisa *Hrvatska prosvjeta* i ujedinjenje starijih i jedinstveno djelovanje mlađih katoličkih književnika). Time je završeno konstituiranje glavnih struktura i organizacija Hrvatskoga katoličkog pokreta, a samim time i njegova kulturnog razvoja.

Sve što je o HKP-u i njegovoj kulturnoj djelatnosti prikazano u radu potvrđuje da su dionici HKP-a u velikoj mjeri sudjelovali i uspjeli u oblikovanju i očuvanju hrvatske kulture. Riječ je bila o tome da se spase kršćanske vrjednote u hrvatskom narodu. Isto tako doprinos je dionika HKP-a da Hrvatska nije sekularizirana u tolikoj mjeri koliko druge zemlje u Europi. Uspio je odgojiti brojnu katoličku inteligenciju koja je imala velik utjecaj u društvu između dvaju svjetskih ratova. Prvi je svjetski rat privremeno obustavio ili usporio djelovanje HKP-a, ali ono što nije uspio zaustaviti jest činjenica da je stasala jedna generacija katoličke mladeži koja je trebala biti kvasac tog društva. Plodovi njihova rada, premda se čini da su zametnuti ili zaboravljeni, i dalje su prisutni u hrvatskoj kulturi, a ogledaju se u kršćanskim vrjednotama hrvatskoga naroda. U njima je sačuvano dragocjeno svjedočanstvo vremena s početka XX.

stoljeća hrvatskog društva i kulture a katolički tisak je hrabro stajao na braniku identiteta hrvatskog naroda, što je hrvatskoj javnosti danas još uvijek nepoznato. Važno je pri ocjenjivanju njihova pisanja imati na umu da je to vrijeme bilo ispunjeno snažnim društvenim i političkim previranjima i tadašnja Crkva nije prihvaćala kao što to danas Crkva II. vatikanskog koncila čini - prihvaća zasade moderniteta.

Ovom doktorskim radom nije iscrpljena tema uloge i doprinosa HKP-a hrvatskoj kulturi. S nadom da će rad biti poticaj mladim istraživačima u istraživanju HKP-u ističem da je potrebno još znanstveno istražiti i pisati o pojedincima članovima HKP-a.

PRILOZI

PRILOG I.

IZ PRAVILA „STAROSLAVENSKE AKADEMIJE“

Pravila akademije po kojima je Namjestničtvo u Trstu konačno odobrilo društvo 12. siječnja 1903. br. 3152. Po tim pravilima je društvo nastavilo svoj rad odmah od prve skupštine na kojoj je izabrano i prvo ravnateljstvo i to kako slijedi: za predsjednika dr. Fran Volarić, generalni vikar, za dopredsjednika je izabran dr. Mate Vitezić, nadmjernik u miru, odbornici su Vinko Zamlić, župnik u Voloskom, Josip Vajs, dr. o. Stanko Dujmovič, franjevac trećoredac, Matija Oršič, kakonik i Kvirin Kl. Bonefačić, biskupski tajnik. Pravila akademije su imala dvanaest paragrafa s ovim glavnim odredbama:[908]

§ I. Ime, sielo i svrha akademije.

Akademiji je ime „Staroslavenska akademija“. Ona je znanstveno družtvo sa sielom u Krku (Veglia) na Krčkom otoku. Svrha joj je: njegovati staroslavenski liturgični jezik te promicati njegovo učenje, gojiti glagoljsko crkveno pjevanje dotjerav ga, da bude odgovaralo crkvenim propisima.

§ II. Sredstva za postizanje svrhe.

1. Družtveni sastanci;
2. Akademičko naobražavanje mladih svećenika u staroslavenskom jeziku;
3. Objelodanjivanje knjiga, u koliko su potrebite za učenje i razumievanje staroslavenskoga liturgičnoga jezika, isto tako po mogućnosti izdavanje družtvenoga lista (organa);
4. Pjevačka škola za njegovanje glagoljskoga pjevanja.

[908] Ovdje prenosimo nepotpuna pravila kako ih prenosi i Vjekoslav Štefanić. Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku*, str. 19-20.

§ IV. Članovi.

Članovi jesu:

1. počastni, što ih imenuje glavna skupština;
2. utemeljitelji t. j. oni koji daruju akademiju 300 kruna;
3. članovi podupirajući t. j. oni koji plaćaju jedan put za uviek 100 kruna; podupirajući članovi mogu biti i moralna ili juridična tiela;
4. redoviti članovi t. j. oni koji godimice plaćaju 5 kruna.

§ VI. Prava i dužnosti članova.

Svi članovi imaju aktivno i pasivno pravo … svi članovi imaju pravo učestvovati kod svih sastanaka i dobivati izvješća o akademijskom radu.

§ VII. Organizacija akademije.

Vodstvo i uprava akademije spada na ravnateljstvo. Ovo sastoji iz sedmorice članova: predsjednika, podpredsjednika, tajnika, blagajnika i trojice odbornika. Predsjednik ili podpredsjednik, tajnik i blagajnik valja da su nastanjeni u Krku. Ravnateljsto bira glavna skupština za vrieme od tri godine.

§ VIII. Pokrovitelj akademije.

Pokrovitelj akademije bit će biskup krčki, koga će ravnateljstvo smjerno pozvati, da primi tu čast.

§ IX. Dužnosti i prava ravnatelja.

a) Ravnateljstvo vodi akademijsko djelovanje i upravlja njezinim imetkom …
b) Ravnateljstvo drži sjednicu jedan put na godinu, a k tomu jošte, kad to traži većina njegovih članova …

§ X. Glavna skupština.

Glavna skupština se sazivlje jedan put na godinu … Glavna skupština zaključuje valjano, ako je prisutno barem deset članova, od kojih oni koji stanuju izvan Krka mogu opunovlastiti jednoga od prisutnih članova … Glavna skupština razpravlja i zaključuje o računu i proračunu za sliedeću godinu i o drugim podnesenim priedlozima. Promjena pravila ili razpust družtva zaključuje se s dvie trećine prisutnih članova, a ti moraju sačinjavati polovicu svih članova.

§ XI. Razpust akademije.

Ako glavna skupština zaključi razpust akademije, mora odrediti prije nego se razpust provede, kako da se uporabi akademijski imetak. Ako pak akademiju razpusti viša vlast, podielit će se polovica njezina imetka među glagolske crkve krčke biskupije, a druga polovica među ostale glagoljske crkve.

PRILOG II.

„HRVATSKA STRAŽA“ – PROGRAMATSKI TEKST OBJAVLJEN U *HRVATSKA STRAŽA* 1/1903, STR. 1-9.

Namisao pokrenuti list za hrvatsku naobraženu ruku koji bi ispovijedao i branio načela kršćanska i zdrave filosofije posljedak je trajnog proučavanja prilika u kojima se danas nalazi javni naš život.

Pretežna večina hrvatskoga naroda je kršćanska. Krščanstvo uhvatilo je dubok korijen u misli i čudi hrvatskoga naroda te je tako spojeno s poviješću, sa slavom i njegovom veličinom kako je teško kod ikojeg drugog naroda u Evropi. Otmemo li Hrvatu njegov “vjerujem”, izvadili smo iz njegove povijesti one stranice na kojima su zabilježeni zlatnim slovima njegovi ratovi, krvoprolića “za krst časni i slobodu zlatnu”, za kršćansku civilizaciju. Što mu tada još preostaje, čim bi se ponosio narod pred svijetom, čim bi ovjekovječio svoje ime?

Ipak moramo priznati žalosnu činjenicu da je ona protukršćanska struja koja je već odavna zavladala višim slojevima zapadnog društva sebi i u Hrvatskoj prokrčila put i otimlje sve više maha.

Da, i naši naobraženi krugovi odmeću se sve više od starih kršćanskih predaja i povode se za naukama moderne Evrope. Apostoli su te protukršćanske struje Voltaire i Darwin; prvi predstavlja negaciju pozitivnog kršćanstva, drugi je začetnik evolucijonizma, koji će (po njegovom mišljenju), kada propadne kršćanstvo, postati osnovom nove, protukršćanske civilizacije.

Budimo iskreni! Tko pažljivim okom promatra noviju hrvatsku knjigu, naći će svakojakih struja u kojima luta moderni svijet od kada se je odalečio od vječne Istine. S druge strane opaža se da se kršćanstvo i njegove nauke ili izrijekom niječu ili izopačuju i izvrću, ruglu se izlažu najsvetija vjerska otajstva, u najboljem slučaju razvodnjuju racijonalistički. Vjera se postavlja u oprjeku sa znanošću. Gazi se bezobzirce kršćanski moral.

Po mnijenju mnogih naših mladih kršćanstvo je - svladani Golijat. Oni već navješćuju vrijeme kada će se svi vjerski oblici, kada će se kršćanstvo baciti u povjesničku ropotarnicu, gdje počivaju poganski bogovi.

Napadači moderne naše knjige ne zaustavljaju se kod pozitivnog kršćanstva; oni idu dalje i – na iste osnove naravne spoznaje i morala. Navješćuje se rat trijeznom umovanju; jednim vrelom spoznavanja proglasuje se “osjećanje” i ujedno se naglasuje da se filosofsko mudrovanje mora zamijeniti “instinktom čuvstva”. Ovi nazori znače smrt logike i svakoga idealizma. Stoga se i metafizika zabacuje kao tlapnja raspaljene mašte!

Mnogi Hrvati, odmetnuv se od jasnih, nepokolebivih istina zdrave peripatetičke filosofije, bacaju se u krilo - okultizma. U novije doba iznosi se objava mediumističkih duhova kao evangjelje kojim se mora preporoditi svijet! Akademički doktori nameću se hrvatskoj inteligenciji kao apostoli spiritizma.

Propovijeda se novi moral, po kojemu čovjek postizava ideal savršenosti time da se sasvim oslobodi božjih i ljudskih zakona, da po Nietzscheovom evangjelju prevali granicu "des Guten u. des Bösen". Drugi opet traže veličinu i čovječje blaženstvo u opojnosti, u – "seksusu i pijanstvu".

Čovjek se zgraža videći kako se sije otrov i potkapa moral i kakovim se cinizmom iznose najrazvratnije nauke, kojima slične uzalud tražimo i kod istih starih pogana.

I hrvatska inteligencija krenula je putem enciklopedičke škole, kojim je pošla moderna Evropa i kojim je doprla do "intelektualnoga i socijalnoga nihilizma". Inteligencija je glava narodu. Je li se otrovala glava, ne će se li otrovati i čitavo tijelo, narod?

Pred ovom žalosnom činjenicom kako vrše svoju dužnost oni koji su u prvom redu pozvani da čuvaju narodu idealna dobra vjere i ćudorednosti, prave znanosti i prave umjetnosti?

Jednu trećinu naših novinara i pisatelja sačinjavaju ljudi koji se ne ustručavaju javno pred svijetom pokazati svoje protukršćansko mišljenje. To su očiti protivnici. Hvale vrijedna je njihova iskrenost. O njima ne govorimo; njihov smo rad označili gore.

Drugi - a oni sačinjavaju polovicu hrvatskih novinara - na kršćanstvo ne napadaju doduše upravno, nu niti su odvažni javno se priznati njegovim pristašama, a kamo li braniti ga. Ističu se time što izbjegavaju načelna pitanja; ne bi htjeli dirnuti ni na lijevo ni na desno. Povlagjuju svakome dok mogu, a da se komu ne zamjere, dočim uzmiču i zanijeme kada bi morali protiv jedne ili druge stranke odlučno ustati. Ovi ljudi služe dvama gospodarima, spajajuć svijetlo s tminom, Isukrsta s Belijalom (II. Kor. 6). Struja kojoj je jedino načelo biti bez načela, struja je tako zvanog liberalnog katolicizma. Kakovu uslugu ovakovi ljudi, ma bilo da i nikada upravo ne dirnu u katoličku nauku, čine kršćanstvu proizlazi već iz Kristovih riječi: "Tko nije sa mnom, protiv mene je" (Mat. 12,30).

Imade kod nas napokon i uvjerenih katolika koji se za katoličku stvar zauzimlju ozbiljno. Nu žalimo što i uvjereni, učeni katolici u nas često šute kada bi morali visokim glasom kazati istinu, kada bi morali otkriveno, bez oklijevanja kazati što je pravo, što li krivo. Pa i kada se koja gorka riječ kaže, pospe se ista sladorom tako da sliči više po hvali nego li ukoru.

Isusova stvar imade u Hrvatskoj vrlo malo neustrašivih, odrješitih pobornika.

Doista je neshvatljivo kako ljudi našeg uvjerenja, ocjenjujuć razne pisce i pjesnike, zdušno ističu sve nedostatke, sve pogrješke glede sloga, jezika, metra, povijesti, dok one glede vjerskih istina, osnovnih zakona zdravog umovanja i morala mimoilaze šuteć ili ponajviše dadu izraza svojem negodovanju nejasno i plašljivo, a i za to se odmah ispričavaju. Stide se na atenskim ulicama, pred filosofima i književnicima, prekrstiti se i moliti katoličko vjerovanje! Sjeni mrtvog slova žrtvuju istinu!

Jedan primjer. Učeni svećenik uzeo da ocijeni Kranjčevićeve "Trzaje". Ne može ne priznati kako je Kranjčevićeva likira "puna skepse, beznagja i očaja, neobasjavana svijetlom vjere, ljubavi i nade", kako je puna Schopenhauerova pesimizma. Nu uza sve to zaključuje naš kritičar: "*Ne pitajmo, jeli pravo ili ne, da se pjevaju ovakove* pjesme očajnice; već prosugjujući te pjesme, treba da razabiremo, je li nam pjesnik, *kad je već zaplovio tom strujom*, podao zbirku pjesama po *umjetničkom obliku* i pjesničkoj vrijednosti takovih, kakovih imademo pravo od Kranjčevićeva talenta očekivati." Tim riječima naš kritičar uzvisuje pjesme koje po svojoj sadržini sačinjavaju najrgjaviji pamflet protiv Boga i Njegove providnosti, što je ikada kod nas napisan u pjesničkom slogu.

Ima i drugih, koji doduše duboko razglabaju uzvišene kršćanske nauke, ističu njihov blagotvorni utjecaj na život i njegove odnošaje. Ali su njihove rasprave previše teoretične, akademične. Mučno im je zarezati u živo meso te ostaju pri teoriji. Pa i ako katkad silaze iz visina svojih apstrakcija, oni vole odasvuda, iz Francuske, iz Njemačke, iz Italije donašati hrvatskoj publici slikâ da tako predoče kobne posljedice bezvjerstva; tako se jadaju nad liberalizmom u inostranstvu, a na nj se kod kuće žacaju navaliti. Rijetko se tko uslobodi podati vjerne slike *domaćih* prilika, pozvati pred sud *istine* hrvatske pisatelje, koriti *hrvatski* liberalizam. Pa što? - Naša knjiga jedva poznaje riječ "liberalizam, premda se u njegovim vodama potapamo. Fanatik je onaj koji bi posumnjao o "djevičanskoj nevinosti" hrvatske književnosti!

Puni smo svakojakih obzira. Ne bi se htjelo nikoga uvrijediti; zato se mora tlačiti istina, zato se mora zabašurivati zbiljsko stanje stvari!

Naša je obzirnost neumjesna, nerazložna. Opraštajuć jednome škodimo stotini tisuća. Zvanje je i dužnost onih koji se narodu nameću za učitelje svjedočiti istinu, a laž i nepravdu, pojavila se ona u ma kako dotjeranom obliku ili sjaju dikcije, prikazati kao laž. Narodu treba prstom kazati na neprijatelje vjere i kršćanskog ćudoregja; treba narodu glasno i otvoreno reći: Eto, ovaj spisatelj iznaša ove krive nauke, ove razvratne, po vjeru i moral pogubne nazore. Stoga, narode, čuvaj ga se!

Pošto se to ne čini, ili se ne čini s onom odvažnošću i ustrajnošću kako to traži važnost stvari; što usljed ovog nehaja i uši katolika privikavaju se po sve to više podnositi ravnodušno bezbožne nauke novodobnih proroka i pošto ovi potonji, videći da se njihove apsurdne tvrdnje primaju gotovo bez opazaka, misle u svojoj glavi da cijeli svijet pristaje uz njih – eto zato smo se odvažili pokrenuti ovaj list. *Iziskuju ga nužno žalosne sadašnje naše prilike*.

Ovim listom upravljamo svoju riječ onima kojima, jer traže premudrosti kod modernih škola, evangjelje Isusovo postalo je ludost (1. Kor. 1), i koji, raspravljajuć o etici, ljepoti, o umjetnosti, o socijalnome pitanju, o napretku, o preporodu, idu u školu Victoru Hugu, Darwinu, Tolstoju, kao da Isukrst u nas nema više šta da govori. Vi, neprijatelji militarizma i policije i rata (a i mi smo), oduševljavate se za megjunarodnim mirom, za idealima slobode, bratinstva, jednakosti - dok nećete ništa da znadete ob Onome čiji strah jedino može suvišnim učiniti i militarizam i policiju, bez kojega nema ni mira, ni slobode, ni bratinstva. Zar će fraze o čovječnosti, o ljubavi, zar kult "energije", "religija lijepih umijeća", ideja "nadčovječnosti" moći obuzdavati strasti i egoizam ljudskog srca, odakle potječu i mržnja i ratovi i sva zla na svijetu?

Da, ovim ljudima ćemo "na svaki način, bilo prigodno ili neprigodno", nu uvijek stvarno, ozbiljno i bestrastveno dokazivati da Krstova nauka, nakon devetnaest vijekova, nije još zastarjela, da je uvijek nova i mlada poput vječnosti, poput stabla života u zemaljskom raju. "Isukrst jučer je i danas, onaj isti i u vijeke" (Hebr. 13,8). Kršćanstvo je apsolutna religija, objavljena za sve vijekove, za sve narode, za sve faze ljudskog razvoja. Carstvo Krstove istine proteže se na sve grane djelatnosti i ljudskoga života: znanosti i umjetnosti, i književnost i politika takogjer moraju se pokoriti Isusovim načelima. Besmisleno je rješavati visoke probleme o čovječjoj svrsi, o istini, o napretku, probleme, koji dublje nego išta drugo zasijecaju u povjest ljudskog roda, mimoilazeć Njega, koji jedini ima "ključ od znanja", koji jedini otvara i čita knjigu zapečaćenu sa sedam pečata (Otkriv. 5).

Megjutim ćemo pomnju svraćati i na filosofiju. Pretjeranim gojenjem beletristike tupi i oslabljuje se misaona snaga, duh postaje tromim.

Ovo je gotovo najveće zlo što filosofiju niti cijeni niti štuje naša inteligencija, a sve to s toga jer se njom ne bavi. Filosofiji valja opet izvojštiti ono priznanje što joj dolikuje kao kraljici svih znanosti. Stoga njegovati pravu filosofiju, isticati korist i potrebu njezinu, upućivati našu mladež na ozbiljnije mišljenje: *bit će nam poglavitom zadaćom*. I zato će se naš list u prvom redu baviti *filosofsko znanstvenim pitanjima*.

Uvjereni smo, da u nas ne dostaje toliko vjere, koliko zdravog umovanja, koje crpi svoje zakone i snagu iz filosofije. Vjere ima u naše doba u izobilju, dapače i previše, dakako neprave vjere. Ali te bi nestalo, a prava bi se vjera opet učvrstila, čim bi se naš razum povratio k vrelu one filosofije koja je u skladu sa životom i vjerom. Mi ne uzmičemo pred svjetlom logike i filosofije jer znademo, da prava filosofija dovodi čovjeka k Bogu i da podaje pravoj religiji nepokolebivi temelj i očevidnu razložnost.

Ovim smo eto riječima ocrtali program kojeg ćemo se držati ustrajno sve do konca. Mi znademo što hoćemo. Jasan stoji nam pred očima naš cilj.

"Hrvatska Straža"! Mi stojimo na straži za najveća, najidealnija dobra naroda hrvatskoga: dobro razuma i dobro vjere. Otrag nekoliko godina oživotvorilo se u Rimu namišlju i poticajem Leona XIII. djelo za očuvanja i obranu katoličke vjere – "Praeservatio fidei" - za vječni grad. Nedavno je isti Leon XIII. ustanovio zbor sastojeći od kardinala, komu je povjerio vrhovni nadzor i nastojanje nad čitavim tim djelom. Red je da se društvo sa sličnim smjerom raširi iz Rima po svijetu; pa kao što postoji zbor de Propaganda fide za širenje vjere u poganskim zemljama, tako neka "Praeservatio fidei" kršćanstvo brani i uspostavlja u tako zvanoj "kršćanskoj" Evropi.

"Hrvatska Straža" – budi našim prilikama primijenjena, na hrvatsku zemlju presagjena namisao velikog Leona XIII. – naša "Praeservatio fidei"!

Neka zrake božanske istine rastjeraju tmine duševnog kaosa, u kojemu luta pamet bez cilja i mira! Neka se obnovi lice mile nam hrvatske zemlje! O konačnoj pobjedi ne sumnjamo; stvar za koju radimo i za koju se borimo stvar je Onoga koji je svladao sve neprijateljske sile.

Tkogod je s nami iste misli, neka pristupi krugu naših suradnika. Javni život i narodna knjiga pružaju nam neiscrpivo vrelo svakojakih aktualnih pitanja. Prionimo svom snagom uz njihovo obragjivanje. Prihvatimo oružje, što nam ga pružaju neprijatelji, da nam ne budu mogli predbaciti kako izbjegavamo njihove nasrtaje, kako "trčimo na ne pouzdano, kao onaj koji bije u vjetar". Vlastitim njihovim oružjem valja ih stjerati u škripac te ih prisiliti na svjedočanstvo logici, metafizici, Bogu.

Napokon ne možemo, a da se već unaprijed ne osvrnemo na neizbježive prigovore, koji će se podići s izvjesne strane.

"Vi ste nesnosljivi fanatici. Vi hoćete da posjedujete svu istinu. Vi svakoga koji ne misli jedno s vami osugjujete na dno pakla!"

Na to pitamo: Je li dokazivanje i potkrijepljivanje vlastitih nazora već samo po sebi zaslužno da ga se namah žigoše biljegom nesnosljivosti i fanatizma? Onda je fanatik i dr.

Hinković, koji iznosi svakojake spiritističke nauke. Onda su fanatici svi zagovaratelji različitog mnijenja.

Mi štujemo tugje uvjerenje i slobodu savjesti; nu istu slobodu tražimo i za se. Kako naši protivnici iznose slobodno svoje nazore, tako neka to i oni nama dopuste. Nigdje nije zapisano da moramo za objavljenu istinu držati što uči jedno "Novo Sunce" ili "Mlada Hrvatska". Možemo li, jer smo i mi razumna bića, imati uvjerenje različito od njihovoga, to nam nitko ne može zapriječiti ili poreći pravo obrazložiti i braniti naše uvjerenje, ma kako to komu bilo i neugodno. Suviše, kako oni ismijehavaju našu metafiziku, kako oni vjerski zanos drže simptomom histerizma, kako oni svoje nauke svijetu prodavaju pod imenom "posljedaka egsaktne znanosti", dočim pogrgjuju i ruglu izlažu otajstva naše svete vjere – tako ne će ni oni nama valjda zamjeriti kada i mi njihov razvratni rad označimo onim imenom što mu pripada, kada dokažemo da je ne ono što mi, već ono što oni uče, maštanije i čaratanija njihovih "mediuma" i da njihov nietzscheizam, njihovo obožavanje prirode, apoteoza genija jesu prave pravcate – tlapnje.

Ni s daleka nam nije na umu ikoga osuditi na dno pakla. Sud prepuštamo Onome koji govori: "Moja je osveta, ja ću vratiti" (Rim. 12, 19). Sa svoje strane drage volje praštamo znajući za božansku zapovijed, da ljubimo svakoga, pa i neprijatelje, da se molimo Bogu za one koji nas progone (Mat. 5,44). Dao dobri Bog da svi koji izvraćaju prkosno istinu osvijeste se prije nego li dogju pred lice Istine! To je naša nesnosljivost!

"Pa čemu to isključivo naglasivanje kršćanskih ideja? Tim ćete i onako rascijepljeni narod još više rascijepiti!"

Pitamo: Tko je prvi rascijepio hrvatski narod? Nije li ovaj narod natrag više od tisuću godina primio Krstovu vjeru? Nije li istoj ostao uvijek vjeran? Hrvatski narod u dnu svoje duše misli i ćuti sasma kršćanski. Stoga dakle i jedinstvo hrvatskoga naroda ruše oni koji unose u nj svakojake nekršćanske, moderno poganske nauke.

Vi ste rascijepili hrvatski narod!

A mi? Mi ćemo nastojati da ovaj rascjepkani narod opet privedemo k duševnom i umnom jedinstvu i slozi. Toga jedinstva najčvršći, nepokolebivi temelj sačinjava kršćanska ideja. Tu ideju uskrisiti, izvojštiti joj priznanje i poštovanje, eto biti će naša zadaća. Stanovište kršćanske ideje nije strančarsko i nesloga, jer je to stanovište vječne Istine, Božje stanovište. Kako Bog, tako i istina u sebi je jedna i nedijeliva, ne cijepa, već ujedinjuje i sve više učvršćuje vez ljubavi i sloge megju onima koji pristanu uz nju. Što dublje i jače kršćanska ideja pronikne naše posebne i javne prilike, naš život, postat će opet i naše jedinstvo tim čvršće i nestat će

rascjepkanosti i strančarstva, a Hrvatska će opet ujedinjena, nepobjediva stati pred zadivljenim svijetom, kako u ono staro, slavno doba, kada su naši oci s krstom na čelu, s mačem u ruci branili i zapadu kršćansku civilizaciju!

Uredništvo

***Hrvatska straža*, 1/1903,1-9.**

PRILOG III.

IZVADAK IZ PRAVILA DRUŠTVA „HRVATSKI KATOLIČKI KASINO“

Pravila su tiskana u knjižici: Pravila družtva „Hrvatski katolički kasino“ u Zagrebu, Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1905. — Ova je Pravila odobrio Odjel za unutarnje poslove Kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, 20. siječnja 1905. Ispravljena su prema Zaključku glavne skupštine od 20. veljače 1921.[909]

God. 1921. precrtano je: „i to članom zakladnikom i utemeljiteljem“, te „dočim pravim članom može biti samo muškarac“, tako da ovaj stavak od 1921. glasi: „članom društva može postati svaki katolik, koji je vlastan svojom imovinom sam upravijati, bez razlike spola.

I. Ime i svrha družtva

§ 1.

Ime je družtvu „Hrvatski Katolički kasino“
Sjedište mu je u Zagrebu.

§ 2.

Svrha je družtvu, da promiče katolički život.
Za postignuće svrhe svoje:

a) uredit će u družtvenih prostorijah čitaonicu i knjižnicu s osobitim obzirom na apologetsku katoličku književnost.
b) priredjivat će družtvene sastanke, zabave i predavanja za družtvene članove i njihove obitelji.

II. Članovi družtva

§ 4.

Družtvo se sastoji:

a) iz članova zakladnika;
b) iz članova utemeljitelja;

[909] Usp. primjerak u HKK-TajKnj-1.

c) iz pravih članova.

Članom družtva može postati svaki katolik, koji je vlastan svojom imovinom sam upravljati, i to članom zakladnikom i utemeljiteljem bez razlike spola, dočim pravim članom može biti samo mužkarac.

Tko želi postati članom (a, b, c), mora to javiti pismeno predsjedniku ili njegovu zamjeniku. Hoće li se tko primiti za člana, odlučuje odbor tajnim glasovanjem i nije dužan navesti razloga, zašto netko nije primljen. Ako u žari, u koju se stavljaju glasovnice, da li ima tko biti primljen za člana, budu samo dvie nepovoljne glasovnice, dotičnik se ne prima kao član.

§ 10.

I. Svaki član mužkoga spola, bio on zakladnik, utemeljitelj ili pravi član imade pravo:

1. glasovanja na glavnoj skupštini, i to osobno s aktivnim i pasivnim izbornim pravom;
2. pravo predlaganja;
3. pravo interpelacije;
4. posjećivati družtvenu čitaonicu i sastanke družtva;
5. uvoditi strane mužke“ goste u čitaonicu uz dužnost, da ih ubilježi u posebnu za to odredjenu knjigu i da ih predstavi predsjedniku ili kojem članu odbora.

II. Glasovati na glavnoj skupštini, te vršiti aktivno pravo izbora (osim pasivnog izbornog prava) mogu i žene zakladnice i utemeljiteljice kao" i juristička osobe, nu samo po punomoćniku, koji je članom družtva, a punomoći imadu predati odboru barem tri dana prije glavne skupštine. Svaki član može samo jednog člana u glavnu skupštinu uz punomoć zastupati. Osim toga imadu svi članovi bez razlike spola pravo prisustvovati sa obitelju svim družtvenim zabavam i predavanjem, te sobom povesti na iste stranog gosta uz obvezu označenu pod točkom 5.

Strani gostovi mogu samo 8 dana polaziti čitaonicu, nakon čega, ako žele postati članovi ili dalje čitaonicu polaziti, moraju se prijaviti za člana (§ 4. pravila).

§ 11.

Članovi su dužni pravili ustanovljenim obvezam točno udovoljavati, te se pokoravati zaključkom glavne skupštine i upravnog odbora.

PRILOG – IV.

SPISI (PRESLICI) O OSNIVANJU HRVATSKOGA KATOLIČKOG KASINA U ZAGREBU

NAZg – HKK

UOZV – 13-4, 24199/1904

INV. BR. 2120

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

POGLAVARSTVO SLOB. I KRALJ. GLAVNOGA GRADA ZAGREBA.

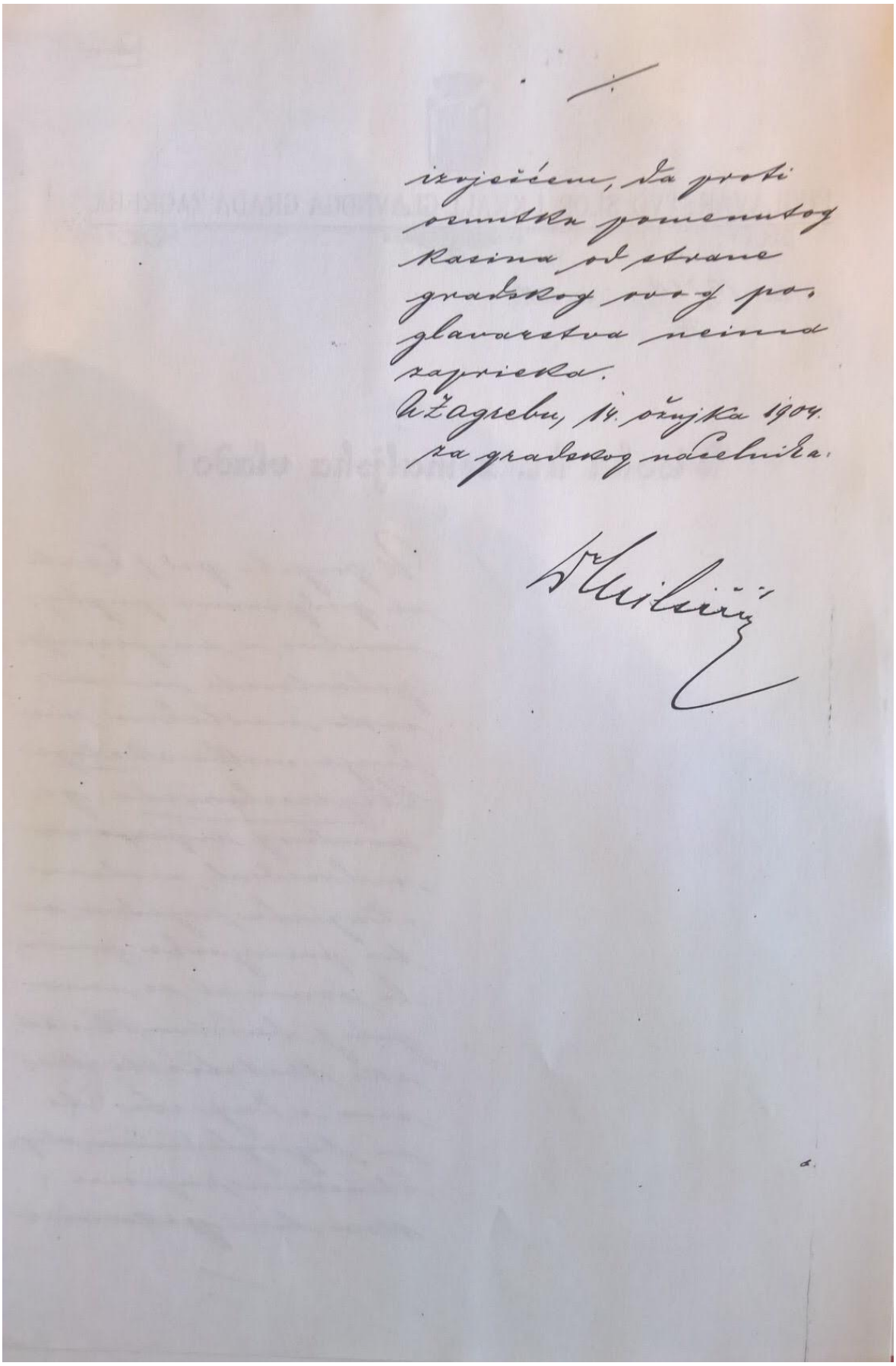
Br. 10710. ex. 1904

III

Visoka kr. zemaljska vlado!

U prigibu pod / časti se podpisano poglavarstvo u smjernosti podastrieti na visoko naredbeno pre- ćenje molbu Katije Geigerschmiedta, ge- neralnog superiora milosrdnih sestara u Zagrebu pajedno sa tri prinjetke pravi- la osnovat se ima- jućeg društva „Hrvat- ski katolički Ka- sino u Zagrebu" te sa dopoglednim pkv. štinskim papirom s kom sim podvorenim

/

izvješćem, da proti
osnutku gornenutog
Kasina od strane
gradskog ovog po-
glavarstva nemam
zapriečka.
U Zagrebu, 14. ožujka 1904.
za gradskog načelnika.

Kulišić

INSTITUT ZA HISTOR. RADN. POKR. ZAGREB

24 XI 1904
ZA UNUT. POSLOVE

Visoka kr. zemaljska vlado!

Podpisani sáutiše potrebu, da osnuju druš=
tvo, koje bi svojim članovima valjano uredjenom
čitaonicom i družtvenim sastancima omogućilo,
da mogu, što je pojedinom nemoguće, valjanim
kršćanskim novinama i štivom pratiti događja=
je i svojim članovima pružiti priliku, da daleko
od vrtloga političkih strančarskih borba, mogu
dnevno polaziti čitaonicu i čitati valjane dnevnike
i beletrističke listove, pa zato savaše na dan 7. ve=
ljače t.g. nekolicinu prijateljâ na dogovor, koji odlu=
čiše ustrojiti takovo družtvo pod imenom: „Hrvat=
ski katolički kasino u Zagrebu" i prihvatiše pod /1
priležeća pravila, a kako iz zapisnika pod /2

/1
/2

proizlazi, izabrašе podpisane, da pravila i mol=
bu za odobrenje istih podpišu.

Pošto društvo imade lik i jedino svrhu pro=
prediti katolički život među članovima i pružati im
u tu svrhu nepokvarenu hranu kroz dobre novine
i štivo, to podpisani pokorno mole, da bi visoka
kr. zem. vlada, odio za unutarnje poslove blagoiz=
volila predloženima pravilima podieliti svoje
visoko odobrenje i o tom nas na ruke našeg pročel=
nika obaviestiti dati.

U Zagrebu, dne 16. veljače 1904.

Ante Špoljarić
Stjepan Martinaum
Ljudevit Pamuk

M. Seigerschmied
Movrin Žuić
Andrija Žeinigg

INSTITUT ZA NOVIJU POVIJEST

Zapisnik

sastanka pozvanika za ustrojenje „Hrvatskog Katoličkog Kasina" u Zagrebu, održavan dne 7. veljače 1904 u svratištu Imperial u 5 sati poslje podne.

Prisutno 26 pozvanika

Sastanku predsjeda sveučilišni profesor i Kanonik Dr Josip Pazman, koji nakon što je otvoren sastanak pozdravlja prisutne u ime sazivača, generalnog superiora, prč. gosp. Matije Seigerschmieda i upnću je, kako se je pobudila misao, da se ustroji katolički kasino, gdje će imati prilike, da se sastaju laici i svećenici, a g. Ljudevit Tomšić bude izabran bilježnikom.

Dr Josip Pazman poziva Ljudevita Tomšića, da pročita pravila.

Ljudevit Tomšić čita pravila, koja sastavnak do malih promjena jednoglasno prihvaćuje

Za toga predlaže dr. Josip Pazman, da se izabere iz sredine pozvanika petorica, koji će podpisati pravila i molbu, kojom se moli visoka zemalj. vlada za potvrdu istih.

Izabiru se jednoglasno gg. Matija Seigerschmied, generalni superior č. miloserdn. sestara, Martin Dulić, Kralj. umirov. poreznik, Stjepan

Hartman, nadarbenik, Andrija Zeninger, pekar i građanin i Ljudevit Tomšić upravitelj tiskare.

Na to se na predlog predsjedatelja projekta prč. gosp. Matiji Seigerschmiedu, kao predsjedniku, velec. gosp. Anti Ivoljaru, kao tajniku, g Ljudevitu Tomšiću, kao blagajniku, da vode poslove privremenog odbora za pripreme, dok ushidi visoko odobrenje pravila i ustrojstvo društva.

Dr Josip Pazman zaključuje u 1/4 7 sati sastanak, zahvaljuje svim prisutnim, da su se pozivu odazvali i da su stvari posvetili pažnju.

Prof. dr Pazman Ljudevit Tomšić

PRILOG V.

„ŠTO HOĆEMO“ – PROGRAMATSKI TEKST OBJAVLJEN U *LUČ* I (1905./1906.), STR. 1-3.

Hoćemo čvrstu organizaciju svega hrv. katol. đaštva! To je svrha izdavanja ovoga lista, i sve, što bude u list dolazilo, ima da izravno ili neizravno služi ovoj svrsi. Time kazasmo sve.

Neke stvari treba ipak da posebno istaknemo:

O potrebi organizacije ne treba trošiti riječi. Organiziraju se stolari, zidari, liječnici, odvjetnici, djetići i majstori i t. d., pa zar da đačke sile budu rastepene, zar da se đaci trude ili gube bez ikakve zajedničke sveze? Ta što je uzrok, da mnoge đačke sile propadnu ili da se ne razviju, ako ne pomanjkanje organizacije? Dovdje nam svi odobravaju. Jaz puca istom, kad ograničujemo našu organizaciju na Hrvate katolike. Zašto to činimo? Proučismo zakon logike i zagledasmo u povjest razvoja ljudskoga duha te nađosmo, da je samo onda razdioba raznih grupa naravna i prema tome izvediva – jer nenaravno se dade koješta skrpati, da se to što prije opet raskrpa; što nam svjedoči rascjepkanost i nema naših liberalnih drugova nakon tolikih fuzija i kontuzija – kad se ta razdioba provede prema zahtjevima vrhovnih načela. Što je u logici *da* i *ne*, to je na našem polju načelo *vjere* i *nevjere*. Svaka druga razdioba vodi u protuslovlja, kojih razum ne može da prebrdi, odatle nestalnost i raspadanje svake fuzije bez ovih načela.

Za sada neka bude dosta, kad kažemo, da smo mi uvjereni o istini i Božanskom izvoru naše katol. vjere. Tako nas uče strukovnjaci, čiji sud u vjerskim pitanjima vrijedi po priznanju i najžešćih protivnika barem toliko, koliko liječnika u liječništvu, pravnika u pravnim, oficira u vojničkim poslovima. Ako momak vjeruje oficiru, bolesnik liječniku, učenik dobru profesoru, bi li bilo uopće razborito, kad mi katolici ne bismo htjeli vjerovati od Boga ustanovljenoj katol. crkvi, koja evo već 20 vijekova odolijeva svakoj buri i navali neprijatelja? Promijenili su se narodi i granice narodne, procvale su umjetnosti i razvile se znanosti, izmijenile se stotine i stotine filosofskih sustava i nazora, ali katol. vjera ostaje uvijek ista. U svim je promjenama ljudskih tvorevina sudjelovala, ovdje pomažući i potičući, ondje rušeći i osuđujući; pa tko da u tom djelu „neukih ribara“ ne vidi sile Božje? Dosta! Katolici smo i tražimo katol. organizaciju.

Tko se protivi kat. Organizaciji? Jesu li to oni, koji su od Boga pozvani, da upravljaju crkvom Kristovom t. j. biskupi s rimskim papom na čelu? Pogledajmo oko sebe i vidjet ćemo, da su to oni, koji su iz kojekakvih razloga kat. Crkvi leđa okrenuli; i baš za to su joj nagori neprijatelji, jer ne mogu da podnose da cvate ono, što su oni htjeli pogaziti. Oni ne mogu da podnesu živoga svjedoka svoje nevjere. Ako su neprijatelji vjere proti katoličkoj organizaciji, to je najbolji dokaz, da je katolicima takva organizacija od velike koristi.

Aktivno stupaju u ovu đačku organizaciju bogoslovci, sveučilištarci i abiturijenti. Nijesu isključene ni srednje škole. Ovima ćemo dapače posvećivati osobitu brigu i rado ćemo uvažiti njihove dobre savjete, jer gimnazija je tlo, iz kojega rastu akademici. Pred par godina toplili smo sami srednjoškolske klupe, pa zar bi bilo lijepo, da maturalna svjedodžba prekine naše odnošaje s onima, koji će nas za godinu dvije opet naći na sveučilištu ili u bogosloviji? Ne! Udružiti se moramo svi hrvatski katol. đaci, jer samo tako moći ćemo da ozbiljno uzradimo oko naobrazbe svoje i hrvat. naroda. Prema tome dopisivat će u našem listu ne samo sveučilištarci i bogoslovci nego i srednjoškolci. Pošto ovaj list služi *organizaciji katol. hrvat. đaka, a ne beletristici ili kojoj drugoj znanstvenoj struci*, neka se nitko ne čudi, ako nađe kadgod u njem koju manje uspjelu radnju. Savršen se nije nitko rodio, za to će i „Luč“ biti vježbalište mladih sila nego li plod uspjelih rasprava. Toliko ipak možemo obećati, da ne ćemo turati u svijet gluposti, kako to čine naša liberalna braća u raznim hrvatskim listovima, na što ćemo kadšto i osvrnuti. Naš će list dakle sjediniti sjemenište, sveučilište i srednje škole, i od svih ovih očekujemo ozbiljnu pomoć surađivanja i proširivanja lista. Baš za to ne smije list da bude ograničen na jednu struku. Svaki neka piše slobodno o onom, u što se razumije: znanstveno ili zabavno, u vezanom ili nevezanom slogu. Osobito preporučamo svojim sumišljenicima, *da nas na dobu obavijeste o svakoj važnijoj zgodi*, koja se pojavi u njihovim društvima ili školama. Nema čovjeka, a još manje đaka, u čijoj se glavi ne bi krilo više dobrih misli. Na dan dakle, drugovi, s Vašim osnovama, e da naša organizacija bude u istinu zajednički proizvod svega hrvatskog katol. đaštva!

Od kuda nam ime „Luč“? Tko proučava i prati misli, koje najviše zanimaju đačke pameti, može lasno ustvrditi 80% naših đaka tumara u tminama nihilizma: bez ideala, bez energije, bez samostalnog mišljenja. Sve se misli usredotočuju u tom, kako da se što više uživa. Žive se od danas do sjutra, a dalje se ne misli. U ovaj kaos pobrkanih pojmova i praznih srdaca neka sjaje naša „Luč“, i neka kaže nepokvarenoj jošte mladeži pravi put istine. Svjetli nam „Luči“, onom svjetlošću, koju je Krist-Bog na svijet donio, i pali nam srce kršćanskom ljubavlju, da doprinesemo sami sebi i sve sile naše u korist i napredak naše mile domovine Hrvatske!

Hrvatska mladeži, evo ti lista, evo ti „Luči“. Čitaj i – sudi! Ne vjeruj klevetama, nego sama čitaj, sama sudi. Veliki smo posao započeli i kasno smo ga započeli: pretekoše nas svi naši bolji susjedi; ali prekasno jošte nije. Istina je, da nam je vjerski indeferentizam malo ne ubio svako vjersko ćućenje i doveo nas do ove današnje bezidealnosti – do kruhoborstva. Ali i u ovoj bezidealnoj mladeži tinja jošte mnoga iskra svetih ideala. Sve ove iskre neka se okupe

oko „Luči“. Organizujmo se, i do mala će od ovih rastepenih iskrica buknuti plamen, koji ima da hrvatsku mladež raspali i opet digne na visinu idealne narodne uzdanice. Na djelo braćo, i u to ime: Pomoz Bog!

PRILOG VI.

IZVADAK IZ PRAVILA „PIJEVA DRUŠTVA“

Pravila „Pijeva društva za promicanje katoličke štampe medju Hrvatima“ objavljena su u prvom broju tjednika *Jutro* 10. veljače 1908. godine.

PRAVILA
PIJEVA DRUŠTVA
ZA
PROMICANJE KATOLIČKE ŠTAMPE
MEDJU HRVATIMA[910]

Ime.

§ 1. Društvo zove se „Pijevo društvo za promicanje katoličke štampe među Hrvatima“.

Svrha.

§ 2. Svrha ovoga nepolitičkoga društva jest promicanje katoličke štampe među Hrvatima u opće, a napose unapređivanje središnje štampe u Zagrebu.

Sredstva, kojima se svrha ima da postigne.

§ 3. U tu će svrhu društvo:

a) obdržavati društvene sastanke u Zagrebu i pokrajini sa prikladnim predavanjima, vijećanjima, shodnim zaključcima o društvenim stvarima; priređivat će se i javna popularno-znanstvena predavanja;

b) izdavati, potpomagati i širiti časopise, brošure i letke, osnivati katoličke puče knjižnice ili ih potpomagati, ako na gdjekojem mjestu već postoje;

c) utemeljivati i promicati čitaonice koje će ili ostati samostalne ili se pripojiti katoličkim društvima, što već opstoje;

d) promicati katoličko knjižarstvo;

e) urediti katolički dopisni i oglasni ured;

f) potpomagati ostarjele i nemoćne katoličke novinare.

[910] Pravila Pijeva društva za promicanje katoličke štampe medju Hrvatima, u: *Jutro,* br. 1., god. 1., Zagreb, 10. veljače 1908., str. 6.

Nabava novčanih sredstava.

§ 4. Potrebna novčana sredstva nabavljaju se:

a) prinosima učesnika, redovitih članova, dobrotvora, promicatelja, utemeljitelja, i zakladnika;

b) darovima, baštinom i zapisima;

c) sabiranjem prinosa;

d) priređivanjem predavanja, glazbenih i kazališnih zabava;

e) čistim prihodom publikacija, koje društvo izdaje;

f) čistim prihodom knjižarstva, te dopisnog i oglasnog ureda.

Sjedište.

§ 5. Sjedište je i uprava društva u Zagrebu. Članovi mogu se prema odredbama ovih pravila združiti u mjesne zborove.

Pristup društvu. – Učesnici i članovi.

§ 6. Učesnikom i članom ovoga društva može postati svaki katolik bez razlike spola, čiju je prijavu primila središnja uprava društva; uprava može primanje otkloniti, a da ne navede razloga. I cijele korporacije mogu se priključiti Pijevu društvu kano članovi s odnosnom članarinom.

Od učesnika složi se po deset njih u skupine, koje odrede jednoga između sebe mandatarom. Ovaj ima prava člana i pod njegovim se imenom bilježi zbor u društvenim listinama.

Dužnost učesnika i članova.

§ 7. Svaki učesnik i svaki član dužan je:

a) sebe i svoje čuvati od svake vrsti štampe, koja se protivi religiji i kršćanskom ćudoređu, dužan je i pobijati tog najvećeg neprijatelja crkve i domovine;

b) katolički štampu prema svojim prilikama potpomagati pretplatom, širenjem, oglašivanjem, zahtijevanjem u javnim lokalima;

c) davati novčani prinos. Prinos učesnika iznosi šest filira na mjesec. Deset učesnika sačinjava jednu skupinu, jedan od njih – mandatar – skuplja mjesečne prinose sviju, te ih otprema; on prima tiskopise, koje društvo izdaje, te se brine za to, da kolaju među učesnicima.

Redoviti članovi plaćaju sami članarinu, najmanje po krunu na po godine unaprijed i dobivaju za se tiskopise društva.

PRILOG VII.

IZVADAK IZ PRAVILA „LEONOVA DRUŠTVA“

Pravila *Leonova društva* objavljena su u dvadeset i prvom broju tjednika *Jutro* 30. lipnja 1908. godine.

PRAVILA „LEONOVA DRUŠTVA“[911]

§ 1. Ime, sijelo i svrha društva.

Ime je društvu „Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanost“ ili kratko „“Leonovo društvo“.

Sijelo je u Senju.

Svrha mu je:

a) promicati učenje i njegu kršćanske filosofije i znanosti:
b) podupirati znanstvene pothvate;
c) poticati mlade pisce na znanstveno djelovanje i podupirat ih materijalno i moralno.

§ 2. Sredstva društva.

Sredstva su za društvene svrhe:

a) društveni i javni sastanci,
b) općenje s katoličkim znanstvenim društvima,
c) izdavanje znanstvenog glasila i strukovnih spisa,
č) predavanje o znanstvenim predmetima,
ć) nagrade znanstvenih spisa članova i drugih pisaca.

§ 3. Društveni imetak.

Društveni se imetak priskrbljuje:

a) redovitim prinosima društvenih članova,
b) prihodom društvenih znanstvenih djela,
c) darovima.

§ 4. Zaklade za naše pisce.

Osnovat će se zaklada za mlade pisce, koja će se stjecati:

[911] Pravila prenosimo u cijelosti objavljena u: *Jutro*, br. 21. od 30. lipnja 1908.

a) darovima naročito za to odredjenim,
b) dohocima društvene blagajne po odluci ravnateljstva.

§ 5. Članovi.

Članovi su:

a) počasni, koje imenuje glavna skupština radi zasluga za ovo društvo ili za promicanje i njegu kršćanske filozofije i znanosti uopće;
b) utemeljitelji, koji plate jednom ili u dva maha 100 kruna;
c) podupiratelji, koji plaćaju godimice 4 krune;
č) redoviti članovi mogu biti, koji su dovršili nauke u visokim školama (sveučilištima, sjemeništima, redovničkim školama itd.), ili se osobito iskazali znanstvenim djelovanjem. Plaćaju na godinu 5 kruna.

PRILOG VIII.

REZOLUCIJE ČETVRTE SEKCIJE DRUGOGA HRVATSKOG KATOLIČKOG SASTANKA

Četvrta sekcija Drugoga hrvatskog katoličkog kongresa/sastanka raspravljala je u četirima podsekcijama. Svaka je podsekcija imala referat, raspravu i na kraju su izglasane rezolucije.

1. Hrvatska pučka knjiga i društvo sv. Jeronima:[912]

I.

Slovensko-hrvatski katolički zbor sakupljen dana 26. kolovoza 1913. u Ljubljani preporučuje svim Hrvatsima katolicima i njihovim organizacijama"Književno društvo sv. Jeronima" u Zagrebu kao prvo, najstarije i najveće pučko književno te uopće prosvjetno društvo jasnoga katoličkoga pravca, koje si je za 45. godina opstanka steklo najvećih zasluga za vjerski, narodni, prosvjetni i gopodarski napredak hrvatskoga naroda.

II.

Isti zbor preporučuje i ovom prigodom osnivanje izrazito katoličkih prosvjetnih društava u hrvatskom narodu, koja neka bude središtem agitacije za širenje i razumijevanje svetojeronimskih knjiga. Društvu se pak sv. Jeronima preporuča, da im osobito kod njihova osnutka dolazi u susret potporom i knjigama.

III.

Nadalje isti zbor svjetuje „Društvo sv. Jeronima", da uz pomoć priznatih katoličkih književnika sastavi svoj književni nacrt, koji se neka obazire na aktuelne potrebe hrvatskoga naroda.

IV.

Umoljava se hrvatski episkopat, da naredi svome svećenstvu, da svake godine javno u crkvi pouči vjerni narod o naravi i svrsi „Društva sv. Jeronima" te ga pozove, da se što brojnije upiše u društvo, a gospoda župnici sami da sabiru nove članove.

[912] Janko ŠIMRAK (uredio), *Spomen-knjiga*, str. 170-171.

2. Leonovo društvo i Enciklopedija:[913]

Hrvatsko-slovenski katolički sastanak održan u Ljubljani dne 26. kolovoza 1913. uviđa veliku potrebu razvoja „Leonovog društva za kršćansku filosofiju i znanost“, te preporuča svim katolicima ovo:

I.

Neka se u svim hrvatski pokrajinama osnuje podružnice „Leonova društva“, da se udari temelj szstavnom radu.

II.

Neka živo porade o osnutku zaklade za mlade pisce, da im se uzmogne davati primjerena nagrada.

III.

Neka na sve strane sakupljaju predbrojnike, pretplatu i darove za hrvatsku katoličku enciklopediju.

IV.

Neka porade o tome, da se što prije stope hrvatsko „Leonovo društvo“ i slovenska „Leonova družba“ u jedno društvo, koje će znanstvenim radom udariti čvrsti poklad za narodno jedinstvo Hrvata i Slovenaca.

V.

Neka „Leonovo društvo“ gaji i bogoslovnu znanost i neka osnuje sekciju, koja će izraditi sistemski program bogoslovskog rada. Prema naknadnom sporazumu neka se i „Bogoslovska smotra“ smatra organom „Leonova društva“. U tu svrhu izabrat će se još tijekom ovog katoličkoga kongresa lica za bogoslovsku sekciju.

[913] Janko ŠIMRAK (uredio), *Spomen-knjiga*, str. 176-177.

VI.

Umoljava se hrv. kat. episkopat, a posebno presv. gosp. nadbiskup zagrebački, da dozvoli katoličkim akademičarima polaziti predavanje dogmatike i apologetike na bogoslovskom fakultetu hrvatskoga sveučilišta.

3. Katolička beletristika i hrvatske literarne organizacije:[914]

Slovensko-hrvatski kongres u Ljubljani dana 26. kolovoza 1913. prihvatio je ove rezolucije u interesu naroda hrvatskoga i hrvatske beletristike:

I.

Svi katolici hrv. Književnici neka se okupe u jednu književnu organizaciju, u kojoj može prema potrebi biti više društava i klubova.

II.

Pozivaju se svi hrvatski katolički pisci, da istupe iz društava protivnih katoličkim načelima i katoličkoj crkvi i da više ne pišu u časopisima i novinama protivničke struje.

III.

Želja je katoličkog kongrea, da se što prije katolički književnici saberu oko jednoga književnoga časopisa višega stila, u kojem bi se imao odrazivati pokret pomlađene hrv. kat. Književnosti. Bude li pak potreba iziskivala, da se osnuje više časopisa, neka svi budu u svezi.

IV.

Pozivaju se svi katolici Hrvati, da izbace iz svoji domova sve štivo protivno dogmama i eičkim zasadama kat. Crkve, te materijalno i moralno pomognu katoličku beletristiku.

V.

Pozivaju se napokon svi katolici, da porade na tomu, kako se više vjerske svetinje i katolički moral ne bi vrijeđali tiskopisima, slikama, prikazivanjima; te izlaganjem u izlozima i drugim javnim mjestima.

[914] Janko ŠIMRAK (uredio), *Spomen-knjiga*, str. 184-185.

4. Katolička štampa i „Pijevo društvo“:[915]

Hrvatsko-slovenski katolički sastanak obdržavan u Ljubljani dana 26. kolovoza 1913. s velikim veseljem priznaje, da se od prvog hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu godine 1900. mnogo uradilo na polju hrv. kat. štampe, pa drži nužnim, da zaključke I. hrv. kat. kongresa nadopuni ovako:

I.

Katolički časopisi neka se stave u sporazum i neka odrede granice svoga djelovanja, da uzmognu na taj način podijeliti rad i podići vrijednosti katoličke štampe. Unifikaciju časopisa religijoznoga sadržaja imade provesti bogoslovna sekcija Leonova društva, u koju ulaze urednici glavnih religijoznih listova.

II.

Katolički časopisi, koji imadu istu svrhu, neka se ujedine, a novi časopisi neka se ne osnivaju vez velike potrebe.

III.

Pozivaju se svi katolici, da najustrajnije podupiru katoličku štampu, a osobito da populariziraju i rašire „Pijevo društvo za promicanje katoličke štampe među Hrvatima“ u Zagrebu i „Hrvatsko društvo za katoličku prosvjetu“ u Zadru.

[915] Janko ŠIMRAK (uredio), *Spomen-knjiga*, str. 194-195.

POPIS LITERATURE

Arhivski izvori

1. ARSuZg – 722/1906., Pravila Hrvatskog katoličkog akademskog društva „Domagoj“
2. HDA – 13-4, 24199/1904., Unutrašnji odjel Zemaljske vlade – Potvrda Zemaljske vlade o prihvaćanju Pravila „Hrvatskog katoličkog kasina“, od 20. siječnja 1905.
3. NAZg – HKK-Taj-1, Pravila družtva „Hrvatski katolički kasino“ u Zagrebu, Zagreb, 1905.
4. NAZg – HKK-Taj-2, Hrvatski katolički kasino u Zagrebu godine 1905., Zagreb, 1906.
5. NAZg – HKK-Taj-3, Tajnička knjiga „Hrv. Kat. Kasina“ u Zagrebu, 1., 1905.-1930.
6. NAZg – HKK-Taj-9, DOČKAL, Kamilo, (ur.), *Povijest „Hrv. Kat. Kasina“ u Zagrebu*, (rukopis)
7. NAZg – HKK-Taj-31, Pravilnik Pjevačkog zbora HKK u Zagrebu, Poslovnik Dramske sekcije HKK u Zagrebu
8. NAZg – HKK-Taj-32, Pismo nadbiskupa Alojzija Stepinca upućenog dr. Kamilu Dočkalu, od 4. veljače 1946. (NDS br. 935/1946.)
9. NAZg – HKK-Taj-32, Poslovnik Muzičke sekcije HKK u Zagrebu
10. NAZg – INV. BR. 2120, UOZV 13-4, 24199/1904 Spisi (preslici) o osnivanju HKK

Časopisi/novine

1. *Dan*, hrvatski dvotjednik, tjednik i dnevnik iz Splita, 1904-1913.
2. *Glasnik Srca Isusova*, br.7., 1910.
3. *Hrvatska straža*, časopis namijenjen nauci i književnosti, 1903-1913.
4. *Hrvatska misao*. *Smotra za narodno gospodarstvo, književnost i politiku*., glasilo Napredne omladine, 1902-1905.
5. *Hrvatski dnevnik*, povremenik iz Sarajeva, 1906-1913.
6. *Hrvatstvo*, katolički dnevni list, 1904-1909.
7. *Jutro*, dnevnik, 1908-1910.
8. *Katolički list*, crkveno-pastoralni časopis, 1900-1913.
9. *Luč*, revija za misao i život hrvatskog katoličkog đaštva, 1905-1913.
10. *Pokret*, glasilo Hrvatske pučke napredne stranke, br. 120., 1907.
11. *Pokret*, glasilo Hrvatske pučke napredne stranke, br. 56., 1910.
12. *Serafinski perivoj*, glasilo hrvatskih franjevaca, 1902-1913.
13. *Vrhbosna*, službeno glasilo Vrhbosanske nadbiskupije, 1900-1913.

Izvori

1. DEŽELIĆ, Velimir, *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi. Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knjiga I., Zagreb, 2011.
2. DEŽELIĆ, Velimir, *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi. Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knjiga II., Zagreb, 2011.
3. *Hrvatski djaci pred sudom. Stenografski izvještaj o glavnoj razpravi proti hrvatskim sveučilištnim djacima obdržanoj pred. Kr. sudbenim stolom u Zagrebu dne 11-16. studenoga 1895.*, Zagreb, 1895.
4. Hrvatska napredna omladina u Zagrebu, *Poraz i slavlje*, Rijeka, 1902.
5. *Koledar hrvatskoga katoličkoga narodnoga đaštva*, sv. 1, Zagreb, 1909./1910.
6. KORENIĆ, Stjepan (ur.), *Prvi hrvatski katolički sastanak: obdržavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5.rujna godine 1900., Zbornik s prvog hrvatskog katoličkog sastanka*, Zagreb, 1900.
7. KUHAČ, Franjo Ksaver, *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti. Poslanica umjetničkim secesionistima i književnim dekadentima*, Zagreb, 1898.
8. PEROVIĆ, Bonifacije, *Hrvatski katolički pokret*, Zagreb, 1976.
9. PLETEŠ, Ladislav, (Dr. Kamilo DOČKAL), Gajenje muzike u "Hrv. kat. kasinu" (1906.-1931.). Nn. Iz hrvatske glazbene prošlosti, u: *Sv. Cecilija*, (Zagreb), 1931., br. 3.
10. PUNTIGAM, Antun, *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova, Spomenica-Budnica*, Zagreb, 1901.
11. PUNTIGAM, Antun, *Slavlje hrvatske omladine na osvitu novoga vijeka*, Zagreb, 1900.
12. RADIĆ, Ignacije, *Biskup Mahnić*, Sl. Požega, 1940.
13. ŠIMRAK, Janko, (ur.), *Spomen-knjiga o II. Hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913. Hrvatsko-slovenski katolički sastanak u Ljubljani 1913.*, Rijeka, 1913.
14. ŠIŠIĆ, Ferdo, *Korespondencija Račkiʼ–Strossmayer*, II, Zagreb, 1929.
15. ŠTEFANIĆ, Vjekoslav, *Staroslavenska akademija u Krku*, Zagreb, 1944.
16. ŽIC, Nikola, (ur.), *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1912.*, Krk, 1913.

Knjige

1. ALFIREVIĆ, Ante, *Za beskonačnom istinom*, Zagreb, 2013.
2. ANTOLOVIĆ, Josip, *Duhovni velikani. Sveci Katoličke crkve I.*, Zagreb, 1998.
3. BADALIĆ, Josip, *Milan Pavelić svećenik i pjesnik*, Zagreb, 1972.
4. BEDOUELLE, Guy, *Povijest Crkve*, Zagreb, 2004.

5. BIĆANIĆ, Nikola, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, Zagreb, 1995.
6. BOGNER-ŠABAN, Antonija, Ljubomir Maraković/Josip Bonger, *Rasprave i kritike*, Zagreb, 1997.
7. BOLONIĆ, Mihovil, *Otok Krk: kolijevka glagoljice*, Zagreb, 1980.
8. BOZANIĆ, Anton, *Biskup Antun Mahnić: čovjek nepokolebljive vjere, jasnih vizija i smjelih djela*, Zagreb-Krk, 2013.
9. BOZANIĆ, Antun, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb-Krk, 1991.
10. BUTORAC, Pavao, *Problem kulture*, Dubrovnik, 1966.
11. CIPEK, Tihomir, VRANDEČIĆ, Josip, *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004.
12. *Der grosse Brockhaus*, sv. 6, Wiesbaden, 1955.
13. ĐAKOVIĆ, Luka, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata. (I. dio: Do otvaranja Sabora 1910.)*, Zagreb, 1985.
14. FUCHS, Albert, *Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918*, Wien, 1978. (pretisak izdanja iz 1949. godine).
15. GRAY, John, *Liberalizam*, Zagreb 1999.
16. GRGEC, Petar, *Dr. Rudolf Eckert*, Zagreb-Rijeka, 1995.
17. HORVAT, Josip, *Ljudevit Gaj – Njegov život, njegovo doba*, Zagreb, 1975.
18. JEDIN, Hubert, (ur.), *Velika povijest Crkve*, VI/1, Zagreb, 1987.
19. JEŽIĆ, Slavko, Hrvatska književnost. Od početka do danas. 1100-1941., Zagreb, 1944.
20. KARAMATIĆ, Marko, *Franjevačka provincija Bosne srebrene [šematizam]*, Sarajevo 1991.
21. KARAMATIĆ, Marko, *Franjevci Bosne Srebrene u vrijeme austrougarske uprave 1878-1914.*, Sarajevo, 1992.
22. KOVAČIĆ, Anto Slavko, *Bibliografija franjevaca Bosne Srebrene. Prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture*, Sarajevo, 1991.
23. KRIŠTO, Jure, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, Zagreb, 2004.
24. KRIŠTO, Jure, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994.
25. KUTLEŠA, Stipe, (ur.), i dr., *Filozofski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2012.
26. LONČAREVIĆ, Vladimir, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900. – 1945.)*, Zagreb, 2005.

27. MAHNIĆ, Antun, *O lijepoj umjetnosti*, Zagreb, 2006.
28. MARAKOVIĆ, Ljubomir, *Katolički idealizam i realizam*, Zagreb, 2009.
29. MILANOVIĆ, Božo, *Moje uspomene*, Pazin, 1976.
30. NOVAK, Viktor, *Magnum crimen: pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Beograd, 1948.
31. POSAVEC, Zvonko, *Sloboda i politika*, Zagreb 1995.
32. PRKAČIN, Roko, *O. Petar Perica, DI. Pjesnik i mučenik*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isuove, 2019.
33. RAVLIĆ, Slaven, *Svjetovi ideologije*, Zagreb – Podgorica 2013.
34. STANKOVIĆ, Marica, *Mladost vedrine*, Zagreb, 1944.
35. STRECHA, Mario, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897.-1904.)*, Zagreb, 1997.
36. STRECHA, Mario, *Mi smo Hrvati i katolici*, Zagreb, 2008.
37. ŠIDAK, Jaroslav, GROSS, Mirjana, KARAMAN, Igor, ŠEPIĆ, Dragovan, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*., Zagreb, 1968.,
38. TOMIĆ, Celestin, Koji izlazi od Oca i Sina — Filioque, u: *Crkva u svijetu*, vol. 23, br. 1, 1988., str. 26-33.
39. TROGRLIĆ, Stipan, *Katolički pokret u Istri 1895.-1914.*, Zagreb, 2000.,
40. UJEVIĆ, Mate, *Kršćanski idealizam i društveni angažman,* Zagreb, 2011., uredio i uvodnu studiju napisao PETRAČ, Božidar.
41. UJEVIĆ, Mate, *Prilozi za povijest pokreta hrvatske omladine*, Zagreb, 2015.
42. ZVONAR, Ivica, *Fran Barac (1872. – 1940.). Život i djelo*, Zagreb, 2012.
43. ŽUBRINIĆ, Darko, *Hrvatska glagoljica: biti pismen – biti svoj*, Zagreb, 1996.

Zbornici

1. BOZANIĆ, Anton*, Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk, 23. studenoga 2002. godine*, Krk, 2006.
2. DEKOVIĆ, Darko, (ur.), *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo doba. Zbornik radova*, Rijeka, 1977.
3. DUERRIGL, Marija-Ana, MIHALJEVIĆ, Milan, VELČIĆ, Franjo, *Glagoljica i hrvatski glagolizam: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom*

100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk, 2.-6. listopada 2002.), Zagreb-Krk, 2004.

4. GAŠPAR, Nela Veronika, (ur.), *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb-Rijeka, 2006.
5. JOSIPOVIĆ, Marko, TOPIĆ, Franjo, (ur.), *Stoljeće Vrhbosnr 1887-1987. Radovi studijskih dana, održanih 25. i 26. studenog 1987. u Sarajevu, u povodu stote obljetnice početka izlaženja revije Vrhbosna, s kazalom autora članaka i sadržajem godišta*, Sarajevo, 1996.
6. LONČAREVIĆ, Vladimir, ŠESTAK, Ivan, (ur.), *Katolicizam, modernizam i književnost. Zbornik radova znanstvenog simpozija održanog u povodu 50. obljetnice smrti dr. Ljubomira Marakovića*, Zagreb, 2011.
7. MATIJEVIĆ, Zlatko, (ur.), *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa* održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001., Zagreb, 2002.
8. *Spomen knjiga sedamdeset godina pazinske gimnazije 1899. – 1969.*, Pazin, 1973.
9. ŠIDAK, Jaroslav, (ur.), Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1969.
10. ŠKVORČEVIĆ, Antun, (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994.*, Zagreb, 1995.
11. VUKELIĆ, Vlatka, BELJO, Mijo, SMILJANIĆ, Vlatko, (ur.) *1918. - 2018. Povijesni prijepori i Hrvatska danas: zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Zagreb, 2020.

Radovi u časopisima

1. BOGOVIĆ, Mile, Može li krenuti Hrvatski katolički pokret broj dva?, u: *Riječki teološki časopis*, Rijeka, 6/1998., br. l.
2. BOLONIĆ, Mihovil, Tiskane glagoljske knjige krčkih glagoljaša, u: *Croatica Christiana Periodica*, Vol. 5 No. 5, 1980.
3. BOZANIĆ, Anton, Ivan Butković – jedan od najbližih suradnika biskupa Mahnića, u: *Riječki teološki časopis*, 26 (2005.) br. 2.
4. BOZANIĆ, Anton, Povodom 90. obljetnice izlaženja časopisa „Hrvatska straža“ 1903-1918., u: *Riječki teološki časopis*, vol. 1., br. 2., 1993.
5. BOZANIĆ, Anton, Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret – inicijative i ostvarenja u javnom životu, u: *Riječki teološki časopis*, 18, (2010.) br. 2.

6. BOZANIĆ, Anton, Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret – Inicijative i ostvarenja u javnom životu, u: *Riječki teološki časopis*, Vol. 36 No. 2, 2010., str. 513
7. BUTORAC, Josip. Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868-1968. *Bogoslovska smotra* , 38 (3-4), 1969., 376-409.
8. BUTURAC, Josip, Hrvatski katolički pokret, *Marulić*, 1985., br. 5.
9. BUTURAC, Josip, Iz povijesti Hrvatske bogoslovske akademije 1942. – 1945., u: *Croatica Christiana Periodica* 1/1 (1977).
10. GOLUBOVIĆ, Aleksandra, POLIĆ, Maja, Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850-1920), u: *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 9, 2009, str. 178.
11. HUZJAK, Ivan, Društvo „Hrvatski katolički kasino“ u: *Tkalčić. Godišnjak društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije*, br. 4., Zagreb 2000.
12. HUZJAK, Ivan. Hrvatski katolički kasino, *Tkalčić*, 4/2000., 259-362.
13. KARAULA, Marijan, Fra Bonifac Badrov – urednik Franjevačkog vjesnika, u: *Bosna franciscana*, Sarajevo, 9 (1996) 6.
14. KOVAČIĆ, Anto Slavko, *Bibliografija katoličke periodike u Bosni i Hercegovini do 1976.*, u: *Nova et vera*, Sarajevo, 27/1977., br. 1.
15. KOŽUL, Stjepan, Dijecezanski muzej u Zagrebu, u: *Tkalčić*, br. 2, Zagreb 1998.
16. KRIŠTO, Jure, Petar Rogulja i razvoj Hrvatskog katoličkog pokreta, u: *Croatica Christiana periodica*, 25 (47) 2001.
17. LONČAREVIĆ, Vladimir, Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928), u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, vol. 42., br. 1 (83), 2016.
18. LONČAREVIĆ, Vladimir, Književno-kulturno značenje časopisa Hrvatska straža. „Anima croata naturaliter christiana“, u: *Obnovljeni život*, (60) 1 (2004).
19. LONČAREVIĆ, Vladimir. Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908-1928), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 42/1 (83) (2016.) 93-115.
20. LONČAREVIĆ, Vladimir. Književno-kulturno značenje časopisa Hrvatska Straža. "Anima croata naturaliter christiana". *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 60(1),* 2005., 55-71.
21. LONČAREVIĆ, Vladimir. Svjetlo katoličke obnove Uz stotu obljetnicu Luči - "Lista hrvatskog katoličkog đaštva" (1905-2005). *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 61(1),* 2006., 59-78.

22. LUETIĆ, Tihana, Časopis Luč o dokolici i društvenom životu katoličke mladeži početkom 20. stoljeća, u: *Croatica Christiana periodica*, 36, br. 69 (2012): 51-84.
23. MARKUS, Tomislav, Između revolucije i legitimiteta: Hrvatski politički pokret 1848-1849., u: *Fontes*, 12 (1).
24. MATAUŠIĆ, Mirko Juraj, Odnos Katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848-1900., u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 55/1985., br. 1-2.
25. MATAUŠIĆ, Mirko Juraj, Uvjeti nastanka i počeci katoličkog tiska, u: *Diacovensia*, Đakovo, 6/1998., br. 1.
26. MATIJEVIĆ, Zlatko, Hrvatski katolički pokret i politika (1903.-1929.), u: *Croatica Christiana Periodica*, 2001., br. 47. str. 183.
27. MATIJEVIĆ, Zlatko, Hrvatski katolički Seniorat i politika (1912.-1919.), u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 24/2000., br. 46., str. 121-162.
28. MATIJEVIĆ, *Zlatko, Lučonoše ili herostrati? - Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb, 2006.
29. MATIJEVIĆ, Zlatko, Narodno-obrambena sekcija Hrvatskoga katoličkog akademskog društva „Domagoj“, u: *Croatica Christiana Periodica*, 26 (50) 2002.
30. MATIJEVIĆ, Zlatko, Politička orijentacija Hrvatskoga katoličkog pokreta u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvim danima stvaranja Kraljevstva SHS (1903.-1918.), u: *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10/2001., br. 51-52, str. 141-164.
31. MATIJEVIĆ, Zlatko, Hrvatski katolički pokret i politika (1903.–1929.). *Croatica Christiana periodica*, Vol. 25 No. 47., 2001a.
32. NAGY, Božidar, Stota obljetnica posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. godine, u: *Obnovljeni Život*, 55 (2), 2000.
33. PERINIĆ, Luka, Iz moje ladice – IX, 'Domagoj' – povodom 90. obljetnice osnutka, *Marulić*, god. XXIX, br. 6, Zagreb, 1996.
34. RAZUM, Stjepan. Doprinos Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima hrvatskoj književnosti kršćanskoga nadahnuća. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, 6 (1-2), 2016, 218-226.
35. RITIG, Svetozar. Slovensko-hrvatski katolički kongres, *Katolički list*, god. 64., br. 15., 1913.
36. SINJERI, Josip, Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret, u: *Riječki teološki časopis*, 30 (2)

37. SLAVICKÝ, Tomáš, Traženje zajedničkoga kulturnog identiteta na početku 20. stoljeća: Josef Vajs i pokret za obnovu glagoljaškoga pjevanja u Hrvatskoj i Češkoj, u: *Arti musices - Hrvatski muzikološki zbornik,* Vol. 44 No. 2, 2013.
38. SRDOČ KONESTRA, Ines, Crna umjetnost u Rijeci, Stanislav Škrbec, Riječka zvijezda Gutembergove galaksije. Tiskarstvo Rijeke i hrvatske glagoljske tiskare (Tiskara Rijeka, Rijeka, 1995.), u: *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 7 No. 2, 1996.
39. ŠPRAJCER, Vlado. 1903-1913., *Luč,* god. VIII., br. 17-20.
40. VELČIĆ, Franjo, Hrvatsko-slovenski vjesnik „Sanctissima Eucharistia“ (1902.-1911.) i Društvo svećenika klanjalaca, u: *Riječki teološki časopis,* Vol.35 No.1, 2010.
41. VERAJA, Fabijan, Hrvatski katolički pokret “potpuno zakazao i neuspio”?, u: *Crkva u svijetu,* vol. 40, br. 3, 2005.
42. VITKOVIĆ, Stanislav, Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, u: *Bogoslovska smotra*, 1985., br. 1-2.
43. VUKUŠIĆ, Tomo, Pregled katoličke i Hrvatske periodike u BiH od 1878. do 1918. s posebnim osvrtom na časopis „Balkan“, u: *Hum,* vol. , br. 2., 2007.
44. ZVONAR, Ivica, Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom, u: *Senjski zbornik,* 30 (1)

Mrežna mjesta

1. BARUN, Anđelko, Povijest izdavačke djelatnosti, u: *Franjevačka provincija sv. Križa - Bosna Srebrena,* https://www.bosnasrebrena.ba/povijest-izdavacke-djelatnosti
2. DMITROVIĆ, Ratko, Mračne senke Prvog hrvatskog katoličkog kongresa, održanog u Zagrebu 1900. godine, u: *Intermagazin,* 19. V. 2013., http://www.intermagazin.rs/mracne-senke-prvoh-hrvatskog-katolickog-kongresa-odrzanog-u-zagrebu-1900-godine/
3. Franjo Rački, u: *Hrvatska enciklopedija,* http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51388 (17. 8. 2017.).
4. Hrvatski sokol. Kratka povijest društva, u: *Zagrebačko tjelovježbeno društvo* “*Hrvatski sokol”,* http://www.sokolzagreb.hr/povijestdrustva.html (24. 1. 2018.).
5. Janez Krek, u: *Hrvatska enciklopedija,* https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33854 (15. 2. 2019.)

6. Josip Juraj Strossmayer, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://enciklopedija.carnet.hr/natuknica.aspx?ID=55870&upit=rad&tip=t; (17. 8. 2017.).
7. KASINO, u: *Hrvatska encikopedija*: https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30725 (25. 11. 2018.)
8. Kulturkampf, u: *Hrvatska enciklopedija*, https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34566; (17. 8. 2017.).
9. Lav XIII., *Libertas praestantissimum*. *Litterae encyclicae*, u: http://www.vatican.va/content/leo-xiii/la/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas.html (15. 10. 2018.)
10. *Meyers grosses Konversations-Lexikon* 12, Leipzig, 1908. dostupno na mrežnoj stranici: http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Leo-Gesellschaft (pristupljeno 3. listopada 2016).
11. Pio X., Pascendi dominici gregis (8. 7. 1907.) u: http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hfp-xenc19070908pascendi-dominici-gregis_en.html (15. 2. 2018). (osobni prijevod s engleskog)
12. Vrhbosanska nadbiskupija, *Službeno glasilo Vrhbosna*, u: http://vrhbosanska-nadbiskupija.org/wordpress/ustrojstvo/sluzbeno-glasilo-vrhbosna/ (22. 1. 2017.).

Životopis

Petar Bilobrk, rođen u Splitu 1978. godine, po zvanju je magistar religiologije i stručni prvostupnik teologije.

Od studenoga 2021. obavlja poslove urednika i novinara u tiskanim i *online* medijima i medijskim projektima Sveučilišta u Zagrebu, imenovan je zamjenikom glavne urednice Hrvatskih sveučilišnih novina *Universitas*.

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu završio je stručni studij teologije, gdje je diplomirao na temu *Nauk Ivana Pavla II. o ljudskom radu u svjetlu dostojanstva ljudske osobe* i stekao akademski naziv stručnog prvostupnika teologije – teolog (bacc. theol.). Sveučilišni diplomski studij Religijskih znanosti je upisao na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (danas Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu) na kojemu je položio tezarij i diplomirao na temu *Kristologija Josepha Ratzingera* i stekao akademski naziv magistar religiologije (mag. relig.).

Tijekom medijskoga djelovanja na Radiju Marija, gdje je bio zaposlen na radnom mjestu zamjenika glavnog urednika i voditelja, uredio je i ostvario više od 700 emisija. Sve emisije uključivale su opsežnu pripremu iz područja kojemu tema pripada, kao i akademsku suradnju. Emisije su programski određene u području kulture i jezika, povijesti, povijesti Crkve, socijalnog nauka Katoličke Crkve, obrazovanja i obrazovnog sustava, patrologije, religije, društvenog područja, te o Domovinskom ratu i hrvatskim braniteljima.

Na temelju Odluke Znanstveno-nastavnoga vijeća Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu od 5. prosinca 2018. izabran je u *naslovno suradničko zvanje asistenta* u području humanističkih znanosti, polju religijskih znanosti. Na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu povjerena su mu predavanja i sudjelovanje u izvođenju nastave na kolegijima (u cijelosti ili dijelom): na sveučilišnom preddiplomskom studiju: Hrvatski identitet u europskom kontekstu, Sociologija religije, Sociologija hrvatskoga društva 2, Sociologija hrvatskoga društva 3 i Suvremeni duhovni izazovi; na sveučilišnom diplomskom studiju: Povijest kršćanstva u Hrvata, Religijske sastavnice hrvatskoga identiteta, Supsidijarnost i solidarnost u individualističkom društvu i Nasljeđa drugih kultura u hrvatskoj kulturi.

Odlukom Fakultetskog vijeća Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu od 21. listopada 2020. sudjeluje na internom fakultetskom projektu *Tihi pregaoci: redovnički prinosi hrvatskoj i europskoj kulturi*.

Bio je član Pripremnog odbora znanstveno-kulturne manifestacije *Hrvatsko proljeće i hrvatska država. U povodu 50. obljetnice proglašenja studentskoga štrajka na Hrvatskom sveučilištu* u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija i Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu.

Od akademske godine 2020./2021. u svojstvu vanjskog suradnika – asistenta na Hrvatskom katoličkom sveučilištu izvodi nastavu izbornog kolegija i seminara *Dr. Ivan Merz – odabrane teme*.

Sudjelovanje na znanstvenim skupovima

1. Znanstveni skup *„Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća – u razdoblju komunizma“* održan 22. listopada 2016. u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Glasa Koncila i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana „Dr. Stjepan Kranjčić".

   Tema izlaganja posvećenog službenici Božjoj Marici Stanković: *Riječi iz pera pune Ljubavi.*
2. Znanstveni skup *„1918. - 2018. Povijesni prijepori i Hrvatska danas”* održan 29. listopada 2018. u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

   Tema izlaganja: *Katolicizam u novonastalim političkim prilikama po završetku Prvoga svjetskog rata*.
3. Znanstveni skup „*Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća – prešućene stranice književnosti u komunističko doba*” održan u Križevcima, 24. rujna 2020. u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Glasa Koncila i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana „Dr. Stjepan Kranjčić“.

   Tema izlaganja: *Prešućeni pjesnik Mato Marčinko – od Križnoga puta do spaljenoga sela*.
4. 18. znanstveni skup u nizu *Tihi pregaoci* pod nazivom „Biografija, hagiografija, karizma. Funkcionalizacija teksta i kulturni spomen u hrvatskim i europskim redovničkim zajednicama“ održan 20. i 21. svibnja 2021. na Fakultetu hrvatskih studija sveučilišta u Zagrebu.

   Tema izlaganja: *Red propovjednika i promicatelja Ružarija u Hrvata.*
5. Znanstveni skup *Hrvatsko proljeće i hrvatska država. U povodu 50. obljetnice proglašenja studentskoga štrajka na Hrvatskom sveučilištu* održan u Zagrebu, 22. i 23. studenoga 2021. u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Tema izlaganja: *Odnosi Katoličke Crkve i komunističke države u vrijeme Hrvatskoga proljeća*. Izlaganje u koautorstvu s prof. dr. sc. Stipanom Tadićem.

U svojstvu izlagača sudjelovao je na okruglom stolu „Potreba za jačanjem međureligijskog dijaloga u akademskoj zajednici“ održanom 17. travnja 2019. u organizaciji Znanstvenog zavoda Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i UN-ove Međunarodne organizacije za migracije. Tema izlaganja: *Poslanje u različitosti*.

Objavljeni radovi

1. Bilobrk, P. (2017). Marica Stanković – zatvorske bilješke iz Dnevnika. u: *Kroatologija*, 8 (1-2), 97-113.
2. Bilobrk, P. (2020). Katolicizam u novonastalim političkim prilikama po završetku Prvoga svjetskoga rata, u: *1918. - 2018. Povijesni prijepori i Hrvatska danas: zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, ur.: Vukelić, Vlatka; Beljo, Mijo; Smiljanić, Vlatko, Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2020., str. 249-268.
3. Bilobrk, P. (2016). Lurdska Djevica – simbol ideala Ivana Merza, u: *Križ – glasilo križarske organizacije.* (ISSN: 1331-5161)